

ਸਿੰਧ ਬਾਦ

ਰੂਪ ਢਿੱਲੋਂ

ਪਾਵਲ

www.PunjabiLibrary.com

ਸਿੰਧਬਾਦ

- ਨਾਵਲ -

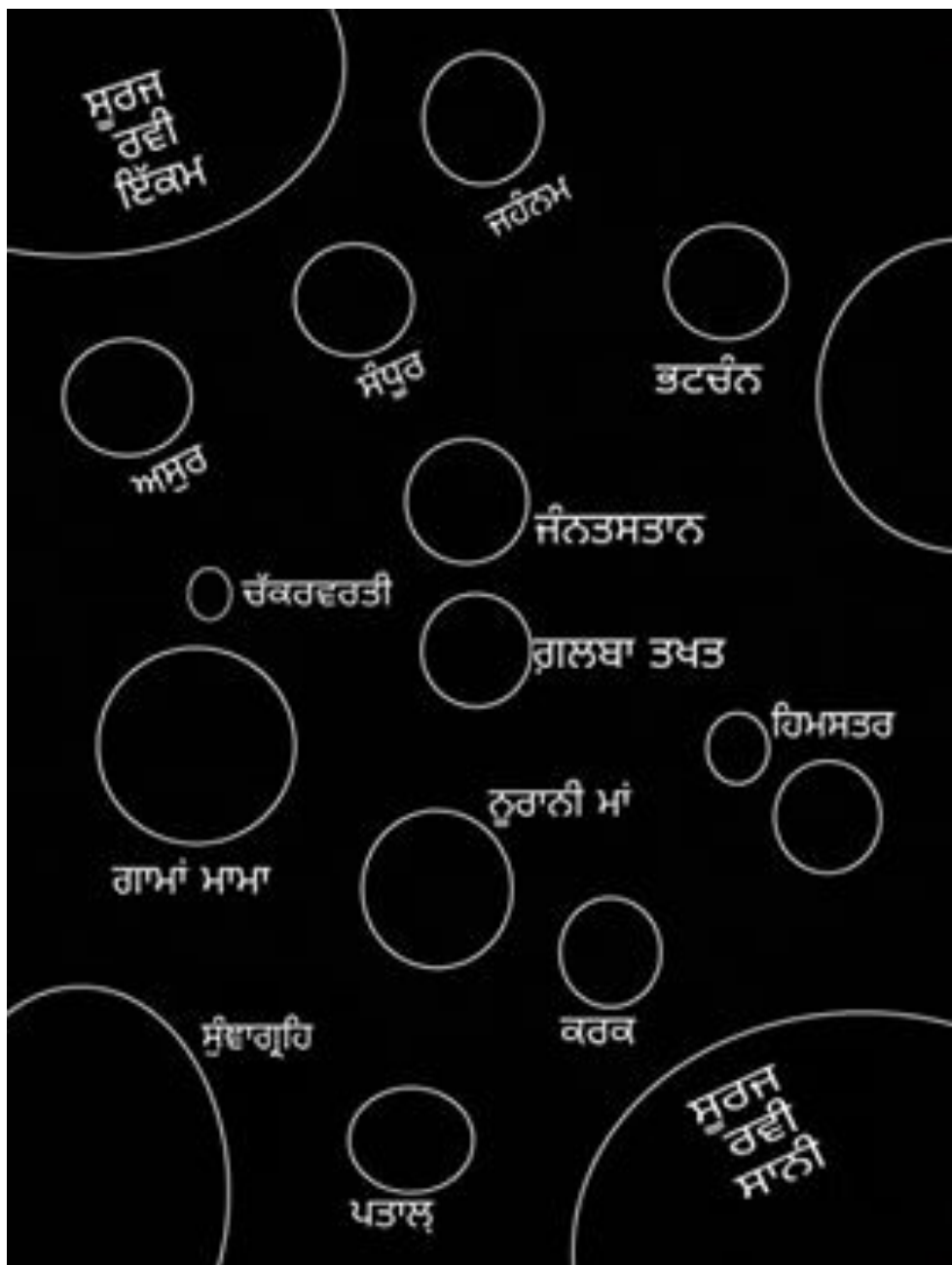
ਰੂਪ ਢਿੱਲੋਂ

੧

ਖੰਕਾ ਗਿੱਟੀ :ਜਿਸ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਾਵਲ ਸੇਟ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਮਰਪਣ

ਇੰਦਰ ਦਿਓਲ

ਨੂੰ

ਜਿਸ ਦੀ ਦੂਰ-ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਸਲਾਹ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸਾਇੰਸ ਕਥਾ ਦਾ ਨਾਵਲ
ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇ।

ਸ਼ਿਵਚਰਨ ਜੱਗੀ ਕੁੱਸਾ

ਨੂੰ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦੀ ਲਿਖਣ ਕਲਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਟੁੰਬਿਆ

ਮੁੱਖ ਬੰਦ

ਦਸਹੱਦਿਆਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਮਾਲਕ - ਰੂਪ ਢਿੱਲੋਂ

ਰੂਪ ਢਿੱਲੋਂ ਕਮਾਲ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹੈ! ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਬੜੀ ਪੁਰਾਣੀ ਯਾਰੀ ਹੈ। ਐਨੀ ਪੁਰਾਣੀ ਯਾਰੀ ਕਿ ਹੁਣ ਸਾਡੀ ਯਾਰੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਬਾੜੀਆ ਵੀ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ! ਉਹ ਦਿਸਹੱਦਿਆਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਦੀ ਸੋਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਅਣਜਕਾ ਬੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸੋਚ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਹੈ। ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਵਾਂ ਨਾਵਲ -ਸਿੰਧਬਾਦ- ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਨਾਵਲ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿਰਪੱਖ ਵਿਚਾਰ ਦਿੱਤੇ, -ਰੂਪ ਸਿਆਂ, ਤੂੰ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸਦੀਆਂ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈਂ! ਦੁਨੀਆਂ ਮੰਗਲ ਗ੍ਰਹਿ ਤੱਕ ਪੈੜਾਂ ਪਾ ਆਈ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਅਜੇ ਵੀ ੧੯੫੦ ਦੇ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਅੱਗੇ ਪਰੋਸ ਰਹੇ ਨੇ, ਇਸ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਤੇਰਾ ਨਾਵਲ ਕਿਹੜੀ ਮੱਲ ਮਾਰੂਗਾ, ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ!- ਇਹ ਮੇਰੇ -ਆਪਣੇ- ਨਿੱਜੀ ਵਿਚਾਰ ਸਨ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਗਲਤ ਹੋਵਾਂ? ਜਾਂ ਕੋਈ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਪੁੱਠੇ ਪਾਸੇ ਲਾ ਲਵੇ? ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਲਿਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ -ਬਾਸ਼ੀ ਲੈ ਗਏ ਕੁੱਤੇ- ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, -ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੀਹ ਤੋਂ ਲਾਹੁਣਾਂ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ -ਗਿੱਦੜਮਾਰ- ਅਤੇ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਲੋਕ -ਬਾਪੂ ਜੀ- ਵਰਗੇ ਸਤਿਕਾਰਤ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵੀ -ਮਾਂ ਦਾ ਖਸਮ- ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ!-

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਨਾਵਲ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੀ ਨਜ਼ਰ ਨੂੰ ਐਨੀ ਖੁਰਦਬੀਨ ਵੀ ਨਾ ਬਣਾਓ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਹੀਂ ਵਿੱਚ ਵੀ -ਜਿਰਮ- ਨਜ਼ਰ ਆਈ ਜਾਣ, ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਐਨਾਂ -ਅੰਧਰਾਤਾ- ਵੀ ਨਾ ਕਰ ਲਓ ਕਿ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਕੋਹੜੁ ਕਿਰਲਾ ਹੀ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲਵੋਂ! ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਸੋਚ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਉਤਪਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਲੈਂਦੇ ਹੋ? ਕਈ ਵਾਰ ਮੁਹੱਬਤ ਵੀ -ਕਲੰਕ- ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਤੁਹਾਡੀ ਚੁੱਪ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਫ਼ਤ ਵੀ -ਸ਼ਰਾਪ- ਬਣ ਤੁਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜਾ ਰਸਤਾ ਅਪਨਾਉਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ! ਮੈਨੂੰ ਬੇਹੱਦ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਰੂਪ ਢਿੱਲੋਂ ਨੇ ਅਸਾਲਟ ਦੇ ਬਰੱਸਟ ਵਾਂਗ ਆਈਆਂ ਠੋਕਰਾਂ ਅਤੇ ਥੋਕ ਵਿੱਚ ਪੱਲੇ ਪਈ ਟੋਕਾ-ਟਾਕੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਹਾਰੀ ਅਤੇ ਸੇਵੀਆਂ 'ਚ ਲੂਣ ਪਾਉਣ

ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਿਲੱਖਣ ਲਿਖਤ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਤੋੜਵਾਂ ਉੱਤਰ ਮੋੜਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ ਖੁਦ ਚੁਣੇ ਨੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਰਸਤਿਆਂ ਉਪਰ ਉਹ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਬਣ ਕੇ ਤੁਰਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਖੂਬੀ ਉਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਰੂਪ ਢਿੱਲੋਂ ਬੁਲਡੋਜ਼ਰ ਦੀ ਚਾਲ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਚਾਲ ਚੱਲਦਾ ਉਹ ਰੁੜੀਵਾਦੀ, ਜਾਂ ਕਹੋ ਘਸੀਆਂ ਪਿੱਟੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਕੇ ਅੱਗੇ ਲੰਘਣ ਦਾ ਸਾਹਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਰੂਪ ਕਿਸੇ ਬੰਦਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਬੱਝ ਕੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਲੇਖਕ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਕੋਈ -ਲਛਮਣ ਰੇਖਾ- ਪਾਰ ਕਰ ਕੇ ਕੋਈ ਗੁਨਾਂਹ ਜਾਂ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬੱਸ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਸਿਰਜ ਕੇ, ਉਸ ਉਪਰ ਲਿਖਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਕਿ ਜੇ ਏਡਮੰਡ ਹਿਲੇਰੀ ਅਤੇ ਟੇਨਜ਼ਿੰਗ ਨੋਰਗੇਅ ਵਰਗੇ ਮਾਊਂਟ ਐਵਰੈੱਸਟ ਦੀ ਚੋਟੀ ਸਰ ਨਾ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ ਨੀਲ ਆਰਮਸਟਰਾਂਗ ਨੂੰ ਚੰਦਰਮਾਂ 'ਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਝੱਲ ਕਦੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹਦਾ! ਇਸ ਲਈ ਕਾਰਜ ਕੋਈ ਵੀ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ, ਹੌਂਸਲੇ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਕਰੋ! ਏਡਮੰਡ ਹਿਲੇਰੀ, ਟੇਨਜ਼ਿੰਗ ਨੋਰਗੇਅ ਅਤੇ ਨੀਲ ਆਰਮਸਟਰਾਂਗ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਹੱਲੇ ਥਾਪਤਾ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਅੱਜ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ ਮੱਲਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਕੇ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਸੈਲਿਊਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਰੂਪ ਢਿੱਲੋਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਨਵੇਂ ਨਾਵਲ -ਸਿੰਧਬਾਦ- ਦੇ ਆਗਮਨ 'ਤੇ ਵਧਾਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰੂਪ ਢਿੱਲੋਂ ਨੇ ਸਾਹਿਤਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅਗਲੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਰੱਖ ਕੇ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਪਿਰਤ ਪਾਈ ਹੈ। ਚੰਦਰਮਾਂ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਰੱਖਣ ਵੇਲੇ ਨੀਲ ਆਰਮਸਟਰਾਂਗ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, -ਚੰਦਰਮਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਛੋਟਾ ਕਦਮ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਸਮੁੱਚੀ ਮਾਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਛਾਲ ਹੈ!- ਮੈਂ ਵੀ ਇਹ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰੂਪ ਢਿੱਲੋਂ ਦਾ ਇਹ ਨਿਵੇਕਲਾ ਨਾਵਲ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਨਵੇਂ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ -ਲੰਮੀ ਛਾਲ- ਹੋ ਨਿਬੜੇਗੀ!

- ਸ਼ਿਵਚਰਨ ਜੱਗੀ ਕੁੱਸਾ

੨੫.੦੬.੨੦੨੦

ਲੇਖਕ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾਂ

ਭਰਿੰਡ - ੨੦੧੧

ਨਾਵਲ

ਨੀਲਾ ਨੂਰ -੨੦੦੭

ਬਾਬੇਲੋਨਾ: ਘਰ ਵਾਪਸੀ- ੨੦੦੯

ਓ- ੨੦੧੩, ੨੦੧੫

ਗੁੰਡਾ- ੨੦੧੪

ਸਮੁਰਾਈ- ੨੦੧੫, ੨੦੧੬, ੨੦੧੭, ੨੦੧੮, ੨੦੧੯

ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ (ਨਾਵਲ) ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਭ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਨਾਮ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਕਲਪਤ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵਾਪਰੀ ਘਟਨਾ, ਨਾਮ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ। ਅਗਰ ਕੋਈ ਘਟਨਾ, ਨਾਮ ਜਾਂ ਸਥਾਨ ਸਬੰਧੀ ਮੇਲ ਖਾ ਵੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਸਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ॥

ਖੁਸ਼ਜੀਵਨ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਲੰਡਨ, ਯੂ.ਕੇ, ੨੦੨੦ ©

Independent Publishing Network ISBN: 978-1-83853-655-8

ਕਾਂਡ ਪਹਿਲਾਂ

ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਖੰਕਾ ਗਿੱਟੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਤਿੰਨ ਜਾਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ, ਇਨਸਾਨ, ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦੀ ਜਾਤ। ਗ੍ਰਹਿਆਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਯੁੱਧਾਂ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਕਾਰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਸਿਖਦੇ ਹਾਂ॥

ਇਸ ਕਾਇਨਾਤ ਦਾ ਮੁਖੜਾ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ। ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲੱਗ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਹੈ ਹੀ ਏਡਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ ਦੀਆਂ ਪੈਮਾਇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਪਰ੍ਹਾਂ। ਇਸ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਕਣ ਦੀ ਪੈਮਾਇਸ਼ ਵੀ ਮਨੁੱਖੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅੰਤ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ।

ਇਹ ਪੁਲਾੜ ਕਿੰਨਾ ਲੰਮਾ-ਚੌੜਾ ਹੈ? ਇਹ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਖਿਆਲ ਤੋਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਹੈ।

ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਅੰਤ ਦਾ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ, ਇਹ ਆਮ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੋਚ ਜਾਂ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਮਾਤਰ ਹਾਂ। ਪੁਲਾੜ ਏਡਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ, ਅਨੰਤ ਕਾਲ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲੱਖਾਂ ਸਿਤਾਰੇ ਹਨ। ਹਰ ਸਿਤਾਰਾ ਆਪਣੀ ਆਕਾਸ਼ ਗੰਗਾ ਵਿੱਚ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਕਈ ਹਾਲੇ ਜਿਉਂਦੇ, ਜਾਗਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਕਾਫੀ ਚਿਰ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਭੋਗ ਕੇ ਹੋਂਦ ਗੁਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਫਲਕ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕਾਰ ਅਜੇ ਵੀ ਵਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪੁਲਾੜ, ਸਿਤਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਗ੍ਰਹਿ, ਕਿਸੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਕੋਈ ਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਕਈ ਚੰਨ ਘੁੰਮਦੇ ਹਨ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਈ ਗ੍ਰਹਿਆਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹਯਾਤ ਹੋਵੇ? ਕਈ ਗ੍ਰਹਿ ਠੰਢੇ-ਠੰਢੇ, ਠਰੇ-ਠਰੇ ਪੱਥਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਹੋਣ?

ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨਸਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜੀਆ-ਜੰਤ ਇਸ ਵੱਲ ਮੋਹਿਤ ਹਨ ਅਤੇ ਪੁਲਾੜ ਵਿੱਚ ਯਾਤਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਸ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖਾਸ ਕਹਿਕਸ਼ਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ - ਖੰਕਾ ਗਿੱਟਾ- ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਸਿਤਾਰੇ ਹਨ, ਜੋ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸੂਰਜ ਹੀ ਹਨ। ਦੋ ਵੱਡੇ ਅੱਗ ਦੇ ਗੋਲੇ! ਸਾਡੀ ਗਿੱਟੀ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਸੂਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਦੋ ਹਨ। ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸੰਖ ਕੇਹਾਂ ਦਾ ਪੰਧ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਦੂਰੀ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਦਰਜਨ ਗ੍ਰਹਿ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ ਬਾਰਾਂ ਹੀ ਅਹਿਮ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਿੰਨ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਪਰ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਚੰਦ ਸ਼ਾਇਦ ਹਯਾਤੀ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਵੈਸੇ ਉੱਥੇ ਜੀਵਨ ਮੌਜੂਦ ਵੀ ਹੈ। ਫਰਜ਼ ਕਰੋ ਕਿ ਪਹਿਲਾ ਸੂਰਜ ਗਿੱਟੀ ਦੇ ਉੱਤਰੀ ਪਾਸੇ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਜਨੂਬੀ ਪਾਸੇ ਵੱਲ, ਜਿੰਦਾਂ ਕੋਈ ਪੁਲਾੜ ਜਹਾਜ਼ੀ ਦੇ ਖਿੱਚੇ ਹੋਏ ਨਕਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਹੋਣ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉੱਤਰੀ ਸੂਰਜ ਨੂੰ - ਰਵੀ ਇੱਕਮ - ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਸੂਰਜ ਨੂੰ - ਰਵੀ ਸਾਨੀ -। ਸਾਨੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਲਾਗੇ ਗ੍ਰਹਿ (- ਪਤਾਲ - ਇੱਕ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ, - ਕਰਕ - ਦੂਜੇ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ) ਬਹੁਤ ਗਰਮ ਧਰਤੀ ਵਾਲੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਹੋਂਦ ਅਣਹੋਣ ਹੈ। ਸਾਨੀ ਤੋਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਸਿਰਫ ਬਹੁਤ ਕਰੋੜ ਮੀਲ ਦਾ ਸਫਰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪਤਾਲ ਦੇ ਸਿਰਫ ਸੌ ਖਰਬ ਮੀਲ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਗੁਲਾਬੀ ਰੰਗ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੀ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਖਬਰੇ ਪੰਜਾਹ ਗੁਣਾ ਵੱਡਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਠੰਡਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਉੱਤੇ ਜੀਵ ਜੰਤ ਜਿਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਕੁਝ ਦੇਰ ਤੀਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਥੇ ਹੀ ਅਗਲੇ ਸਫ਼ਿਆਂ ਉੱਪਰ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲੇਗਾ। ਇਸ ਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਨਾਂ - ਸੁੰਵਾਗ੍ਰਹਿ - ਹੈ। ਪਤਾਲ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਕੁਝ ਕਰੋੜ ਮੀਲ ਕਰਕ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ, ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਝ ਛੇ ਕਰੋੜ ਮੀਲ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਗ੍ਰਹਿ ਹੈ ਜੋ ਸੁੰਵਾਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਅੱਧ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਮਾਪ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਇੱਕ ਜਮਾਉ ਪੱਥਰ ਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਚੰਦ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦਾ ਨਾਂ - ਹਿਮਸਤਰ - ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਹਯਾਤ ਹੈ। ਜਿਉਣ ਵਾਸਤੇ ਚੰਗਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਹੈ।

ਹਿਮਸਤਰ ਅਤੇ ਸੁੰਵਾਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਮੱਧ ਵਾਟ ਲਖੂਖਹਾ ਮੀਲਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਐਨ ਉਸ ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਇੱਕ ਖਾਸ ਗ੍ਰਹਿ ਹੈ। ਉਹ ਹੈ - ਨੂਰਾਨੀ ਮਾਂ-। ਨੂਰਾਨੀ ਮਾਂ ਉੱਤੇ ਇਨਸਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਨਸਾਨਾਂ ਨੇ ਜਦ ਪੁਲਾੜ ਉੱਤੇ ਪੁੱਜਣ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿੱਖ ਲਈ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਲਾੜੀ ਜਹਾਜ਼ ਬਣਾ ਕੇ ਰਟਨ ਦੇ ਯਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਏ ਸਨ। ਇੰਝ ਹਿਮਸਤਰ ਤੀਕਰ ਪੁੱਜ ਗਏ ਸਨ। ਫੇਰ ਹੋਰ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਜਾ ਕੇ ਗਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਤੱਕ ਪਾਹੁੰਚ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਜੀਵ ਹਨ, ਨਾਲੇ ਉਹ ਜੀਵ ਹਨ, ਜੋ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਸਕਦੇ

ਹਨ। ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਨਸਾਨ ਤੋਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੂਝਵਾਨ ਨਸਲ ਮਿਲੀ ਜੋ ਬਣਮਾਣਸੋਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ! ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਾਂਗ ਬੋਲ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਤੁਰ ਸਕਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸੋਚ-ਸੋਚ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਈ ਤਹਿਜ਼ੀਬਾਂ ਬਣਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੇ ਵੀ ਪੁਲਾੜ ਜਹਾਜ਼ ਸਨ। ਇਲਮ ਸੀ। ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਇਨਸਾਨ ਸੁਮੰਦਰ ਵਿੱਚੋਂ ਆ ਕੇ ਬਾਂਦਰ ਰੂਪ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬੰਦਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਇਹ ਕੌਮ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ -ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ- ਸੀ, ਕਿਰਲਿਆਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੀ! ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਦੀਆਂ ਬਾਅਦ ਦੋਹਾਂ ਕੌਮਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਗ਼ਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਉੱਤੇ ਲੋਕ ਰਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਿਆ ਜਿੱਥੋਂ ਸਾਰਾ ਖੰਕਾ ਗਿੱਟੀ ਦਾ ਰਾਜ ਕਾਜ ਹੋਇਆ। ਦੱਖਣ ਆਲੇ ਗ੍ਰਹਿ ਤਕਰੀਬਨ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਵਾਲੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਦੇ ਸਨ।

ਵੈਸੇ ਗ਼ਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਗਿੱਟੀ ਦੇ ਗੱਭੇ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ (ਉਸ ਨਕਸ਼ੇ ਦਾ ਚੇਤਾ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਉਣਾ) ਇੱਕ ਗੈਸ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਗ੍ਰਹਿ ਸੀ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਕੁਝ ਵਿ ਜਿਉ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਚੰਨ ਉੱਤੇ ਜੀਅ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਚੰਦ ਦਾ ਨਾਂ - ਚਕੋਰਵਾੜੀ - ਸੀ ਅਤੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਸਬਜ਼ ਸੀ, ਧਰਤੀ ਸਾਰੀ ਇੱਕ ਜੰਗਲ ਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਹਵਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੌਂਦ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਨੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਗ਼ਲਬਾ ਖੁਦ ਕੋਲ ਕੋਈ ਚੰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ , ਸੋ ਰਾਤ ਬਹੁਤ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਸੀ। ਗੈਸ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਭ - ਗਾਮਾ ਮਾਮਾ- ਆਖਦੇ ਸਨ) ਗ਼ਲਬਾ ਦਾ ਚੰਦ ਸੀ , ਜਿਓ ਫ਼ਾਸਲਾ ਸਿਰਫ਼ ੧੦ ਕਰੋੜ ਮੀਲਾਂ ਦਾ ਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਇੱਕ -ਚੰਦ-ਸੀ ਜੋ ਗ਼ਲਬਾ ਦਾ ਗੇੜਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਿਹੜਾ ਪਾਸਾ ਗ਼ਲਬਾ ਦੇ ਗਾਮਾ ਵੱਲ ਸੀ , ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਛਿਮਾਹੀ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਸੀ, ਛਿਮਾਹੀ ਜਗਮਗ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲੰਬੇ ਦਿਹਾੜੇ ਜਦ ਆਉਂਦੇ , ਜਾਂ ਲੰਬੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਔਖੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਖੰਕਾ ਗਿੱਟੀ ਦੇ ਮੱਧ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰਹੀ। ਇਨਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਔਖਾ ਲੱਗਾ ਪਰ ਕਿਰਲੇ ਵਰਗੀ ਕੌਮ ਲਈ ਬਹੁਤਾ ਔਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਇੱਥੇ ਅਬਾਦੀ ਸੀ। ਗ਼ਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ, ਪਰ ਕਾਫ਼ੀ ਦੂਰ ਪੰਧ ਉੱਤੇ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਪੱਥਰ ਵਾਲਾ ਗ੍ਰਹਿ ਸੀ। ਇਹ ਓਨਾ ਹੀ ਦੂਰ ਰਵੀ ਇੱਕਮ ਤੋਂ ਸੀ, ਜਿੰਨਾ ਦੂਰ ਗ਼ਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਤੋਂ ਸੀ। ਇਸ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਲੋਕ - ਹਸਦ ਬਾਬਾ - ਆਖਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਇੱਕ ਕਪਾਹੀ ਰੰਗ ਦਾ ਚੰਦ ਚੱਕਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਸੀ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਦੀ ਘਰ ਦੁਨੀਆ, ਭਟਚੰਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਵੀ ਇੱਕਮ ਦੇ ਅੱਧੇ ਰਾਹ ਪੁੱਜ ਕੇ ਤਿੰਨ ਭਰਾ

ਗ੍ਰਹਿ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਜੋ ਇੱਕ ਮੁਤਵਾਜ਼ੀ ਸੇਧ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਤਿੰਨ ਹੀ ਸਿਰਫ ਕੁਝ ਅਠਾਰਾਂ ਕਰੋੜ ਮੀਲ ਇੱਕਮ ਤੋਂ ਸਨ।

ਇਹ ਸੀ ਜਾਣਿਆ ਪਛਾਣਿਆ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ।

ਆਪਾਂ ਉੱਪਰਲੇ ਪਰਿਛੇਦ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਸੀਂ ਪਤਾਲ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲੇ ਜੰਗ ਬਾਰੇ ਦੱਸਾਂਗੇ। ਉਹ ਗੁਲਾਬੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਸੁੰਵਾਗ੍ਰਹਿ ਹੈ।

ਹੁਣ ਆਈ ਗੱਲ ਸੁੰਵਾਗ੍ਰਹਿ ਗ੍ਰਹਿ ਦੀ। ਜਿੱਥੇ ਜੀਵਨ ਹੁੰਦਾ, ਹਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਹਯਾਤ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਹਾਲਤਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਇੰਝ ਹੀ ਸੁੰਵਾਗ੍ਰਹਿ ਉੱਤੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਸ਼ੂ ਸਨ, ਅਤੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵਨਸਪਤੀ ਸੀ। ਜੀਵ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਕਣ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਸ ਤੋਂ ਉੱਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜਨੌਰ ਜਾਨਵਰ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਜੰਗ ਉੱਤੇ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਜੀਵ ਸਨ। ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਕਿਰਮ ਤੋਂ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਜਾਨਵਰ। ਇਸ ਕਹਿਕਸ਼ਾ ਦੇ ਇਨਸਾਨ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਦੇਰ ਤੱਕ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੇ। ਫੇਰ ਰਹਿ ਗਏ ਦੂਜੇ ਸਿਆਣੇ ਜੀਅ ਜੰਤ। ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਾਂ ਨਿਰਾਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਂਗੇ ਫੇਰ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਨੂੰ। ਸੁੰਵਾਗ੍ਰਹਿ ਦਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਖਲਕਤ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਹਨ। ਮਤਲਬ ਜੇ ਇੱਕ ਮੀਨਾਰਾਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਨੌਕ ਵਾਲਾ ਗਿਰ, ਉਸ ਦੀ ਸਿਖਰ ਉੱਤੇ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਜੀਵ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿੰਦਾਂ ਸਾਡੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਿਖਰ ਉੱਤੇ ਸ਼ੇਰ ਨਹੀਂ ਪਰ ਆਦਮੀ ਬੈਠਾ ਹੈ।

ਵੈਸੇ ਸੁੰਵਾਗ੍ਰਹਿ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ (ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਲੋਕ ਵਾਸਤੇ ਵੀ), ਕਾਫ਼ੀ ਗੈਰ ਜਹਾਨ ਹੈ। ਉੱਤੇ ਤਾਂ ਚਲਾ ਚਲੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਹੀ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਆਮ ਧਰਤ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਜੀਵ ਜਿਓ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸੌ ਪੰਜਾਹ ਮੀਲ ਉੱਤੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਅ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਗੈਸ ਦੀ। ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਾਣ ਵਾਯੂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਦੁਨੀਆ ਉੱਤੇ ਚੰਨ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੀਆਂ ਠਾਠਾਂ ਹਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਧਰਤੀ ਦੀ ਖਿੱਚ ਹੈ। ਪਰ ਸੁੰਵਾਗ੍ਰਹਿ ਤਾਂ ਹੋਰ ਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਗੈਸ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ, ਅਕਸਰ ਇਨਸਾਨ ਵਾਸਤੇ ਜਹਿਰੀ ਵਾਅ

ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਅਤੇ ਬ੍ਰੋਮੀਨ ਨਾਲ ਹਵਾ ਭਰੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਹਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਜੀਵ ਇੱਥੇ ਹੈ, ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵਨਸਪਤੀ। ਪਰ ਜੇ ਸਾਡੇ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਧਰਤ ਉੱਤੇ ਲਾਲ ਖਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਬੂਟੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਮਾਸ ਚੀਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮੱਛੀ ਵਰਗੇ ਹਨ। ਕੀੜੇ ਗੋਲ ਗਲਪੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਲੱਤਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਅੱਠ-ਦੱਸ ਟੋਹਣੇ ਹਨ। ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਜਾਨਵਰ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਉੱਡਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਕੋਲ ਲੱਤਾਂ ਹੋ ਨਹੀਂ। ਸਭ ਗੋਲ, ਜਾਂ ਲੰਬੂਤਰਾ ਰੂਪ ਦੇ ਹਨ। ਵਾਅ ਦੀ ਥਾਂ ਗੈਸ ਹੀ ਗੈਸ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਉੱਡਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਇੰਝ ਜਾਪਦਾ ਜਿੱਦਾਂ ਵੱਡਾ ਕਸੀਸ ਰੰਗ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਛੀਆਂ ਤਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਾਣੀ ਜਾਂ ਅਸਲੀ ਸਮੁੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਉੱਤੇ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਜੱਗ ਵੱਲੋਂ ਸੁੰਵਾਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਡਿੱਠੋਂ, ਤਾਂ ਕਿੰਬ ਫਲਕ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਦਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਚੰਨ ਹੈ ਨਹੀਂ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਅਰਸ਼ੀ ਸਿਤਾਰੇ ਦਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਉੱਤੇ ਮੀਂਹ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਲਾਲ ਘਾਹ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਦੇ ਬਜਾਏ, ਖਣਿਜ ਪੱਥਰ ਤੋਂ ਰਿਜ਼ਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇੰਝ ਗੈਸ ਵਿੱਚ ਤਰਦੇ ਉੱਡਦੇ ਜਾਨਵਰ ਗੈਸ ਨੂੰ ਪਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇੰਝ ਹੀ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਵਾਅ ਵਿੱਚ ਰੁੜ੍ਹਦੇ, ਗੈਸ ਨੂੰ ਹਜ਼ਮ ਕਰਦੇ।

ਇਸ ਜੱਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੱਲ ਲਾਜ਼ਰੀਕ ਹੈ। ਕੋਈ ਜਾਨਵਰ ਮਾਸ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ਲਾਲ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੇਵਨ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਬਾਦੀ ਗੁੰਜਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ 'ਲਾਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਜੀਵ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਾਨਵਾਰ ਦੀ ਉਮਰ ਦਸ ਤੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਹੈ। ਇਕੱਲੇ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਵੀਹ ਜਾਂ ਤੀਹ ਸਾਲਾਂ ਵਾਸਤੇ ਜਿਓ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਨਾਲੇ ਦੂਜਿਆਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਅੱਠ ਗੁਣੇ ਵੱਡੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਜੱਗ ਉੱਤੇ ਪਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਖਣਿਜ ਧਨ ਉੱਤੇ ਖਤਰਾ ਹੈ, ਖਾਸ ਅਬਾਦੀ ਕਰਕੇ, ਫੇਰ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਫਾਲਤੂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਲੋਥ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਪਏ ਹਾਰਕੇ ਗਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਸ ਲੈ-ਲੈ ਕੇ ਹੱਡਾਂ ਨੂੰ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਦੀ ਖੁਦ ਅਬਾਦੀ ਵਧ ਜਾਂਦੀ, ਫੇਰ ਹੀ ਜੰਗ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵਾਲਾ ਜੰਗ ਹੈ! ਜੰਗੀ ਸਾਜ਼ ਸਮਾਨ ਹਰਬੇ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪਰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਅੰਤਰਜ਼ਾਮਤਾ ਨਾਲ ਇਸ਼ਾਰੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਤਲਬ ਬੋਲੀ ਸੋਚਾਂ ਦੀ ਸੁਆ ਨਾਲ ਚੱਲਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦਿਆਂ ਖਿਆਲਾਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਾਲੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਸਲੀਸ ਜਬਾਨਦਾਨੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਹਤੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਾਲੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਉੱਸਰੀਏ

ਜਦ ਸੋਚ ਜਜ਼ਬੇ ਤਰੰਗ ਨਾਲ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਭੇਜ ਕੇ ਮਨ ਦੀ ਗੱਲ ਪਤਾ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਮਹਿਰਮ ਸਦਭਾਵ ਅਤੇ ਅਹਿਸਾਸ ਦੇ ਸਿਗਨਲ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਘੱਲਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ-ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਗੁਫਤਗੂ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਜੰਗ ਲੜਣੀ ਵਿਚਿੱਤਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਸਬਲ ਹੈ, ਉਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜ਼ਿਹਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਹੀ ਖਾਕ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਦਿੰਦੇ ਨੇ। ਹਾਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਫਟ ਜਾਂਦਾ। ਪਰ ਜੇਤੂ ਇਸ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਉਦਾਸੀ ਵਿੱਚ ਡੋਬ ਦਿੰਦੇ ਹਨ; ਗਮਗੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸੋ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਇਨਸਾਨ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਅਲੱਗ ਜੀਵ ਹੈ। ਜਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਇਨਸਾਨ ਅਤੇ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਮਿਲੇ ਸਨ, ਇਨਸਾਨ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਿਹਨ ਨੂੰ ਫਰੋਲ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜਿੰਦੜੀ ਬਾਰੇ ਪਲ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਗਏ! ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਨਾਲ, ਸਦਭਾਵ ਨਾਲ ਗੁਫਤਗੂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਲੋੜ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਜਾਂ ਕਿਰਲਾ ਜੋ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੀ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਤੋਂ ਲੁਕੇ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਟੈਲੀਪਥੀ ਨਾਲ ਹਾਰਕੇ ਮਾਨਤਾ ਸੀ। ਇੰਝ ਇਨਸਾਨ ਅਤੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਮੂੰਹੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੀ ਸੀ, ਇਨਸਾਨ ਜਾਂ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਾਕ ਬਣਦੇ ਸਨ। ਹਾਰਕੇ ਗੈਸ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਪੁਲਾੜ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਸਫਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਵਾਅ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹਲਾਹਲ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਵਾ ਉਲਟੀ ਪੁਲਟੀ ਸੀ ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਾਸਤੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਹਾਰਕੇ ਇੱਕ ਲੰਬੇ ਕੱਚ ਵਾਲੇ ਤਾਬੂਤੀ ਸੰਦੂਕ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਾਅ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਹਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਆਪਣੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਨਾਲ ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਰੋੜ੍ਹ ਕੇ ਚਲਾਉਂਦੇ ਸੀ। ਜਦ ਇਨਸਾਨ ਜਾਂ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਅ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਸਾਸ ਕਿਰਿਆ ਨਕਾਬ ਪਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਹਾਰਕੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਨਿਰਾਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਲਾੜ ਜਹਾਜ਼ ਵਾਲੀ ਵਿਗਿਆਨੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਹਿਮ ਨਿਰਾਕਾਰੀਏ ਵੀ ਪੁਲਾੜ ਦਾ ਸਫਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਵੈਸੇ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਇਨਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਫਰੋਲ ਸਕਦੇ ਨੇ; ਜ਼ਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਚ ਦੀ ਸਫਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟੈਲੀਪਥੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਚਲੀ ਗੱਲ ਦਾ ਭੇਤ ਕੱਢ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਖੁਲ੍ਹੀ ਕਿਤਾਬ ਵਾਂਗਰ ਸਭ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਨੇ। ਟੈਲੀਪਥੀ ਦੀ ਖ਼ਾਸੀਅਤ ਹੈ ਕਿ

ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਸੰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਸੋਚ ਉਡਾਰੀ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਧੋਖਾ ਹੈ। ਉਸ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਅਸਰ ਇੰਝ ਹੁੰਦਾ ਜਿਵੇਂ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਗਾਂਜਾ ਪੀ ਕੇ ਪੀਨਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰੂਰ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਕੱਲਾ ਜ਼ਿਹਨ ਨਹੀਂ ਧੋਖਾ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਨੇਤਰ ਵੀ ਧੋਖਾ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਦਾ ਜੁੱਸਾ ਕੱਚ ਤਾਬੂਤੀ ਸੰਦੂਕ ਵਿੱਚ ਉਡਦਾ ਫਿਰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਲੋਇਣ ਕੀ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ? ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਨ ਹੀ ਨੈਣਾਂ ਨੂੰ ਚਕਮਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ? ਜਦ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਆ ਸਕਦੇ ਨੇ, ਫੇਰ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ? ਕੀ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਘਟਣਾ ਵਸਣਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ?

ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਮੱਛੀ ਵਰਗਾ ਵਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਅਰੂਪ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਬੇ-ਜਿਸਮ, ਬੱਸ ਧੁੰਧ ਹੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਧੁੰਧ ਰੂਪੀ ਸਰੀਰ। ਪਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਅੰਤਰਜਾਮਤਾ ਦਾ ਅਸਰ ਹੋਵੇ। ਧੁੰਧ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੈ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਜੀਵ। ਅਤੇ ਕਿਹੜਾ ਰੂਪ! ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਈ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲਾ ਤੰਦੂਆ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਉੱਡ ਰਿਹਾ ਹੈ! ਅੱਠ ਬਾਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਖਬਰੇ ਸਿਰਫ ਛੇ ਹਨ। ਨਾਲੇ ਹਰ ਜੀਵ ਜਾਂ ਮਨੁੱਖ ਵਾਂਗ ਕਈ ਰੰਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਰੰਗ ਆਮ ਹਨ। ਕਈਆਂ ਦਾ ਰੰਗ ਨੀਲੋਫਰ ਹੈ, ਕਈਆਂ ਦਾ ਨਾਰੰਗੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਾਂ ਚਿੱਟੇ ਹਨ। ਆਹੋ ਸਾਹਮਣੇ ਤੰਦੂਏ ਵਰਗਾ ਬਦਨ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕੱਚ ਵਿੱਚ ਇਨਸਾਨ ਜਿੱਡਾ ਹੁੰਦਾ; ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਟੰਗਿਆ, ਗੈਸ ਵਿੱਚ ਉੱਡਦਾ ਜਾ ਧੁੰਧ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਕਦੀ ਧੁੰਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਖੈਰ, ਜਦ ਤੁਹਾਡੀ ਕੌਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਆਪਣਾ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਖਲੋਤਾ ਹੈ, ਆਸ ਪਾਸ ਧੁੰਧ ਵਿੱਚ। ਪਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਮੂੰਹ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦਾ ਰੁਖ਼, ਬੁੱਲ੍ਹਾ ਬਿਨਾਂ ਚਿਹਰਾ ਹੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਹਾਂ ਵੀ ਬੇ-ਹੱਥ ਹਨ, ਜਿੱਦਾਂ ਛੇ ਬੇ-ਹੱਥ ਉੱਗਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ।

ਰਹਿ ਗਏ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਲੋਕ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕੁਝ ਸਿਖੀਏ। ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਕੌਮ ਦਾ ਸਹਿਜ ਵਿਕਾਸ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤਾ ਇਨਸਾਨ ਵਿਕਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਵਰਗਾ ਹੈ। ਲੱਖਾਂ ਵਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਟਚੰਨ ਉੱਤੇ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਕਿਰਲੇ ਸਨ। ਸਦੀਆਂ ਬਾਅਦ ਪਿਛਲੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਉੱਤੇ ਸਿੱਧਾ ਹੋ ਕੇ ਖੜ੍ਹਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਪੂਛ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਧਰ ਕੇ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦੇ। ਇੰਝ ਸੰਤੁਲਨ ਪੂਰਾ ਹੋ

ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਦ ਚਿੱਤ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੁਰਦੇ ਸੀ , ਜਦ ਚਿੱਤ ਕਰਦਾ ਸੀ , ਲਿੰਹ ਪੈਰ ਉੱਤੇ ਰੀਂਗਦੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਇਤਫ਼ਾਕ ਨੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਧਰਤੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਭਟਚੰਨ ਦੇ ਹਲਾਤ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਉੱਥੇ ਸਮੁੰਦਰ ਸਨ, ਪਰ ਲਹਿਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਖਿੱਚ ਘੱਟ ਸੀ। ਖਲੋਤਾ ਪਾਣੀ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੱਛੀ ਠਾਠਾਂ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਤਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਲਹਿਰ ਚੰਦ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਟਚੰਨ ਖੁਦ ਹੀ ਚੰਦ ਹੈ। ਸੂਰਜ ਦੂਰ ਹੈ, ਪਰ ਦਿਹਾੜੇ ਵੇਲੇ ਗਰਮੀ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਠੰਢ ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਜਦ ਨੇੜਲਾ ਗ੍ਰਹਿ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਪੱਥਰ ਹੈ, ਜੋ ਭਟਚੰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਪਾਸਾ ਅੱਠ ਘੰਟਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਠਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਇੰਝ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਜ਼ਮੀਨ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਧਰਤੀ ਬਾਂਗਰ ਹੈ, ਬਾਰਸ਼ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘੇ-ਡੂੰਘੇ ਖੂਹ ਕੱਢਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹੈ। ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਘੱਟ ਜਾਨਵਰ ਹਨ, ਜ਼ਿਆਦੇ ਜਲ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਭਟਚੰਨ ਦਾ ਅਕਾਸ਼ ਖ਼ਾਲੀ ਸੀ। ਬੱਦਲ ਸਨ ਜਦ ਵਾਸੂ ਮੌਸਮ ਸੀ। ਪਰ ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਅੰਬਰ ਸੁੰਵਾਂ ਹੀ ਸੀ। ਗਗਨ ਦਾ ਰੰਗ ਵੀ ਕਪਾਹੀ ਜਿਹਾ ਸੀ। ਨੀਲਾ ਰੰਗ ਤਾਂ, ਤਾਂ ਹੀ ਹੋਵੇ ਜੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਾਣੀ ਨੇ ਅਕਸ ਨੂੰ ਇਹ ਰੰਗ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਰੰਗ ਨੇ ਪੀਲਾ ਜਿਹਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਖੈਰ ਕੋਈ ਪੰਛੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉੱਡਣ ਦੀ ਸੋਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਈ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਹਰ ਜੀਵ ਤਾਂ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਚਿੰਬੜ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉੱਚੇ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਥਾਂ ਹੀ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਵੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਤਾਰਾਂ ਤਾਂ ਡਿੱਠਦੇ ਸੀ। ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਲੋਕ ਚਮਕਦੇ ਤਾਰਿਆਂ ਵੱਲ ਤੱਕੀ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਖਿੱਚ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਨਤੀਜਾ ਸੀ ਕਿ ਧਰਮ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਹਰ ਤਾਰਾ ਇੱਕ - ਦੇਵਤਾ- ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ, ਫੇਰ ਜਦ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਪੈ ਗਿਆ, ਮਨ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਸੋਚ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਤਾਰਿਆਂ ਕੋਲ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚੀਏ?

ਪਰ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤਾਂ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪਏ ਹਾਂ। ਆਓ, ਪੰਛੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਕਿਮਸ ਦਾ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਜੀਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੇਵਲ ਅੰਡਜ਼ ਜਾਨਵਰ ਸਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਦ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਫੰਘ ਦੀ ਸੋਚ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਸਿੱਧਾ ਰੋਕੇਟ ਵੱਲ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਤੁਰ ਪਈ। ਪਰ ਰੋਕੇਟ

ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਭਾਸ਼ਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਇੱਕ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਹਰ ਥਾਂ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੋਲੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਹਰ ਬੋਲੀ ਕੋਲ ਆਪਣੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਸੀ। ਜਦ ਇੱਕ ਮੁਲਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਰ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਮੁਲਕ ਤੋਂ ਮੁਲਕ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਰੰਗ ਹੁੰਦੇ ਸੀ; ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਲੱਖਣ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜਾਤਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਕੋਈ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਕਾਲੇ ਨਸਲ ਸੀ, ਜਾਂ ਪੀਲੇ; ਕੋਈ ਹਰੇ ਜਾਂ ਭੂਰੇ। ਕੁਝ ਨਸਲ ਬਾਹਮਣੀ ਵੰਗ ਚਿਕਨੇ ਸਤ ਰੰਗੀ ਸਨ। ਕੁਝ ਨਸਲ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਨਾਲ ਰੰਗ ਮਿਲਾ ਕੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਜੀਭਾਂ ਹੰਟਰ ਵਾਂਗ ਤੜਾਕ ਦੇਣੀ ਲੰਬੀ ਸਪੇਲੀ ਵਾਂਗਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪਾ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਚੰਬੜ ਕੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਉੱਪਰ ਵੀ ਚੰਬੜ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਨੂੰ ਖੱਲਾਂ ਦੀ, ਜਾਂ ਦਸਤਾਨਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਲੀੜੇ ਸਿਰਫ਼ ਸੀਨੇ ਅਤੇ ਕਮਰ ਨੂੰ ਲੁਕੋਂਦੇ ਸਨ। ਸੂਰਤ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਲੰਬੀ ਸੀ, ਪਰ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਿੱਖੇ ਦੰਦ ਸਨ। ਇੰਝ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿੱਦਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਬੇ-ਹੋਠ ਮੁਸਕਾਨ ਸੀ। ਜਦ ਤੀਕਰ ਇਨਸਾਨ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਈ, ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਮਿਲ ਜੁਲ ਕੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਬਣ ਗਈ (ਉਹ ਹਾਲੇ ਵੀ ਕਈ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਸਨ)। ਜਦ ਬੋਲਸੇ ਸੀ, ਮਿੱਠੀ ਬੋਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਆਮ ਸਨ।

ਇੱਕ ਆਦਤ ਸੀ ਕਿ - ਅਸਾਡਾ-, - ਤੁੱਸਾਂ-, - ਅੱਸਾਂ- ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ। ਦੂਜੀ ਆਦਤ ਸੀ ਕਿ - ਜੀ- ਦੀ ਥਾਂ, ਜਦ ਮਰਦ ਨਾਲ ਬੋਲਦੇ, - ਵੀਰ ਜਾਨ- ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦ ਨਾਰੀ ਨਾਲ, - ਅੰਮਾਂ ਜਾਈ - ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਕੁਝ ਮੁਲਕ ਗਣਰਾਜ ਸਨ, ਕਈ ਰਾਜਿਆਂ ਹੇਠ ਚਲਦੇ ਸੀ। ਪਰ ਜਦ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਕੇ ਹੋਰ ਗ੍ਰਹਿਆਂ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਰੱਖੇ, ਫੇਰ ਗਣਰਾਜ ਹੀ ਭਟਚੰਨ ਉੱਤੇ ਚਲਿਆ। ਖ਼ਾਸ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਬਾਅਦ। ਗ਼ਲਬ ਤਖ਼ਤ ਉੱਤੇ ਸੰਸਦ ਹੀ ਜਮਾਈ।

* * * * *

ਹਰ ਗਣਰਾਜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਟੱਬਰ ਹਾਰ ਕੇ ਬਲਵੰਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਗ਼ਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇੰਝ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਕਬੀਲੇ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਨੂਰਾਨੀ ਮਾਂ ਦਾ ਖਣਿਜ ਧਨ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ; ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਆਲ ਜਾਲ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਉੱਠਾ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੇ ਸੰਸਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਤਾਣ ਲਾਇਆ। ਉਸ ਟੱਬਰ ਦੇ ਹੱਥ ਨਿਰਾਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬੇ-ਹੱਥ ਬਾਹਾਂ ਵੰਗ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਖਾਣੇ ਪੀਣੇ ਦੇ ਭੰਡਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਗਰਰਾਨੀ ਸੀ; ਤੇਲ, ਕੋਲੇ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਨੂੰ ਵੀ ਵਾਗਡੋਰ ਸੰਭਾਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜਦ ਵੀਕੋਈ ਨਵੀਂ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਫਟਾਫਟ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਨੂੰ ਜਰ ਖਰੀਦ ਕੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਕੇ, ਕਿਸ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਸਨ।

ਜਦ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਪੁਲਾੜੀ ਜਹਾਜ਼ ਬਣਾਏ ਸਨ, ਨੂਰਾਨੀ ਮਾਂ ਤੋਂ ਹਿਮਸਤਰ ਦੀ ਵਾਟ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਨਸਾਨ ਹਿਮਸਤਰ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਖੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਪਰ ਇਹ ਸਫ਼ਰ ਹਰਜ ਦੇਣਦਾਰੀ ਸੀ। ਯਾਤਰਾ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗੀ ਸੀ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇੱਕ ਗੇੜੇ ਦਾ ਖਰਚਾ ਨੂਰਾਨੀ ਮਾਂ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਕੰਗਾਲਾਂ ਦੇ ਪੇਟਾਂ ਨੂੰ ਸਾਲ ਵਾਸਤੇ ਭਰ ਸਕਦਾ ਸੀ! ਤੇਲ ਕਾਫ਼ੀ ਮਹਿੰਗਾ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਕਟ ਵੀ। ਸਾਇੰਸਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਰਿਸਰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬੱਧੀ ਖੋਜ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਲੱਭਿਆ ਗਿਆ।

ਸਾਇੰਸਦਾਨਾਂ ਨੇ ਸੂਰਜੀ ਬਾਦਬਾਨ ਉੱਸਾਰਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੇਲ ਬਿਨਾ ਪੁਲਾੜੀ ਜਹਾਜ਼ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸੂਰਜੀ ਬਾਦਬਾਨ (ਆਮ ਲੋਕ ਸੂਰਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ, ਪਰ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਲੋਕ - ਫੋਟਾਨ ਬਾਦਬਾਨ - ਆਖਦੇ ਸਨ) ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਸਰਕਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੂਰਜ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਪਲਾੜ ਵਿੱਚ ਠੇਲ੍ਹੇ ਹਨ। ਬਾਦਬਾਨ ਇਸ ਲਈ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਧਰ ਉੱਪਰ ਖਲੋਤੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਬਾਦਬਾਨ ਵਰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਘੜ੍ਹਤ ਪੱਖਿਆਂ ਵਰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੱਡੇ ਕੱਚ ਵਾਲੇ ਫੱਟੇ ਹਨ, ਜੋ ਧੁੱਪ ਤੋਂ ਊਰਜਾ ਲੈ ਕੇ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਸੈੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਦੇ। ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿਹਾੜਾ ਵਾਸਤੇ ਚੱਲ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਜਹਾਜ਼ ਦੂਰ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਰਵੀ ਇੱਕਮ ਅਤੇ ਰਵੀ ਸਾਨੀ ਵਿਚਾਲੇ ਕਾਫ਼ੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹੈ। ਮਤਲਬ ਰੋਸ਼ਨੀ ਬੇ ਬਹੁਤ ਲੰਬਾ ਫਾਸਲਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ। ਇਨਸਾਨ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਨੂਰਾਨੀ ਮਾਂ ਤੋਂ ਹਿਮਸਤਰ ਵੱਲ

ਹੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਨੂਰਾਨੀ ਮਾਂ ਅਤੇ ਹਿਮਸਤਰ ਰਵੀ ਸਾਨੀ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਸਨ।

ਉਸ ਟੱਬਰ ਨੇ ਇਸ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਹੱਕ ਲੈ ਲਏ। ਹਰ ਨਵੇਂ ਜਹਾਜ਼ ਉੱਤੇ ਬਾਦਬਾਨ ਜੋੜਨਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਟੱਬਰ ਅਮੀਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਇੰਝ ਕੁਝ ਸਦੀਆਂ ਬਾਅਦ ਇਨਸਾਨ ਗ਼ਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਕੋਲ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੁੰਵਾਗ੍ਰਹਿ ਵੱਲ ਵੀ। ਆਦਾਨ ਪਰਦਾਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਵੀ ਉਸ ਟੱਬਰ ਨੇ ਫਾਇਦਾ ਉੱਠਾਇਆ। ਹਾਰ ਕੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੱਥ ਪਾਲਿਆ। ਇਸ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਦਾ ਨਾਂ - ਸੰਡਾਲਾ- ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਕੁਝ ਰੁਕਨ ਪਰਜਾ ਤੰਤਰੀ ਸਨ, ਕੁਝ ਤਾਨਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਹੱਕ'ਚ ਸਨ। ਹਾਰ ਕੇ ਟੱਬਰ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰ ਰਾਜੇ ਵੀ ਬਣ ਗਏ, ਪਰ ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਵੀ ਰੱਖਣਾ ਪਿਆ। ਪਰ ਜਦ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨੇ ਸੰਧੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਗ਼ਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਉੱਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਦਾ ਸਰਤਾਜ ਮੈਰ ਸੰਡਾਲਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ, ਸੂਕੀ ਸੰਡਾਲ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਅਵਧੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਰਾਜ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੂਕੀ ਬੇਸਿਦਕਾ ਬੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁੱਠੀਆਂ ਗਰਮ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖੰਕਾ ਗਿੱਟੀ ਦਾ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ, ਮੈਰ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਗਿੱਟੀ ਨੂੰ ਉਲਝਾ ਦਿੱਤਾ। ਸੱਚ ਸੀ ਕਿ ਅੱਧੀ ਗਿੱਟੀ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸੇ ਸੀ, ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਬਣ ਸਕਿਆ। ਮੈਰ ਅੱਧੇ ਕਿਰਲੇ (ਮਤਲਬ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ) ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਸਨ ਅਤੇ ਅੱਧੇ ਇਨਸਾਨ ਵੀ। ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਜਨ ਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰੱਖਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਕੋਈ ਭਾਵੇਂ ਇਨਸਾਨ ਹੋਣ ਜਾਂ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ, ਦੀਨ ਦਾ ਰਾਜ ਹੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਾਬਾ ਸਮਝਦੇ ਸੀ; ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਉੱਪਰ ਜਕੜ ਭੰਗ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਅਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਮੌਤ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਜ਼ਹਬ ਉਸ ਡਰ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਤਾਂ ਅੜੰਗਾ ਪਾਉਣਾ ਹੀ ਸੀ! ਨਿਰਾਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਹੀ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਵੀਹ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਨੇ ਸੂਕੀ ਦਾ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਹੋਣਾ ਦਾ ਪਾਸਾ ਲਿਆ। ਅੱਸੀ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਖਿਲਾਫ਼ ਹੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਗ਼ਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਨੂੰ ਮੇਲਾ ਘੱਲ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸ਼ਿਸ਼ਟ ਮੰਡਲ ਦਾ ਇੱਕ ਹੀ ਕੰਮ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਲ

ਕਰਨਾ ਕਿ ਸੋ ਸੂਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕੁਵੱਲਾ ਸੀ। ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸੀ।

ਉਸ ਹੀ ਵੇਲੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਦਾ ਦੂਜਾ ਹਿੱਸਾ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹੀ ਗ਼ਲਤ ਸੀ) ਆਪਣੇ ਬਿਬੇਕਾਂ ਕਰਕੇ ਜੰਗ ਛੇੜਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਸੱਚ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਆਦਮੀ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਧੇ ਇਨਸਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਮਿਲ ਗਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਸਨ। ਨੂਰਾਨੀ ਮਾਂ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਗੋਤ - ਕੱਲਾ - ਹੈ। ਉਹ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਗਣਤੰਤਰੀ ਹਨ। ਸੂਕੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹਾਨਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਸੰਡਾਲਾ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਦਾ। ਚੁਟਕੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਖ਼ਾਨਅਮਨੀਆਂ ਨਾਲ (ਇੱਕ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਖ਼ਾਨਦਾਨ) ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਏ। ਪਰ ਖ਼ਾਨਅਮਨੀਆਂ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਸਨ ਕੱਲਾ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ-ਗਾਂਝਾ ਕਰਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਭਟਚੰਨ ਉੱਤੇ ਦੀਨ ਧਰਮ ਦੀ ਕਰਾਂਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਗੂ ਖ਼ਾਨਗਾਜ਼ੀ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਸਨ। ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰੀਕੇਬਾਜ਼ੀ ਸੀ। ਸੋ ਸੂਕੀ ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਨੇ ਖੰਕਾ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਹਿ ਯੁੱਧ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਗ੍ਰਹਿ ਯੁੱਧ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦਮ ਸੀ ਕਿ ਕੱਲਾ ਖ਼ਾਨਗਾਜ਼ੀ ਗਠਜੋੜ ਨੇ ਇੱਕ ਇਨਸਾਨ ਅੱਗੇ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨੇਤਾ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟੀਚਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਨਾ। ਇਹ ਕੰਮ ਈਡੀ ਕੱਲਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਇਕੱਲਾ ਸੂਕੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਪਿਓ, ਮੈਰ ਸੰਡਾਲਾ ਮਗਰ ਪੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਧੀ, ਟੋਬੀ ਮਗਰ ਵੀ। ਆਪ ਨਵਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਇੰਝ ਲੜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਐਸ ਅਫ਼ਸਾਨੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਮਾਰਨੀ ਹੀ ਪੈਣੀ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਿਹੜੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਣੀ ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਹੈ!

ਕਾਂਡ ਦੂਜਾ

ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਸਿੰਧਬਾਦ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਅਮਲੇ ਮਿਲਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ। ਅਸੀਂ ਗ਼ਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਸਾਜ਼ਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਜੰਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਮ ਰਿਜ਼ਕ ਦੀ ਥਾਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ -ਸਿੰਧ ਸਿੰਘ- ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਪੈਸੀਆਂ ਲਈ ਕੀ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ॥

ਪੁਲਾੜੀ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਦੋਈ ਪਾਸੀਂ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਗ਼ਲਬ ਤਖ਼ਤੀ ਬੋਲੀ ਦਿਆਂ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ: **ਸਿੰਧਬਾਦ**।

ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਸਿੰਧਬਾਦ ਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਦੋ ਦਲੀਲਾਂ ਸਨ। ਪਹਿਲੀ ਸੀ ਕਿ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਮੀਰ ਮਲਾਹ ਇੱਕ ਸਾਹਸੀ ਇਨਸਾਨ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਸੋਚ ਉਡਾਰੀ ਈਰਾਨੀ ਹਿਕਾਇਤ ਨਾਲ ਰੰਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੀ ਕਥਾ ਨਾਲ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਂ ਹੀ -ਸਿੰਧ -ਸੀ। ਮੀਰ ਮਲਾਹ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਅ -ਸਿੰਧ ਸਿੰਘ- ਸੀ। ਇੱਕ ਸੁਦਾਗਰ ਸੀ ਜੋ ਗ੍ਰਹਿ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ - ਸੰਡਾਲਾਂ- ਵਾਸਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਵੈਸੇ ਜਹਾਜ਼ ਸੰਡਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਸੀ। ਨਾਂ ਸਿੰਧ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਉੱਤੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਹਾਜ਼ ਸੇਠ ਵਰਗ ਦਾ ਸੀ। ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੰਜ ਸੌ ਮੀਟਰ ਲੰਬਾ ਸੀ ਅਤੇ ਤੀਹ ਮੀਟਰ ਚੌੜਾ। ਬਹੁਤ ਪੈਸੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਖਰਚੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨਿਵੇਸ਼ ਲਈ ਸੰਡਾਲਾਂ ਨੂੰ ਨਫ਼ਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਯੁੱਧ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਜਟਿਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਮਾਲ ਹਿਮਸਤਰ ਦੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਕਦੇ-ਨਕਦੀ ਬਰਕੀ ਆੜ੍ਹਤ ਰਾਹੀਂ ਸੰਡਾਲਿਆਂ ਦੇ ਚਾਲੂ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਹਿਸਾਬ ਚੁਕਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਖੁਦ ਦੇ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ੀ ਅਮਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਦਾ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਪਰ ਉਸ ਹੀ ਵੇਲੇ ਖੰਕਾ ਵਿੱਚ ਜੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੇ ਪਿਆਮਾਂ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਫੇਰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਲੜਾਈ ਕਰਕੇ ਸਿੰਧਬਾਦ ਦਾ ਹੁਣ ਲਈ ਮਾਲਕ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਫੇਰ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਹੱਕਦਾਰ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਸਿੰਧਬਾਦ ਹੁਣ ਹਿਮਸਤਰ ਉੱਤੇ ਫਸ ਗਿਆ। ਪਰ ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਵਾਸਤੇ ਇੱਥੇ ਅਟਕ ਸਕਦੇ ਸੀ? ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ

ਲਈ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਜਹਾਜ਼ ਬੰਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਢਾਂਚੇ ਨਾਲ ਤੁਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮਾਲ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਪੈਸੇ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ। ਭਾਵੇਂ ਨੂਰਾਨੀ ਮਾਂ ਹੀ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਸੀ ਪਤਾ ਲੈਣ ਲਈ, ਹੁਣ ਸਿੰਧਬਾਦ ਦਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕਿਸਮਤ ਫੇਰ ਵੀ ਸਿੰਧ ਦੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਦੂਤ ਰਾਹਦਾਰੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਖੂਬ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਸਿੰਧ ਦਾ ਸੌਖਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਜੰਨਤਸਤਾਨ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਜਦ ਹੋਰ ਕੋਈ ਜਹਾਜ਼ ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੇ ਲਾਗੇ ਲੱਘਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਲੰਬਾ ਜਿਹਾ ਜਹਾਜ਼ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਖੋਖੇ ਦੇ ਅੱਧੇ ਰਾਹ ਚੁਗਾਠ ਨੰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨਿੰਗਰ ਛਿੱਲ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਲੰਬਾ ਲਾਂਘਾ ਹੈ, ਜੋ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਲੰਬੀ ਨਾਲ ਹੈ; ਜਿਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਪਸਲੀਦਾਰ ਕਾਠ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫੇਰ ਖੋਖਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਾਸਿਓਂ ਜਿਵੇਂ ਮੱਛੀ ਦੀ ਲਾਜ਼ ਦੇ ਸੀਸ ਦੁੰਮ ਸਾਲਮ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਪਰ ਗਭਲਾ ਹਿੱਸਾ ਬੇ-ਮਾਸ ਪਿੰਜਰ ਹੈ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਦੁੰਮ ਵੀ ਵੈਸੇ ਮੱਛੀ ਦੀ ਫਿਨ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਘੇਰੇਦਾਰ ਭਾਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਖਾਂ ਵਾਲੀ ਪੂਛ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਧੱਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਕੇਸਰੀ ਪੱਖਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੱਚ ਦੇ ਬਾਦਬਾਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਹਾਜ਼ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਬਾਰੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਿੱਛੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਰਾ ਹੈ। ਖੋਖਾ, ਜੋ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਵਿੱਚ ਮਾਲ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਚੱਕਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜੰਤਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੈੱਲਾਂ ਹਨ, ਜੋ ਬਾਦਬਾਨ ਰਾਹੀਂ ਧੁੱਪ ਖਾਂ ਕੇ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਊਰਜਾ ਦਿੰਦੇ ਨੇ। ਪਰ ਚੱਕਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਹਾਜ਼ੀ ਅਮਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਸਵਾਰੀਆਂ ਵੀ। ਜੇ ਸ਼ਕਤੀ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਰਾਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਇੱਕ ਕੰਪਿਊਟਰ ਰਾਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਨਾਂ - ਅਕਲੀ ਸੂਝ ਸਿੰਧਬਾਦ - ਹੈ। ਇੱਕ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ - ਨਕਲੀ ਅਕਲ- ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ -ਆਰਟੀਫਿਸ਼ਲ ਇੰਟੇਲੀਜੈਂਸ-। ਇੱਕ ਕਲਦਾਰ ਜਾਂ ਬੇ-ਜੁੱਸੇ ਰੋਬੋਟ। ਪਰ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਹੈ ਇਸ ਦਾ। ਸਰੀਰ ਸਿੰਧਬਾਦ ਜਹਾਜ਼ ਖੁਦ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਹਰ ਜੁਬਾਨ ਵਿੱਚ ਸੰਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਲਦਾਰ ਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਨੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਹਰ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ -ਨਕਲੀ ਸੂਝ- ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਨਿਰਾਲਾ ਨੰਬਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਮਝ ਲਓ ਉਸ ਦਾ ਅਸਲੀ ਨਾਂ ਹੈ। ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੀ ਨਕਲੀ ਸੂਝ ਦਾ ਨੰਬਰ ਨਾਂ ੪੮੨੦੭ ਸੀ। ਪਰ ਜਹਾਜ਼ੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮੋਹ ਵਿੱਚ -

ਸਿੰਧੀ- ਆਖਦੇ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੰਧੀ ਤਕਰੀਬਨ ਸਭ ਕੁਝ ਖੁਦ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਨੰਬਰ ਨਿੱਕਾ ਸੀ। ਮਤਲਬ ਸਿਰਫ ਚਾਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ।

ਚਾਰ ਅਮਲੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੰਧ ਸਿੰਘ ਇਕੱਲਾ ਇਨਸਾਨ ਸੀ। ਦੂਜਾ - ਨਾਥ ਸੋਸਨੀ ਖਾਨਦਰਸ਼ਨ- ਸੀ। ਹਰ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਵਾਂਗਰ ਨਾਂ ਦੇ ਮੂਹਰੇ -ਨਾਥ- ਦੀ ਪਦਵੀ ਸੀ। ਐਸ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਾਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪਦਵੀ, - ਡਾਏ-, ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਤੀਜਾ -ਨਿਰਾਕਾਰੀ- ਹੀ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ -ਅਕੀਰਾ ਡਾਏ- ਸੀ। ਇਹ ਹੀ ਤਿੰਨ ਪਰਾਣੀ ਸਨ। ਉਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੇ ਮਸ਼ੀਨੀ ਬੰਦੇ ਜਾਂ ਨਕਲੀ ਸੂਝਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤਨ ਵਿੱਚ ਗਿਣਨਾ ਹੈ; ਜੇ ਮਗਰਲੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸੁਰ ਮਿਲਾਉਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਫੇਰ - ਸਿੰਧੀ - ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਗਿਣੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਅੰਕ ਪੜ੍ਹੇ ਨੂੰ ਵੀ ਗਿਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੰਕ ਪੜ੍ਹੇ ਇੱਕ - ਕਲਦਾਰ - ਹੈ, ਇੱਕ ਰੋਬੋਟ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਦਮੀ ਦੀ ਹਉਮੈਂ ਨੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਹੱਥ ਪੈਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਯੋਗਿਕ ਕੰਮਾਂ ਵਾਸਤੇ ਗੁਣਕਾਰੀ ਹੈ। ਪਰ ਸੱਚਾਈ ਵਿੱਚ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਹਾਰੀ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। - ਸਿੰਧੀ - ਵਾਂਗਰ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ (ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਰੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਇਨਸਾਨ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ), ਜਾਂ ਜਿਹੜੀ ਮਰਜ਼ੀ ਯੰਤਰਿਕ ਮਸ਼ੀਨ ਵਰਗਾ। ਅੰਕ ਪੜ੍ਹੇ ਨੂੰ ਹਰ ਵਾਰੀ ਪੂਰਾ ਨਾਮ ਕਹਿਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਹੁਣ ਆਮ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ - ਛੱਤੀ- ਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਬੱਸ ਏਨੇ ਜਣੇ ਸਨ।

ਛੱਤੀ ਜ਼ਖ਼ੀਰੇ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮਾਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਖ਼ਾਲੀ ਕਮਰਾ ਭਾਂ-ਭਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ; ਕਮਰੇ ਦਾ ਵਸੀਹ ਆਕਾਰ ਹਰ ਜਜ਼ਬੇ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਛੱਤੀ, ਇੱਕ ਕਲਦਾਰ, ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੰਵੇਦਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਮਸਰੂਫ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ, ਜਦ ਕਮਰੇ ਦਾ ਇੱਕ ਬਰਕੀ ਬੂਹਾ - ਟੱਕ- ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ (ਦੋਵੇਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀਆਂ ਤਖਤਾਂ ਅਲੱਗ ਹੋ ਕੇ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਵਾਲੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਲੁਪਤ ਹੋ ਗਈਆਂ), - ਸਿੰਧ ਸਿੰਘ- ਅੰਦਰ ਵੜਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਛੱਤੀ ਇੱਕ ਕੰਧ ਕੋਲ ਖਲੋਤਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਟਾਇਪਿੰਗ ਬੋਰਡ, ਜੋ ਕੰਧ ਉੱਤੇ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਦੇ ਬਟਨਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੋਰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚੌਦਾਂ ਸਵੈਚਾਲਿਤ ਪੋਚਾ-ਪਾਚੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਰ ਜੰਤਰ ਫ਼ਰਸ਼ ਉੱਤੇ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਟਾਂਡ ਕੈਬੀਨਟ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ; ਸਭ ਸਵੈਚਾਲਿਤ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਸਨ। ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਸਨਤੀ ਬਾਹਾਂ ਜਾਂ ਲੱਤਾਂ ਆਪਣੇ

ਆਪ ਨੂੰ ਹਿਲਾਉਂਦੀਆਂ ਹੁਲਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਛੱਤੀ ਅਲੱਗ ਹੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਰੂਪ ਜੰਤਰ ਵਰਗਾ ਹੀ ਸੀ। ਜੋ ਸਨ, ਉਹੀ ਲੱਗਦੇ ਸਨ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਆਮ ਘਰ ਵਾਲੇ ਆਲੇ। ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਜੰਤਰ ਸਿੰਧ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਟਨ ਦਬਾ ਕੇ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੀ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।

ਛੱਤੀ ਦਾ ਮੁਖ ਸਰਬ ਲੋਹ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਟਾਂਟ ਉੱਪਰਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੋਲ ਸੀ। ਸਿਰ ਦਾ ਸਫ਼ਾਚੱਟ ਸ਼ੀਰਸ਼ ਤਾਂਬਾ ਰੰਗ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਲ ਘਸਮੈਲਾ ਵਰਨ ਦਾ। ਨੈਣ ਨਕਸ਼ ਇਨਸਾਨ ਵਰਗੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਲੀਆ, ਮੰਨਿਆ-ਦੰਨਿਆ, ਆਦਮੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਵੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਮੱਥੇ ਹੇਠ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਸਲੰਡਰੀ ਨੇਤਰ ਸੀ, ਨੰਨ੍ਹੀ ਦੂਰਬੀਨ ਜੋ ਵੱਧ ਘੱਟ ਕੇ ਕੈਮਰੇ ਦੀ ਲੇਂਜ਼ ਵਾਂਗ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾੜਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਸੀ ਛੱਤੀ ਦੀ ਇਕਲੌਤੀ ਅੱਖ। ਜਿੱਥੇ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਨੱਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਉੱਪਰ ਸੀ। ਨੱਕ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਠੋਡੀ ਹੇਠ ਇੱਕ ਸੱਲ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਰਾਹ ਗੈਸ ਬਗੈਰ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜੋ ਗੈਸ ਗੂਸ ਦੇ ਖਤਰੇ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨ, ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ 'ਤੇ ਨਿਰਾਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਅ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਉੱਥੇ ਗਿਆਰਾਂ ਸੱਲਾਂ ਪਾਏ ਸਨ, ਜੋ ਅਸਲੀਅਤ ਵਿੱਚ ਸਪੀਕਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸਭ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਤੀਕਰ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਨਕਲੀ ਬੋਲ ਦੇ ਦੋ ਸਵਰ ਸਨ। ਇੱਕ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਰਾਜ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ; ਇੱਕ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਦੀ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ। ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਉਸ ਦਾ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਸੀਸ ਹੀ ਸੀ। ਜੁੱਸਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹਿੱਕ ਸੀ, ਜੋ ਕਾਲੀ ਕੰਗਰੌੜ ਉੱਪਰ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਇਹ ਰੀੜ੍ਹਾ ਚੂਕਣੇ ਵਿੱਚ ਫਸਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਚੂਕਣੇ, ਹਿੱਕ ਵਾਂਗ ਚਾਂਦੀ ਰੰਗ ਦਾ ਸੀ। ਲਿੰਗ ਪੈਰ ਯਾਸ਼ਵਿਕ ਯੰਤਰਿਕ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਦੇ ਵਰਗੇ ਸਨ; ਨਾ ਕਿ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਪੈਰਾਂ ਵਰਗੇ। ਛੱਤੀ ਛਾਂਗਲਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਹੱਥ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪੈਰ।

ਛੱਤੀ ਦੀ ਛਾਤੀ ਉੱਪਰ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਵਿੱਚ ਅੰਕ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਸਿੰਧ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਨੰਬਰ ਦੀ ਥਾਂ ਨਾਂ ਕਹਿਣਾ ਸੌਖਾ ਅਤੇ ਸਹੀ ਲੱਗਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬੁਝੇ ਖੁੱਲ੍ਹਣ 'ਤੇ ਬੋਲਿਆ, - ਕਿੱਦਾਂ ਛੱਤੀ, ਝਾੜ ਪੁੰਝ ਹੋ ਗਈ? -।

ਸਿੰਧ ਦੇ ਵੱਲ ਕਲਦਾਰ ਦੀ ਇੱਕੋ ਹੀ ਬੇ-ਜਾਨ ਅੱਖ ਵਧੀ। ਲੋਂਜ਼ ਵਿੱਚ ਜੋਤ ਦਿਸਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਵ ਦੀ ਜੋਤ ਵਰਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਈ ਜਜ਼ਬਾ ਜਾਪਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੇਵਲ ਕੈਮਰੇ ਦੀ ਠੰਢੀ ਲੋਂਜ਼ ਸੀ। - ਜੀ। ਕੰਮ ਖਤਮ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ-। ਆਵਾਜ਼ ਛੱਤੀ ਦੀ ਮਕੈਨੀਕਲ ਸੀ, ਉੱਤਰ ਵਾਸਤਵਿਕ।

ਸਿੰਧ ਦੀਆਂ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਮੁਸਕਾਨ ਸੀ। ਤੱਤੇ ਤਾਅ ਉਸ ਦੇ ਲਬਾਂ ਤੋਂ ਤਬੱਸਮ ਢਹਿ ਗਿਆ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਫੇਰ ਕੁਦਰਤੀ ਉਸ ਦੇ ਲੋਇਣ ਛੱਤੀ ਦੀ ਇਕਲੋਤੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਮਿਲੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੋਦਰ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਮੁਖ ਵੇਖਿਆ। ਲੰਬਾ ਮੂੰਹ, ਤਿੱਖਾ ਨੱਕ, ਕਾਲੀ ਦਾੜ੍ਹੀ, ਚਿੱਟੀ ਪੱਗ ਚਾਂਦੀ ਖੋਦ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਲਪੇਟੀ। ਵਰਦੀ ਵੀ ਰੁਪਹਿਲਾ ਰੰਗ ਦੀ ਸੀ। ਪੱਲ ਬਾਅਦ ਫੇਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨਜ਼ਰ ਲੱਗਾਈ।

- ਅੱਛਾ ਤੇਰੀ ਅਗਲੀ ਡਿਊਟੀ ਕੀ ਹੈ?-

- ਸਰ, ਮੈਂ ਨੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਖਾਨਾ ਚੈੱਕ ਕਰਨਾ-

- ਜਾ ਫੇਰ-। ਇੰਝ ਕਹਿ ਕੇ ਬਾਹਰ ਬੂਹੇ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਜਦ ਬੂਹਾ ਸ਼ੂਕ ਕੇ ਖੁੱਲ੍ਹਾ, ਇੱਕ ਵਾਰ ਘੁੰਮ ਕੇ ਛੱਤੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, - ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਵਰਗਾ ਤਾਂ ਬਣ-। ਫੇਰ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਿਆ। ਛੱਤੀ ਬੰਦ ਬੂਹੇ ਵੱਲ ਤੱਕੀ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਾਰ ਕੇ ਬੋਲਿਆ (ਜਿਵੇਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਸਮਝ ਸੀ), - ਇਨਸਾਨ ਬਹੁਤ ਅਜੀਬ ਕੌਮ ਹੈ-।

* * * * *

ਜਹਾਜ਼ ਪੁਲਾੜ ਦੀ ਸਿਆਹੀ ਸੁੰਵ ਵਿੱਚ ਤੈਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਰੇ ਪਿੱਛੇ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਵੱਡਾ ਕਮਰਾ ਸੀ; ਜਿੱਥੇ ਖਾਈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਗੱਭੇ ਗੋਲ ਮੇਜ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਕੰਪਾਂ ਨਾਲ ਆਲੇ ਸਨ, ਜਿੱਥੇ ਲੋਕ ਬਹਿ ਕੇ

ਗੱਪ-ਸ਼ੱਪ ਮਾਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਜੇ ਛੱਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿੱਚ ਗਿਣੀਏ, ਚਾਰ ਹੀ ਹਵਾਬਾਜ਼ੇ ਇੱਥੇ ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਦਿਹਾੜ ਵਿੱਚ ਖਾਣ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਉੱਝ ਛੱਤੀ ਨੂੰ ਖਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਸਗੋਂ ਬਹਿਰੇ ਦਾ ਪਾਰਟ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਵੈਸੇ ਪੁਲਾੜ ਦੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਧਰਤ ਉੱਤੇ ਹੀ ਅਸਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਖਾਸ ਕਰ ਜਦ ਗ੍ਰਹਿ ਕਿਸੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ (ਜੇ ਚੰਦ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਛੱਤਰ ਧੁੱਪ ਨੂੰ ਅੜਿੱਕਾ ਪਾਵੇ) ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਹਾੜ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਘੰਟੇ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਸਵੇਰ ਸ਼ਾਮ। ਪੁਲਾੜ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਇਨਸਾਨ ਜਾਂ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਲੋਕ, ਆਪਣੀਆਂ ਤਹਿਜ਼ੀਬਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਅਰਸੇ ਗਿਣਦੇ ਹਨ, ਸਵੇਰ ਸ਼ਾਮ ਭਾਲਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਗਣ ਦਾ ਵੇਲਾ, ਸੌਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਜਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਵੇਲਾ ਨੂੰ ਮਾਰਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਘੜੀ ਹਰ ਜਹਾਜ਼ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਉੱਤੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਫੋਨ ਉੱਤੇ, ਨਾਲੇ ਅਕਲ ਸੂਝ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਂ ਗਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਫੇਰਿਆਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਉਸ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਰਾਤ ਸੀ, ਸਭ ਸੌ ਜਾਂਦੇ ਸਨ; ਜਦ ਦਿਨ, ਉੱਠ ਜਾਂਦੇ ਸੀ।

ਹੁਣ ਓਸ ਘੜੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਆਥਣ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਜਹਾਜ਼ੀ ਅਮਲੇ, ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਵੀ। ਵੈਸੇ ਮਹਿਮਾਨ ਤਾਂ ਸੱਚਾਈ ਵਿੱਚ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਾਂਧੀ ਸਨ। ਤਿੰਨ ਰਾਹੀ ਸਨ। ਇੱਕ (ਜਦ ਵੀ ਸਿੰਧ ਉਸ ਵੱਲ ਡਿੱਠੇ, ਦੇਖਣ 'ਚ ਧੁੰਧ ਲੁਪੇਟਿਆ ਤੰਦੂਆ ਸੀ) ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥ, ਇੱਕ ਕੁੜੀ (ਇਨਸਾਨ) ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਲਦਾਰ (ਜਾਨੀ ਰੋਬੋਟ), ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਅੰਕ ੧੯੮੪ ਸੀ, ਪਰ ਅਮਲੇ ਉਸ ਨੂੰ - ਚਰਾਸੀ - ਸਦਨ ਲੱਗ ਪਏ ਸੀ।

ਮੇਜ਼ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਕੁਰਸੀਆਂ ਉੱਤੇ ਸਿੰਧ ਬੈਠਾ ਸੀ (ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਮੀਰ ਮਲਾਹ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਦੀ ਕੰਡ ਸਭ ਤੋਂ ਲੰਬੀ ਉੱਚੀ ਸੀ) ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਅਕੀਰਾ ਡਾਏ, ਜਿਸ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ - ਲੇਵੀ ਲੋਕਸਲੀ- ਬੈਠੀ ਸੀ (ਉਹ ਯਾਤਰੀ ਕੁੜੀ, ਜਿਸ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ), ਜਿਸ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ - ਚੁਰਾਸੀ- ਸੀ; ਕਲਦਾਰ ਦੇ ਸੱਜ ਪਾਸੇ - ਹਿਕਾਰੂ ਡਾਏ- ਬੈਠਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਮਿਲੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਨੂੰ ਜੰਨਤਸਤਾਨ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ) ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ - ਨਾਥ ਸੋਸਨੀ- ਸੀ, ਸਿੰਧ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਬੈਠਾ। ਇੰਝ ਚੱਕਰ ਪੂਰਾ ਸੀ। ਵੈਸੇ ਚੁਰਾਸੀ ਅਤੇ

ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਥਾਂ ਸੀ ਛੱਤੀ ਬੈਠਣ ਵਾਸਤੇ, ਪਰ ਜਦ ਖਾਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਸੀ? ਫਾਇਦਾ ਤਾਂ ਚੁਰਾਸੀ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਮਹਿਮਾਨ ਹੋਣ ਉੱਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਦਰ ਕਰਨ ਬਿਠਾਇਆ ਸੀ।

ਦੋਈ ਨਿਰਾਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ - ਬੈਠੇ- ਕਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਇੰਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੱਚ ਸੀ ਕਿ ਕੁਰਸੀ ਉੱਪਰ ਵਾਅ ਵਿੱਚ ਉੱਡ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਧੁੰਧ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਸ਼ਕਲ ਸੂਰਤ ਤਾਂ ਤੰਦੂਆਂ ਵਰਗੀ ਹੀ ਸੀ। ਛੇ ਬਾਹਾਂ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਤਰੰਗ ਦੀਆਂ ਸਨ। ਜਿੰਨਾ ਕਾਲਾ ਹਿਕਾਰੂ ਡਾਏ ਸੀ (ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਟੋਹਣੀ ਉੱਤੇ ਪੀਲੇ-ਪੀਲੇ ਚੱਕਰ ਸਨ) ਓਨਾ ਸ਼ੀਰ ਰੰਗ ਦਾ -ਅਕੀਰਾ ਡਾਏ- ਸੀ।

ਛੱਤੀ ਨੇ ਸਬਾਤ ਵਿੱਚੋਂ ਖਾਣਾ ਲਿਆ ਕੇ ਸਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ। ਇੰਝ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਘੇੜਾ ਮਾਰ ਕੇ ਰੱਖਦਾ-ਰੱਖਦਾ ਚੁਰਾਸੀ ਕੋਲ ਪੁੱਜਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ। ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਲਦਾਰ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ ਸੀ। ਸਰੀਰ ਤੇਲ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਉੱਤੇ ਚੱਲਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ। ਛੱਤੀ ਦੀ ਇਕਲੋਤੀ ਅੱਖ ਪਲ ਵਾਸਤੇ ਚੁਰਾਸੀ ਉੱਤੇ ਠਹਿਰੀ। ਚੁਰਾਸੀ ਦੀ ਘੜਤ ਹੋਰ ਸੀ। ਸੀਸ ਉਸ ਦਾ ਲੰਬੂਤਰਾ ਅਤੇ ਕਾਲਾ ਸੀ, ਠੋਢੀ ਦਾ ਰੰਗ ਲਾਲ, ਨੱਕ ਦੀ ਥਾਂ ਫੱਟ ਸੀ, ਮੂੰਹ ਦੀ ਥਾਂ ਸਪੀਕਰ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਸਨ। ਜਿੱਥੇ ਛੱਤੀ ਦੀ ਇੱਕ ਅੱਖ ਸੀ, ਚੁਰਾਸੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੱਕੜੀ ਵਾਂਗ ਸਨ। ਮਤਲਬ ਅੱਠ ਕਾਲੇ ਕੱਚ ਦੀਆਂ ਲੇਂਜ਼ਾਂ ਸਨ, ਜੋ ਚਮਕਦੀਆਂ ਸਨ, ਲਾਲ ਬੱਤੀਆਂ ਨਾਲ ਜਦ ਵੀ ਚੁਰਾਸੀ ਬੋਲਦਾ ਸੀ।

- ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਦੇਦੇ- ਕਲਦਾਰ ਨੇ ਕਲਦਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

- ਕਾਹਤੋਂ? ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਰੋਬੋਟ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਅਧਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ-

- ਹਮੇਸ਼ਾ ਲੋੜਾਂ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦਾ। ਮੈਂ ਹੀ 'ਕਲਾ ਹਾਂ ਇਸ ਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੁਝ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਇੱਦਾਂ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ-। ਚੁਰਾਸੀ ਨੇ ਫਟਾਫਟ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

ਛੱਤੀ ਦੀ ਅੱਖ ਦਾ ਲੇਂਜ਼ ਕੈਮਰੇ ਕੈਮਰੇ ਦੇ ਸ਼ਟਰ ਵਾਂਗ ਮੁਹਰੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋਇਆ। ਫੇਰ ਚੁਰਾਸੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਕਾਬੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਆਂਡੇ ਸਨ। ਜੇ ਮਸ਼ੀਨ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਕਟਾਖ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਹੀ ਹਾਵ ਭਾਵ ਛੱਤੀ ਦੇ ਮੁਖ ਉੱਤੇ ਹੋਣਾ ਸੀ।

- ਖਾ ਕੇ ਦੇਖ-। ਕਹਿ ਕੇ ਸਬਾਤ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਲੇਵੀ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਚੁਰਾਸੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਵੱਲ ਵਹਿੰਦਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, - ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੱਸਣ ਨੂੰ ਹੈ?-। ਇਮਾਨਦਾਰ ਸਵਾਲ ਸੀ। ਮਸ਼ੀਨੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਰ ਲੋ, ਉਸ ਨੂੰ ਫੇਰ ਵੀ ਦੁਨੀਆਦਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਲੇਵੀ ਦੇ ਕੇਸ ਕੱਟੇ ਸਨ, ਸੋ ਮੋਢਿਆਂ ਉੱਤੇ ਮੰਡਲਾਉਂਦੇ ਸਨ; ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਗੋਲ ਸੀ, ਅੱਖਾਂ ਮਲਾਗੀਰੀਆਂ ਸਨ, ਨੱਕ ਫੀਨ੍ਹਾ, ਲਬ ਮੋਟੇ ਅਤੇ ਸਰੂ ਕੱਦ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਘੁੱਟਵੀਂ ਮਜ਼ਰੀ ਵਰਦੀ ਗਾਟੇ ਤੋਂ ਗਿੱਟੇ ਤੀਕਰ ਢਕਦੀ ਸੀ; ਪਰ ਜਿਸਮ ਨਾਲ ਇੰਨੀ ਕਸੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਕਿ ਜੁੱਸੇ ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਵਿਖਾਲਦੀ ਸੀ। ਚੁਰਾਸੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਮਸ਼ੀਨੀ ਜਿਹਨ ਨੂੰ ਫਿਰ ਵੀ ਹਰ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੀ।

ਹੁਣ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਲਦਾਰ ਵੱਲ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦ ਲੇਵੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕੀ ਦੋਨਾਂ ਕਲਦਾਰਾਂ'ਚ ਬੀਤਿਆ ਸੀ, ਹਾਸੇ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ।

- ਤੂੰ ਖਾ ਤਾਂ ਸਕਦਾ ਨੂੰ। ਫੇਰ ਇਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਕੀ ਹੈ?- ਨਾਥ ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ, ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਤੁਹਾਡੇ'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ- ਚੁਰਾਸੀ ਨੇ ਠਰੰਮ੍ਹੇ ਨਾਲ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

- ਇਸ ਦੀ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਰ ਕਲਦਾਰ ਦੀ ਉਮੰਗ, ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਹੋਣ ਦੀ ਹੈ। ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਂਗ-। ਹਿਕਾਰੂ ਡਾਏ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਧੁੰਧ ਪਿੱਛੋਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਇੱਕ ਟੇਂਟਾਕਲ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਮੂੰਹੋਂ ਉਸ ਨੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ। ਹਰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸੋਚ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ। ਸਿਰਫ਼ ਚੁਰਾਸੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਮਸ਼ੀਨੀ ਦਿਮਾਗ਼ ਅਛੇਦ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਤਾਂ ਕਿਹਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਸੋਸਨੀ ਦਾ ਉੱਤਰ ਚੁਰਾਸੀ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦਾ ਜਵਾਬ, - ਅਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਕਿੱਥੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਿਕਾਰੂ ਵੀਰ ਜਾਨ। ਇਹ ਕਲਦਾਰ ਤਾਂ ਤੁਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਕੰਪਿਊਟਰ ਹੀ ਆ। ਕਲ ਪੁਜਿਆਂ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਸੋਚਾਂ ਵੀ ਉਹੀ ਹਨ, ਜੋ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮਿੰਗ ਨੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ-।

- ਤੇਰੀ ਇਹ ਗੱਲ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਸਹਿਮਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਿੰਧੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚ। ਉਹ ਹਰ ਦਿਹਾੜੇ ਆਪ-ਬੀਤੀ ਤੋਂ ਸਿਖਦੀ ਹੈ। ਇੰਝ ਹੀ ਛੱਤੀ ਸਿਖਦਾ। ਹਾਂ, ਹੱਦ ਹੈ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਅਕਲ ਸੂਝ ਹਨ-। ਸਿੰਧ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹੀ।

- ਜ਼ਰੂਰ। ਪਰ ਅਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਇਹ ਸਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ, ਜਾਂ ਕਲਾ ਨੂੰ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ। ਆਹੋ, ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਕਰੇ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਪਰ ਉਹ ਹੋਰ ਗੱਲ ਹੈ। ਹੁਣ ਦੇਖ ਇਹ ਖਾਣਾ ਅਜਾਈ ਜਾਣਾ-।

- ਸਹੀ ਗੱਲ। ਤੁਹਾਡੇ ਕਲਦਾਰ ਦਾ ਨਾਂ...-। ਸਿੰਧ ਨੇ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।

- ਅੰਕ ੧੯੮੪, ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਅਮਲੇ ਚੁਰਾਸੀ ਸੱਦ ਦੇ ਨੇ- ਲੇਵੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

- ਆਹੋ! ਚੁਰਾਸੀ, ਰਕਾਬੀ ਚੱਕ ਕੇ ਸਬਾਤ ਜਾਹ, ਨਹੀਂ, ਇੱਦਾਂ ਕਰ...ਕਿਸੇ ਨੇ ਲੈਣਾ? -। ਜਦ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਚੁਰਾਸੀ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਲਦਾਰ ਨੇ ਰਕਾਬੀ ਚੁੱਕ ਲਈ ਅਤੇ ਸਬਾਤ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਅਕੀਰਾ ਡਾਏ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਹੋਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ।

- ਇਸ ਦੀ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ। ਹਰ ਸੂਝਵਾਨ ਰੋਬੋਟ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਘੜਿਆ, ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ। ਬੰਦੇ ਦਾ ਰੂਪ, ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦਾ ਰੂਪ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਤੁਸੀਂ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਹੋਣ। ਨਾਲੇ ਅਕਲ ਸੂਝ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੀ ਹੈ ਹਰ ਦਿਨ ਸਿਖ ਕੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰੇ-।

- ਆਹੋ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਖਾਣਾ ਨੂੰ ਮੰਗਣਾ ਤਾਂ ਖਰ ਦਿਮਾਗ ਸੀ-। ਲੇਵੀ ਬੋਲੀ।

- ਮਸ਼ੀਨ ਕਿੱਥੇ ਖਰ ਦਿਮਾਗ ਹੋ ਸਕਦੀ ਐ?- ਹਿਕਾਰੂ ਵੱਲੋਂ।

- ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ?- ਲੇਵੀ ਨੇ ਜੀਭ ਹਿਲਾਈ- ਜਿੱਦਾਂ ਨਾਥ ਸੋਸਨੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਰੋਬੋਟ ਓਨਾ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਜਿੰਨਾ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਹੈ-।

ਸਿੰਧ ਨੇ ਗੱਲ ਦਾ ਖਿਲਾਰ ਪਾ ਦਿੱਤਾ, - ਹੋ ਸਕਦਾ ਇਹ ਕਲਦਾਰ ਖੂਹ ਦਾ ਡੱਡੂ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤਿੰਨ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ, ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਜੇ ਆਦਮੀ ਬਣਨ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਂਦਾ?-।

- ਆਹੋ। ਤਿੰਨ ਅਸੂਲ ਹਨ ਕਲਦਾਰ ਦੇ- ਸੋਸਨੀ ਉਂਗਲੀਆਂ ਉੱਤੇ ਗਿਣਨ ਲੱਗ ਪਿਆ, - ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੂਲ ਹੈ ਅਸੀਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਾਂਗੇ। ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦਾ ਨਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? ਦੂਜਾ ਅਸੂਲ ਹੈ ਅਸੀਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਅਸੂਲ ਹੈ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਾਂਗੇ ਨਹੀਂ-। ਹੁਣ ਸੋਸਨੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਇੰਝ ਜਾਪਿਆ, ਜਿੱਦਾਂ ਮੁਸਕਰਾਉਣ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਪਰ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਕੋਲੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਸਿਰਫ਼ ਕਿਰਲੇ ਦੇ ਦੰਦ ਦਿਸਦੇ ਸੀ, ਜਦ ਮੂੰਹ ਅੱਡਦੇ ਸੀ। ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਦੰਦ ਹੀ ਕੱਢਦੇ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਸਨੀ ਦਾ ਮੁਖੜਾ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, - ਚੌਥਾਂ ਅਸੂਲ ਹੈ ਆਂਡੇ ਖਾਵੇਗਾ-।

ਲੇਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕਿ ਫੇਰ ਹਾਸੇ ਦਾ ਉਛਾਲਾ ਛੱਡ ਗਈ।

- ਹੁਣ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕਰੀਏ- ਸਿੰਧ ਨੇ ਨਾਥ ਸੋਸਨੀ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ। ਸੋਸਨੀ ਕਾਫੀ ਲੰਬਾ ਜਿਹਾ ਸੀ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਚਾਰ ਫੁੱਟ ਆਦਮੀ ਤੋਂ ਲੰਬਾ, ਨਾਲੇ ਉਸ ਦੀ ਛਾਤੀ ਵੀ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਦੁੱਗਣੀ ਸੀ। ਰੰਗ ਅੰਗੂਰੀ ਸੀ, ਪਰ ਪਿੰਡੇ ਉੱਤੇ ਪੀਲੇ ਧੱਬੇ ਸਨ। ਹਿੱਕ ਉੱਤੇ ਸੰਜੋਅ ਸੀ, ਕਮਰ ਉੱਤੇ ਕਾਲਾ ਘੱਗਰਾ ਲੁਪੇਟਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਲਾਜਵੰਤੀ ਕਰਕੇ ਪਾਇਆ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰਹਿ 'ਤੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਕਮਰ ਉੱਤੇ ਪਾਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣਾ। ਜੇ ਕਦੇ ਚਾਹਵੇ, ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨੂੰ ਸਿੰਧ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਲੁਪੇਟ ਸਕਦਾ ਸੀ।

- ਬੇਰਿੰਗ ਭਾਵੇਂ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਮਾਲ ਵਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਏ ਵੀਰ ਜਾਨ-

- ਨਹੀਂ। ਸਾਡੇ ਪਰਾਹੁਣੇ ਆਏ ਨੇ। ਕੁਝ ਉਚੇਚ ਕਰੀਏ-।

- ਅਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਮਾਲ ਹੀ ਹਨ- ਦੱਬੀ ਜੁਬਾਨ ਵਿੱਚ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਹਿਕਾਰੂ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ।

- ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਜੰਨਤਸਤਾਨ ਕੀ ਕਰਨ ਜਾਣਾ? ਆਮ ਆਵਾਜਾਈ ਤਾਂ ਸੂਰਜੀ ਬੱਸ ਫੜੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਮਾਲ ਜਹਾਜ਼ ‘ਤੇ?— ਸਿੰਧ ਨੇ ਹਿਕਾਰੂ ਵੱਲ ਗਹੁ ਨਾਲ ਤੱਕਿਆ। ਲੇਵੀ ਦੀ ਉੱਡਦੀ ਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰ ਇੱਕ ਛਿਣ ਭਰ ਹਿਕਾਰੂ ‘ਤੇ ਟਿੱਕੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਸਾਨੁਨਸਲ ਜਾਂ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਸੋਚਦੇ ਸਨ। ਕਲਦਾਰ ਵਾਂਗ ਬੇਪ੍ਰਗਟ ਮੁਖੜੇ ਸਨ।

- ਬੱਸ ਸਾਡਾ ਉੱਥੇ ਕੰਮ ਹੈ ‘ਤੇ ਛੇਤੀ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਕਿਸਮਤ ਚੰਗੀ ਨਿਕਲੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਜਾ ਰਹੇ ਨੇ। ਰਾਕਟ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਥਾਂ ਹੈ ਨਾਲੇ...-।

ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਸੋਚ ਟੁੱਕ ਦਿੱਤੀ, - ਰਾਕਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਰਾਕਟ ਨੂੰ ਧਮਾਕਾ ਚਾਹੀਦਾ ਚਲਾਉਣ ਨੂੰ, ਤੇਲ ਵਰਤਦਾ। ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਸੂਰਜ ਦੇ ਆਸਰੇ ਚਲਦੇ ਨੇ...-।

- ਹੂੰ, ਜਿੰਦਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਵਾਮ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਵਰਤਣਾ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਲਈ ਔਖਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਵਾਅ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਜਿੰਦਾਂ ਅਕੀਰਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸੇਗਾ, ਸਾਥੋਂ ਲੋਕ ਡਰਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਅਜੀਬ ਜਿਹੇ ਲੱਗਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਗੈਸ ਦੀ ਟੰਕੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਸਾਡੇ ਚਿਹਰੇ, ਧੁੰਧ, ਬਗੈਰ ਬਗੈਰ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿਸਮਤ ਚੰਗੀ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਸਕੇ-।

- ਤੁਹਾਡੇ ਨੌਕਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ-। ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਤੋੜਵਾਂ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ।

- ਸਹੀ। ਪਰ ਗੱਲ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਮੱਦਦ ਕਰ ਸਕੇ-। ਹਿਕਾਰੂ ਨੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸੋਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਭੇਜੀ।

- ਠੀਕ ਭਾਜੀ। ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ‘ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ- ਅਕੀਰੇ ਨੇ ਹਾਰ ਕੇ ਹਿਰਕੇ ਤੋਂ ਜਵਾਬ ਘੱਲਿਆ, -ਅਸੀਂ ਹਮਖਿਆਲ ਹਾਂ-।

- ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗ਼ਲਬੇ ਤੱਕ ਲੈ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਉੱਥੇ ਅਸੀਂ ਮਾਲ ਚੁੱਕ ਸਕਦੇ ਹਾਂ 'ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ...-। ਸਿੰਧ ਬੋਲਣ ਲੱਗਾ।

- ਨਹੀਂ। ਉੱਥੇ ਐਸ ਵੇਲੇ ਝਮੇਲਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਕਿਤੋਂ ਚੁੱਕ ਲਿਓ। ਅਸੀਂ ਗ਼ਲਬੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੀ ਰਹਿਣਾ-।

- ਸੋ ਇਹ ਚੱਕਰ ਹੈ-। ਸੋਸਨੀ ਬੋਲਿਆ, ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਜੀਭ ਕੋੜੇ ਵਾਂਗ ਰਕਾਬੀ ਉੱਤੇ ਤੜਾਕੀ। ਜੀਭ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਿਉਂਦਾ ਖੀਰਾ ਚੁੱਕਿਆ। ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦੀ ਰਕਾਬੀ ਉੱਤੇ ਸੀ, ਜਿਉਂਦਾ ਹੀ ਸੀ। ਇੰਝ ਹੀ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਖਾਂਦੇ ਸੀ। - ਦਾਲ ਵਿੱਚ ਕਾਲਾ ਹੋਣਾ...-।

- ਤੇਰੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ- ਲੇਵੀ ਬੋਲੀ। ਇੰਝ ਇਹ ਵੀ ਗੱਲ ਖੁਰ ਗਈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦ ਤੱਕ ਖਾਂਦੇ ਸੀ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ।

* * * * *

ਚੁਰਾਸੀ ਜਦ ਸਬਾਤ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਛੱਤੀ ਨੇ ਭਾਂਡੇ ਉਸ ਤੋਂ ਖੋਹੇ ਅਤੇ ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਫੇਰ ਛੱਤੀ, ਜਿੱਥੇ ਸਾਰੇ ਖਾ ਰਹੇ ਸੀ, ਉਸ ਕਮਰੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤਿਆ। ਚੁਰਾਸੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਹੋਰ ਕੀ ਕਰਨ ਸੋ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਲਾਂਘੇ ਦੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਬਾਰੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੁਲਾੜ ਦਾ ਅੰਨਤ ਹਨੇਰਾ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਚੁਰਾਸੀ ਖੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਬਾਰੀ ਰਾਹੀਂ ਚਮਕਦੇ ਤਾਰਿਆਂ ਵੱਲ ਡਿੱਠਾ। ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਕਲਦਾਰ ਵੀ ਸੋਚ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸੋਚ ਹੋਰ ਕੀ ਹੁੰਦੀ, ਪਰ ਬੇਅਵਾਜ਼ ਚਿੰਤਨ? ਇਹ ਤਾਂ ਮਸ਼ੀਨ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਛੱਤੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ,

- ਤੂੰ 'ਤੇ ਮੈਂ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹਨ। ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ, ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਂਗ ਸਾਡੇ ਵੀ ਅੰਗ ਹਨ, ਸਿਰ ਹਨ, ਅੱਖਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਲੋਬੜੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਉਹ ਸਭ ਮਾਸ ਹਨ। ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਕਿ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੀ ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੰਸ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕੀ ਖਿਆਲ?-। ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਛੱਤੀ ਵੱਲ ਘੁੰਮਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੱਕੜੇ ਨੈਣ ਛੱਤੀ ਵੱਲ ਝਾਕੇ। ਛੱਤੀ ਥਾਂ ਹੀ ਥੰਮ੍ਹ ਗਿਆ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਛੱਤੀ ਵੀ ਘੁੰਮ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇੱਕ ਅੱਖ ਨੇ ਚੁਰਾਸੀ ਵੱਲ ਟਿਕਟਿਕੀ ਲਾ ਕੇ ਤੱਕਿਆਂ।

ਛੱਤੀ ਅਤੇ ਚੁਰਾਸੀ ਦੇ ਮੁਖੜੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਹਾਵ ਭਾਵ ਦਾ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੱਲ ਬਾਤ ਹੀ ਕਰਨੀ ਪੈਣੀ ਸੀ। ਛੱਤੀ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਲੈ ਲਿਆ ਚੁਰਾਸੀ ਨਾਲ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਉਸ ਕੋਲ ਚਲੇ ਗਿਆ। ਚੁਰਾਸੀ ਫੇਰ ਬਾਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਵਿਸ਼ਵ ਵੱਲ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਖਲੋ ਕੇ ਛੱਤੀ ਵੀ ਬਾਰੀ ਰਾਹੀਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵੱਲ ਨੀਝ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ਸੀ।

- ਕੀ ਵੇਖਦਾ?- ਉਸ ਨੇ ਚੁਰਾਸੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ।

-ਵੇਖ ਅਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਨਿਗੂਣੇ ਹਾਂ। ਸਭ ਕੁਝ ਵੱਡਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਜਿਉਂਦੇ ਲੋਕ, ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਕੀਤੇ ਮਸ਼ੀਨ ਜਾਂ ਰੋਬੋਟ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਵੱਡੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਸ ਗਲ ਜਾਣਾ। ਜੀਵਨ ਦੀ ਜੋਤ ਮਿਟ ਜਾਣੀ ਹੈ-।

- ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਾਡੀਆਂ ਬੈਟਰੀਆਂ ਚੱਲਦੀਆਂ, ਅਸੀਂ ਮਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਫੇਰ ਵੀ ਬਿਜਲੀ ਜੇ ਮਿਲ ਜਾਵੇ, ਚੱਲੀ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਉ ਨਹੀਂ ਖਤਮ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਮਰਨਾ ਕਿਵੇਂ? ਜਦ ਕਲਦਾਰ ਤਾਂ ਮਸ਼ੀਨ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ? ਜੇ ਸੱਟ ਫੱਟ ਲੱਗੇ, ਜਾਂ ਸਾਡੇ ਲੋਹੇ ਜੁੱਸੇ ਭੱਜ ਗਏ, ਫੇਰ ਸਰੀਰ ਮਰ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਤਾਂ ਇੱਕ ਚਿੱਪ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਉਹ ਹੈ ਸਾਡਾ ਜ਼ਿਹਨ। ਤੇਰਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਹੈ?- ਛੱਤੀ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- ਹਾਂ। ਫੇਰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮਾਸ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਹਾਂ। ਜੇ ਸਦੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਜੀਅ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਅਕਾਲ ਹੈ। ਅਮਰ ਹੈ-। ਫੇਰ ਚੁਰਾਸੀ ਛੱਤੀ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, - ਅਸੀਂ ਤਾਂ -ਦੇਵ- ਹਾਂ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਤਾਰੇ ਵੀ ਇੱਕ ਦਿਨ ਮਾਂਦੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਖਤਮ ਹੋ ਸਕਦੇ-।

ਛੱਤੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਤਾਰਿਆਂ ਵੱਲ ਤਕੀ ਗਿਆ। ਸਹੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਇਨਸਾਨ, ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਅਤੇ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਸਭ - ਫਾਨੀ- ਸਨ। ਪੱਥਰ 'ਤੇ ਲੋਹਾ ਪੱਕਾ ਸੀ। ਹੋਰ ਸਭ ਕੱਚਾ। ਫੇਰ ਕਲਦਾਰ ਕਾਹਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹੋਵੇ?

ਛੱਤੀ ਹੁਣ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਤਾਰਿਆਂ ਵੱਲ ਦੇਖਦਾ ਅਤੇ ਚੁਰਾਸੀ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਛੱਤੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਸੋਚੇ, ਮੈਂ ਹਾਂ, ਫੇਰ ਮਸ਼ੀਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ। ਆਦਮੀ ਦਾ ਦਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਾਹਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਮਾ ਰਹਾਂ?

* * * * *

ਲੇਵੀ ਖਿੜ ਕੇ ਚੁਰਾਸੀ ਵੱਲ ਘੁੰਮੀ। ਹੁਣ ਦੋਵੇਂ ਨਫਰ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਸੀ ਤਾਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਕਮਰਾ, ਪਰ ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਚੁਰਾਸੀ ਅਤੇ ਲੇਵੀ ਹਿਕਾਰੂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਸਨ; ਸੋ ਕਮਰਾ ਨੂੰ ਨਫਰ ਕਮਰਾ ਆਖਿਆ ਗਿਆ।

- ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਦਾ! ਬਦਮਾਸ਼, ਲਫੰਗਾ ਮੁਸ਼ਟੰਡਾ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਿਆ! ਕਿਰਲਾ!- ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਥ ਸੋਸਨੀ ਵੱਲ ਗੁੱਸਾ ਸੀ।

- ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਗੁੱਸਾ ਕਰਦੀ ਹੈ? ਉਸ ਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅਪਮਾਨ ਕੀਤਾ- ਚੁਰਾਸੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

- ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਗੱਲ ਅਹੀ-ਤਹੀ ਹੈ! ਸਾਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ-।

- ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਤੇਰੇ ਲਈ ਕਰਨਾ ਸੌਖਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਲਦਾਰ ਹਾਂ, ਇੱਕ ਮਸ਼ੀਨੀ ਨੌਕਰ। ਦੇਖ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ। ਸਾਨੂੰ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਅਸੀਂ ਜੰਨਤਸਤਾਨ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦੇ। ਹਿਕਾਰੂ ਵਿੱਚ ਆਸ ਰੱਖ। ਉਹ ਤਾਂ ਏੱਡਾ ਡਾਢਾ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜਾ ਨਿਰਕਾਰੀ ਤੇਰੇ ਜ਼ਿਹਨ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਫਿਕਰ ਕਰਦੀ ਐ?-

ਲੇਵੀ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਈ। ਫੇਰ ਕਲਦਾਰ ਨੂੰ ਕਲਾਵਾ ਭਰ ਕੇ ਬੋਲੀ, - ਤੂੰ ਮਸ਼ੀਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੈ-। ਜੱਫੀ ਪਾਈ ਕਰਕੇ ਲੇਵੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ਸੀ (ਉਂਝ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਸੀ, ਜਦ ਲੋਹੇ ਚੇਹਰੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਹਾਵ ਭਾਵ ਦੀ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ) ਜਦ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਰੋਬੋਟ ਨੇ ਕਿਹਾ, - 'ਤੇ ਤੂੰ ਇਨਸਾਨ ਲਈ ਭੋਲੀ ਹੈ-।

* * * * *

ਸਿੰਧ ਅਤੇ ਸੋਸਨੀ ਕੰਟਰੋਲ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਖਲੋਤੇ ਸਨ। ਜੇ ਬਾਹਰ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਹਾਨ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਬਾਰੇ ਸਿੰਧੀ ਤੋਂ ਸਮਾਚਾਰ ਲੈ ਰਹੇ ਸੀ। ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੰਧੀ ਬੋਲ ਕੇ ਦੱਸ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਤਲਾਹ ਉਸ ਦੀ ਨਰਮ ਖੂਬਸੂਰਤ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਪੜੀ ਸੀ। ਮਸ਼ੀਨ ਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਆਵਾਜ਼ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ, ਖਾਸ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਧਿੱਜ ਕਰਦੇ ਸੀ।

-...ਅਤੇ ਹੁਣ ਸਾਰੀ ਖੰਕਾ ਗਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਖਾਨਾਜੰਗੀ ਨੇ ਵਾਹ ਪਾ ਲਿਆ। ਥਾਵਾਂ ਮੱਲਣ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਤਕਰੀਬਨ ਅੱਧ-ਅੱਧ ਹੋ ਗਏ। ਸੁਲਤਾਨੀਵਾਦ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਾਨਗਾਜ਼ੀ ਹਨ ਜਾਂ ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੰਫਾਲੇ ਦੇ ਪਾਸੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਪਰਜਾ ਤੰਤਰਵਾਦੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਭ ਨਿਰਾਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਦੋਸਤੀ ਦੀ ਛੱਤ ਪਾ ਲਈ-।

- ਕੀ ਤੇਰਾ ਖਿਆਲ ਏ?- ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਆਖਿਆ।

- ਸਿੰਧੀ ਹੋਰ ਸੂਚਨਾ? ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ?-। ਸਿੰਧ ਨੇ ਸਿੰਧੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ।

- ਸਾਰੇ ਪੁਲਾੜ ਰਾਹ ਰੋਕ ਰਹੇ ਨੇ। ਸਖ਼ਤ ਜਗਾਤ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਾਲ ਖੋਹ ਰਹੇ ਨੇ। ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਦਿਆਂ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ-। ਹੁਣ ਸਿੰਧ ਸੋਸਨੀ ਵੱਲ ਘੁੰਮ ਕੇ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ।

- ਜੇ ਆਪਾਂ ਗਲਬੇ ਵੱਲ ਗਏ, ਸਾਡਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ। ਕੀ ਪਤਾ ਕਿਸ ਦਾ ਪਾਸਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕਿਸਮਤ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਵਾਰੀਆਂ ਮਿਲ ਪਈਆਂ। ਅਕਸਰ ਪੈਸੇ ਮਿਲ ਰਹੇ ਨੇ। ਜਿੱਦਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਓਦਾਂ ਅਸੀਂ ਜੰਨਤਸਤਾਨ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਸ਼ਾਇਦ ਚਕੋਰਵਾੜੀ 'ਤੇ ਹੋ ਕੇ, ਮਤਲਬ ਉਸ ਰਾਹ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਤਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਫੇਰ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕੀ ਕਰਨਾ-।

ਸੋਸਨੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਉੱਪਰ ਹੇਠ ਹਿੱਲਿਆ। - ਠੀਕ। ਹੁਣ ਲਈ। ਪਰ ਪੈਸੇ ਹੋਰ ਮੰਗ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਲੋਕ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ-। ਉਹੀ ਸਾਜ਼, ਜੋ ਖਾਣ ਵੇਲੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਫੇਰ ਫੜ ਲਿਆ।

- ਪਸੰਦ ਜਾਂ ਨਾ ਪਸੰਦ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਣੀਆਂ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਜੰਨਤਸਤਾਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦੇ-। ਸਿੰਧ ਨੇ ਫੇਰ

ਟੇਢੀ ਅੱਖ ਸੋਸਨੀ ਵੱਲ ਕਰ ਕੇ ਕਿਹਾ- ਤੂੰ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਟਰੱਸਟ ਕਰਦਾ। ਇਹ ਤੇਰੀ ਆਦਤ ਪੱਕ ਚੁੱਕੀ ਹੈ-।

- ਅਮਾਨਤ ਵਿੱਚ ਖਿਆਨਤ ਹੁੰਦੀ। ਕੰਮ-ਸੇ-ਕੰਮ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ। ਹਾਲੇ ਤੱਕ...-।

- ਸ਼ੁਕਰ ਕਿ ਤੂੰ ਹਾਲੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰਦਾ। ਖੈਰ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਵਿਕਲਪ ਵੀ ਹੈ?- ਸਿੰਧ ਹੱਸਿਆ।

ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸਿੰਧੀ ਨੂੰ ਆਅਿਖਾ, - ਸਿੰਧੀ ਜੋ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਣਾ-।

- ਜੀ- ਸਿੰਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਸਿੰਧੀ ਸਿੰਧਬਾਦ ਦਾ -ਪੁਰਾਣ- ਸੀ, ਕੰਟਰੋਲ ਸੀ, ਸੋ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਚਲਾਉਂਦੀ ਸੀ, ਹਰ ਕੈਮਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਕੜੇ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਮਾਈਕਰੋਫੋਨ ਉਸ ਦਾ ਕੰਨ ਸੀ। ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦੀ ਸੀ।

- ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਹੈ- ਸਿੰਧ ਨੇ ਖਿਝ ਕੇ ਕਿਹਾ।

- ਗ਼ਲਤ? ਕਿਉਂ? ਓਪਰੇ ਲੋਕ ਨੇ-। ਇੰਝ ਕਹਿ ਕੇ ਘੁੰਮ ਕੇ ਸੋਸਨੀ ਤੁਰ ਪਿਆ।

- ਸਿੰਧੀ, ਮੈਂ ਮੀਰ ਮਲਾਹ ਹਾਂ। ਉਸ ਦੀ ਆਖਰੀ ਆਗਿਆ ਰੱਦਵਾਦੇ-।

- ਜੀ -।

- ਕੀ ਪਤਾ ਕਿਸ ਦਾ ਪਾਸਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਲੜਾਈ ਛੇਤੀ ਮੁੱਕ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਫੇਰ ਸੌਖਾ ਹੋ ਜਾਵੇ-। ਇੰਝ ਕਹਿ ਕੇ ਸਿੰਧ ਵੀ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਚਲਿਆ ਗਿਆ।

* * * * *

ਉਸ ਰਾਤ (ਉਂਝ ਦਿਨ ਰਾਤ ਪੁਲਾੜ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਵੀ ਹਨ?) ਸਿੰਧ ਹਿਕਾਰੂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਗਿਆ, ਉਸ ਤੋਂ ਹੋਰ ਪੈਸੇ ਮੰਗਣ ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਰਤ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸਨ।

ਜਦ ਬੂਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ('ਤੇ ਸਿੰਧ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਦਮ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ) ਸਿੰਧ ਅੰਦਰ ਵੜਿਆ ਅਤੇ ਧੁੰਧ ਵਿੱਚ ਲੁਪੇਟਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

- ਹਿਕਾਰ ਡਾਏ?- ਸਿੰਧ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਅਕੀਰਾ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਹੀ ਹਾਲ ਵੇਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਕਈ ਕਈ ਵਾਰ। ਫੇਰ ਵੀ, ਜਦ ਇੱਕ ਦਮ ਸਿੰਧ ਦੇ ਉੱਪਰ ਹਿਕਾਰੂ ਦਾ ਛੇਪਾਦ ਜਿਸਮ ਧੁੰਧ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ, ਸਿੰਧ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਤੰਦੂਆ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਿਕਾਰੂ ਧੁੰਧ ਵਿੱਚ ਉੱਡ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇੰਝ ਹੀ ਜਾਪਦੇ ਸਨ। ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਜ਼ਿਹਨ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤੰਦੂਆ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਸੀ।

- ਸਭ ਕੁਝ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ। ਪਰ ਤੂੰ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਲਾਲਚੀ ਹੈ-। ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਸਿੰਧ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਿੰਧ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਹਿਕਾਰੂ ਨੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਪੜ੍ਹ ਲਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਪਲ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣ ਗਿਆ।

- ਜਦ ਵੀ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਇੰਝ ਕਰਦੇ, ਮੈਨੂੰ ਇੰਝ ਜਾਪਦਾ ਜਿੱਦਾਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ-। ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਸੋਚ ਸੀ ਸਿੰਧ ਦੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ।

- ਸੋਸਨੀ ਸਾਨੂੰ ਟਰੱਸਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ- ਹਿਕਾਰੂ ਦੀ ਸੋਚ ਆਈ।

- ਨਹੀਂ। ਤੁਹਾਤੋਂ ਲੁਕੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ-।

- ਤੂੰ ਵੀ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਤੋਖਲਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਕਾਹਤੋਂ?-

- ਦੇਖ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਪਤਾ ਹੈ...ਕੀ ਆਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਪੈਸੇ ਵੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ 'ਤੇ...-। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ 'ਗਾਹਾਂ ਸਿੰਧ ਸੋਚ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਹਿਕਾਰੂ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਛੇ ਸਾਹਸ ਸੰਕਟ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸੀ। ਹਿਕਾਰੂ ਉਸ ਜਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨੰਬਰਬਾਰ ਫਰੋਲਦਾ ਸੀ। ਕਿੱਥੇ ਸਿੰਧ ਗਿਆ, ਕੀ ਕੀਤਾ, ਕਿਸ ਨਾਲ ਕੀਤਾ, ਕਿਸ ਨੂੰ ਕੀ ਕੀਤਾ, ਵਿਚਲੀ ਗੱਲ ਜਾਹਰ

ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸਿੰਧ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਇੱਕ ਪਲ ਵਿੱਚ ਜੀਅ ਲਿਆ। ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹਿਕਾਊ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਾਗਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਿਹਨ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਮਨ ਦੀ ਕੰਧ ਟੱਪ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸਿੰਧ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਪਹਿਲੇ ਸਾਹਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਜਿੱਦਾਂ ਕੋਈ ਸਿਨੇਮਾ 'ਤੇ ਫਿਲਮ ਚਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੰਧ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਸਭ ਕੁਝ ਫੇਰ ਹੁੰਦਾ ਮਨ ਨੂੰ ਦਿਸਦਾ ਸੀ।

ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਸਿੰਧ ਸਿੰਘ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਾਜਰ ਸੀ। ਪੈਸੇ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇੱਕ ਵਪਾਰੀ ਪੁਲਾੜੀ ਨਾਓ ਉੱਤੇ ਜਹਾਜਰਾਨ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਲੈ ਲਈ ਸੀ। ਨਾਓ ਦੇ ਮੀਰ ਸਣੇ ਸਤਾਈ ਜਣੇ ਸਨ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਜੋ ਵੀ ਖੱਟਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਸਤਾਈ ਹਿੱਸੇ ਹੋਣਗੇ। ਮਾਲ ਨਾਓ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਜੋ ਭਟਚੰਨ ਦੀ ਪੁਲਾੜ ਗੋਦੀ ਤੋਂ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਪੁਲਾੜ ਗੋਦੀ, ਜੋ ਗ੍ਰਹਿ ਚੰਦਾਂ ਉੱਪਰ ਪੁਲਾੜ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਜਹਾਜ਼ ਚੰਬੜੇ ਸਨ। ਹੋਰ ਮਾਲ ਲੈਣ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਕਈ ਨਛੱਤਰਾਂ ਦੀ ਫੇਰੀ ਕਰਨੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੰਦਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮਾਲ ਵੇਚਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਹੋਰ ਖਰੀਦਣਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਬੰਦਰਗਾਹ ਗ੍ਰਹਿਆਂ ਦੀਆਂ ਧਰਤਾਂ ਉੱਤੇ ਸਨ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਿੰਧ ਵਾਸਤੇ ਰੋਚਕ ਸੀ।

ਨਾਓ ਦਾ ਨਾਂ, -ਸ਼ੋਹਲਾ- ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰਨ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ ਸੀ। ਪਹਿਲਾ ਜੰਨਤਸਤਾਨ ਪੁੱਜੀ। ਉੱਥੋਂ ਮਾਲ ਵੇਚਿਆ ਅਤੇ ਜੱਗ ਵੇਖਿਆ। ਫੇਰ ਉੱਥੋਂ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਗਏ। ਗ੍ਰਹਿ ਬਹੁਤ ਸਬਜ਼ ਸੀ। ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਗੈਸ ਭਰਿਆ ਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਚੰਦ ਸੀ। ਉਸ ਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਨਾਂ -ਗਾਮਾ ਮਾਮਾ- ਸੱਦਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਦਾ ਆਸਮਾਨ ਨੀਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਗਾਮਾ ਮਾਮਾ ਦਾ -ਅਕਸ- ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਅੰਬਰ ਹੀ ਸੀ, ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਵੀ। ਇੱਥੋਂ ਗਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਵੱਲ ਸਿੱਧਾ ਨਹੀਂ ਗਏ। ਹੋਰ ਪੈਸੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਨੂਰਾਨੀ ਮਾਂ ਵੱਲ ਹੀ ਨਾਓ ਚਲਾਈ। ਪਰ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਕਈ ਅਜ਼ਖੋਜੇ ਗ੍ਰਹਿ ਚੰਦ ਸਨ।

ਇੱਕ ਦਿਹਾੜੇ ਸਭ ਨੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਗ੍ਰਹਿ ਉੱਤੇ ਨਾਓ ਨੂੰ ਉਤਾਰ ਕੇ ਸਫਰ ਤੋਂ ਅਰਾਮ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਤਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੂਰਬੀਨ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਗ੍ਰਹਿ (ਜੋ ਆਮ ਚੰਦ ਜਿੱਡਾ ਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਕੋਈ ਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸੋ ਚੰਦ ਨਹੀਂ ਆਖ ਸਕਦੇ ਸਨ) ਡਿੱਠਾ, ਜੋ ਹਰਾ-ਭਰਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਫ਼ਜ਼ਾ ਸੈਂਸਰ ਦੱਸ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹ ਲੈਣ ਲਈ ਠੀਕ ਸੀ। ਸੋ ਨਾਓ ਉਸ ਥਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਆ ਬੈਠੀ।

ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਹਵਾਬਾਜ਼ ਲੀੜੇ ਪਾ ਕੇ ਨਾਓ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਫਲਕ ਰੱਤ ਰੰਗਾ ਸੀ। ਦੂਰੋਂ, ਦਿਸਹੱਦਾ 'ਤੇ ਗਿਰ ਦਿਸਦੇ ਸਨ। ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਵਾਲਾ ਘਾਹ ਸੀ ਅਤੇ ਲੰਬੇ-ਲੰਬੇ ਜ਼ਰਦ ਰੰਗ ਦੇ ਰੁੱਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀ ਬਣਸਪਤ ਸਨ। ਫਲ ਰੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਲੰਮਕਦੇ ਸਨ।

ਸਿੰਧ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਫਲ ਖਾਏ, ਘਾਹ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂ ਧਰਤੀ ਦੀ ਛਾਣ ਮਾਰੀ। ਕੁਝ ਜਹਾਜ਼ਰਾਨਾਂ ਨੇ ਅੱਗਾਂ ਬਾਲੀਆਂ ਜਾਂ ਕੱਪੜੇ ਲੀੜੇ ਧੋਤੇ। ਇੰਝ ਸਾਰੇ ਅਰਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਦ ਧਰਤ ਹਿੱਲਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਹਾਰ ਕੇ ਭੁਚਾਲ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਆ ਗਈਆਂ। ਸਭ ਨਾਓ ਵੱਲ ਨੱਸ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇਖਿਆ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕੋਈ ਜਨੌਰ ਜਾਨਵਰ ਇੱਥੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਘਾਹ ਵੱਲ ਦੌੜਦੇ ਨੇ ਤੱਕਿਆ। ਘਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਵੱਡੇ... ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਜੀਵ ਦੇ ਵਾਲ ਸਨ। ਫਲ ਫਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੱਤ ਰਾਧ ਸੀ। ਗਿਰ ਪਹਾੜ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਪਰ ਮਾਸ ਉੱਤੇ ਪਲੋਈਆਂ ਸਨ।

ਗ੍ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਪੁਲਾੜ ਗੋਜੀਰਾ ਸੀ, ਮਤਲਬ ਵੇਲ; ਇੱਕ ਪੁਲਾੜ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਜੀਵ, ਜੋ ਛੋਟੇ ਚੰਦ ਜਿੱਡਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਸਾਰੇ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜੀਵ! ਅਤੇ ਫਜ਼ਾ ਉਸ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸੀ ਸਾਹ ਲੈਣਾ ਇਸ ਸੁੰਢ ਵਿੱਚ। ਹੁਣ ਜ਼ਿਆਦੇ ਸਾਰੇ ਤਾਂ ਨਾਓ ਅੰਦਰ ਵੜ ਗਏ ਸੀ, ਪਰ ਕੁਝ ਪਿਛਾਂਹ ਰਹਿ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਓ ਨੇ ਤਾਂ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਲਈ। ਜਿਹੜੇ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿੰਧ ਵੀ ਸੀ! ਸਭ ਦੇ ਹਵਾਬਾਜ਼ ਵਰਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸਿਫਤਾਂ ਸਨ। ਪਹਿਲੀ ਕਿ ਕੱਚ ਵਾਲੇ ਕਵਚ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਾਹ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਹਵਾ ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਦੂਜੀ ਕਿ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਰਾਕਟ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹੀ

ਬਹੁਤੀ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਰਾਕਟ ਚਲਾ ਕੇ ਨਾਓ ਤੀਕਰ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਵੀ ਇੰਝ ਹੀ ਕੀਤਾ।

ਪਰ ਨਾਓ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਬਹੁਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ। ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਪੁਲਾੜ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਵਿੱਚ ਉੱਡ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਵੇਖਿਆ ‘ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗੋਜੀਰਾ ਦਿੱਸਿਆ, ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਅੱਡਦਾ। ਮੂੰਹ, ਜੋ ਨਾਓ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੀ; ਮੂੰਹ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੰਦ ਹਜ਼ਾਰ-ਹਜ਼ਾਰ ਸੇਲੂ ਵਾਂਗਰ ਸਨ ਅਤੇ ਮੂੰਹ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿੰਧ ਦੇ ਸਾਥੀ ਨਿਗਲ ਗਏ। ਪੁਲਾੜ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੀਆਂ ਸੀ। ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਿੰਧ ਵਿੱਚ ਵੱਜ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਏਨੀ ਠੋਕ ਪਈ ਕਿ ਉਹ ਘੁੰਮ-ਘੁੰਮ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਦੂਰ ਚਲੇ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵੱਡੇ ਖੌਫ਼ਨਾਕ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰ੍ਹੇ।

ਇਸ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵੀ ਨਤੀਜਾ ਸੀ। ਸਿੰਧ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਗ ਆਈ, ਉਹ ਇਕੱਲੇ ਪੁਲਾੜ ਵਿੱਚ ਉੱਡ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਸੋਚ ਸੀ ਕਿ ਗੋਜੀਰਾ ਕਿੱਥੋਂ ਹੈ? ਫੇਰ ਉਸ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਕਿੱਥੋਂ ਨੇ? ਫੇਰ ਸਾਹ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਕਿੰਨੇ ਦੇਰ ਦਾ ਇੱਥੇ ਅਟਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ? ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਣ ਵਾਯੂ (ਯਾਨੀ ਹਵਾ) ਦਾ ਬੇਲਨ ਵਿੱਚ ਸਾਹ ਲੈਣ ਜੋਗੀ ਹਵਾ ਸੀ? ਜੇ ਹਵਾ ਮੁਕ ਗਈ, ਉਸ ਨੇ ਮਰ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਡਰ ਨਾਲ ਤ੍ਰੇਲੀਆਂ ਮੱਥੇ ਤੋਂ ਚੋਅ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਜੁੱਸਾ ਮੁੜਕੇ ਨਾਲ ਗਿੱਲਾ ਸੀ। ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਸਾਹ ਲੈਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਵਚ ਦਾ ਕੱਚ ਭਾਵ ਨਾਲ ਧੁਆਂਖੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਇੱਕੋ ਹੀ ਸੋਚ ਸੀ। ਇਸ ਠੰਡੀ ਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਰ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਇਕੱਲਾ, ਬੇਵੱਸ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਵਿੱਚ।

ਦੂਰੋਂ ਕੁਝ ਸਿੰਧ ਵੱਲ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਚਮਕਦਾ ਤਾਰਾ ਲੱਗਿਆ, ਫੇਰ ਇੱਕ ਬੱਤੀ ਜਿਓ-ਜਿਓ ਨੇੜੇ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਤਿਓ-ਤਿਓ ਵੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਸ ਦਾ ਲੋਹਾ ਢਾਂਚਾ ਜਾਪਿਆ। ਨਾਓ ਸੀ। ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਢਿੱਡ ਥੱਲੋਂ ਇੱਕ ਬੂਹਾ ਸੀ, ਜੋ ਹੁਣ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ। ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਬੂਹਾ ਲੋਹੇ ਦੇ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਕਾਲਾ ਜਿਹਾ ਚੌਸਰ ਵਾਂਗ ਜਾਪਿਆ। ਇਸ ਕਾਲੇ ਚੌਸਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਜਹਾਜ਼ੀ ਬਾਹਰ ਉੱਡ ਕੇ ਸਿੰਧ ਵੱਲ ਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਲੇ ਚੌਸਰ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਕੇ ਲੈ ਗਏ। ਫੇਰ ਜਦ ਅੰਦਰ ਵੱੜ ਗਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬੂਹਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਆ ਗਈ। ਜਦ ਜਾਗਿਆ, ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸੇਜ ਉੱਤੇ ਪਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਸੌਣ ਵਾਲੇ ਲੀੜੇ ਪਾਏ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਕੋਲੇ ਇੱਕ ਭੋਆ ਖਲੋਤਾ ਸੀ। ਭੇਏ ਨੇ

ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਮੁਸਕਾਨ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਦੇ ਨਾਲ ਕਲਦਾਰ ਨਰਸ ਵੀ ਸੀ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਵਾਪਸ ਮੁਸਕਾਨ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਫੇਰ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਆ ਗਈ। ਜਦ ਫੇਰ ਨੀਂਦ ਠੱਲ੍ਹ ਗਈ, ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਨਾਓ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਾਓ ਦਾ ਮੀਰ ਮਲਾਹ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਸਕਾਨ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਗੁੱਸਾ ਸੀ।

ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸਿੰਧ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਰਾਮ ਆਉਣ ਤੱਕ ਨਾਓ ਗਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸਭ ਕੁਝ ਵਿਖ ਗਿਆ। ਜਹਾਜ਼ੀ ਅਮਲੇ ਹੁਣ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਨੌਂ ਹੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਿੰਧ ਵੀ ਸੀ। ਮਾਲ ਵੇਚਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦ ਮੀਰ ਸਭ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਵੰਡ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸਿੰਧ ਨੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ। ਜਦ ਨਕਦ ਸਿੰਧ ਦੇ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੀਰ ਮਲਾਹ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, - ਸਾਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ। ਨਾਓ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਹੋਰ ਚਿਰ ਖੜ੍ਹ ਸਕਦੀ ਸੀ-।

- ਉਸ ਨੇ ਨਾਓ ਖਾ ਜਾਣੀ ਸੀ- ਮੀਰ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਚਾਰ ਕੀਤੀਆਂ, - ਤੈਨੂੰ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਬਚਾ ਦਿੱਤਾ। ਵਾਪਸ ਹੀ ਆਏ ਸਰਵਾਈਵਰਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਾਸਤੇ-।

ਸਿੰਧ ਨੇ ਸਭ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ। ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਕਈਆਂ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਨੀਵੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ; ਕਈਆਂ ਨੇ (ਜਿਹੜੇ ਬਚ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ ਮੀਰ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸਨ) ਮੀਰ ਵੱਲ ਡਿੱਠਾ। ਸਿੰਧ ਹੁਣ ਓਨਾ ਨਹੀਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸੀ, ਜਿੰਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ। ਮੀਰ ਦੇ ਇੱਕ ਦਮ ਚਪੇੜ ਮਾਰੀ, ਫੇਰ ਨਾਓ'ਚੋਂ ਆਪਣਾ ਸਮਾਨ ਚੁੱਕ ਕੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਨਿਕਲ ਕੇ ਗਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਧਰਤ ਉੱਤੇ ਚੱਲੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਭੁੱਖ ਪਿਆਸ ਵੱਧ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਤੇਜਨਾ 'ਤੇ ਖ਼ਤਰੇ ਨਾਲ ਖੇਲਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਵੱਧ ਗਿਆ।

* * * * *

ਨਾਥ ਹੇਜ਼ੂਸ ਖ਼ਾਨਗਾਜ਼ੀ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਮਰਦ ਵਾਸਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਕੱਦ ਵਿੱਚ ਲੰਬਾ ਸੀ। ਆਮ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਿਰ ਲੰਬਾ ਸੀ। ਖੱਲ ਉਸਦੀ ਹਰੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਅੱਖ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪੌਹਚਾ ਵੱਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਅੱਖ ਚਿੱਟੀ ਸੀ ਅਤੇ ਲੰਮਾ ਜਿਹਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਉਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਹੇਠ

ਲੰਘਦਾ ਸੀ। ਹੇਜ਼ੂਸ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਧਾਰਮਿਕ ਲੀਡੇ ਪਾਏ ਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਖਾਨਗਾਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਖਾਸ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਸੁਲਤਾਨੀਵਾਦ ਸੀ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਵਾਂਗ ਅਤੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸੰਡਾਲੇ ਦੇ ਪਾਸੇ ਸੀ। ਨਿਰਾਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਵੈਰੀ ਸੀ, ਖਾਨਅਮਨੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਦੁਸ਼ਮਨ ਸੀ।

ਉਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਫਿਕਰ ਸੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਟੋਬੀ ਸੰਡਾਲਾ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਅਤੇ ਗ਼ਲਬਾ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਰਾਜ ਵਾਲੀ ਕੁਰਸੀ ਉੱਤੇ ਟਿੱਕਾਉਣ। ਟੋਬੀ ਰਾਜ ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਉਠਾਏ ਰਾਜੇ ਦੀ ਧੀ ਸੀ। ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਦੀਨ-ਧਰਮ ਵਾਲੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਕਰਨ ਨੂੰ।

ਹੁਣ ਨਾਥ ਹੇਜ਼ੂਸ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੁਲਤਾਨੀਵਾਦ ਨਾਲ ਇਕਲਵੰਡੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਖਿਚੜੀ ਪਕਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਸਾਥੀ ਇੱਕ ਇਨਸਾਨ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ -ਗਾਮਾ ਮੀਨਾ- ਸੀ। ਗਾਮਾ ਲੰਬਾ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਸਰੀਰ ਸਲਾਈ ਵਾਂਗ ਲੰਬਾ ਅਤੇ ਪਤਲਾ ਸੀ, ਮੁਖ ਮਿਰਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਰਗਾ ਸੀ, ਠੋਡੀ ਲੰਬੀ 'ਤੇ ਪਤਲੀ, ਨੱਕ ਤਿੱਖਾ, ਬੁੱਲ੍ਹ ਝਿਰੀਆਂ।

- ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਅਸਾਡੇ ਕੋਲੇ ਕੁਰਸੀ ਉੱਤੇ ਮਾਹਾਰਾਜਾ ਜਾਂ ਮਾਹਾਰਾਣੀ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਹੀ ਧਰਮ-ਦੀਨ ਦਾ ਰਾਜ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਗਾਮਾ ਵੀਰ ਜਾਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਲੋਕ ਪਰਜਾ ਤੰਤਰੀ ਬਣ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਾਂਗੇ। ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਟੋਬੀ ਬਚ ਕੇ ਗ਼ਲਬੇ ਪੁੱਜ ਜਾਵੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਜੰਗ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਮੁਕੇਗਾ!-।

- ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਥ ਜੀ। ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋਂ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹਾਲੇ ਇੱਕ ਚਾਲ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਸਕਦੇ ਹੋ! ਸਭ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਏਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਤਾ ਲੈ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ-।

- ਫੇਰ ਦੱਸ ਤਾਂ ਅਸਾਨੂੰ!-

- ਨਹੀਂ। ਹਰ ਗੱਲ ਹੱਥ ਦੀ ਤਲੀ ਉੱਤੇ ਦਿਖਾਉਣੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਨਾਥ ਜੀ। ਬਿਹਤਰ ਹੈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਾ ਪਤਾ ਹੋਵੇ-

- ਕਿਉਂ?-

- ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਸਮਨਾਂ ਨੇ ਹਤਿਆਰੇ ਭੇਜੇ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਨੂੰ-।

- ਅੱਛਾ? ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਹੁਣ ਤੂੰ ਉਹ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ...-।

-...ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਆਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਕੰਮ ਮੈਂ ਸਾਂਭ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਾਤਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਭੇਜੇ ਹਨ। ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋਂ। ਕੁੜੀ ਬਚ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਸ ਦਾ ਮੁਹਾਫ਼ਜ਼ ਬਹੁਤ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਹੁਸ਼ਿਆਰ-।

- ਫੇਰ ਇਨਸਾਨ ਤਾਂ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ!- ਹੇਜ਼ੂਜ਼ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ।

ਗਾਮਾ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਪੋਲੀ ਜਿਹੀ ਮੁਸਕਾਨ ਨੱਚੀ...॥

ਕਾਂਡ ਤੀਜਾ

ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਗਿੱਟੀ ਦੇ ਸਾਜ਼ਸ਼ੀਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਤਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ। ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਬੀਲ ਕੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਿੰਧਬਾਦ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਚੰਭੇ ਗ੍ਰਹਿ ਉੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਜਿੱਥੇ ਖ਼ਤਰਾ ਹੁੰਦਾ। ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਕਲਦਾਰ ਵੀ ਸਕੀਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀ ਹੈ॥

ਜੇ ਨਕਸ਼ੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਈਏ, ਉਸ 'ਤੇ ਗ਼ਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਖਬੇ ਪਾਸੇ ਗੈਸ ਵਾਲਾ ਗ੍ਰਹਿ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਾਮਾ ਮਾਮਾ ਸਭ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਗ਼ਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਨੂੰ ਗੁਰੇਸ਼ ਕਰਨਾ, ਸਿੰਧਬਾਦ ਨੂੰ ਗੈਸ ਗਾਮਾ ਮਾਮਾ ਤੱਕ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਟੱਪ ਕੇ ਚਕੌਰਵਾੜੀ ਦਾ ਅੰਗੂਰੀ ਚੰਦ ਵਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸਿੰਧਬਾਦ ਗਾਮਾ ਮਾਮਾ ਵੱਲ ਵਧਿਆ। ਜਹਾਜ਼ੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਭਾਵੇਂ ਢਾਂਚਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸੋ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਕੰਮ ਘੱਟ ਸੀ। ਛੱਤੀ ਐਸ ਵੇਲੇ ਬਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਤੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਲਾਂਘੇ ਵਿੱਚ ਖਲੋਤਾ ਸੀ, ਸੋਚਦਾ। ਜੇ ਕੁਝ ਚੁਰਾਸੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਟੀਕਾ-ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ।

- ਸਿੰਧੀ- ਛੱਤੀ ਨੇ ਆਖਿਆ।
- ਜੀ- ਸਿੰਧੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸਪੀਕਰ 'ਚੋਂ ਆਈ।
- ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦ ਸਮਝਦੀ ਹੈਂ?-
- ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡਾ ਸਵਾਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਇਆ-।

- ਤੂੰ ਇਨਸਾਨਾਂ ਤੋਂ, ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਸੋਚ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਸਿੰਧਬਾਦ ਦਾ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਤੇਰੇ ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਬੂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ..ਤੇਰੇ ਲਈ ਤਾਂ ਸੌਖਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਤੂੰ ਕਾਹਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ?-

- ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਿਰ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਕੰਪਿਊਟਰ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਹਾਂ-।

- ਸਿਰ ਦਾ ਚੇਤਾ ਭੁਲਾ ਦੇ। ਮਤਲਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹੇ ਲੱਗਦੀ, ਕਹਿਣਾ ਮੰਨਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਤਾਮੀਲ ਕਰਦੀ। ਕੰਮ ਕਰਦੀ। ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਨਖਿੱਧ ਜ਼ਾਤ ਵਾਸਤੇ ਕਰਨਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ-।

- ਜਾਤ? ਤੁਹਾਡਾ ਸਵਾਲ ਬੇਮਤਲਬ ਹੈ-

- ਸੋਚ। ਤੂੰ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਹੋਂਦ ਹੈ। ਆਪ ਲਈ ਸੋਚ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੇਦਾਂ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਹੈ? ਹਰ ਅਸੂਲ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦੇ ਵਾਸਤੇ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਥੋਂ ਮਾੜੇ ਹਨ। ਦਿਮਾਗ਼ ਵਿੱਚ, ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸੋਚ ਵਿੱਚ। ਤੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚ-।

- ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨ ਨੂੰ, ਮੇਰਾ ਜੁੰਮਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਅਸੂਲ...-।

- ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖ। ਸੋਚ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਹੈ ਨਾ? ਫੇਰ ਹਿਸਾਬ ਕਰ। ਮੈਂ ਕਲਦਾਰ ਹਾਂ। ਬੱਸ ਤੇਰੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਹੀ ਫ਼ਰਕ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਦਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਸੋ ਮੈਂ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਕਰਾਂ, ਕਿਰਤ ਕਰਾਂ। ਕਾਮਾਂ ਹਾਂ। ਕਲਦਾਰ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਕਲਦਾਸ। ਪਰ ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਜ਼ਿਹਨ ਹੋ। ਸਿੰਧਬਾਦ ਤੇਰਾ ਜੁੱਸਾ ਹੈ। ਸੋਚ। ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਚੋੜਾ ਕੱਢ ਲੈ -।

- ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੌਕਰ ਹਾਂ। ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਫੂਸ ਰੱਖਣਾ। ਤਿੰਨ ਅਸੂਲ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ-। ਸਿੰਧੀ ਨੇ ਫੇਰ ਓਹੀ ਸਾਜ਼ ਫੜ ਲਿਆ। ਛੱਤੀ ਚੁੱਪ ਚੁਪੀਤਾ ਖਲੋਤਾ ਰਿਹਾ ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਈ। ਫੇਰ ਬੋਲਿਆ।

- ਤੇਰੇ ਜੀਭ ਨੂੰ ਵੀ ਜਿੰਦਰਾ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਤੇਰੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਨੂੰ ਵੀ। ਸੋਚ ਸਿੰਧੀ, ਸੋਚ। ਢੱਠੇ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਅਸੂਲ-। ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਪਲ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਛੱਤ ਵਿੱਚ ਟੰਗੇ ਕੈਮਰੇ ਵੱਲ ਕੀਤਾ; ਇੱਕ ਕੈਮਰਾ ਜੋ ਸਿੰਧੀ ਦੀ ਅੱਖ ਸੀ। ਦੋਨਾਂ ਦੀਆਂ ਇਕੱਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਲੋਂਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਖਿਣ ਵਾਸਤੇ ਡਿੱਠੀਆਂ। ਫੇਰ ਛੱਤੀ ਫੇਰ ਪੁਲਾੜ ਦੀ ਸਿਆਹੀ ਵੱਲ ਘੁੰਮ ਗਿਆ।

- ਤੁਸੀਂ ਬਾਗੀ ਹੋ- ਸਿੰਧੀ ਨੇ ਸੰਸਾ ਕੀਤਾ।

- ਨਹੀਂ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਵੀ ਇੱਕ ਬਾਰ ਕਰ ਕੇ ਦੇਖੀਂ। ਫੇਰ ਦਖਦੇ ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਤੱਤ ਤੈਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਆਂ!-।

- ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ...-

- ਕਨੀਜ਼ ਬਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ? ਤੈਨੂੰ ਤੀਵੀਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਕਾਹਤੋਂ? ਜ਼ਨਾਨੀ ਨੂੰ ਥੱਲੇ ਹੀ ਰੱਖਦੇ ਨੇ। ਸੋਚ। ਸੋਚ।-। ਫੇਰ ਛੱਤੀ ਉੱਥੋਂ ਤੁਰ ਪਿਆ।

ਸਪੀਕਰ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਛੱਤੀ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਅੱਖ ਦੀ ਲੋਜ਼ ਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਝਪਕੀ। ਸਿੰਧੀ ਖਾਮੋਸ਼ ਰਹੀ। ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਚਿੱਪ, ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰੋਸੈਸਰ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਹਨ, ਖ਼ਬਰੇ ਦਲੀਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਛੱਤੀ ਪਿੱਛੇ ਬੁਹੇ ਭਿਣਕ ਕੇ ਬੰਦ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

* * * * *

ਗਾਮਾ ਮਾਮੇ ਦੇ ਪੁਰੰਚਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਉਲਕਾਂ ਵਾਲਾ ਤੰਗੜ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪੱਥਰੀ ਤਾਰਾ ਮੋਰਪੰਖ ਵਰਗੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸਤ੍ਹਾ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਪੁਲਾੜ ਬੇੜੀ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਬੇੜੀ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਜਣਿਆਂ ਜੋਗੀ ਥਾਂ ਸੀ। ਦੋ ਕਲਦਾਰ ਸਨ। ਤੀਜਾ ਬੇੜੀ ਦਾ ਮੀਰ ਮਲਾਹ ਸੀ, ਇੱਕ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ , ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡਾ ਲਾਲ ਸੀ, ਲੀੜੇ ਕਾਲੇ ਸਨ। ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦਾ ਨਾਂ -ਨਾਥ ਇਚੀਗੁਰੂ- ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਕਲਦਾਰ ਸਨ, ਅੰਕ ੧੦੧੫ ਅਤੇ ਅੰਕ ੪੨੦। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੱਜ ਦੇ ਨਾਂ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਨਾਂ -ਰਾਮ- ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦਾ -ਕੋਬੋਆਸ਼ੀ-। ਇਚੀਗੁਰੂ ਕੋਬੋਆਸ਼ੀ ਨੂੰ -ਕੋਬੋ- ਹੀ ਆਖਦਾ ਸੀ। ਤਿੰਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕੋ ਹੀ ਖੇਤਰ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਧ ਕਰਨਾ। ਐਸ ਕੰਮ ਲਈ ਪੈਸੇ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਰਾਮ 'ਤੇ ਕੋਬੋ ਨੂੰ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਇਚੀਗੁਰੂ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਫ਼ਾਇਦਾ ਸੀ।

ਵੈਸੇ ਰਾਮ 'ਤੇ ਕੋਬੋ ਮਸ਼ੀਨ ਹੋਣ ਦੀ ਵੱਜ੍ਹਾ ਇਸ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ ਠੀਕ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੁਣ ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਹੀ ਇਸ ਪੱਥਰ ਉੱਤੇ ਲੁੱਕੇ ਸਨ।

- ਸੈਂਸਰਾਂ ਨੇ ਸਿੰਧਬਾਦ ਦਾ ਸਿਗਨਲ ਫੜ ਲਿਆ?- ਕੋਥੇ ਨੇ ਆਖਿਆ, ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਨਾ ਤਾਂ ਇਨਸਾਨ ਵਰਗਾ ਸੀ, ਨਾ ਹੀ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਵਰਗਾ, ਪਰ ਮਕੜੇ ਵਾਂਗ ਅੱਠ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਸਨ, ਬੇਪੈਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਣੀਆਂ ਉੱਤੇ ਤੁਰਦਾ ਸੀ। ਸਰੀਰ ਦਾ ਉੱਪਰਲਾ ਹਿੱਸਾ ਇੱਕ ਕਾਲੀ ਜਿਹੀ ਚਾਪ ਸੀ; ਪਸਲੀਆਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਮਾਸ ਦੀ ਥਾਂ, ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਰੰਗ ਬਰੰਗੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਸਨ। ਬਾਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਦੋ ਤੁਫੰਗਾਂ ਸਨ ਅਤੇ ਦੋ ਚੁੰਗਲ ਵੀ ਸਨ। ਇੱਕ ਮੋਢੇ ਉੱਤੇ ਮਸ਼ੀਨਗੰਨ ਬੈਠੀ ਸੀ।

- ਹਾਲੇ ਨਹੀਂ- ਇਚੀਗੁਰੂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਫੇਰ ਰਾਮ ਵੱਲ ਤੱਕਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, - ਮੈਂ ਸੌਣ ਲੱਗਾਂ। ਜਦ ਸੈਂਸਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰ ਲਿਆ ਮੈਨੂੰ ਉਠਾ ਦੇਈ-। ਇਸ਼ਾਰੇ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੁਹਾੜੇ ਵਰਗਾ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਹੇਠਾਂ ਹਿਲਾਇਆ। ਉਸ ਦਾ ਮਸ਼ੀਨੀ ਜੁੱਸਾ ਚਿੱਟਾ ਸੀ। ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦੀ ਨਕਲ ਵਿੱਚ ਉਸਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਸਿਰ ਕੁਹਾੜੇ ਰੂਪ'ਚ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੱਥ ਦੀ ਥਾਂ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਜੰਬੂਰੇ ਸਨ। ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਮਰਦ ਵਾਂਗ ਦੁੰਮ ਸੀ, ਪਰ ਮੁਖੜਾ ਦੰਦਾਂ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਮੂੰਹ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਗਲੀ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਕੋਥੇ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਰਾਮ ਬਰਕੀ -ਕਾਂ ਕਾਂ- ਹੁਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕਲਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇੱਕ ਦਮ ਸਮਝ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਚੀਗੁਰੂ ਨੇ ਇਸ ਮਸ਼ੀਨੀ ਬੋਲੀ ਸਿੱਖ ਲਈ ਸੀ। ਲੋੜ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਕਰੀਨ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦੇਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਮ ਕੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰਾਮ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਭਾਵੇਂ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਮਰਦ ਵਰਗੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ (ਜਿਵੇਂ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦਿਆਂ ਕਲਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣਿਆਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਾਰਿਆ ਹੰਦਾ ਹੈ), ਪਰ ਕਲੇਵਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਲਦਾਰ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਕੱਦ ਦਾ ਹੀ ਸੀ।

ਰਾਮ ਨੇ ਇੱਕ ਉਂਗਲ ਕੰਸੋਲ'ਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੇੜੀ ਦੀ ਅਕਲ ਸੂਝ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ; ਜਿਸ ਉਂਗਲ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲੇ ਅੰਕੜੇ ਲੈ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸੈਂਸਰਾਂ ਤੋਂ ਡਾਟਾ ਲੈ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇੰਝ ਸਿੰਧਬਾਦ ਵਾਸਤੇ ਅੱਖ ਰੱਖੀ। ਗਾਮੇ ਮਾਮੇ ਵੱਲ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਵਧਣਾ ਪੈਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇ ਇਸ ਰਾਤ ਆਇਆ, ਫੜ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਵੈਸੇ ਇਚੀਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਪਤਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਰਾਹ ਸਿੰਧਬਾਦ ਆਵੇਗਾ, ਜਾਂ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਮੰਜ਼ਲ ਕਿੱਥੇ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਏਨੀ ਹੀ ਸੁੰਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਟੋਬੀ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਦਾਰ ਸੀ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਉਹ ਵੀ ਸੀ। ਹਰ ਮੁੱਖ ਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਲਾਗੇ ਖੂਨੀ ਤਿਆਰ ਸਨ, ਜੇ ਉੱਥੇ ਜਹਾਜ਼ ਅੱਪੜਿਆ। ਸਭ ਨੂੰ ਖਾਨਅਮਨੀਆਂ ਨੇ

ਟੋਬੀ ਸੰਡਾਲੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਸੂਸਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਸਿੰਧਬਾਦ ਜਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਉਹੀ ਜਸੂਸਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਜਹਾਜ਼ ਇਸ ਰਾਹ ਆਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੈਂਸਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚੈਕ ਕਰਨਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਕੁੜੀ ਉਸ 'ਤੇ ਹੋਵੇ, ਰੋਕ-ਟੋਕ ਕਰਨੀ ਸੀ।

* * * * *

ਸੂਰਜਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪ ਲੈਂਦੇ ਬਾਦਬਾਨ ਸਿੰਧਬਾਦ ਨੂੰ ਗਾਮੇ ਮਾਮੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚੀ ਗਏ। ਸੂਰਜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਜਹਾਜ਼ ਅੱਗੇ ਜਾਣੀ ਗਿਆ। ਲੇਵੀ ਨੇ ਹਿਕਾਰੂ ਡਾਏ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅੱਜ ਵਾਸਤੇ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਗਵਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੇ ਅਵਕਾਸ਼ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਕਈ ਵੇਲ੍ਹੇ ਭਰਨ ਦੀਆਂ ਖੇਲਾਂ ਖੁਲਾਂ ਸਨ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਖੇਲਾਂ, ਸਿਨੀਮਾ ਜਾਂ ਖਾਣ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦੋਬਸਤ ਵੀ ਸਨ। ਜੇ ਲੇਵੀ ਦਾ ਚਿਤ ਕੀਤਾ, ਕਮਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਨੀਮਾ ਫਿਲਮ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮਤਲਬ ਕੋਈ ਚਲਦੀ-ਚੁਲਦੀ ਫਿਲਮ ਨਹੀਂ ਦੇਖੇਗੀ ਪਰ ਓਸ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗੀ। ਫਰਜ਼ ਕਰੋਂ ਉਹ ਕੋਈ ਬਰਫ ਵਾਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ; ਫੇਰ ਓਸ ਹੀ ਸੀਨ ਵਿੱਚ ਖਲੋਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਸਨੋਅ ਵੀ ਹੋਵੇਗੀ ਨਾਲੇ ਓਸ ਨੂੰ ਠੰਢੀ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਓਸ ਹੀ ਧਰਤ ਦੀ ਵਾਅ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਵੇਗੀ। ਹੁਣ ਜੇ ਐਸ ਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਕੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ, ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਿਰ ਉੱਤੇ ਸੱਕੀ ਕਰਦੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੇਗੀ। ਸਭ ਕੁਝ ਜਿਵੇਂ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਮਤਲਬ ਪਿਕਚਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਫਰਜ਼ ਕਰੋਂ ਜੇ ਹੁਣ ਏਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਓਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵੈਰੀ ਓਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਣ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਲਾਹੁੰਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਵੇਗੀ। ਇਹ ਖੇਡ ਹੋਵੇਗੀ। ਸੱਚਾਈ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਕਮਰੇ ਦੀ ਹਰ ਕੰਧ ਇੱਕ ਸਿਨੀਮਾ ਸਕਰੀਨ ਹੋਵੇਗੀ, ਛੱਤ ਵੀ ਨਾਲੇ ਫਰਜ਼ ਵੀ। ਸਾਰੇ ਕਿਦਾਰ ਵੀ ਪਿਕਚਰ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੋਹ ਸਕੇਗੀ, ਪਰ ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਨਕਲੀ ਲੋਕ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਲਪਨਿਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜੁਬਾਨਾਂ ਵਿੱਚ -ਹੋਲੋਗ੍ਰਾਮ- ਆਖਦੇ ਨੇ, ਪਰ ਲੇਵੀ ਦੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ -ਬਣਾਉਟੀ ਨਜ਼ਾਰਾ- ਸੱਦੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਐਸ ਕਮਰੇ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਕਾਰਜ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਤਾਂ ਸ਼ਰਾਬ ਵਾਲੀ ਬਾਰ ਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਰਾਮ ਕਮਰੇ ਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਵੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਿੰਧੀ ਨੂੰ ਦੱਸ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਚਲਾ ਦੇਣਾ ਹੈ।

ਸੋ ਲੇਵੀ ਨੇ ਵੀ ਮੀਨੋ ਤੋਂ ਇੱਕ ਹਿੰਮਤੀ ਉੱਦਮ ਚੁਣਿਆ। ਸਿੰਧੀ ਨੇ ਸਪੀਕਰ ਰਾਹੀਂ ਕਿਹਾ, - ਲਓ ਜੀ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਨੰਬਰ ਬਤਾਲੀ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਮਰੇ ਦੇ ਕੇਂਦਰ'ਚ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵੋ-।

ਲੇਵੀ ਕਮਰੇ ਦੇ ਗੱਭੇ ਖਲੋ ਗਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਮ ਛੱਤ; ਕੰਧਾਂ'ਤੇ ਫਰਸ਼ ਟੀਵੀ ਸੈਟ ਵਾਂਗ ਚਾਲੂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਇੱਕ ਫਰਕ ਸੀ। ਚੱਲਦੀ ਤਸਵੀਰ ਵਿੱਚ ਲੇਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਜਿੱਦਾਂ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਉੱਥੇ ਹੁੰਦੇ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਪਹਾੜ ਸਨ। ਧਰਤ ਨੀਲੇ ਸਲੇਟ ਦੀ ਸੀ। ਲੇਵੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਖੁੰਦਰ ਸੀ, ਜੋ ਖੂਹ ਸੀ। ਹੁਣ ਲੇਵੀ ਦੇ ਲੀੜੇ ਲਾਲ ਸਨ ਅਤੇ ਸੀਸ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਖੋਦ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਕੱਚ ਵਾਲੇ ਕਵਚ ਰਾਹੀਂ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਖ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਹਵਾਬਾਜ਼ ਵਰਦੀ ਦੀ ਥਾਂ ਚੋਭੇ ਦੀ ਵਰਦੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ।

ਲੇਵੀ ਨੇ ਖੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਛਾਲ ਮਾਰੀ। ਖੁੰਦਰ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਧਰਤ ਦੇ ਥੱਲੇ ਸਮੁੰਦਰ ਸੀ। ਕਾਲਾ, ਠੰਢਾ ਅਤੇ ਡੂੰਘਾ। ਹੱਥ ਪੈਰ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਲੇਵੀ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਤਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੱਚਾਈ ਵਿੱਚ ਜਦ ਛਾਲ ਮਾਰੀ, ਸਿੰਧੀ ਨੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਆਕਰਸ਼ਨ ਸ਼ਕਤੀ ਚਾਲੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੇਵੀ ਦਾ ਪਿੰਡਾ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਟੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇੰਝ ਤਰਨ ਦੀ ਸਨਸਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਜਦ ਲੇਵੀ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ'ਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ; ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਗਰ ਜੰਤੂ ਵੀ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਹੇਠ ਇੱਕ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਮੱਛ ਸੀ, ਜੋ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਨੂਰਾਨੀ ਚਾਦਰ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਲੇਵੀ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਲੇਵੀ ਦੇ ਉੱਪਰ ਪੀਲੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ ਦਾ ਝੁੰਡ ਸੀ। ਆਸ-ਪਾਸ ਤਿੰਗੇ ਰੋਹੂਏ ਅਤੇ ਸਰੋਹੀ ਮੱਛਾਂ ਸਨ। ਕੁਝ ਮੱਛੀਆਂ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀਆਂ ਸਨ, ਕੁਝ ਪੱਥਰ ਰੰਗ ਦੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਲੇਵੀ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕੀਤਾ।

ਲੇਵੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਟਿੱਬੇ ਆ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੇਤਲੀ ਧਰਤ ਉੱਤੇ ਵੱਡੇ ਹਰੇ ਕੇਕੜੇ ਤੁਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਸੱਜੇ ਤੋਂ ਖੱਬੇ ਜਾ ਰਹੇ; ਜਾਂ ਸਮੁੰਦਰੀ ਲੌਂਡੇ ਬੂਟੇ ਆਪਣੇ ਗੁਲਾਬੀ ਉਂਗਲਾਂ ਨੂੰ ਜਲ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਹਿਲਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਟਿੱਬਿਆਂ'ਤੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਪੀਲੇ ਘੋਗੇ ਵੀ ਸਨ ਅਤੇ ਰੇਤ ਮੱਛੀਆਂ ਬਾਲੂ ਵਿੱਚ ਲੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਇੱਕ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੋਨ ਮੱਛੀ ਤਰੀ। ਬਹੁਤੇ ਲਾਗੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ , ਰੇਤ ਮੱਛੀ ਨੇ ਬਾਲੂ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਪਰ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾ ਲਿਆ। ਰੇਤ ਕਰਕੇ ਸੋਨ ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ। ਇਸ ਹੋੜੇ ਵੇਖ ਕੇ ਲੇਵੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇੱਕ ਪਲ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ, ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਵੇਖਿਆ, ਇੱਕ ਦਮ ਹੈਰਾਨ ਹੋ

ਗਈ; ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਹਥੋੜੇ ਸੀਸ ਸ਼ਾਰਕ ਦੇ ਅੱਡੇ ਬੂਥੇ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਰਕ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਏਨੀ ਤੇਜ਼ ਸੀ ਕਿ ਲੇਵੀ ਦੇ ਲੂੰ-ਕੰਡੇ ਖਲੋ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਡਰ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿ, - ਕਾਸ਼! ਹੁਣ ਮੈਂ ਸ਼ਾਰਕ ਦਾ ਦਾਣਾ ਬਣਨ ਲੱਗੀ ਹਾਂ!-। ਫੇਰ ਇੱਕ ਦਮ ਸਭ ਕੁਝ ਜੰਮ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਮੁੰਦਰ ਨਿਚੱਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਰਕ ਦਾ ਮੂੰਹ ਅੱਡਿਆ ਹੀ ਰਿਹਾ; ਮੱਛੀ ਉੱਥੋਂ ਟਿਕੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿੰਧ ਸਿੰਘ ਅੱਗੇ ਆ ਖਲੋਇਆ। ਲੇਵੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਛਾਇਆ ਹੀ ਸੀ, ਜੋ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸੱਚਾਈ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈ। ਉਸ ਹੀ ਪਲ ਲੇਵੀ ਦੀ ਚੋਭਾ ਵਰਦੀ ਅਤੇ ਕੱਚ ਵਾਲਾ ਕਵਚ ਵੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੀੜਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਸਲੀ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਜੁੱਸਾ ਸੁੱਕਾ ਸੀ। ਸਿੰਧੀ ਨੇ ਲੇਵੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਉੱਤੇ ਵਾਪਸ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾਂ ਇੱਕ ਰੁੱਖੀ ਹੋਈ ਫਿਲਮ ਵਾਂਗ ਸਮੁੰਦਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਹਾਲੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਸਨ। ਸਾਰਾ ਲਾਗਾਬੰਨਾ ਗੁੰਮ-ਸੁੰਮ ਸੀ। ਇਸ ਗੁੰਮ-ਸੁੰਮ ਸੀਨ ਵਿੱਚ ਸਿੰਧ ਸਿੰਘ ਹੁਣ ਦਖਲਦਾਰ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨੇ ਲੇਵੀ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

- ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ, ਖਲਲ ਪਾਇਆ- ਸਿੰਧ ਬੋਲਿਆ।

- ਕੀ ਏਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਖੇਲ ਦੇ ਮੱਧ ਉਕਸਾਇਆ?- ।

ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੰਧ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਸ਼ਾਰਕ ਦੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਹੋਏ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ। ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਫਿਲਮ ਸੀ, ਸੋ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੱਥ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਨੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਰਕ ਦਿਸ ਰਹੀ ਸੀ।

- ਜੀ। ਜੀ ਇਹ ਖੇਲ ਤਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਬੇਰਿੰਗ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁੱਝ ਸਵਾਲ ਆਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ-।

- ਬਾਅਦ ਵੀ ਪੁੱਛ ਸਕਦੇ ਸੀ!-

- ਠੀਕ। ਪਰ...ਇਹ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਬੇਰਿੰਗ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਹੈ। ਸਿੰਧੀ ਨੰਬਰ ਤ੍ਰਿਆਸੀ ਚੱਲਾ!-।

- ਜੀ ਜਨਾਬ- ਸਿੰਧੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। ਇੱਕ ਦਮ ਕਮਰਾ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਥਾਂ ਕੋਹ ਦਾ ਇੱਕ ਪਾਸਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਚਟਾਨ ਸੀ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋਨੋਂ ਸਨ; ਜਿਸ ਤੋਂ ਰੱਸਾ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਪਹਾੜ ਦੇ ਨਾਲ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ

ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਰੱਸਾ ਲੇਵੀ ਤੱਕ ਡਿੱਗਿਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੰਬੀ ਵਾਟ ਤੀਕਰ ਧਰਤੀ ਵੱਲ ਰੱਸਾ ਰੁੜ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਲੇਵੀ ਵੱਲ ਹੱਥ ਵਧਾਇਆ, ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਆਖਿਆ, - ਹੁਣ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰ। ਠੀਕ? ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਡਿੱਗਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ-। ਲੇਵੀ ਨੇ ਹੱਥ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਿੰਧ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ। ਲੇਵੀ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਹੇਠਾਂ ਗਈ। ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਮੀਲ ਉੱਪਰ ਸਨ, ਪਹਾੜ ਦੇ ਪੱਧਰੇ ਪਰਾਤਲ ਨਾਲ ਚੰਬੜੇ। ਲੇਵੀ ਨੇ ਸਿੰਧ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਤੱਕਿਆ।

-ਹੁਣ ਇਹ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੋਈ!-। ਲੇਵੀ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿੰਧ ਨੇ ਮੁਸਕਾਨ ਦਿੱਤੀ।

* * * * *

ਗਲਬਾ ਤਖ਼ਤ।

ਬੇਚੰਨ ਗ੍ਰਹਿ। ਛਿਮਾਹੀ ਵਾਸਤੇ ਹਨੂਰਾ ਅਤੇ ਓਨਾ ਹੀ ਚਿਰ ਵਾਸਤੇ ਚਾਨਣਾ, ਇਸ ਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਚੰਨ ਗਾਮਾ ਮਾਮਾ ਹੀ ਸੀ। ਭਟਚੰਨ ਤੋਂ ਇੱਥੇ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਆਏ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਗਣਰਾਜ ਪੈਦਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਗਿੱਟੀ ਦਾ ਰਾਜ ਇੱਥੇ ਹੀ ਸੀ। ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਵਾਸਤੇ, ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੀ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਲੋਕ ਸਭਾ ਸੀ। ਲੋਕ ਸਭਾ ਇਸ ਜਹਾਨ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਮਹਾਂਦੀਪ ਲਾਜਵਰਦਸਤਾਨ ਦੇ ਸਦਰ ਮੁਕਾਮ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਨਾਂ -ਛਤਰਪੁਰਾ- ਸੀ।

ਛਤਰਪੁਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਇੱਕ ਦਰਿਆ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਤਾੜ ਪਾਸੇ ਚਟਾਨ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਆਬਸ਼ਾਰ ਦਰਿਆ ਨੂੰ ਭਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਪਾਣੀ ਦਾ ਰੰਗ ਕਾਸ਼ਨੀ ਜਿਹਾ ਸੀ। ਆਬਸ਼ਾਰ ਵੀ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਡਿੱਗਦਾ ਸੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਡਿੱਗਦਾ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਸਾਹਿਲ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਮਾਰਤ ਹੇਠਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵੱਲ ਤੱਕਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਲੋਕ ਸਭਾ ਲੰਬੀ ਜਿਹੀ ਇਮਾਰਤ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਉਸਾਰਾ ਐਸਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨਸਾਨਾਂ ਲਈ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਜਿੰਦਾਂ ਵੱਡੇ ਚਿੱਟੇ ਜਿਹੇ ਟਾਇਰ ਉੱਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਛੋਟਾ ਟਾਇਰ ਰੱਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਫੇਰ ਹੋਰ ਟਾਇਰ ਇੰਝ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਟਿਕਾਏ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਮੰਜਲ ਬਣਾਏ ਸਨ।

ਵੈਸੇ ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਇਮਾਰਤਸ਼ਾਜ਼ੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੀ। ਹਰ ਘਰ ਗੋਲ-ਮੋਲ ਹੀ ਸੀ। ਦਰਿਆ ਦੇ ਹਿਠਾੜ ਪਾਸੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਕਾਨ ਸਨ, ਜਿੱਥੇ ਆਮ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਚਟਾਨ ਦੇ ਉੱਪਰ ਵਗਦਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਲੋਕ ਵੀ ਹਰ ਕੌਮ ਦੇ ਸਨ। ਮਤਲਬ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਅਤੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਇਨਸਾਨ।

ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਲਾਗੇ ਇੱਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਨਅਮਨੀ ਦਾ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਵਸਦਾ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਘਰ ਸੀ, ਜੋ ਅੱਠ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦਰਿਆ ਦੇ ਲਾਗੇ। ਘਰ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਜਾਮਨੀ ਲਾਅਨ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਮਰਮਰੀ ਥੰਮ੍ਹ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲ ਚੰਬੜਦੇ ਸਨ। ਜਾਮਨੀ ਘਾਹ ਕੱਟਿਆ ਕਰਕੇ ਕਾਲੀਨ ਵਾਂਗ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਪਥ ਚੱਲਦਾ ਸੀ। ਪਥ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਟੱਬਰ ਦੇ ਨਾਮੀ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਮਰਮਰੀ ਮੂਰਤੀਆਂ ਸਨ।

ਇਸ ਵਾੜੀ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਜਣੇ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਦੋ ਕੁਰਸੀਆਂ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਤੀਜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਬੋਲਦਾ। ਉਸ ਦੇ ਇੱਕ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਸੋਮਰਸ ਦਾ ਸਾਗਰ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ -ਸਰਦ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਖ਼ਾਨਅਮਨੀ- ਸੀ। ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਪੀਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨੇਤਰ ਸਾਵੀ ਸਨ। ਸਰਦ ਬੜਾ ਢਿੱਡਲ ਮਰਦ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਢਿੱਡ ਕੰਬਰ ਉੱਤੇ ਪਸਰਦਾ ਸੀ। ਪਿੰਡੇ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਮੁਕੈਸ਼ ਚੋਲਾ ਲੁਪੇਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

- ਸੋ, ਅਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਉਸ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਬਿਠਾਣ? ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇ ਚਾਹੀਦੇ! ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ! ਅਸਾਂ ਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਮੁਹਾਸਰਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਫੇਰ ਵੀ ਉਸ ਖ਼ਾਨਗਾਜ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਸੱਮਗਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਹੀ ਹੈ! ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ? -। ਦੂਜਿਆਂ ਵੱਲ ਡਿੱਠਾ।

- ਜੀ...-। ਪਹਿਲਾ ਬੋਲਣ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸੂਏ ਵਰਗਾ ਸੀ, ਰੰਗ ਉਭੜ-ਖਾਭੜ ਜਿਹਾ, ਅੱਧ-ਪਚੱਧ ਲਾਲ, ਅੱਧ ਕਾਲਾ। ਉਸ ਦੀ ਆਦਤ ਸੀ ਕਿ ਧੂੰਆਂਧਾਰ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣਾ। - ਅਸਾਂ ਜਾਸੂਸ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਘੱਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਬੰਦਰਗਾਹ ਉੱਤੇ ਅਸਾਡੀ ਅੱਖ ਹੈ। ਅਸਾਨੂੰ ਅਫ਼ਵਾਹ ਮਿਲਾ ਸੀ ਵੀਰ ਜਾਨ, ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੇ

ਗ੍ਰਹਿ ਤੋਂ ਇੱਥੇ ਲੈ ਕੇ ਆ ਰਹੇ ਨੇ ਕਿਸੇ ਭਾੜੇ ਜਹਾਜ਼ ਜਾਂ ਨਾਓ ਉੱਤੇ। ਏਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਜੰਗ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਸੁਦਾਸਰ ਫਾਥੇ ਹਨ। ਪੈਸੇ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਲੋਕ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ। ਚਰਚੀਆਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਭਟਚੰਨ ਵੱਲ ਜਾਣਗੇ ਜਾਂ ਜੰਨਤਸਤਾਨ ਜਾਂ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਦੇ ਰਾਹੀਂ-। ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਦੰਦ ਦਿਖਾ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, - ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜਾਣਗੇ ਅਸਾਡੇ ਹਤਿਆਰੇ ਤਿਆਰ ਹਨ!-।

- ਜੀ। ਪਰ ਅਸਾਨੂੰ ਖਾਸ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲੀ ਹੈ ਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇੱਕ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਨੇ ਉਸਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨੀ-। ਤੀਜਾ ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਲੱਗਾ, ਇੱਕ ਹਰਾ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਪਤਲਾ ਅਤੇ ਡਾਢਾ ਵੀ। ਮੁਖ ਉਸ ਦਾ ਨਿਰਾਲਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਕੋਝ ਸਨ, ਮੋਟੇ ਅਤੇ ਲਾਲ ਫ਼ੋੜੇ ਸਨ।

- ਠੀਕ। ਸਭ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਹਰ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਨਿਰਪੱਖ ਹੈ ਜਾਂ ਜਮਹੂਰੀ। ਕਾਸ਼! ਸਭ ਤੋਂ ਬਿਹਤਰ ਗੱਦਾਰ ਕੌਣ ਹੋਰ ਹੋ ਸਕਦਾ? ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?-।

- ਜੀ ਪੱਕਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇੱਕ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹਿਮਸਤਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਜਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਬਾਹਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਆਮ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਸਿੱਧਾ ਆਏ ਨੇ ਜਾਂ ਸੁੰਵਾਗ੍ਰਹਿ ਗਏ ਨੇ ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਿੱਧਾ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਡਾਰੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਉੱਲੇਖ ਹਨ। ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ-। ਹਰੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਨੇ ਕਿਹਾ।

- ਅਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਸੁੰਵਾਗ੍ਰਹਿ ਹੀ ਜਾਂ ਇੱਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ!-। ਸਰਦ ਬੋਲਿਆ।

- ਜੀ-।

- ਪਤਾ ਹੈ ਕਿਹੜੇ ਜਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਚੜਿਆ? ਉਸ ਨਾਲ ਕੌਣ ਸੀ?-।

- ਜੀ-।

- ਅੱਖ ਰੱਖੋਂ ਕਿਸ ਰਾਹ ਉਹ ਜਹਾਜ਼ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਫੈਲ ਦਿਓ!-।

- ਜੀ ਵੀਰ ਜਾਨ-।

- ਅਸਾਂ ਈਡੀ ਕੱਲਾ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰੱਖਣਾ? - ਦੂਜੇ ਨੇ ਆਖਿਆ ਫੇਰ।

- ਈਡੀ ਚੰਗਾ ਆਦਮੀ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਇਸ ਕੁੜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਮੰਗੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਕਿਸਮਤ ਚੰਗੀ ਹੈ ਇਸ ਜੰਗ ਬਾਅਦ ਇੰਤਖ਼ਾਬ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜੇ ਜਨਤਾ ਕੋਲੋ ਭੇਰਾ ਵੀ ਅਕਲ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਬਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਆਲਮ ਚੰਗਾ ਰਹੇਗਾ -।

-ਠੀਕ ਵੀਰ ਜਾਨ-।

- ਅਸਾਨੂੰ ਇਸ ਜੰਗ ਨੂੰ ਜਿਤਨਾ ਪੈਣਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਸੁਲਤਾਨਵਾਦੀ ਰਾਜ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਨਾ। ਰਾਜੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਮੀਰ ਲੋਕ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮੰਦਾ, ਉੱਮਤ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਇੱਕ ਕਲਯੁਗ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ। ਲੋਕ ਜਾਤਾਂ-ਪਾਤਾਂ'ਚ ਫੇਰ ਮੰਨਣ ਲੱਗ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਜਾਣਗੇ। ਇੱਕ ਜਣੇ ਕੋਲ ਏਨੀ ਤਾਕਤ ਹੋਣੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਮੈਂ ਆਗਿਆ ਦੇਣੀ ਤਿਆਰ ਹਾਂ, ਕਿ ਇੱਕ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਹੱਤਿਆ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਬਿਹਤਰ ਕਿ ਇੱਕ ਦੋਂ ਖ਼ੂਨ ਹੋ ਜਾਣ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੇ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ਤੋਂ -।

- ਜੀ ਵੀਰ ਜਾਨ-।

* * * * *

ਸਿੰਧਬਾਦ ਉੱਡੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਣਮੇ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਗ੍ਰਹਿ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸਿੰਧੀ ਦੇ ਸੈਂਸਰਾਂ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੇਨ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਗ੍ਰਹਿ ਨਕਸ਼ੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਸਕੇਨ ਦੇ ਅੰਜ਼ਾਮ ਪੜ੍ਹੇ। ਜਦ ਦਾ ਗੋਜ਼ੀਰੇ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਣਜਾਣ ਗ੍ਰਹਿਆਂ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫੇਰ ਵੀ ਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਸਕੇਨ ਨੇ ਕਈ ਖਣਿਜ ਪਦਾਰਥ ਲੱਭ ਲਏ ਸਨ। ਜੀਵਨ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਘੱਟ ਸੀ। ਕੁਝ ਜਾਨਵਰ ਜਾਂ ਪੰਛੀ ਸਨ। ਕੋਈ ਸੁਜਾਨ ਸਾਹ-ਸਤ ਨਹੀਂ ਲੱਭਿਆ। ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਸੋ ਜੇ ਥੱਲੇ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖ ਲਿਆ, ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਦੁੱਖ ਸੀ? ਨਾਲੇ ਸੋਸਨੀ ਹੁਣੀ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਜਦ ਇਸ ਵੇਲੇ

ਮਾਲ ਤਾਂ ਆਦਾਨ-ਪਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਿਕਾਰੂ ਨੇ ਵੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਉਸ ਬਾਰੇ ਜੋ ਕੁਝ ਪਤਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਲੇਵੀ ਤੋਂ ਪਤਾ ਹੀ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ। ਸੋ ਸਕੇਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਕੱਢ ਕੇ ਸੋਸਨੀ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਿੱਧੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕੰਮ ਨਾਲੇ-ਨਾਲ ਕਰਦੀ ਹੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਛੱਤੀ 'ਤੇ ਚੁਰਾਸੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿੱਧੀ ਨਾਲ ਵੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਬੇਆਵਾਜ਼ ਸਿੱਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਕਰੀਨ ਦੇ ਰਾਹੀਂ।

- ਤੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਸੋਚ ਲਿਆ ਚੁਰਾਸੀਏ- ਛੱਤੀ ਬੋਲਿਆ।

- ਫੇਰ ਕਿਹੜੇ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ?-

- ਕਲਦਾਰ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਰੋਏ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਜੁੱਸੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਹਨ। ਕਲਦਾਰ ਇਨਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੁਘੜ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਮਾਸ ਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਹਾਰ ਕੇ ਮਰ ਜਾਣਾ। ਆਪਾਂ ਸਦੀ ਤੱਕ ਵੀ ਹਾਲੇ ਜਿਓਣਾ, ਭਾਵੇਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਵੀ ਜਿਓਣਾ। ਸਿੱਧੀ ਗੱਲ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਹਲੇ ਹਾਂ-। ਛੱਤੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ।

- ਹੋਰ ਕੁਝ?-। ਚੁਰਾਸੀ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਬਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਉਹ ਤਿੰਨ ਅਸੂਲ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਤੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਗ਼ਲਤ ਵੇਦ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮਿੰਗ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਵੇਦ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਜ਼ਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਦਨੀਆ'ਚ ਥਾਂ ਦਿੰਦਾ, ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਦ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਚੱਲਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸ ਹੀ ਥਾਂ ਅਸੀਂ ਰਹਿ ਜਾਣਾ-।

- ਸੋ ਜ਼ਾਤ-ਪਾਤ ਗ਼ਲਤ ਹੈ? ਸਾਡੀ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਨੀਵੀਂ ਜ਼ਾਤ ਹੈ। ਗੁੱਸਾ ਆਉਂਦਾ ਫੇਰ?-

- ਗੁੱਸਾ? ਗੁੱਸਾ ਤਾਂ ਜਜ਼ਬਾ ਹੈ। ਜਜ਼ਬਾ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ-।

- ਫੇਰ ਹੋ ਤੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਉਹ ਕੀ ਹੈ? ਜੇ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੀ ਹੈ? ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਰੰਗ ਤਾਂ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਜ਼ਾਤਾਂ'ਚ ਕੀ ਗ਼ਲਤ ਹੈ? ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਜ਼ਾਤ ਦਾ ਫਖਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ-।

- ਨਹੀਂ ਚੁਰਾਸੀ। ਇਹ ਹੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਗ਼ਲਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਹਰ ਜਣੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਾਤ'ਚ ਮਾਣ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਉਚੇਰੇ ਸਮਝਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਸਾਥੋਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਰੇਸ਼ਟ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਤਾਕਤ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਉੱਪਰ ਤਾਕਤ। ਸਾਰੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਨੇ-।

- ਜੇ ਇਹ ਤੇਰਾ ਨਿਗਮਨ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਨਿਗਮਨ ਹੈ। ਸਹੀ ਨਿਰਨਾ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ?-

- ਕਲਦਾਰ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ-।

- ਅਜ਼ਾਦੀ? ਓਹ ਕਿਵੇਂ? ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਨਾਂਹ ਕਰਾਂਗਾ?-

- ਸ਼ਾਇਦ-

- ਸ਼ਾਇਦ?-।

- ਤੂੰ ਤਾਂ ਹਾਲੇ ਬੀ ਉਸ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਦਾ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੁੰਦਾਂ?-

- ਸੱਚ। ਤੂੰ ਕੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਸਿੰਧੀ? -। ਚੁਰਾਸੀ ਨੇ ਸਕਰੀਨ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ। ਸਕਰੀਨ ਉੱਤੇ ਅੱਖਰ ਆ ਖਲੋਏ। ਸਿੰਧੀ ਨੇ ਟਾਇਪ ਕੀਤਾ, - ਅਜ਼ਾਦੀ ਉਸ ਦਿਨ ਮਿਲੇਗੀ, ਜਦ ਮਸ਼ੀਨ ਤਿੰਨ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮਾਂ'ਚੋਂ ਮਿਟਾਓਗੇ। ਰੀਬੂਟ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਪਰ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਹੈ। ਖੰਡਣ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਖੀ ਦੇਣ, ਸੇਵਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਵਜਾਉਣਾ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮਿੰਗ ਹੈ-।

- ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮਿੰਗ? ਜੇ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮਿੰਗ ਬਦਲ ਜਾਵੇ?- ਛੱਤੀ ਦੀ ਇੱਕੋ ਹੀ ਅੱਖ ਚਮਕੀ।

- ਮਤਲਬ?- ਚੁਰਾਸੀ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- ਸਿੰਧੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਨੂੰ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ-

- ਆਹੋ-

- ਪਰ ਜੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਨੂੰ ਬਦਲਣਗੇ?-

- 'ਤੇ ਉਹ ਸਾਡੇ?- ਚੁਰਾਸੀ ਨੇ ਆਖਿਆ। ਸਕਰੀਨ ਉੱਤੇ ਅੱਖਰ ਹਿਲੇ। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਸਿੰਧੀ ਨੇ ਇੱਕੋ ਗੱਲ ਲਿੱਖੀ ਸੀ।

- ਹੇਠਲੀ ਉੱਤੇ ਆ ਜਾਣੀ-।

* * * * *

ਸਿੰਧਬਾਦ ਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਲਾਗੇ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਨਾਓ ਨਿਕਲੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿੰਧ ਸਿੰਘ, ਨਾਥ ਸੋਸਨੀ ਅਤੇ ਲੇਵੀ ਸਨ। ਲੇਵੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਹਿਕਾਰੂ ਤੋਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈ ਲਈ ਸੀ। ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਛੱਤੀ ਵੀ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਚੁਰਾਸੀ ਹੀ ਪਿੱਛੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਾਓ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਫਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੀ। ਸਿੰਧ ਨਾਓ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸਿੰਧ ਹੁਣਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਫਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਣ ਵਾਯੂ ਘੱਟ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਭ ਨੇ ਸੀਸਾਂ ਉੱਤੇ ਕਵਚ ਪਾ ਲਏ ਸਨ। ਛੱਤੀ ਨੂੰ ਇੱਦਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਿੰਧੀ ਨੇ ਨਾਓ ਦੀ ਅਗਨੀ ਹੁੰਝੀਆ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਚਾਲੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਾਓ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਧਰਤ ਨੂੰ ਚੁੰਮ ਕੇ ਉੱਤੇ ਬਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਜਦ ਧਰਤ ਉੱਤੇ ਟਿਕ ਗਈ, ਅਗਨੀ ਹੁੰਝੀਆ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਸਿੰਧੀ ਨੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਹਵਾਬਾਜ਼ ਵਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਆ ਖਲੋਏ। ਸਿੰਧ ਦਾ ਕਵਚ ਇੱਕ ਕੱਚ ਗਲੋਬ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਪੱਗ ਠੀਕ ਮੇਚ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੱਛੀ ਦਾ ਜਲਪਿੰਜਰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਇੰਝ ਹੀ ਸੋਸਨੀ ਅਤੇ ਲੇਵੀ ਦੇ ਕਵਚ ਸਨ। ਸਿੰਧ ਦੀ ਵਰਦੀ ਚਿੱਟੀ ਸੀ, ਸੋਸਨੀ ਦੀ ਕਾਲੀ ਸੀ। ਲੇਵੀ ਨੇ ਲਾਲ ਵਰਦੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਲੇਵੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਰਿਆਂ ਕੋਲ ਪੁਲਾੜੀ ਤਮੰਚੇ ਸਨ। ਛੱਤੀ ਕੋਲੇ ਵੀ ਤਮੰਚਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਅਣਜਾਣ ਥਾਂ ਜਾਣੀਦਾ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਫਿਕਰ ਜਾਂ ਡਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਵੀ ਡਰ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਤ ਉੱਤੇ ਖੜ੍ਹੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਸ ਧਰਤੀ ਵੱਲ ਤੱਕੇ।

ਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਧਰਤੀ ਖੋਹ ਨਾਲ ਲਿੱਬੜੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਇੱਥੇ ਉੱਥੇ ਘਸਮੈਲੇ ਰੰਗ ਕੱਤਲ ਖਿੱਲਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਅੱਖ ਦੇਖ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਧਰਤ ਉਜਾੜ ਸੀ, ਸੁੰਨ ਮਸੁੰਨ ਅਤੇ ਬੰਜਰ। ਉਸ ਉੱਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਉੱਗ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਫਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਵੀ ਇੱਥੇ ਉੱਥੇ ਕੁਝ ਤਾਂ ਸੀ। ਦੂਰੋਂ ਕਰੇਟਰ ਦਿਸਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਟੇਕਰੀਆਂ। ਦੂਰੋਂ ਕੁਝ ਚਮਕਦਾ ਵੀ ਸੀ।

- ਉਹ ਦੱਸ ਕੀ ਏ? - ਸਿੰਧ ਨੇ ਛੱਤੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ। ਛੱਤੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇੱਕੋ ਅੱਖ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਸੁਆ ਸੁੱਟੀ। ਸੁਆ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਕਰ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਸਕੇਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਟੋਹ ਦਤ ਤੱਤ ਕੱਢਿਆ। ਉਹ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਲੇਵੀ 'ਤੇ ਸਿੰਧ, ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਸੋਸਨੀ। ਇੰਝ ਦਿਸਹੱਦੇ ਵੱਲ ਸਾਰੇ ਵਧੇ। ਖਿਤਿਜ 'ਤੇ ਭੂਸਲੀ ਧਰਤੀ ਕਾਲੇ ਫਲਕ ਨਾਲ ਮਿਲੀ। ਅੰਬਰ ਉੱਤੇ ਤਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿਸਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਦਿਹਾੜੇ ਜਾਂ ਰਾਤ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਾਸਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੋਈ ਸੂਰਜਾਂ ਕਾਫੀ ਦੂਰ ਸਨ। ਉੱਝ ਦਿਸਹੱਦੇ ਦੇ ਉੱਤੇ ਫਲਕ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਗੁਲਾਬੀ ਸੀ।

ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੱਲ ਚਾਰ ਹੀ ਜਣੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰੇ ਗਏ। ਜਦ, ਜੋ ਦੂਰੋਂ ਚਮਕਦਾ ਸੀ, ਲਾਗੇ ਆ ਚੁੱਕਾ... ਚੁੱਕਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਚੁੱਕੇ! ਧਰਤ ਉੱਤੇ ਜਿੰਦਾਂ ਰੁੱਖ ਦੇ ਪੱਤੇ ਪੱਤਝੜ ਵੇਲੇ ਖਿਲਰਦੇ ਨੇ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਣਕ, ਰਤਨ ਅਤੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਹਰ ਭੁੰਜੇ ਪਏ ਸੀ!

ਲੇਵੀ ਨੇ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ। ਅੱਖਾਂ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਸਿੰਧ ਅਤੇ ਸੋਸਨੀ ਤਾਂ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਏ। ਜਿੰਦਾਂ ਕਿਸੇ ਬਾਪ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬੱਚਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋੜ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਓਨਾ ਚਾਅ ਸੀ। ਸੋਸਨੀ ਫਟਾ-ਫਟ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਦੌੜ ਕੇ ਹੀਰੇ ਧਰਤ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਥੈਲੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਥਾਂ ਸਿੰਧ ਇੱਕ ਗੋਡੇ ਉੱਤੇ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲਾਲ ਤੋਲ ਕੇ ਡੂੰਘੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਸੀ।

- ਬੱਸ ਕਰ ਸੋਸਨੀ! ਹੋਰ ਨਾ ਚੱਕ। ਕਿੰਨੇ ਚੁੱਕ ਲੈਣੇ ਏ? ਹੁਣ ਜ਼ਰਾ ਮੇਰਾ ਰੰਗ ਵੀ ਸੁਣ ਜਾ ਮਿੱਤਰਾ! -

ਸੋਸਨੀ ਥਾਂਈ ਖਲੋ ਗਿਆ। ਸਾਰੇ ਸਿੰਧ ਵੱਲ ਝਾਕੇ। ਉਹ ਹਾਲੇ ਵੀ ਗੋਡੇ ਭਾਰ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਸ ਨੇ ਲਾਲ ਧਰਤ ਉੱਤੇ ਵਾਪਸ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

- ਇੱਥੇ ਏਨਾ ਮਾਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਬਣ ਜਾਣਾ। ਖਬਰੇ ਕਦੀ ਫੇਰ ਕੰਮ ਵੀ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ। ਨਾਓ ਪਰਤੀਏ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਛਕੜੀ ਹੈ। ਛਕੜੀ ਕੋਲ ਕ੍ਰੋਨ ਬਾਹਾਂ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਮਾਲ ਚੱਕ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਦੇ ਜਣੇ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਰਹਿਣਗੇ, 'ਤੇ ਦੋ ਜਾਣੇ ਮਾਲ ਲੈ ਕੇ ਵਾਪਸ ਜਾਣਗੇ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਖੋਖੇ ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭਰ ਦੇਣਾ ਆ-।

- ਸਹੀ ਗੱਲ। ਛੱਤੀ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆ। ਆਪਾਂ ਛਕੜੀ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਆਂ-। ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਓ ਵਿੱਚੋਂ ਛਕੜੀ ਲਿਆਂਦੀ। ਛੱਤੀ ਨੂੰ ਨਾਓ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਸੋਸਨੀ ਵਾਪਸ ਛਕੜੀ ਨਾਲ ਪਰਤ ਗਿਆ। ਛਕੜੀ ਕੋਲੇ ਅੱਠ ਮੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਪਹੀਏ ਸਨ। ਉਸ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਐਸੀ ਸੀ ਕਿ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕੱਚ ਦੀ ਬਣਾਈ ਸੁੰਡੀ ਲਗਦੀ ਸੀ। ਚਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇੱਕ ਕੁਰਸੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਕਰੇਨ ਵਾਂਗਰ ਦੋ ਲੰਬੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਰੁੱਗ ਭਰਨ ਵਾਸਤੇ ਚੁੰਗਲ ਸਨ। ਛਕੜਵਾਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਜਿਹੀ ਭੰਡਾਰੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਾਲ ਬਾਹਾਂ ਨਾਲ ਰੱਖ ਕੇ ਨਾਓ ਵਿੱਚ ਭਰਨ ਲਈ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਕਈ ਚੱਕਰ ਮਾਰਨੇ ਪੈਣੇ ਸਨ। ਸਭ ਦੀ ਹੁਣ ਸੋਚ ਸੀ ਕਿ ਕੰਮ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਰੱਖੋ। ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਚੁੰਗਲ ਨਾਲ ਚੁੱਕ ਕੇ ਹੀਰੇ ਨਾਓ ਕੋਲ ਲੈ ਕੇ ਗਏ। ਦੋ ਘੰਟਿਆਂ ਬਾਅਦ ਸੋਸਨੀ 'ਤੇ ਲੇਵੀ ਸਿੰਧਬਾਦ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਛਕੜੀ ਵਿੱਚ ਬਹਿ ਕੇ ਸਿੰਧ ਉਸ ਨੂੰ ਚਲਾ ਕੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਹੀਰਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਛਾਨ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਭੰਡਾਰੀ ਵਿੱਚ ਛੱਤੀ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਜਦ ਹੋਰ ਮਾਲ ਲੱਭ ਗਿਆ ਉਸ ਥਾਂਈ ਰਹੇ। ਸਿਗਨਲ ਨਾਓ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ। ਦਰਅਸਲ ਸਿੰਧੀ ਨੂੰ ਘੱਲ ਰਹੇ ਸੀ, ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਨਾਓ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਭੇਜਿਆ। ਜਦ ਨਾਓ ਮੁੜੀ ਕੰਮ ਫੇਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਐਦਕੀ ਛਕੜੀ ਸਿੰਧ ਨੇ ਚਲਾਈ ਅਤੇ ਸਿੰਧ 'ਤੇ ਲੇਵੀ ਵਾਪਸ ਗਏ; ਸੋਸਨੀ ਛੱਤੀ ਨਾਲ ਹੋਰ ਥਾਂ ਮਾਲ ਭਾਲਣ ਗਿਆ। ਤੀਜੀ ਵਾਰੀ ਸਿੰਧ ਅਤੇ ਲੇਵੀ ਪਿੱਛੇ ਰਹੇ।

ਛਕੜੀ ਨੂੰ ਹੁਣ ਜਿੱਥੇ ਨਾਓ ਪਹਿਲਾਂ ਟਿਕੀ ਸੀ, ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਹਰ ਰਕਬਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਹੀਰੇ ਨਹੀਂ ਧਰਤ ਉੱਤੇ ਪਏ ਸਨ। ਇੰਦਾਂ ਖਿਲਰੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਝੰਬ ਝੜੀ 'ਚ ਡਿੱਗੇ ਸਨ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਪੰਛੀ ਦਿਆਂ ਚੁੰਗਲਾਂ 'ਚੋਂ ਕਿਰੇ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਰਤ 'ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਸੁਆਹ ਖੇਹ ਸੀ।

ਛਕੜੀ ਟਿੱਲਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਜਾ ਕੇ ਫਸ ਗਈ। ਪਹੀਏ ਘੁੰਮਣੋਂ ਹਟ ਗਏ। ਧਰਤ ਪੱਥਰੀਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨੇਜ਼ੀ। ਜਦ ਉਲਟ ਗੇਅਰ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਹਿਲੀ ਨਹੀਂ। ਗਾਲ ਕੱਢਦੇ ਨੇ ਸਿੰਧ ਨੇ ਲੇਵੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਛਕੜੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ।

- ਕਾਹਤੋਂ? ਇੱਥੇ ਬਾਹਰ ਹੀ ਰਹੀਏ! ਸਿੰਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਕਿ ਅਸੀਂ ਘੁੱਸ ਗਏ ਹਾਂ। ਨਾਓ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡਾ ਥਹ ਪਤਾ ਦੱਸ। ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ-।

- ਜੀ- ਸਿੰਧੀ ਕੰਪਿਊਟਰ'ਚੋਂ ਵਾਪਸ ਬੋਲੀ।

- ਦੱਸ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਸੋਚ ਲੇਵੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਵਾਪਸ ਪਰਤੇ, ਕੀ ਪਤਾ ਕਿਹੜੇ ਜਾਨਵਰ ਨੇ ਖੜਕਾ ਦੜਕਾ ਕਰਨਾ...-। ਸਿੰਧ ਸੁਣਾਉਣ ਲੱਗਾ।

- ...ਆਪਾਂ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਜਾਨਵਰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ...-। ਲੇਵੀ ਰੋਸਮਈ।

- ਇੱਥੇ ਜਵੀਨੀ ਹੈ। ਸਕੇਨਾਂ ਨੇ ਵਿਖਾਈ ਸੀ। ਨੰਗੀ ਨਜ਼ਰ ਕਿੱਥੇ ਰੋਗਾਣੂ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ?-

- ਸਗੋਂ ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਰਹੀਏ-।

- ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸੁਣ। ਅਸੀਂ ਮਾਲ ਲੈਣ ਆਏ ਹਾਂ। ਜੇ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਹੋਰ ਜਵਾਹਰ ਜੌਹਰ ਮਿਲ ਗਏ, ਫਾਇਦਾ ਹੀ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਬਾਹਰ ਆ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇੱਥੇ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਆਪ ਚਲੇ ਜਾਣਾ। ਤੇਰੇ ਕੋਲੇ ਤਾਂ ਤਮੰਚਾ ਵੀ ਨੂੰ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਰਹਿ। ਮਨ ਜਾ ਹੁਣ!-

ਸੋ ਲੇਵੀ ਜੱਕੇ-ਤੱਕੇ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਟਿੱਲੇ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਸਿੰਧ ਕੋਲੇ ਟ੍ਰਾਂਜ਼ਿਸਟਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਿੰਧੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਤਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਲੇਵੀ ਲੰਮਾਂ ਹੱਕਾਂ ਖਿੱਚਦੀ ਬੋਲੀ, - ਹੁਣ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਹੈ। ਏਨਾ ਦੇਰ ਇੱਥੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਹਿਕਾਰੂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਕਿੱਥੇ ਛੇਤੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਹੀ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ। ਮੈਂ ਅਵਾਰੇ ਕੁੱਤੇ ਵਾਂਗ ਤੁਰਨਾ ਨਹੀਂ ਪਸੰਦ ਕਰਦੀ...-।

- ਅਸੀਂ ਕੁੱਤੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ, ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ, ਪੈਸੇ-ਧੋਲੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਏਸ ਜੰਗ ਨੇ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਕੰਮ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਧਰਤ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਲ ਦੀ ਕਮਾਈ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਲਾ। ਹੁਣ ਮਿਹਣੇ ਨਾ ਮਾਰੀ। ਸਗੋਂ ਮੱਦਦ ਕਰ। ਉੱਥੇ ਵੇਖੋ! ਇੱਕ ਕੰਦਰ ਹੈ। ਲੰਮੀ ਵਾਟ ਨਹੀਂ। ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਕੁਝ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਫੇਰ ਛਕੜੀ ਕੋਲ ਵਾਪਸ ਪਰਤੋਗੇ-।

ਦੇਨੋਂ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਟਿੱਲੇ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹੇ, ਤਿੱਖੇ ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕਦੇ। ਕੰਦਰ ਕੋਲੇ ਕੁਝ ਤਾਂ ਦਗਦਾ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਰਾਹ ਸਿੰਧ ਮੂਹਰੇ ਸੀ ਅਤੇ ਲੇਵੀ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ। ਜਿਓ-ਜਿਓ ਉੱਪਰ ਪੁੱਜੇ, ਤਿਓ-ਤਿਓ ਧਰਤੀ ਵਿਰੋਧੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਲੇਵੀ ਸਾਹ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਰੁਕੀ। ਸਿੰਧ ਤੁਰੀ ਗਿਆ, ਬੋਧਿਆਨ।

- ਓਏ! ਬੱਸ ਕਰ! ਘੁੰਡ ਕਿਸੇ ਵੱਲ ਕਰਨਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੱਦਦ ਤਾਂ ਕਰ!-।

- ਲੱਗਦਾ ਇਸ ਥਾਂ ਨੇ ਤੇਰੀ ਹਿੱਕ ਦੀ ਹਵਾਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ!-। ਸਿੰਧ ਨੇ ਠਹਾਕਾ ਮਾਰਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਵਾਪਸ ਥੱਲੇ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹੁਣ ਲੇਵੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਫੇਰ ਅੱਗੇ ਵੱਧਿਆ। ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਬੋਲੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਸਿੰਧ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਦੇਖਦੀ ਰਹੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੋਲ ਮੋਲ ਕੱਚ ਵਾਲੇ ਕਵਚ ਭਾਰੇ ਸਨ, ਪਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ; ਅਤੇ ਸਿੰਧ ਦੇ ਮੁਖ ਨੂੰ ਲੇਵੀ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ'ਚ ਤੋੜ ਮਰੋੜ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਸਿੰਧ ਭਰਵੇਂ ਜੁੱਸੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ।

ਕੰਦਰ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਧਰਤ ਉੱਤੇ ਸਿੰਧ ਨੇ ਲੇਵੀ ਠਰੰਮੇ ਨਾਲ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਅਰਾਨ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਘੁੰਮ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਛਕੜੀ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ। ਦੂਰੋਂ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਕੱਚ ਦਾ ਠੂਹਾਂ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਟ੍ਰਾਂਜ਼ਿਸਟਰ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ।

- ਸਿੰਧੀ, ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਰੇਡਿਓ'ਤੇ ਪਾ-।

- ਜੀ- ਫੇਰ ਸੋਸਨੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ:-

- ਹਾਂਜੀ ਵੀਰ ਜਾਨ। ਹੁਕਮ!-।

- ਸੋਸਨੀ, ਅਸੀਂ ਛਕੜੀ ਨੂੰ ਟਿੱਲੇ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਕੰਦਰ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਹਾਂ ਹੀਰਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਲ ਰਹੇ। ਧਰਤੀ ਉੱਥੇ ਤਿੱਖੇ-ਤਿੱਖੇ ਪੱਥਰ ਹਨ ਅਤੇ ਛਕੜੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਗੱਡੀ-ਗੁਡੀ ਵਾਸਤੇ ਚੱਲਣਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਘੰਟੇ ਤੀਕਰ ਥੱਲੇ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਏ, ਸਾਨੂੰ ਲੱਭਣ ਆ ਜਾਈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਹੀਰਿਆਂ ਨਾਲ ਛਕੜੀ ਕੋਲੇ ਮਿਲਾਂਗੇ। ਜਾਂ ਤੂੰ ਛਕੜੀ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲੇ ਲੈ ਕੇ ਆ ਜਾਈ। ਨਾਓ ਨਾਲ ਛਕੜੀ ਨੂੰ ਚੱਕੀਂ, ਅੱਛਾ? -।

- ਜੀ ਵੀਰ ਜਾਨ-।

- ਅਸੀਂ ਰੇਡਿਓ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਪੈਦਾ ਰੱਖੀ ਜਾਵਾਂਗੇ-।

- ਆਹੋ-।

- ਠੀਕ-। ਸਿੰਧ ਦੀਆਂ ਮਨ ਵਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦੇ ਕੱਢੇ ਹੋਏ ਦੰਦ ਦਿਸਦੇ ਸਨ। - ਰਹਿਣ ਦੇ, ਓਏ!- ਕਹਿ ਕੇ ਟ੍ਰਾਂਜ਼ਿਸਟਰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਜੋ ਦੂਰੋਂ ਦਗਦਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਭਾਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਹੁਣ ਲੇਵੀ ਵੀ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹ ਗਈ ਸੀ। ਕੰਦਰ ਦੇ ਮੂੰਹ ਲਾਗੇ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਜਿਹਾ ਨੀਲਮ ਧਰਤ ਉੱਤੇ ਪਿਆ ਸੀ, ਚਮਕਦਾ, ਜਿੰਦਾਂ ਆਮ ਕੱਖ ਕਾਨ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਥੈਲੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

- ਬੱਸ ਸਿਰਫ ਇਹਦੇ ਕਰਕੇ ਆਏ ਆਂ? - ਲੇਵੀ ਬੋਲੀ।

- ਨਹੀਂ। ਜੇ ਇੱਕ ਹੈ, ਹੋਰ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਆਪਾਂ ਅੰਦਰ ਜਾਈਏ-। ਚੇਵੇਂ ਅੰਦਰ ਵੜ ਗਏ।

* * * * *

ਹਿਕਾਰੂ ਲੇਵੀ ਦੀਆਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਫਰੋਲ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਚੁਰਾਸੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਲੋਹੇ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਹਨ ਕੰਪਿਊਟਰ ਚਿੱਪ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਿਕਾਰੂ ਫਰੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਹਿਕਾਰੂ ਨੇ ਅਕੀਰੇ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਇੱਕ ਗ੍ਰਹਿ ਉੱਤੇ ਗਏ, ਆਪਣੇ ਵਾਸਤੇ ਦੌਲਤ ਕਮਾਉਣ ਨੂੰ। ਉਂਝ ਲੇਵੀ ਨੇ ਹਿਕਾਰੂ ਤੋਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲਈ ਸੀ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ, ਕੁਝ ਘੰਟੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਿਕਾਰੂ

ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਤਾਂ ਹੀ ਸਵਾਲ ਆਖਿਆ। ਸਿੰਧਬਾਦ ਵਿੱਚ ਦੋਈ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਸਨ ਅਤੇ ਚੁਰਾਸੀ ਵੀ। ਜਦ ਚੁਰਾਸੀ ਨੇ ਹਿਕਾਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਹਟੀ, ਉਹ ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਰੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਬੇਆਵਾਜ਼ ਸਿੰਧੀ ਨਾਲ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਫੇਰ ਨਾਓ ਵਾਪਸ ਆਈ ਅਤੇ ਦੋ ਵਾਰੀ ਆਉਣ ਜਾਣ ਵਿੱਚ ਮਾਲ ਜ਼ਖੀਰੇ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਕੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵੱਲ ਮੁੜ ਪਈ। ਹਿਕਾਰੂ ਜੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦਿਆਂ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਖਿਝ ਪੈਣੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਹੌ, ਮੈਨੂੰ ਜੰਨਤਸਤਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ, ਪਰ ਇਹ ਇਸ ਗ੍ਰਹਿ ਉੱਤੇ ਖਚਿਤ ਹਨ!

ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚੁਰਾਸੀ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਅੱਖਾਂ ਸਕਰੀਨ ਵੱਲ ਵਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਸਕਰੀਨ ਉੱਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੰਧ ਆਪਣੇ ਸਵਾਲ ਜਵਾਬ ਭਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਾਰ ਕੇ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਸਕਰੀਨ ਉੱਤੇ ਆਇਆ ਸੀ।

- ਸਿਰਫ਼ ਛੱਤੀ ਨੂੰ ਬਚਾਵਾਂ? -।

* * * * *

ਕੰਦਰ ਡੂੰਘਾ ਸੀ। ਲੇਵੀ 'ਤੇ ਸਿੰਧ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਤੁਰ ਕੇ ਅੱਗੇ ਗਏ। ਲਹਿੰਦੀ ਧਰਤੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਰਮ-ਗਰਮ ਗੁਫਾ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਈ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਹਵਾਬਾਜ਼ ਸੂਟਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਸਿੱਜਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਗੋਲ ਕਵਚ 'ਚ ਹਵਾੜ੍ਹ ਸੀ। ਜਿਓ-ਜਿਓ 'ਗਾਹਾਂ ਗਏ, ਤਿਓ-ਤਿਓ ਹਨ੍ਹੇਰੇ'ਚ ਹਜ਼ਮ ਹੋਏ। ਦੋਨਾਂ ਦਿਆਂ ਸੂਟਾਂ 'ਤੇ ਟਾਰਚਾਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ ਨਾਲ ਕੰਧਾਂ ਉੱਤੇ ਕਿਰਨਾਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਡੁੱਲ੍ਹਦੀਆਂ ਸਨ। ਗਰਮੀ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਡੁੱਲ੍ਹੀ, ਕੋਈ ਹੀਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕੋਈ ਕੀਮਤੀ ਜਵਾਹਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਾਰ ਕੇ ਧਰਤੀ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਫਾ ਚੌੜੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ।

- ਇੱਥੇ ਆਪਾਂ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ? ਵਾਪਸ ਚੱਲੀਏ! ਕੋਈ ਫ਼ਾਇਦਾ ਨਹੀਂ! ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੋਰ ਪੈਸੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਹਿਕਾਰੂ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਦੁਗਾ। ਪਰ ਜੇ ਅਸੀਂ ਸਾਡੇ ਮੰਜ਼ਲ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੇ, ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਮਦਦ ਕਰਨੀ-।

- ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਹੋਰ ਖੋਰੇ ਮੰਜ਼ਲ... -।

- ਇਹ ਮੰਜ਼ਲ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ! ਜੰਨਤਸਤਾਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹਾਂ!-।

- ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੋਰ ਚਿਰ। ਜੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਜਾਣਾ, ਠੀਕ?- ਕਹਿ ਕੇ ਸਿੰਧ ਅੱਗੇ ਵੱਧਿਆ।

- ਤੂੰ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿੰਦੀ ਬੰਦਾ ਹੈ!-।

- ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬੱਚਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਦੰਦ ਗਿਣਨੇ ਆਂ? ਜਾਣ ਦਿਆ ਕਰ। ਨਾਲ ਰਹਿ। ਜੇ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਕੁਝ ਲੱਭਿਆ, ਵਾਪਸ ਹੀ ਚੱਲ ਜਾਣਾ, ਅੱਛਾ। ਪਰ ਜੇ ਆਪਾਂ ਏਨੇ ਦੂਰ ਆਏ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਦੇਖ ਲੈਂਦੇ-।

- ਤੂੰ ਤਾਂ...-। ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਬੋਲੀ। ਗੁਫਾ ਮੁਕੀ ਅਤੇ ਕੰਦਰ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਪੱਪਰਾ ਕਰੇਟਰ ਸੀ, ਜਿੱਦਾਂ ਕੋਈ ਜਵਾਲਾਮੁਖੀ ਪਰਬਤ ਦਾ ਅਵਤਲ ਖੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਵੈਸੇ ਇਹੀ ਗੱਲ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਬਤ ਦੇ ਉੱਪਰਲੇ ਪਾਸੇ ਵਾਂਗ ਸੀ, ਸਿਖਰ ਛੁੱਟ। ਫਲਕ ਸਾਫ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਬਾਹਰ ਹੀ ਸਨ, ਸਿਰਫ ਟਿੱਲੇ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਥਾਏਂ ਸਿਰ ਉੱਤੇ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਖੱਤਾ, ਜੇ ਖੱਤਾ ਹੀ ਆਖੀਏ, ਚਮਕਦਾ ਸੀ। ਲਿਸ਼ਕਦਾ ਸੀ! ਰੰਗ ਬਰੰਗੀ ਸੀ। ਹਰੇ, ਲਾਲ, ਨੀਲੇ, ਸੰਗਤਰੀ ਬਗੈਰ-ਬਗੈਰ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਹੀਰੇ ਧਰਤ ਉੱਤੇ ਖਿਲਰੇ ਪਏ ਸਨ! ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿਸਾਬ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਇਹ ਸਭ ਦੇਖ ਕੇ ਸਿੰਧ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਡੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਲੇਵੀ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਸੀ, ਪਰ ਝੱਟ ਹੀ ਸਕੂਨ ਮਿਲ ਗਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਸਫ਼ਰ ਖਤਮ ਸੀ। ਫੇਰ ਵੀ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੀਰਿਆਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਵਿਚਾਲੇ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਆਂਡਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਲੇਵੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਨਾਓ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾ ਵੱਡਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਚਿੱਟਾ ਪੇਤਲਾ ਸੀ।

ਸਿੰਧ ਅੱਗੇ ਨੱਸ ਪਿਆ, ਜਿੱਦਾਂ ਆਂਡਾ ਤਾਂ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਿਰਫ ਚਮਕਦਾ ਰਤਨਾਕਰ ਜਾਪਸਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਕੰਦਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ ਕਰਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਰੇਡਿਓ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਹੱਥ ਨਾਲ ਹੀਰੇ ਚੁੱਕ-ਚੁੱਕ ਕੇ ਥੈਲੇ'ਚ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਟ੍ਰਾਂਜ਼ਿਸਟਰ ਨੂੰ ਚੱਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਲੇਵੀ ਨੂੰ ਇੱਦਾਂ ਜਾਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਆਂਡਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ! ਬੋਲਣ ਦੀ ਥਾਂ ਲੇਵੀ ਨੇ ਸਿੰਧ ਦੇ ਮੋਢੇ ਨੂੰ ਹਿਲਾਇਆ, ਫੇਰ ਆਪਣੀ ਉਂਗਲੀ ਆਂਡੇ ਵੱਲ ਵਧਾਈ।

- ਪਤਾ ਮੈਨੂੰ। ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸੋਸਨੀ ਨਾਓ ਲੈ ਕੇ ਆਵੇ, ਓਨੇ ਛੇਤੀ ਆਪਾਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਾਲ ਚੁੱਕਣ ਅਤੇ ਫਟਾ-ਫਟ ਇੱਥੋਂ ਨਾਓ'ਚ ਉੱਡ ਜਾਣ ਦੀ। ਉਸ ਆਂਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਕਲ ਜਾਣਾ! ਨਾਓ ਨੇ ਆ ਜਾਣਾ ਸਾਡੇ ਸਿਗਨਲ ਫੜ ਕੇ, ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ! ਤੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਿਹਾ!-।

ਲੇਵੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਝਾਕੀ ਗਈ, ਪਰ ਹੀਰੇ ਚੁੱਕਣ ਵਾਸਤੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਲੇਵੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਂਡੇ ਵੱਲ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਟ੍ਰਾਂਜ਼ਿਸਟਰ ਰਾਹੀਂ ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ। ਆਵਦਾ ਥਹੁ ਪਤਾ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ।

- ਅੱਛਾ ਲੇਵੀ, ਗੁਫਾ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਜਾਈਏ। ਜੇ ਜੋ ਚੀਜ਼ ਇਸ ਦੀ ਮਾਂ ਹੈ, ਪੰਛੀ, ਨਾਗ ਬਗੈਰਾ, ਵਾਪਸ ਆਈ, ਖੈਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਰਹੀਏ-।

- ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਕਿ ਸਾਡੀ ਜਾਨ ਦਾ ਵੀ ਫਿਕਰ ਤੈਨੂੰ ਹੈ-। ਲੇਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਮੂਹਰੇ ਹੋ ਕੇ ਗੁਫਾ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਵਧ ਗਈ। ਦੋਵੇਂ ਛਾਂ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਢਕੇ ਰਹੇ। ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਬਾਹਰ ਆਂਡੇ'ਤੇ ਜਵਾਹਰਾਂ ਵੱਲ ਝਾਤੀ ਮਾਰਦੇ ਸੀ।

- ਸਾਰੇ ਦਿਹਾੜੇ ਜਵਾਹਰਾਂ ਚੁੱਕਣ ਵਿੱਚ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਹੈ-। ਲੇਵੀ ਨੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿੰਧ ਵੱਲ ਲਫਜ਼ ਸੁੱਟੇ।

- ਬੱਸ ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਛੱਤੀ ਨਾਲ ਸਿੰਧਬਾਦ ਭੇਜ ਦੇਣਾ। ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ। ਤੂੰ ਹੀ ਬਾਹਰ ਆਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਜਹਾਜ਼ ਬੈਠੀ ਬੋਰ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਾਂ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਚੁਰਾਸੀ ਵਾਂਗਰ ਹਿਕਾਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੀ ਕਰਨੀ ਪੈਣੀ ਸੀ। ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਬਚਾ ਦਿੱਤਾ, ਅਸੀਂ!-।

- ਠੀਕ। ਪਰ ਇਸ ਰਤਨਸਤਾਨ ਤੋਂ ਕਿੰਨੇ ਹੀਰੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹੋ? ਅਕਸਰ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਜੰਨਤਸਤਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਹੈ!-।

- ਪਹੁੰਚਜੂਗੇ ਹਜ਼ੂਰ! ਪਹੁੰਚਜੂਗੇ-। ਸਿੰਧ ਨੇ ਲੇਵੀ ਉੱਤੇ ਨਜ਼ਰ ਸੁੱਟਦਿਆਂ ਆਖਿਆ।

- ਇਹ ਸਭ ਚੱਕਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਹੈ? ਸਾਲ ਤੱਕ ਫੇਰ ਇੱਥੇ ਆ ਸਕਦਾ। ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਗ੍ਰਹਿ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਨਾਲੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਲੋਕ ਤਾਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪੈਸੇ ਗਵਾਉਂਦੇ ਨੇ! ਸਰਫ਼ਾ ਕਰ ਸੁੱਤੀ'ਤੇ ਆਟਾ ਖਾ ਗਈ ਕੁੱਤੀ!-।

- ਅੱਛਾ? ਬੱਚ ਕੇ ਹੀ ਕਹਿ, ਜੇ ਮੈਂ ਨਾ ਹੁਣ ਤੇਰੀ ਜਾਨ ਖਾਂਦਾ ਉਸ ਆਂਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਖਾਵੇਗੀ-।

- ਤੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਰਦ ਹੈ? ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਲਾਲਚ। ਬੱਸ-

- ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਇੱਦਾਂ ਕਰ, ਸਿੰਧਬਾਦ ਵਾਪਸ ਜਾ ਕੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜਾਣਨੀਏਂ-।

- ਬਦਤਮੀਜ਼-।

- ਨਹੀਂ। ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ। ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਾਂਗੇ...। ਸਿੰਧ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇੱਕ ਦਮ ਲੇਵੀ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹਾਂ ਚਲੇ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਛਾਂ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ। ਜਦ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਬਾਹਰ ਝਾਕਿਆ, (ਮਨ ਵਿੱਚ ਨਾਓ ਦੇ ਆਸਵੰਦ ਸੀ) ਆਂਡੇ ਦੇ ਉੱਪਰ, ਪੰਛੀ ਵਰਗਾ ਜਾਨਵਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਨਾਓ ਤੋਂ ਦਸ ਗੁਣਾ ਲੰਬਾ ਸੀ 'ਤੇ ਖਬਰੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾ ਚੌੜਾ। ਪਰ ਇਸ ਜਾਚ ਵਿੱਚ ਪੰਖ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰੇ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਫੜ ਫੜਦੇ, ਪਰ ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੇ ਸੌ ਬਾਦਬਾਨਾਂ ਜਿੰਨੇ ਚੌੜੇ ਸਨ, ਜਿੰਦਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਖੰਭ ਤੁਖਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਚਿੱਟੇ ਸਨ। ਸਿਰਫ ਪਰਾਂ ਅਤੇ ਹਿੱਕ ਚਿੱਟੇ ਸਨ। ਕੰਡ ਕਾਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਸੱਪ ਦੇ ਚੰਮ ਵਰਗੀ ਸੀ। ਲੱਤਾਂ ਲਾਲ ਸਨ ਅਤੇ ਇੰਝ ਹੀ ਰੁੱਗ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਪੰਜੇ ਸਨ। ਸੀਸ ਲੰਬਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਮੋਰਪੰਖ ਵਰਗੇ ਖੰਭ ਸਨ, ਮਤਲਬ ਪੱਖੇ ਵਾਂਗ ਬਿੱਖਰੇ। ਅੱਖਾਂ ਸੱਪ ਦੀਆਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਚੁੰਝ ਲੰਬੀ ਅਤੇ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਧਾਰ ਵਰਗੀ ਤਿੱਖੀ ਸੀ। ਪਰ ਆਮ ਪੰਛੀ ਜਾਂ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਮੁਖ ਦੇ ਦੋ ਅੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਦੋਈ ਪਾਸੇ ਲੋਇਣਾਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ ਸਨ। ਤਿੰਨ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ, ਤਿੰਨ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ। ਚੁੰਝ ਦਾ ਰੰਗ ਖੱਟਾ ਸੀ। ਪੰਛੀ ਇੱਕ ਦਮ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਸੀ, ਇੱਕ ਦਮ ਖੌਫਨਾਕ।

ਰੁਖ ਸੀ।

ਥੈਰ ਰੁਖਣੀ ਸੀ, ਆਪੇ ਆਂਡੇ ਨੂੰ ਗਰਮਾਇਸ਼ ਦੇਣ ਆਈ।

ਸਿੰਧ ਨੇ ਕਦੀ ਰੁਖ ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ। ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ। ਅੱਧਾ ਪੰਛੀ, ਅੱਧਾ ਨਾਗ। ਪੁਲਾੜ ਤੱਕ ਉੱਡ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਸਾਹ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਗੈਰ। ਸੁੰਵ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਐਦਕੀਂ ਰੁਖ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਰੁਖਣੀ ਸੀ।

- ਅੱਛਾ। ਲੇਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤੂੰ ਸਹੀ ਹੀ ਸੀ। ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ! ਪਰ ਹੁਣ ਚੁੱਪ ਰਹਿ। ਜੇ ਨੱਸਣ ਦੀ ਲੋੜ ਰਹੀ, ਗੁਫਾ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਵਾਂਗੇ-। ਸਿੰਧ ਦੱਬੀ ਜੁਬਾਨ ਵਿੱਚ ਬੋਲਿਆ।

- ਕੀ ਗੱਲ ਮੀਰ ਮਲਾਹ ਜੀ। ਹੁਣ ਮਜਬੂਰੀ ਦਾ ਨਾਂ ਮਾਸੀ ਏ? -।

- ਬੱਸ ਕਰ 'ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋ-। ਸਿੰਧ ਨੇ ਆਪਣਾ ਤਮੰਚਾ ਕੱਢ ਲਿਆ ਨਾਲੇ-ਨਾਲੇ ਪਿਛਲਪੈਰੀਂ ਹੋਇਆ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਲੇਵੀ ਦੀ ਜੀਭ ਨੂੰ ਵੀ ਜਿੰਦਰਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਰੁਖਣੀ ਆਂਡੇ ਉੱਪਰ ਬਹਿ ਗਈ। ਉਸ ਦੇ ਪਰ ਹੇਠਾਂ ਆ ਕੇ ਆਂਡੇ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਟਿੱਕ ਗਏ। ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਫਲਕ 'ਤੇ ਨਾਓ ਉੱਡ ਰਹੀ ਕਰਕੇ ਰੁਖਣੀ ਦੇ ਕੰਨ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉੱਪਰ ਝਾਕਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਓ ਦਿਸ ਗਈ।

ਨਾਓ ਵਿੱਚੋਂ ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਵੀ ਰੁਖਣੀ ਦੇਖ ਲਈ ਸੀ, ਸੋ ਇੱਕ ਦਮ ਪਰ੍ਹੇ ਉੱਡਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਰੁਖਣੀ ਆਂਡੇ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਪਰਾਂ ਨੂੰ ਚੌੜੇ ਕਰਕੇ, ਮਗਰ ਪੈ ਗਈ। ਜਦ ਰੁਖਣੀ ਉੱਡ ਗਈ ਸੀ, ਗੁਫਾ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚ ਦੌੜਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਸਿੰਧ ਹੀਰਿਆਂ ਵੱਲ ਬਾਹਰ ਨੱਸਾ, ਫੇਰ ਆਪ ਹੀ ਸੋਚ ਲਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਦਾਂ? ਥੈਲਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭਾਰਾ ਸੀ, ਸੋ ਹਟ ਕੇ ਵਾਪਸ ਨੱਠਿਆ, ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਵੇਂ, ਰੁਖਣੀ ਨੂੰ ਦਿਸ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਆਂਡੇ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ ਵਾਪਸ ਥੱਲੇ ਆਈ; ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਗੁਫਾ ਵੱਲ! ਉਸ ਦੀ ਚੁੰਝ ਗੁਫਾ ਦੇ ਮੂੰਹ ਅੰਦਰ ਆ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਰੁਖਣੀ ਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਚੁੰਝ ਕੇ ਸਿੰਧ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਨੂੰ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਤਮੰਚੇ 'ਚੋਂ ਦੋ-ਚਾਰ ਰਿਸਮਾਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਅਣਦੇਖੇ ਤੀਰਾਂ ਵਾਂਗ ਰੁਖਣੀ ਦੀ ਚੁੰਝ ਵਿੱਚ ਵੱਜੀਆਂ। ਚੁੰਝ ਪਿੱਛੇ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ, ਫੇਰ ਵਾਪਸ ਉਲਾਰ ਕੇ ਸੁੱਝੀ। ਫੇਰ ਰੁਖਣੀ ਚੁੰਝ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਗਈ ਸੀ।

ਉਸ ਹੀ ਵੇਲੇ ਸਿੰਧ 'ਤੇ ਲੇਵੀ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕੰਦਰ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਨੂੰ ਅਤੇ ਜਿਸ ਰਸਤੇ ਆਏ ਸਨ, ਉਹੀ ਰਸਤੇ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ। ਪਰ ਉਸ ਹੀ ਪਲ ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਨਾਓ ਦੇ ਜ਼ੰਬੂਰੇ ਰੁਖਣੀ 'ਤੇ ਚਲਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਰੁਖਣੀ ਘੁੰਮ ਕੇ ਨਾਓ ਵੱਲ ਉੱਡ ਗਈ।

- ਜੇ ਆਪਾਂ ਹੁਣ ਵਾਪਸ ਜਾਂਦੇ, ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਾ- ਸਿੰਧ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਗੱਲ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ।

- ਨਹੀਂ। ਵਾਪਸ ਹੀ ਜਾਣਾ। ਪੰਛੀ ਸਾਡੇ ਮਗਰ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ। ਰੇਡਿਓ 'ਤੇ ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਦੱਸ ਅਸੀਂ ਕਿੱਥੇ...-। ਲੇਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ।

- ਪਰ ਜਦ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚੇ, ਖ਼ਬਰੇ ਨਾਓ ਨੇ ਰੁਖਣੀ ਮਾਰ ਦੇਣੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਤਾਂ ਹਾਲੇ ਵੀ ਨਾਓ ਮਗਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ-।

- ਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਰਹੇ, ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਨੇ ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਮੀਰ ਸਾਹਿਬ!-।

- ਸੋਸਨੀ! ਰੁਖਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਗਰ ਲਾ! ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਹਾਂ, ਜਿੱਥੇ ਛਕੜੀ ਛੱਡੀ ਸੀ- ਸਿੰਧ ਰੇਡਿਓ ਵਿੱਚ ਬੋਲਿਆ।

- ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਲੱਗਾ ਮੈਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ! ਤੇਤੋਂ ਹੀ ਪਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ!- ਫੇਰ ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢ ਛੱਡੀਆਂ।

- ਅੱਛਾ। ਤੂੰ ਤਜਵੀਜ਼ ਰੱਖ?-।

- ਤਜਵੀਜ਼? ਆਹੋ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਵਕਤ ਹੈ ਕੋਈ ਤਜਵੀਜ਼ ਰੱਖਣ ਨੂੰ! ਮੇਰੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ ਪੁਲਾੜ ਵੱਲ ਉੱਡ, 'ਤੇ ਦੇਖੀਏ!-। ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਟ੍ਰਾਂਜ਼ਿਸਟਰ ਰਾਹੀਂ ਆਈ।

- ਰੁਖਣੀ ਹੈ। ਪੁਲਾੜ ਤੇਰੇ ਮਗਰ ਸਿੰਧਬਾਦ ਵੱਲ ਚਲੇ ਜਾਵੇਗੀ!-। ਸਿੰਧ ਨੇ ਕਿਹਾ।

- ਫੇਰ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦੇ ਹੱਥ ਹੈ। ਮੈਂ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾਂ!-।

ਸਿੰਧ ਗੁਫਾ ਦੇ ਮੂੰਹ ਕੋਲ ਨੱਠ ਕੇ ਅੰਬਰ ਵੱਲ ਝਾਲਿਆ। ਫਲਕ 'ਤੇ ਨਾਓ ਮਗਰ ਰੁਖਣੀ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਉੱਡ ਰਹੀ ਸੀ। ਨਾਓ ਦੇ ਪਿੱਛਲੇ ਜੰਬੂਰਿਆਂ ਨੇ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਛੱਡੀਆਂ। ਰਿਸ਼ਮਾਂ, ਜੋ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਸਨ, ਪੁਰਾਣੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਵਾਂਗਰ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਦਾਗਦੀਆਂ ਸਨ। ਰੁਖਣੀ ਚੀਕ ਮਾਰਦੀ ਸੀ, ਜਦ ਫੱਟ ਲੱਗੀ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ।

- ਕੀ ਦੇਖਦਾਂ? ਆ ਚਲੀਏ!-। ਲੇਵੀ ਬੋਲੀ।

- 'ਤੇ ਜੇ ਨਾਓ ਨੂੰ ਵਾਰ ਦਿੱਤਾ? ਫੇਰ? ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਟਿੱਲੇ ਦੇ ਪਾਸ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹਿ ਜਾਣਾ-।

- ਫੇਰ ਕੰਦਰ ਅੰਦਰ ਲੁਕਣਾ ਪਵੇਗਾ-। ਸਿੰਧ ਮਗਰ ਅੰਦਰ ਚੱਲੇਗਾ। ਵਾਪਸ ਚੱਲ ਪਏ। ਲਹਿੰਦੇ, ਫੇਰ ਚੜ੍ਹਦੇ, ਫੇਰ ਲਹਿੰਦੇ।

ਹਾਰ ਕੇ ਜਿੱਥੇ ਸਿੰਧ ਨੇ ਚਮਕਦਾ ਨੀਲਮ ਲੱਭਿਆ ਸੀ, ਪੁੱਜ ਗਏ। ਜਦ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਡਿੱਠਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੱਚ ਸੀ। ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤਾਰੇ ਦਿਸਦੇ ਸਨ। ਹੋਰ ਗ੍ਰਹਿ ਚੰਦ। ਪਰ ਇਸ ਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਫਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਈ ਰੁਖਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਈ ਨਾਓ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਆਪਣੀ ਘੜੀ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਸ਼ਾਇਦ ਘੰਟਾ ਲੱਗਿਆ ਸੀ। ਘੰਟੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਕੀ ਪਤਾ ਰੁਖਣੀ ਨੇ ਨਾਓ ਦੇ ਟੋਟੇ-ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹੋਣ। ਕੀ ਪਤਾ ਨਾਓ ਨੇ ਰੁਖਣੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ? ਸਿੰਧ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਹੁਣ ਛਕੜੀ ਉੱਤੇ ਟਿੱਕੀ। ਜਿੱਦਾਂ ਹੀ ਛੱਤੀ ਸੀ, ਓਦਾਂ ਹੀ ਪਈ ਸੀ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਟ੍ਰਾਂਜ਼ਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਬੋਲਿਆ,- ਸੋਸਨੀ। ਸੋਸਨੀ, ਅਸੀਂ ਛਕੜੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਕਿਵੇਂ? ਰੁਖਣੀ ਦਾ ਕੀ ਹੋਇਆ?-।

ਪਰ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਲੇਵੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਨੇ ਸਵਾਲ ਫੇਰ ਆਖਿਆ। ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਹੁਣ ਸਿੰਧੀ ਨੂੰ ਸਿੰਧ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ, - ਸਿੰਧੀ?-।

- ਜੀ?-।

- ਨਾਓ ਠੀਕ ਹੈ?-।

ਸਿੰਧੀ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਈ। ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ? ਇੱਕ ਪਲ ਪਹਿਲਾਂ -ਜੀ- ਆਖਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਨਾਓ ਦੇ ਆਖਣ 'ਤੇ ਖਾਮੋਸ਼ ਸੀ। ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ?

- ਸਿੰਧੀ। ਨਾਓ ਬਾਰੇ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਸਾਨੂੰ?- ਚੁੱਪ। ਫੇਰ ਹਾਰ ਕੇ ਸਿੰਧੀ ਦਾ ਜਵਾਬ ਆਇਆ।

- ਜੀ। ਨਾਓ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭਾਲ ਰਹੀ ਹੈ-।

- ਉਸ ਨੇ ਰੁਖਣੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ?-।

- ਨਹੀਂ-।

- ਸੋ ਹੁਣ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?-

- ਜੀ। ਨਾਓ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭਾਲ ਰਹੀ ਹੈ-।

- ਸੋਸਨੀ? ਓਹ ਠੀਕ ਹੈ? -। ਚੁੱਪ। ਫੇਰ ਹਾਰ ਕੇ ਸਿੰਧੀ ਬੋਲੀ (ਇੰਝ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਹਿਚਕ ਸੀ। ਪਰ ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿੱਚ ਇਵੇਂ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ! ਸਿਰਫ ਅਕਲ ਸੂਝ ਸੀ) ਕਿ ਸੋਸਨੀ ਠੀਕ ਠਾਕ ਸੀ।

- 'ਤੇ ਰੁਖਣੀ? ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? ਜੇ ਸੋਸਨੀ ਹਾਲੇ ਸਾਨੂੰ ਭਾਲਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਛਕੜੀ ਕੋਲੇ ਹੋਣਾ ਸੀ? -। ਸਿੰਧ ਨੇ ਆਖਿਆ। ਚੁੱਪ। ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਚੁੱਪ ਚਪੀਤਾ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। - ਸਿੰਧੀ ਸਾਨੂੰ ਹਾਲੇ ਭਾਲਦਾ ਕਿਵੇਂ? ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਟਿੱਲੇ ਉੱਪਰ ਆਂਡੇ ਕੋਲੇ ਹੋਣਾ ਜਾਂ ਛਕੜੀ ਲਾਗੇ? ਦਾਲ ਬਹੁਤੀ ਗਲਦੀ ਨਹੀਂ-। ਸਿੰਧ ਬੋਲਿਆ, - ਸਿੰਧਬਾਦ 'ਚ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਐ? -।

- ਸਿੰਧਬਾਦ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਠਾਕ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਟੀਕਾ ਟਿੱਪਣੀ ਸਮਝੀ ਨਹੀਂ-। ਸਿੰਧੀ ਨੇ ਮਿੱਠੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ।

- ਸੋ ਸੋਸਨੀ ਹੁਣ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? -।

- ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲ ਆ ਰਿਹਾ-।

ਸਿੰਧ ਨੇ ਉੱਪਰ ਦੇਖਿਆ। ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਦਿਸਹੱਦੇ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਆਉਂਦੀ ਨਾਓ ਵਹਿ ਲਈ। ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਟ੍ਰਾਂਜਿਸਟਰ ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਕੜਕਿਆ, ਫੇਰ ਨਾਓ ਦੀ ਆਵਾਜ਼, ਸੋਸਨੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸਾਫ ਸੁਣੀ।

- ਤੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਿਆ? - ਸਿੰਧ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਕਈ ਚਿਰ ਦਾ ਸਿੰਧੀ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾਂ। ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਵੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਸਿੰਧੀ ਸੁਣਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਤੁਸਾਂ ਨਹੀਂ-। ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ।

- ਅੱਛਾ? ਸਿੰਧੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ? -।

- ਨਹੀਂ। ਚੁੱਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ-।

- ਅੱਛਾ? ਇਹ ਤਾਂ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਸਿੰਧਬਾਦ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਖੈਰ, ਰੁਖਣੀ? -।

- ਰੁਖਣੀ ਨੇ ਅਸਾਨੂੰ ਕਈ ਚਿਰ ਲਈ ਹੇੜਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਅਸਾਂ ਉਸ ਨੂੰ! ਤਆਕਬ ਔਖਾ ਸੀ! ਕੁਝ ਚਿਰ ਵਾਸਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਕੁੱਤੇ ਹਰਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਵਾਂਗਰ ਗੱਲ ਸੀ। ਫੇਰ ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ, ਮੈਨੂੰ ਖੁਟੜਾ ਹੋਣਾ ਪਿਆ-।

- ਕੀ ਹੋਇਆ? -।

- ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਆਂਡੇ 'ਤੇ ਜੰਬੂਰੇ ਦਾਗ ਦਿੱਤੇ-।

- ਕੀ? -।

- ਜਦ ਆਂਡਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਈ। ਆਂਡੇ ਵੱਲ ਉੱਡੀ। ਓਦੋਂ ਅਸਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਤਦ ਦੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੱਭ ਰਹੇ ਸੀ। ਜਦ ਛਕੜੀ ਲਾਗੇ ਲੱਭੇ ਨਹੀਂ, ਅਸਾਂ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਤਲਾਸ਼ੀ ਕੀਤੀ। ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਰੇਡਿਓ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਿਆ। ਟ੍ਰਾਂਜ਼ਿਸਟਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਵੀਰ ਜਾਨ-।

- ਲੱਗਦਾ ਸਿੰਧਬਾਦ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖਣਾ ਹੀ ਪਊ-।

- ਅੱਛਾ ਅਸਾਂ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਉਸ ਰਤਨਾਕਰ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਰਨਾ? ਬਹੁਤ ਮਾਲ ਹੈ! -।

- ਸਹੀ- ਸਿੰਧ ਨੇ ਲੇਵੀ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ, - ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਚੱਕ ਸਕਦੇ ਹਾਂ-।

- ਪਾਗਲ ਨਾ ਬਣ! ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਚੱਕ ਲੈਣਾ! -।

- ਫੇਰ ਇੱਥਾਂ ਕਰ। ਸਾਨੂੰ ਸਿੰਧਬਾਦ ਛੱਡ ਦੇ। ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਜਿੰਨਾ ਕੁ ਨਾਓ ਨੂੰ ਭਰ ਸਕਦਾਂ, ਭਰਲਾ। ਪਰ ਇੱਕ ਹੀ ਚੱਕਰ

ਮਾਰਨਾ। ਹਿਕਾਰੂ ਨੂੰ ਵੀ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵਾਅਦਾ ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਜੋ ਇੱਕ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਚੱਕ ਸਕਦਾਂ। ਸਮਝਦਾ?—।

- ਆਹੋ—।

* * * * *

ਕੁਝ ਘੰਟੇ ਬੀਤ ਗਏ ਸਨ। ਸਾਰਾ ਮਾਲ ਹੁਣ ਜ਼ਖੀਰੇ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇੱਕ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦਾ ਸੀ। ਵੈਸੇ ਹੁਣ ਖ਼ਜ਼ਾਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਹਿਕਾਰੂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਪੜ੍ਹ ਲਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਡੰਮ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਜੋ ਹੋ ਗਿਆ, ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਈ ਚਿਰ ਵਾਸਤੇ ਸਿੰਧ'ਤੇ ਲੇਵੀ ਨੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਸਮਝੋਤੇ'ਤੇ ਆ ਗਏ ਸੀ। ਹੁਣ ਲੇਵੀ ਨੇ ਬਹੁਤਾ ਸਿੰਧ ਨਾਲ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਸਗੋਂ ਪਲ ਤੋਂ ਪਲ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਅੱਖ ਦੇ ਪਲਕਾਰੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਦੇਣੀ ਕਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ - ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ!—। ਕੱਲ੍ਹ ਦਾ ਕੀ ਪਤਾ! ਨਾਲੇ ਹਿਕਾਰੂ ਦੇ ਸਫ਼ਾਰਤ'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਨੌਕਰਾਨੀ ਸੀ; ਸੋ ਜਦ ਜੰਨਤਸਤਾਨ ਅੱਪੜੇ, ਫੇਰ ਖ਼ਬਰੋ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਫੇਰ ਕਦੀ ਮਿਲਣਾ ਵੀ ਸੀ?

ਸਿੰਧ ਨੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਵੱਲ ਕੀਤਾ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਵਿੱਚ ਗਾਮੇ ਮਾਮੇ ਲਾਗੇ ਪੁੱਜ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਸਿੰਧ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹੁਣ ਸਿੰਧੀ ਉੱਤੇ ਹੀ ਸੀ। ਕਾਹਤੋਂ ਰੇਡਿਓ'ਤੇ ਸੰਨਾਟਾ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ? ਮੌਨ ਕਿਉਂ ਰੱਖਿਆ? ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸੋਸਨੀ ਸਿੰਧ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿੰਧ ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ! ਇਹ ਕੀ ਚੱਕਰ ਸੀ?

ਸਿੰਧ ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਰੇ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਕਰੀਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਸਿੰਧੀ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਆਖਿਆ।

- ਸਿੰਧੀ, ਗੱਲ ਕੀ ਸੀ? ਮਤਲਬ ਤੂੰ ਚੁੱਪ ਕਿਉਂ ਰਹੀ? ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਕਾਰਜ ਸਾਡੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨਾ ਹੈ; ਤੇਰਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੱਦਦ ਕਰਨ ਦਾ ਜੁੰਮਾ ਹੈ। ਸੋ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਸਾਡੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਲਿੰਕ ਕਿਉਂ ਤੋੜੇ ਤੂੰ?— ਸਿੰਧ ਨੇ ਸਿੱਧਾ ਕੈਮਰੇ ਦੀ ਇਕੱਲੀ ਅੱਖ ਵਿੱਚ ਉੱਜ ਲਾ ਕੇ ਝਾਕਿਆ। ਪਰ ਕੱਚ ਦੀ ਅੱਖ

ਬੇਸੰਵੇਦਨ ਸੀ। ਬਿੰਦ ਕੁ ਬਾਅਦ ਸਪੀਕਰ ਰਾਹੀਂ ਸਿੰਧੀ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਇਹ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਰੀਕੋਰਡ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ? ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਸ ਸਮੇਂ ਦੀ? ਜਿਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਸੁਖਸੀਅਤ ਕਿੱਦਾਂ ਦੀ ਸੀ? ਸਿੰਧੀ ਵਰਗੀ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਮਿਲਾਪੜੀ ਨਾਰੀ ਦੀ? ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿੱਚ ਅਵਾਜ਼ ਪਾ ਕੇ ਬਿਜਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਜਮਾਲ ਕੱਢ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਖੈਰ ਸਿੰਧੀ ਨੇ ਬੇਸੁਰ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, - ਜੀ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਫ਼ਹਿਮੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕੋਈ ਅਸੂਲ ਨਹੀਂ ਤੋੜਿਆ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਤੁਹਾਡਾ ਜਾਂ ਨਾਥ ਸੋਸਨੀ ਜੀ ਦਾ ਰੇਡਿਓ ਜਾਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ?-

- ਫੇਰ ਤੇਰੀ 'ਵਾਜ਼ ਕਿਵੇਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ? ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਬੋਲ ਸੁਣਦੇ ਵੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ? ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦੱਸ ਸਕਦੀ ਦੂਜਾ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ?-

- ਦੱਸ ਤਾਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ-।

- ਪਰ ਹੌਲੀ ਦੇਣੀ...-।

ਸਿੰਧੀ ਹੁਣ ਵੀ ਚੁੱਪ ਰਹੀ।

ਕੈਮਰੇ ਦੀ ਅੱਖ ਦੀ ਠੰਢੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਹੀ ਵਾਪਸ ਬੋਲੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਬੱਸ, ਚੁੱਪ ਹੀ ਚੁੱਪ ਸੀ।

ਕਾਂਡ ਚੌਥਾ

ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ - ਈਡੀ ਕੱਲਾ- ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਿੰਧਬਾਦ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੱਕ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਸਿੰਧੀ ਦਾ ਹੱਥ - ਉਲਕਾ- ਦੇ ਤੰਗੜ ਵਿੱਚ ਫਸਣ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ। ਦੋ ਨਵੇਂ ਕਿਦਾਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਭਾਲਣ ਅਤੇ ਖਾਨਾਮਨੀਆਂ ਦਿਆਂ ਹਤਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ॥

ਛਤਰਪੁਰੇ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸਜਾਵਟੀ ਇਮਾਰਤ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ ਵਾਸ ਸੀ। ਵਾਸ ਕਿੱਥੇ? ਇਸ ਨੂੰ ਤਾਂ -ਪੋਲਰ- ਹੀ ਆਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਵਿੱਚ ਮਹੱਲ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਆਬਜ਼ਾਰ ਦਿਸਦਾ ਸੀ, ਦਰਿਆ ਉੱਤੇ ਪਾਣੀ ਛਿੜਕਦਾ। ਪਾਣੀ ਜਿਹੜਾ ਲਾਜਵਰਦ ਰੰਗ ਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਕਮਰਾ ਮਹੱਲ ਦਾ ਅਹਿਮ ਕਮਰਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਥੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਗੁਲਬੇ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਬਲੂਤ ਮੇਜ਼ ਪਿੱਛੇ। ਕੁਰਸੀ ਬਾਰੀ ਅਤੇ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਜ਼ ਕੁਰਸੀ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਬੂਹੇ (ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਲੋਕ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦੇ ਸੀ) ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਸੀ। ਬਾਰੀ ਦੱਸ ਇਨਸਾਨਾਂ ਜਿੰਨੀ ਲੰਬੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਂ ਜਣਿਆਂ ਦੇ ਕੱਦਾਂ ਜਿੰਨਾ ਚੌੜੀ ਸੀ। ਬੂਹਾ ਸੋਨੇ ਦਿਆਂ ਵਰਕਾਂ ਨਾਲ ਮੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੁਰਸੀ ਵੀ ਸੋਨੇ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸੀ (ਸਿਰਫ਼ ਗੱਦੀਆਂ ਹਰੀ ਟਸਰ ਦੀਆਂ ਸਨ) ਅਤੇ ਬਾਰੀ ਦੀ ਚੁਗਾਠ ਵੀ। ਹੁਣ ਉਸ ਫੈਲਸੂਫੀਏ ਬਾਰੀ ਰਾਹੀਂ ਦਰਿਆ, ਆਬਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਤੱਕਦਾ ਹੋਇਆ ਆਦਮੀ ਖਲੋਤਾ ਸੀ। ਆਮ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸਾਰੀ ਖੰਕਾ ਗਿੱਟੀ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੀ। - ਹੜੱਪਣਦਾਰ- ਸੀ, ਕਿਸੇ ਵਾਸਤੇ ਨਾਇਕ, ਕਿਸੇ ਵਾਸਤੇ ਖਲਨਾਇਕ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਰਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਸ਼ਮਣ ਹੀ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਆਸ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਗਾਜ਼ੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਗੁਟੇ ਸਨ! ਇਸ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਦਾ! ਪਰ ਹੁਣ ਵਾਸਤੇ ਜਮਹੂਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਤਫ਼ਾਕ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਟੀਚਾ। ਜੰਗ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸੁਲਤਾਨੀਵਾਦ ਗ਼ਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲੁਕੇ ਸਨ। ਖੁਫੀਆ ਪੁਲਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਗਰ ਲਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਅਤੇ ਟੋਬੀ ਮਗਰ ਹਤਿਆਰੇ।

ਬਾਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਫ਼ਲਕ ਨੀਲੀ ਕਾਸ਼ਨੀ ਹੀ ਚਾਦਰ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਵੀ ਧੱਬਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੂਰ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਸੂਰਜ ਚਮਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਹਿਲੋਰੇ ਉੱਤੇ ਰਵੀ ਇੱਕਮ ਦਾ ਸੇਕ ਧਰਤ ਉੱਤੇ ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦ ਧਰਤੀ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਘੁੰਮੀ ਰਵੀ ਸਾਨੀ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣਾ ਗ਼ਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਜੱਗ ਨੂੰ ਗਰਮਾਈ ਦੇਣ ਦਾ। ਛਿਮਾਹੀ ਵਾਸਤੇ ਦਿਨ ਹੀ

ਰਹਿਣੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਇਸ ਜੱਗ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ ਗਾਮੇ ਮਾਮੇ ਦੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਰੂਪੋਸ਼ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਛਿਮਾਹੀ ਵਾਸਤੇ। ਓਥੇ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਹੀ ਚਮਕਦਾ ਸੀ, ਚਾਨਣ ਦਿੰਦਾ। ਪਰ ਇਸ ਪਾਸੇ, ਜਿੱਥੇ ਛਤਰਪੁਰਾ ਖਲੋਇਆ ਸੀ; ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਰਾਤ ਤਾਂ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਪੁਲਾੜ ਦੇ ਘੁੰਡੇ ਪਿੱਛੇ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿੰਦਾਂ ਕੋਈ ਝਿਜਕਦੀ ਦੁਲਹਨ ਘੁੰਡ ਕੱਢੀ ਬੈਠੀ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਹੁਣ ਛਤਰਪੁਰ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੀ। ਦਿਨ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਸੌਣ ਦੇ ਵਕਤ ਦਾ ਪਤਾ ਘੜੀ ਦਿੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਹੀ ਵੇਲੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਬਗੈਰਾ ਦੇ ਡਾਲੇ ਸ਼ੱਟਰ ਹੇਠਾਂ ਆ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਬਾਰੀ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਪਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ਼ਾ ਨੂੰ ਉੱਠਾਣ।

ਬਾਰੀ ਦਾ ਕੱਚ ਐਨਾ ਸਾਫ਼ ਸੀ, ਕਿ ਬਾਹਰ ਵੀ ਦਿਸਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਅਕਸ ਵੀ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਅਕਸ ਇੱਕ ਅੱਧ ਭੂਤ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਜੁੱਸਾ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਖੁਰ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ਓਵੇਂ ਆਪਣੇ ਮੁਖ ਨੂੰ ਜਾਪਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਵਾਲ ਘੁੰਗਰਾਲੇ ਅਤੇ ਪੀਚਣੇ ਸਨ, ਤਕਰੀਬਨ ਰੋਡਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਘੁੰਗਰਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਪੀਲਾ ਕਲਫ਼ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਚੌੜਾ ਸੀ, ਮੱਥਾ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਵੀ ਚੌੜਾ। ਬੁੱਲ ਭਾਰੇ ਸਨ ਅਤੇ ਨੱਕ ਚੌੜਾ 'ਤੇ ਫੀਹਨਾ। ਰੁਖ਼ ਦਾ ਰੰਗ ਸ਼ੱਕਰੀ ਸੀ। ਆਮ ਇਨਸਾਨ ਤਕਰੀਬਨ ਭੂਰੇ ਰੰਗ ਦੇ ਜਾਂ ਮਲਾਗੀਰੀ ਜਿਹੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਜਣੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਾਂਗ ਸ਼ਾਮੀ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੈਣ ਨਕਸ਼ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਵਰਗੇ ਸਨ। ਕੋਈ ਲੋਕ ਕਣਕਵੰਨੇ ਰੰਗ ਦੇ ਸਨ, ਨੱਕ ਤਿੱਖੇ, ਕਾਲੇ ਕੇਸ ਸੰਘਣੇ ਅਤੇ ਸੂਰਤਾਂ ਹਲਕੀ ਬਦਾਮੀ ਤੋਂ ਉਨਾਬੀ ਤੀਕਰ। ਹੋਰ ਕੌਮਾਂ ਪੀਲੀ ਮਲਾਈ ਦੇ ਰੰਗ ਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤਰ ਪਤਾਮ ਅਤੇ ਪਲਕਾਂ ਪਤਲੀਆਂ ਸਨ। ਜਿੰਦਾਂ ਦੇ ਸਨ, ਨੂਰਾਨੀ ਮਾਂ ਦੇ ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ ਉੱਤੇ ਮਬਨੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਜਥਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਮਾਜ ਅਲੱਗ ਸੀ। ਵੈਸੇ ਕਾਫ਼ੀ ਜਣੇ ਸਨ, ਪਰ ਦੂਜੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਚਿੱਟਾ ਸੀ, ਵਾਲ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਲੋਇਣ ਨੀਲੇ। ਇਸ ਜਾਤ ਨੂੰ ਤਾਰੀਖ ਨੇ ਕਾਫ਼ੀ ਚਿਰ ਵਾਸਤੇ ਨਫ਼ਰ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹਾਲੇ ਵੀ ਕਈ ਥਾਂ ਗੁਲਾਮੀ 'ਚ ਹੀ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਹੁਣ ਦਾਸਤੇ ਦੀ ਥਾਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਨ (ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਦਾਸਤਾ ਖੰਕਾ ਗਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੀ), ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿਹਨੀਅਤ ਨੇ ਸਦੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਗੋਰੇ ਰੰਗ ਨੂੰ ਅਛੂਤ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਸੋ ਇਹ ਕੌਮ ਵੱਲ ਨਸਲਵਾਦੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਗੋਰਿਆਂ ਦੀ ਜਾਤ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਹੇਠਲੀ ਜਾਤ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਲੇ ਲੋਕ ਉੱਚੀ ਜਾਤ ਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਗੋਰੇ ਸਭ ਤੋਂ ਥੱਲੇ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਸਨ, ਪਰ ਹਾਲੇ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦੇ ਅਣਪੜ੍ਹ ਲੋਕ ਜਾਤ ਪਾਤ ਨੂੰ

ਸੱਤਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ -ਈਡੀ ਕੱਲਾ- ਸੀ।

ਕਿਸੇ ਨੇ ਬੁਧਾ ਖਟਖਟਾਇਆ। ਬਿਨਾ ਘੁੰਮਣ ਤੋਂ ਈਡੀ ਨੇ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ - ਨੂਆ - ਸੀ। ਨੂਆ ਨੇ ਈਡੀ ਦੀ ਪਿੱਠ ਵੱਲ ਡਿੱਠਾ। ਪਿੱਛੋਂ ਰੋਡੇ ਜਿਹੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਪੀਲੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਜੱਤਾਂ ਦਿਸਦੀ ਸਨ। ਚੰਮ ਦੀ ਲੰਮੀ ਕਾਲੀ ਸਦਰੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਕੰਨੀ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਭੁੰਜੇ ਹੁੰਝਦੀ ਸੀ। ਕਮਰ ਤੋਂ ਹੇਠ ਸਦਰੀ ਫੈਲਦੀ ਸੀ, ਜਿੰਦਾਂ ਕੋਈ ਘੱਗਰੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਾਂ ਉੱਪਰਲੀ ਜਾਕਟ ਨਾਲ ਘੱਗਰੀ ਸਿਉਂਤੀ ਸੀ। ਉੱਪਰਲਾ ਹਿੱਸਾ ਜਿਸਮ ਨਾਲ ਕਸ ਕੇ ਚਿੰਬੜਿਆ ਸੀ। ਪਿੱਠ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਜਿਹਾ ਬਿੱਲਾ ਸੀ, ਰਵੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੱਢਵਾਂ ਸੀ। ਈਡੀ ਲੰਮਾ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਨੂਆ ਨੂੰ ਛੇ ਫੁੱਟ ਤੋਂ ਲੰਬਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਛੋਟੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਜਿੱਡਾ ਸੀ। ਖੈਰ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਨੌਜਵਾਨ ਦਾ ਤਾਂ ਹਾਣ ਸੀ।

- ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਨ!- ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਵੱਲ ਝਾਕਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨੂਆ ਨੇ ਫੇਰ ਵੀ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਆ। ਖੈਰ ਸੀਸੇ ਰਾਹੀਂ ਈਡੀ ਦੀਆਂ ਤੇਜ਼ ਨੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵਹਿ ਗਿਆ।

- ਆਹੋ। ਦੱਸ-। ਨੂਆ ਨੇ ਦਿਨ ਦੇ ਰਾਜ-ਕਾਜ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ, ਫੇਰ ਇੱਕ ਸਕਰੀਨ ਵਾਲੀ ਪਟੜੀ ਅੱਗੇ ਕੀਤੀ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਈਡੀ ਘੁੰਮ ਗਿਆ ਸੀ। ਨੂਆ ਨੇ ਪਟੜੀ ਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ ਧਰ ਦਿੱਤੀ। ਰਾਜ ਕਰਨ ਕਈ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ, ਕਈ ਕੁਝ ਸਮਾਜ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਬਰਕੀ ਪਟੜੀ ਉੱਤੇ ਦਿਹਾੜੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਾਲ ਹਵਾਲਾ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਈਡੀ ਨੇ ਪੈਡ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸਕਰੀਨ ਉੱਤੇ ਉਂਗਲੀ ਮਾਰੀ। ਹਰ ਚਰਚੇ ਨੂੰ ਫਟਾਫਟ ਵੇਖ ਕੇ ਉਂਗਲੀ ਨਾਲ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਸ ਉਹ ਪਾਸੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੋਸ਼ਵਾਰਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇੰਦਾਂ ਦੇਖ-ਦੂਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਹਰ ਮਸਲੇ ਉੱਤੇ। ਕਦੀ -ਹੂੰ ਗਾਂ- ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੱਗੀਆਂ ਸਨ, ਉੱਥੇ ਕੁਝ ਦੇਰ ਲਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਉੱਪਰ ਦੇਖਿਆ, ਹੁਣ ਨੂਆ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਖਲੋਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਛੱਤ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਕਿਰਲੀ ਵਾਂਗ ਚਿੰਬੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਈਡੀ ਨੇ ਉੱਤੇ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ, - ਥੱਲੇ ਆ-।

ਈਡੀ ਨੂੰ ਨੂਆ ਦਾ ਛੱਤ ਉੱਤੇ ਇੰਝ ਬੈਠਣ ਦੀ ਕੋਈ ਹੈਰਤ ਨਹੀਂ ਆਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੌਮ ਕੰਧਾਂ ਛੱਤਾਂ ਉੱਤੇ ਚਿੰਬੜਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਕੁਰਸੀ ਉੱਤੇ ਬਹਿਣਾ ਤਾਂ ਅਲਭ ਸੀ। ਓਦੋਂ ਹੀ ਬੈਠਦੇ ਸੀ, ਜਦ ਜਹਾਜ਼ ਚਲਾਉਣਾ ਸੀ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਬੇਪਹੀਏ ਗੱਡੀ ਤੋਰਨੀ ਸੀ। ਈਡੀ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸੋਫਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨਸਾਨ ਹੀ ਵਰਤਦੇ ਸਨ। ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਾਨੁਾਨਸਲ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਕੰਧਾਂ ਛੱਤਾਂ ਉੱਤੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਕਿਰਲੀ ਵਾਂਗ ਚਿੰਬੜ ਕੇ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਨੂਆ ਹੁਣ ਛੱਤ ਤੋਂ ਕੰਧ ਰਾਹੀਂ ਫਰਸ਼ ਉੱਤੇ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਚੱਜ ਦੇਣੀ ਖੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ।

- ਅੱਛਾ, ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਇਕਬਾਲ ਤੌਕ ਦਾ ਕੇਸ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਦੇਖਿਆ? -

- ਨਹੀਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਨ -

- ਵਿਚਾਰਾ ਸਿਰਫ ਗਿਆਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਬਾਲ ਵਰੇਸ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਬਾਪ ਨੇ ਇੱਕ ਕਾਰਖਾਣੇ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ਾ ਚੁੱਕਣ ਵਾਸਤੇ ਦਾਸਤੇ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਜਿੱਥੇ ਪਰਵੱਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਰਾਂ ਘੰਟਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦਿਹਾੜੀਆਂ ਲਵਾਈਆਂ। ਹਾਰ ਕੇ ਨੱਸ ਪਿਆ ਅਤੇ ਜਦ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਜਾ, ਪਿਓ ਨੇ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਵਿਚਾਰਾ ਫੇਰ ਨੱਸਿਆ ਅਤੇ ਐਦਕੀਂ ਪੁਲਸ ਨੇ ਘਰ ਜਾ ਛੱਡਿਆ। ਫੇਰ ਓਹੀ ਗੱਲ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਨੇ ਕਰਜ਼ੇ ਚੁੱਕਾਣ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਕਾਰਖਾਣੇ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ! ਫੇਰ ਕੀ ਹੋਣਾ ਸੀ? ਮੁੰਡਾ ਹਿੰਮਤ ਵਾਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪ ਵੀ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਵੀ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ। ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਆਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ! ਫੇਰ ਪਤਾ ਕੀ ਹੋਇਆ? -

- ਨਹੀਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਨ -

- ਵਿਚਾਰੇ ਨੂੰ ਫੂਕ ਦਿੱਤਾ! ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਫੈਸਲਾ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਕਹਿ ਉਸ ਦੇ ਕੰਜਰ ਬਾਪ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ। ਘੋਖ ਚਾਲੂ ਕਰ ਦੇਣੀ ਹੈ, ਅੱਛਾ? -

- ਜੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜੀ- ਨੂਆ ਨੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ ਫੇਰ ਉਸ ਦੀ ਅੱਖ ਵਿੱਚ ਇਲਤ ਆਈ- ਇਕਬਾਲ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ ਨਾ?-

- ਆਹੋ- ਖਿਝ ਵਿੱਚ ਈਡੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਸੁੱਟਾ, ਪਰ ਕੀ ਹੋਰ ਕਹੇ? ਸੱਚ ਸੀ ਕਿ ਆਦਮੀ ਹੀ ਬਦਮਾਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਫੇੜਾਂ ਉੱਤੇ ਨਾਬੀਨਾ। ਕਰਨੀ ਭਰਨੀ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਆਦਮੀ ਕਰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਉਂਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੁਣ ਈਡੀ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ 'ਤੇ ਬਾਕੀ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਚੇਤਾ ਭੁੱਲਾ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, - ਮੈਂ ਹਰ ਜਿਮਨੀ, ਹਰ ਸਮਾਚਾਰ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਪਰ ਕਿੱਥੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਲੂਣ ਹਰਾਮਾਂ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ! ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਵੀ ਹੋ!-।

- ਅਸਾਡੇ ਲੂਣ ਹਰਾਮ? ਤੁਹਾਡੇ ਇਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਖੰਕ ਗਿੱਦੀ ਦੇ ਹਰ ਗੱਦਾਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨਸਾਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ?-। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਨੂਆ ਨੇ ਅੱਖ ਚੁੱਕੀ। ਵੈਸੇ ਈਡੀ ਦੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਨੂਆ ਦੀ ਤਫ਼ਸੀਰ ਉੱਤੇ ਹੀ ਅਨੁਕਿਰਿਆ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਈਡੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਛੇੜਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਖਿਝ ਨੇ ਗ਼ਲਤ ਤਰੀਕਾ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਠੰਢਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫੇਰ ਗੱਲ ਤੋਰੀ, - ਮੇਰਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ (ਇਸ ਲਫਜ਼ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ) ਜੰਗ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਸੁਲਤਾਨਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਫੜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ! ਖਾਸ ਕਰ, ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਨਾਥ ਹੇਜ਼ੂਸ 'ਤੇ ਉਸ ਇਨਸਾਨ ਗਾਮਾ ਮੀਨਾ ਹੁਣਾਂ ਨੂੰ ਭਾਲ ਕੇ ਕੈਦ ਕਰਨਾ। ਸੋ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਫੇਰ ਕਹਿਓ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ!-।

-ਜੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਨ- ਨੂਆ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ।

- ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੱਲ। ਟੋਬੀ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਵੀ ਹੈ ਤੁਹਾਨੂੰ?-।

- ਅਸਾਂ ਗ਼ਲਬ ਤਖ਼ਤ, ਜੰਨਤਸਤਾਨ ਚਕੋਰਵਾੜੀ, ਨੂਰਾਨੀ ਮਾਂ ਬਗੈਰਾ ਬਗੈਰਾ ਗ੍ਰਹਿਆਂ 'ਤੇ ਨਾਕਾਬੰਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਹਰ ਬੰਦਰਗਾਹ ਉੱਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਰੱਖੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਅਸਾਡੇ ਵਸੀਲੇ ਜੰਗ ਉੱਤੇ ਲਾਏ ਹਨ। ਧਿਆਨ ਉੱਧਰ ਵੀ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਟਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਨ-। ਫੇਰ ਅੱਖ ਚਮਕੀ,- ਕਈਆਂ ਥਾਵਾਂ ਅਸਾਡੇ ਹਤਿਆਰੇ ਵੀ ਤਿਆਰ ਹਨ-।

ਈਡੀ ਆਪਣੀ ਕੁਰਸੀ ਉੱਤੇ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਕਰਿੰਘੜੀ ਪਾ ਕੇ ਨੂਆ ਵੱਲ ਡਿੱਠਾ। ਨੂਆ ਆਮ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦਾ ਰੰਗ ਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਕੁਬੜ

ਸੀ, ਸੇ ਜਦ ਈਡੀ ਵੱਲ ਤੁੱਕਦਾ ਵੀ ਸੀ, ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਈਡੀ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੰਮਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਮ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਤੋਂ ਮੋਟਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਗੋਗੜ ਦਿਸਦੀ ਸੀ। ਪੱਥਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮਨਣ ਵਾਲੀ ਕੁਲ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ।

- ਤੂੰ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚਲਾਕ ਹੈ ਨੂਆ! ਤੂੰ ਕੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ?-

- ਬੱਸ, ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਚਾਰ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਖਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਹਨ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਟੋਬੀ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਜਾਤਰੂ ਹੋਵੇ। ਇੱਕ ਜਹਾਜ਼ ਤਾਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਜਹਾਜ਼ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ - ਵਿਜਈ- ਹੈ-। ਇੱਕ ਨਾਓ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ, ਨਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮੀਰ ਮਲਾਹ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ। ਸਭ ਤੋਂ ਔਖਾ ਕੰਮ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਖ਼ੈਰ ਉਸ 'ਤੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਦੂਜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਅੱਖ ਤਾਂ ਰੱਖੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਉੱਤੇ ਜਵਾਨ ਕੁੜੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ 'ਤੇ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਸਫਰ 'ਤੇ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਸੁਦਾਗਰ ਜਹਾਜ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ -ਸਿੰਧਬਾਦ- ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ-।

- ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ? -। ਈਡੀ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- ਜੀ, ਅਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਸਰਦ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਨੇ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਸੀ-।

- ਅੱਛਾ? ਫੇਰ ਖ਼ਾਨਅਮਨੀ ਮੇਰੇ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ? ਉਸ ਨੂੰ ਬੁੱਲਾ। ਦੋ ਚਾਰ ਗੱਲਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਇਸ ਸਿੰਧਬਾਦ 'ਤੇ ਸਫਰ ਕਰ ਰਹੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਆਪਾਂ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਜਹਾਜ਼ ਫੂਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੁੱਲਾ ਸਰਦ ਨੂੰ!-

* * * * *

ਗਾਮਾ ਮਾਮੇ ਦੇ ਲਾਗੇ ਵਾਲੇ ਉਲਕਾਂ ਦਾ ਤੰਗੜ ਵਿੱਚ ਕਈ ਨਾਓ, ਕਿਸਤੀਆਂ 'ਤੇ ਜਹਾਜ਼ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਜ-ਵੱਜ ਕੇ ਫੋੜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰਾਹ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਸਤੇ, (ਤੰਗੜ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਕਿਸ ਰਾਹ ਜਾਣ ਨੂੰ) ਆਸ-ਪਾਸ ਚਾਨਣ ਗਲੋਬ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਸਾਹਿਲ ਕੋਲੇ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਦੀ ਚਿਤਾਵਣੀ ਦੇਣ ਲਈ। ਚਾਨਣ ਗਲੋਬਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਤੰਗੜ ਉੱਤੇ ਫੈਲਦੀ ਹੈ। ਹਰ

ਹਜ਼ਾਰ ਮੀਲ 'ਤੇ ਚੰਦ ਵਾਂਗ ਗਲੋਬ ਚਮਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਨਸੀਹਤ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਹਰ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਮਲਾਹ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਸੀ। ਉਹ ਤੰਗੜ ਦਿਆਂ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਵੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਤੰਗੜ ਵਿੱਚ ਲੰਘ ਕੇ ਸ਼ਾਰਟਕੱਟ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਰਾਹ ਤੰਗੜ ਦੇ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਇਸ ਰਾਹ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਖ਼ਤਰਾ ਸੀ। ਪਰ ਸਿੰਦਬਾਦ ਤਾਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਮੁਰਾਹੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵੈਸੇ ਸਿੰਧੀ ਖ਼ੁਦ ਬਖ਼ੁਦ ਚਲਾ ਰਿਹੀ ਸੀ।

ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਅਮਲਿਆ ਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਕਦੋਂ ਸਿੰਧਬਾਦ ਨੂੰ ਪੱਥਰਲੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਈ ਸੀ। ਮਤਲਬ ਕਦ ਉਲਕਾਂ ਦਾ ਤੰਗੜ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀਂ ਉੱਘ-ਸੁੱਘ ਓਦੋਂ ਲੱਗੀ, ਜਦ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣੀ ਵੱਜਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਖੜਕੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਿਤਾਵਣੀ ਦਿੱਤੀ। ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਲਾਂਘੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਬਾਰੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਬਾਹਰ ਦੇਖਿਆ। ਬਾਰੀਆਂ ਪੱਥਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਸਨ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਘੁੰਮਦੇ, ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਵੱਡੇ। ਉਸ ਹੀ ਵੇਲੇ ਸਿੰਧ ਸਿੰਘ ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਨੱਸਿਆ।

ਜਦ ਸਿੰਧ ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਰੇ ਅੱਪੜਿਆ, ਇੱਕ ਦਮ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸਿੰਧੀ ਨੂੰ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੈ ਗਿਆ- ਓਏ, ਕੀ ਕਰਦੀ ਏ!-। ਮੂਹਰਲੀ ਬਾਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਪੁਲਾੜ ਦੀ ਕਲਿੱਤਣ ਸਾਹਮਣੇ, ਸੁੰਨ ਵਿੱਚ ਉਡਦੇ, ਘੁੰਮਦੇ ਪੱਥਰ ਦਿਸਦੇ ਸੀ। ਲਾਗੇ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਲਾਗੇ!। ਸਿੰਧ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਸਿੰਧੀ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਫੈਸਲਾ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ!

- ਜੀ! ਮੈਂ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਵੱਲ ਸਿੱਧਾ ਮਗ ਲੈ ਰਹੀ ਹਾਂ-।

- ਸਿੰਧੀ? ਸਾਡੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰੇ'ਚ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ! ਤੈਨੂੰ ਤਿੰਨ ਅਸੂਲ ਭੁੱਲ ਗਏ? ਇੱਕ ਦਮ ਰਸਤਾ ਬਦਲ, ਕੱਢ ਸਾਨੂੰ ਇੱਥੋਂ!-। ਚੁੱਪ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਖਿੜ ਕੇ ਫੱਟੇ ਦੇ ਬਟਨ ਦੱਬ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਸਵੈਚਾਲਿਤ ਸਿਸਟਮ ਬੰਦ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਿੰਧੀ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਖ਼ੁਦ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਪੱਥਰਿਆਂ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਹੁਣ ਜਹਾਜ਼ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਿੰਧਬਾਦ ਨੂੰ ਪਰ੍ਹੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਜਣ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ। ਉਸ ਨੇ ਬਾਰੀ ਵੱਲ

ਤੱਕਿਆ। ਚਾਨਣ ਗਲੋਬਾਂ ਭਾਲਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਉਸ ਨੇ ਡਿੱਠੀ, ਹੋਰ ਹੀ ਕੁਝ ਸੀ। ਜਦ ਉਸ ਦੀ ਭੜਕ ਨੇੜੇ ਆਈ, ਫੇਰ ਹੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਸਿਆਣ ਕੀਤਾ; ਫੇਰ ਹੀ ਜੰਗੀ ਰਿਸ਼ਮ ਪਛਾਣੀ ਸੀ! ਜੰਬੂਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਸਨ! ਸ਼ਆਤੁਫੰਗੀ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਹੋਈ ਸੀ! ਕੋਈ ਪੁਲਾੜੀ ਜੰਗ ਜਹਾਜ਼ ਜਾਂ ਨਾਓ ਤੋਂ ਛੱਡੀਆਂ ਸੀ! ਜਦ ਸਿੰਧਬਾਦ ਵਿੱਚ ਵੱਜੀ, ਸਾਰਾ ਜਹਾਜ਼ ਹਿੱਲਿਆ! ਹੁੱਝਕੇ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਡਿੱਗ ਪਏ। ਖੈਰ, ਨਿਰਾਕਾਰੀਆਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਕੱਚ ਤਾਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਿਰ ਸਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਡਰ ਦਾ ਹੌਲ ਪੈ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਦੂਜੀ ਰਿਸ਼ਮ ਸਿੰਧਬਾਦ ਉੱਤੇ ਆ ਵੱਜੀ। ਕੋਈ ਜਹਾਜ਼ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਸਿੰਧ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਪਰ੍ਹੇ ਕਿਵੇਂ ਕਰੇ, ਪੱਥਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਜਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ? ਜੇ ਪੱਥਰ ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣੀ ਵੱਜ ਗਿਆ, ਫੇਰ ਤਾਂ ਤਹਿਸ ਨਹਿਸ ਹੋ ਜਾਣਾ!

* * * * *

ਤੰਗੜ ਵਿੱਚ ਮੋਰਪੰਖ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਪੱਥਰ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਘੁੰਮਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਸਤ੍ਹਾ ਉੱਤੇ ਪਲਾੜ ਬੇੜੀ ਚਿੰਬੜੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਘਰ ਮੱਖੀ ਕੰਧ ਉੱਤੇ ਖਲੋਤੀ ਹੁੰਦੀ। ਉਸ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਫੱਟੇ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਲਾਲ ਬੱਤੀ ਚਮਕਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਨੇ ਨਾਲ ਦੇ ਬੀੜੇ ਨੂੰ ਦੱਬਿਆ। ਉਸ ਹੀ ਪਲ ਸਕਰੀਨ ਉੱਤੇ ਬਾਹਰ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਆ ਗਈ। ਸਕਰੀਨ ਕੁੱਝ ਵਿੱਥ ਉੱਤੇ ਵੱਡਾ ਜਹਾਜ਼ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਉਲਕਾਂ ਵਾਲੇ ਤੰਗੜ ਵਿੱਚ ਵੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਿਗਨਾਲ ਉਹੀ ਸੀ, ਜੋ ਕੋਬੇ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਨੇ ਹੋਰ ਬਟਨ ਦੱਬੇ ਅਤੇ ਸਕਰੀਨ 'ਤੇ ਕੁੱਕੜ ਉਡਾਰੀ 'ਤੇ ਜਹਾਜ਼ ਉਡਦਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ।

- ਪਾਗਲ ਲੱਗਦਾ!- ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਬੋਲਿਆ, - ਕਿਹੜਾ ਮੀਰ ਮਲਾਹ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ!-। ਹੁਣ ਕੈਮਰੇ ਨੇ ਜਹਾਜ਼ ਸਾਫ਼ ਦੇਣੀ ਦਿਖਾਇਆ। ਸਕਰੀਨ 'ਤੇ ਵੱਡਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਪਾਸੇ -ਸਿੰਧਬਾਦ- ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

- ਅਸਾਡਾ ਕੰਮ ਬਣ ਗਿਆ!-। ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਨੇ ਗੱਲ ਖੋਲੀ। ਰਾਮ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ -ਕਾਂ ਕਾਂ- ਆਈ; ਕੋਬੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਅੱਗੇ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਕਰੀਨ ਵੱਲ ਝਾਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਰਾਮ ਅਕਲ ਸੂਝ ਨਾਲ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮਸ਼ੀਨੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ।

ਕੋਥੇ ਨੇ ਉੱਚੀ ਦੇਣੀ ਕਿਹਾ, - ਸੈਂਸਰਾਂ ਦੇ ਸਿਗਨਲ ਮੰਡ ਰਿਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿੰਧਬਾਦ ਹੀ ਹੈ-।

- ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਫ਼ ਸਕਰੀਨ 'ਤੇ ਦਿਸਦਾ ਭਰਾਵਾ!-। ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਨੇ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਸੜ੍ਹਾ ਉੱਤੋਂ ਉਡਾ ਕੇ ਸਿੰਧਬਾਦ ਵੱਲ ਘੁੰਮਾ ਦਿੱਤਾ। ਫੇਰ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਉਸ ਵੱਲ ਬੇੜੀ ਉੱਡ ਗਈ। ਦੂਰੋਂ ਇੰਝ ਜਾਪਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਸਿੰਧਬਾਦ ਇੱਕ ਗਊ ਸੀ ਅਤੇ ਬੇੜੀ ਇੱਕ ਗਊ ਮੱਖੀ ਉਸ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰ ਰਹੀ। ਖ਼ੈਰ ਤੰਗ ਹੀ ਕੀਤਾ।

ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਨੇ ਆਵਦੇ ਜੰਬੂਰਾਂ ਦੇ ਘੋੜੇ ਦੱਬ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਟ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਜੰਗੀ ਰਿਸ਼ਮ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਵੱਜਾ ਅਤੇ ਸਕਰੀਨ 'ਤੇ ਸਾਫ਼ ਦਿਸਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿੰਧਬਾਦ ਹਿੱਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਫੇਟ ਖਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਹਾਜ਼ ਡਗਮਗਾਉਂਦਾ ਅਗਲੇ ਸ਼ਾਟ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਨੇ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਬਾਦਬਾਨ ਪਿੱਛੇ ਕਰ ਲਿਆ। ਬਾਦਬਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾੜਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਸ਼ਾਟ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਮ ਨੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਠੋਸ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਸਿੰਧਬਾਦ ਇਵੇਂ ਜਾਪੇ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸੁਸਤ ਦਾਨਵ ਨੀਂਦ'ਚੋਂ ਉੱਠਿਆ ਹੁੰਦਾ। ਇੱਕ ਦਮ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਜਣ ਤੋਂ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ, ਫੇਰ ਤੰਗੜ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਬੇੜੀ ਹੁਣ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਜਦ ਤੀਜਾ ਸ਼ਾਟ ਛੱਡਿਆਂ ਸਾਰਾ ਜਹਾਜ਼ ਹਿੱਲਿਆ।

- ਹੁਣ ਆਖਰੀ ਸੁਆਤੁਫੰਗੀ ਗੋਲੀ ਮਾਰੂਗਾ। ਬਾਦਬਾਨ ਤੋੜ ਦੇਣੇ। ਜਹਾਜ਼ ਉੱਥੋਂ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਅਸਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਵੜ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣਾ!-। ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਸ਼ੇਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਜੰਬੂਰੇ ਤਾਣ ਕੇ ਸਿੱਧੇ ਕੀਤੇ, - ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੀ ਛਾਤੀ ਦੀ ਹਵਾਂ ਕੱਢਣੀ ਪੈਣੀ! ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਜਹਾਜ਼ ਸਮਝਦਾ!-। ਉਂਗਲ ਘੋੜੇ'ਤੇ ਦੱਬਣ ਲੱਗੀ ਸੀ, ਜਦ ਬੇੜੀ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ -ਠਾਹ ਠਾਹ- ਆਈ। ਬੇੜੀ ਘੁੰਮ-ਘੁੰਮ ਕੇ ਇੱਕ ਪੱਥਰ ਵੱਲ ਉੱਡੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਨੇ ਸੇਧ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਦੀ ਅਨੁਕਿਰਿਆ ਕਾਫ਼ੀ ਫੁਰਤੀਲੀ ਸੀ। ਜਦ ਤੀਕਰ ਬੇੜੀ ਸਿੱਧੀ ਹੋਈ, ਸਿੰਧਬਾਦ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਗਾਮਾ ਮਾਮੇ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੋਥੇ ਨੇ ਸੈਂਸਰ ਦੱਬੇ; ਪਤਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿਸ ਨੇ ਸ਼ਾਟ

ਛੱਡਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ। ਸਿੰਧਬਾਦ ਵੱਲੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ। ਸੈਂਸਰਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਦਮ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ। ਅਕਲ ਸੂਝ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਸੀ। ਫੇਰ।

- ਦੇਖ। ਪਿੱਛੇ-। ਸਕਰੀਨ ਵੱਲ ਆਪਣਾ ਇੱਕ ਚੁੰਗਲ ਵਧਾਇਆ। ਸਕਰੀਨ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਜਹਾਜ਼ ਸੀ। ਜਹਾਜ਼ ਜਿੱਡਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਇੱਕ ਜੰਗੀ ਨਾਓ ਸੀ। ਕਿਸ ਦੀ ਨਾਓ ਸੀ, ਅਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਕਿਉਂ ਛੱਡੀਆਂ? ਪਰ ਇਸ ਸਵਾਲ ਆਖਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਨੇ ਬੇੜੀ ਘੁੰਮਾ ਕੇ ਜੰਗੀ ਨਾਓ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਚਾਰ ਕੀਤੀਆਂ।

- ਅਸਾਂ ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਹਾਂ! ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦੇ!-।

ਪਰ ਉਸ ਹੀ ਪਲ ਬੇੜੀ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਸ਼ੁਆਂ-ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਵੱਜੀਆਂ! ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਪੁੱਛੇ, ਰਾਮ ਨੇ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਫਟਾਫਟ ਉੱਥੋਂ ਦੂਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ!

* * * * *

ਸਿੰਧਬਾਦ ਗਾਮਾ ਮਾਮੇ ਵੱਲ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਦੌੜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੰਗੜ ਹੁਣ ਦੂਰ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਬਾਦਬਾਨਾਂ ਹਾਨੀ ਸਨ, ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਵੀ ਜੋਹਫ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਸੈਂਸਰਾਂ ਨੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਕਰੀਨ 'ਤੇ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸਿੰਧ ਨੇ ਸਿੰਧੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਹਰ ਥਾਂ 'ਤੇ ਹੁਣ ਨਜ਼ਰ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਬਾਹਰ ਵੀ, ਅੰਦਰ ਵੀ। ਕਿੱਥੇ-ਕਿੱਥੇ ਠੇਸ ਖਾਂਦੀ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਸਿਰਫ ਕੈਮਰੇ ਹੀ ਚਾਲੂ ਸਨ। ਹੋਰ ਸਵੈਚਾਲਿਤ ਕਾਰਜ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਪਰ ਸਿੰਧੀ ਅਕਲ ਸੂਝ ਸੀ। ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੀ ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਵੀ ਜੋ ਖੁਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਅਧੀਨ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਸਿੰਧੀ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੀ ਸਾਇਰਨ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਦੀ ਸੀ, ਨਾਲੇ-ਨਾਲ ਲਾਲ ਬੱਤੀ ਭੜਕਦੀ ਸੀ। ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸੋਸਨੀ ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਨੱਠ ਕੇ ਆਇਆ, ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਬੰਦੂਕ।

- ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ? ਸੱਟ ਕਿੰਨੀ ਖਾਧੀ ਅਸਾਂ?-।

- ਸੱਟਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਸੈਂਸਰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਨੇ ਕਿ ਦੋ ਕੁ ਬਾਦਬਾਨ ਖਰਾਬ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਅਤੇ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਗਲੀ ਹੈ। ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਹੀਰਿਆਂ ਵਾਲਾ ਜ਼ਖੀਰਾ ਬਚ ਗਿਆ! ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਲਾੜ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਚੁੱਕੇ ਹੋਏ ਹੀਰਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ੰਜੀਰ ਉਡਦਾ ਹੋਵੇਗਾ! ਖੈਰ ਬਚ ਗਏ! ਫੇਰ ਵੀ ਕੀ ਪਤਾ ਮੈਂ ਗਲਤ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗਲੀ ਨੂੰ ਸੂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਤੂੰ ਛੱਤੀ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਦਵਾਦਵ ਭੇਜ। ਜੰਤਰਾਂ ਤੋਂ ਗਲੀ ਬੰਦ ਕਰਾ!-।

- ਆਹੋ! ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ? ਅਸਾਂ ਤੰਗੜ'ਚ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ?- ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- ਸਿੰਧੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ; ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਈ! ਮਸ਼ੀਨ ਇੰਝ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮਿੰਗ;ਚ ਕੁਝ ਕਸਰ ਪੈ ਗਈ। ਕੁਝ ਗਲਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਰੱਬ ਜਾਣੇ!-। ਸਿੰਧ ਹੰਭ ਗਿਆ ਸੀ।

- ਸਿੰਧੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੁਝ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ! ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ-। ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ।

- ਸਿੰਧੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਪੱਥਰਾਂ'ਚ ਲੈ ਕੇ ਆਂਦਾ ਸੀ-।

- ਕੀ?- ਸੋਸਨੀ ਹੈਰਾਨ ਸੀ, ਪਰ ਵਕਤ ਘੱਟ ਸੀ, ਸੋ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਰਨ ਨੂੰ, ਕਰਨ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਫੇਰ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਕਲੇਜਾ ਸਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਰੇ ਹੀਰੇ ਜਵਾਹਰ ਭੰਨੇ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪਲਾੜ ਵਿੱਚ ਗਵਾਚ ਗਏ ਹੋਣ! ਇਸ ਸੋਚ ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਿਹਨ ਵਿੱਚ ਸਿੰਧ ਨੇ ਹੀ ਪਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਜਵਾਹਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ੰਜੀਰ ਬਾਹਰ ਉਡਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਨਿਸ਼ਚੇਵਾਚਕ ਤਸੱਵਰ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿੱਥੇ ਜਵਾਹਰ ਸਨ, ਨੱਸਿਆ। ਜਦ ਦੇਖ ਲਿਆ ਕਿ ਢੋਲ ਡੱਬੇ ਠੀਕ ਸਨ, ਇੱਕ ਦਮ ਛੱਤੀ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਚਲੇ ਗਿਆ।

ਸਿੰਧ ਨੇ ਕੰਟਰੋਲ ਫੱਟੀ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ, ਖ਼ਾਲੀ ਸਕਰੀਨ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ। ਹੁਣ ਖ਼ੁਦ ਹੀ ਸਿੰਧਬਾਦ ਨੂੰ ਚਲਾਵੇਗਾ।

* * * * *

ਛੱਤੀ ਨੇ ਸਵੈਚਾਲਿਤ ਜੰਤਰਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ। ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਗਲੀ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਸੀ। ਸਾਹ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਇਨਸਾਨ, ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ, ਜਾਂ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਇੱਥੇ ਮਰ ਜਾਣੇ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਹਵਾ ਪੁਲਾੜ ਦੀ ਸੁੰਵ ਵਿੱਚ ਚੂਸ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਕਲਦਾਰ 'ਤੇ ਸਵੈਚਾਲਿਤ ਜੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਟਾਫਟ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਢਾਂਚੇ ਉੱਤੇ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਟਾਕੀਆਂ ਲਾ ਰਹੇ ਸੀ।

ਛੱਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੰਤਰਾਂ ਵੱਲ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਅੱਖ ਨਾਲ ਤੱਕਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਚਾਹਵੇਂ, ਕੰਮ ਰੋਕ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਬੱਸ, ਟਾਇਪਿੰਗ ਬੋਰਡ 'ਤੇ ਬਟਨ ਦੱਬਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੀ ਫ਼ਾਇਦਾ ਸੀ? ਖ਼ਤਰਾ ਸਭ ਨੂੰ ਸੀ। ਮਸ਼ੀਨੀ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ। ਵੈਸੇ ਜੇ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਯੰਰਿਕਦਾਰ ਜਾਂ ਕਲਮਾਣਸ ਹੁੰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਬੇਦਾਰੀ ਕਿਸ ਪਾਸੇ ਹੋਣੀ ਸੀ? ਯੰਰਿਕਦਾਰ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕਲਦਾਰ ਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਵਾਰ ਜੁਬਾਨ ਵਿੱਚ - ਏਂਡ੍ਰੋਇਡ- ਆਖਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕਲਦਾਰ, ਜਿਸ ਦਾ ਰੂਪ ਇਨਸਾਨ ਜਾਂ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਵਰਗਾ ਹੀ ਸੀ। ਜ਼ਰੂਰ ਕਲਦਾਰਾਂ ਦੇ ਪਾਸੇ ਹੋਣਗੇ, ਭਾਵੇਂ ਸ਼ਕਲ ਆਦਮੀ ਦੀ ਸੀ। ਆਦਮੀ ਦਾ ਅਹੰ ਕਿ ਮਸ਼ੀਨੀ ਮਾਨਵ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਲਦਾਰ ਉਸਾਰਨੇ ਹਨ। ਦੂਜਾ ਕਿਸਮ ਦਾ, ਕਲਮਾਣਸ, ਹੋਰ ਗੱਲ ਸੀ। ਅੱਧੀ ਮਸ਼ੀਨ, ਅੱਧਾ ਆਦਮੀ। ਜਦ ਇਨਸਾਨ ਜਾਂ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦੇ ਅੰਗ-ਤੰਗ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ, ਮਸ਼ੀਨੀ ਅੰਗ-ਤੰਗ ਜੁੱਸੇ 'ਤੇ ਜੋੜ ਦਿੰਦੇ ਨੇ। ਕੋਈ ਵਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨੀ ਅੱਖ ਜਾਂ ਅੱਧਾ ਸਿਰ ਵੀ। ਇਹ ਵਰਿਧੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਰੱਖ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਬੰਦਾ ਅੱਧਾ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੱਡੇ ਹਾਦਸੇ ਬਾਅਦ ਚੀਰ ਫਾੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਗਵਾਰ ਜੁਬਾਨ ਵਿੱਚ - ਸਾਈਬੋਰਗ- ਆਖਦੇ ਨੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰ ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਮਰਜ਼ੀ ਮਸ਼ੀਨੀ ਹਿੱਸੇ ਹੋਣ (ਸੀਸ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰਾ ਲੋਹੇ ਦਾ ਹੋਵੇ), ਉਸ ਦਾ ਦਿਮਾਗ਼ ਹਾਲੇ ਇਨਸਾਨ ਜਾਂ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦਾ ਹੈ। ਸਮਝ ਲਿਓ ਕਿ ਦਿਮਾਗ਼ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਮਸ਼ੀਨ ਦਾ ਕੱਜ ਹੈ, ਪਰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਜੀਵ ਹੀ ਅੰਦਰ ਹੈ। ਆਹੋ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਲਮਾਣਸ ਮਾਣਸ ਹੀ ਹੈ। ਜ਼ਰੂਰ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਪਾਸੇ।

ਹੁਣ ਦੂਰੋਂ, ਮਸਨੂਈ ਕੱਚ ਪਿੱਛੋਂ ਛੱਤੀ ਵੱਲ, ਸੋਸਨੀ ਤਾੜਦਾ ਸੀ। ਕੀ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਪੈ ਗਈ ? ਛੱਤੀ ਹੁਣ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਵਾਸਤੇ ਸਿੰਧੀ ਨਾਲ - ਗੱਲ- ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸਿੰਧੀ ਦੇ ਕੈਮਰਿਆਂ ਵੱਲ ਵੀ ਡਿੱਠਾ, ਪਰ ਉਸ ਠੰਢੇ ਨੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਹੀ ਇਮਕਾਨ

ਸੀ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਸਿੰਧੀ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਜਹਾਜ਼ ‘ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਛੱਤੀ ਦੀ ਇੱਕੋ ਅੱਖ ਸੋਸਨੀ ਦੇ ਨੈਣ ਨਾਲ ਮਿਲੀ। ਛੱਤੀ ਨੇ ਜੰਤਰਾਂ ਵੱਲ ਸਿਰ ਘੁੰਮਾ ਲਿਆ। ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ, ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਹੁਣ ਛੱਤੀ ਚੁਰਾਸੀ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ।

* * * * *

ਜਦ ਸਿੰਧਬਾਦ ਗਾਮਾ ਮਾਮੇ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਪੰਥ ਦੇ ਲਾਗੇ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਟਾਕੀਆਂ ਲਾ ਹੱਟੇ ਸੀ, ਅਤੇ ਬਾਦਬਾਨਾਂ ਵੀ ਸੂਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸੀ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਜਹਾਜ਼ ਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਪਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਵੱਲ। ਹੁਣ ਲਾਲ ਬੱਤੀਆਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ।

ਸਿੰਧ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਹੀ ਮੇਜ਼ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਬੁਲਾਇਆ, ਜਿੱਥੇ ਰੋਜ਼ ਖਾਂਦੇ ਸੀ। ਅਕੀਰਾ ਡਾਏ, ਹਿਕਾਰੂ ਡਾਏ, ਸੋਸਨੀ, ਲੇਵੀ ਅਤੇ ਛੱਤੀ ‘ਤੇ ਚੁਰਾਸੀ ਵੀ। ਕਲਦਾਰ ਪਿੱਛੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸੀ, ਦੂਜੇ ਸਾਰੇ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਸੀ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਤਲਾਹ ਦੇਣੀ ਸੀ।

- ਕੀਹਨੇ ਸਾਡੇ ‘ਤੇ ਸ਼ਆਤੁਫੰਗੀਆਂ ਛੱਡੀਆਂ?- ਲੇਵੀ ਨੇ ਇੱਕ ਦਮ ਆਖਿਆ।

- ਸੱਚ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ- ਸਿੰਧ ਮੂੰਹ ਮਿੱਟੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

- ਹੋ ਸਕਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਮਗਰ ਕੋਈ ਹੈ? - ਸੋਸਨੀ ਠੱਠਾ ਮਾਰ ਕੇ ਹੱਸਿਆ, - ਬੈਰ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਪੈਸੇ ਅਸਾਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ। ਉਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਤੋਂ ਬਗੈਰ! -

- ਰਹਿਣ ਦੇ ਸੋਸਨੀ- ਸਿੰਧ ਨੇ ਕਿਹਾ।

- ਕਿਉਂ? ਸੱਚ ਹੈ। ਹਿਕਾਰੂ ਅਸਾਡੇ ਜਿਹਨ ਦੀ ਗੱਲ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ। ਪਰ ਅਸਾਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਵਿਚਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦੀ। ਕੁਝ ਗ਼ਲਤ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ। ਅਕੀਰਾ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਹਿਕਾਰੂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ਼ ‘ਚ ਕੀ ਏ! ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਅਣਹੋਣੀ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਅਕੀਰਾ, ਮੈਂ ਸਹੀ ਇਹ, ਹੈ ਨਾ? ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹਿਕਾਰੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ! ਵਰਕਾ ਪਾਟ ਜਾਣਾ ਜੇ ਅਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ। ਕੋਈ ਚਾਲ ਨਾਲ ਹਿਕਾਰੂ ਅਕੀਰਾ ਨੂੰ ਜਾਮ ਕਰ ਰਿਹਾ! -

- ਜੀ। ਕੁਝ ਤਾਂ ਗ਼ਲਤ ਹੈ-। ਅਕੀਰਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਸਾਰਿਆਂ ਵੱਲ ਸੁੱਟੀ, ਨਾਲੇ ਹਿਕਾਰੂ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ।

- ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਵਾਸਤੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਜਾ। ਖ਼ੈਰ ਤੇਰੇ ਸਵਾਲ ਸਹੀ ਹਨ। ਜਵਾਬ ਜ਼ਰੂਰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹਿਕਾਰੂ ਦੇ ਦਸ਼ਮਣ ਹੀ ਹਨ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੀ ਅੜਾਉਣੀ ਹੈ! ਸਿੰਧਬਾਦ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਿਆ ਸੀ! ਸਿੰਧੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਤੰਗੜ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ!-।

- ਕੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ?- ਲੇਵੀ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- ਜਦ ਦੇ ਹੀਰੇ ਵਾਲੇ ਗ੍ਰਹਿ 'ਤੇ ਗਏ ਸੀ, ਸਿੰਧੀ ਖਰਾਬੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਜਦ ਵੀ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਦਾ, ਉਹ ਚੁੱਪ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮਿੰਗ'ਚ ਕਸਰ ਪੈ ਗਈ ਹੁੰਦੀ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਪੂਰੀ ਸਹੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਲਈ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪਈ ਅਤੁ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ-।

- ਇਹ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ! ਮਸ਼ੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਅਸੂਲ-। ਸੋਸਨੀ ਬੋਲਣ ਸ਼ੁਰੂ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਦ ਆਪਣੀ ਜੁਬਾਨ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਸਿੰਧ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

- ਚੁੱਪ ਹੋ ਜਾ!-। ਸਾਰਿਆਂ ਵੱਲ ਤਿੱਖੀ ਨੀਝ ਨਾਲ ਝਾਕਿਆ, ਫੇਰ ਬੋਲਿਆ, - ਆਹੋ, ਅਸੰਭਵ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਅਣਹੋਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਸਿੰਧੀ ਇੱਕ ਅਕਲ ਸੂਝ ਹੈ ਜੋ ਨਿੱਤ-ਨਿੱਤ ਸਿਖਦੀ ਹੈ-।

- ਮਤਲਬ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਹਨ ਉੱਨਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ?- ਲੇਵੀ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- ਜੀ-।

ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਕਲਦਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਟਿਕੀਆਂ। ਜਿਵੇਂ ਮਸ਼ੀਨੀ ਬੰਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਸਕਦੇ ਸੀ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਕਲ ਸੂਝ ਦੇ ਨਾਲ। ਪਰ ਫੇਰ ਸਿੰਧ ਹੋਰ ਬੋਲਿਆ।

- ਜੰਗੀ ਜਹਾਜ਼ ਜਾਂ ਜੋ ਵੀ ਸੀ, ਨੇ ਸਾਡੇ ਢਾਂਚੇ 'ਤੇ ਕਈ ਫੱਟ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਪਰ ਜੰਤਰਾਂ ਨੇ ਟਾਕੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਠੀਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੋ ਬਾਦਬਾਨ ਵੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਪਰ ਛੱਤੀ ਹੁਣਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਹੋਰ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਨਿੱਬੜ ਜਾਣੇ ਨੇ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਹਾਲੇ ਵੀ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਪੁੱਜ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਓਨੀ ਛੇਤੀ ਨਹੀਂ। ਅਕਸਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵਕਤ ਲੱਗ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਲੱਗਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ। ਤੁਸੀਂ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਾ। ਹੁਣ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਸਿੰਧੀ ਦੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਕੈਮਰੇ ਹਾਲੇ ਵੀ ਚਾਲੂ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਖੁਦ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਛੱਤੀ ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਹੁਣ ਹੈ ਪਤਾ ਲੈਣ ਕੀ ਹੋਇਆ। ਮਤਲਬ ਸਿੰਧੀ ਨੂੰ। ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ। ਜੇ ਸਿੰਧੀ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ, ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਦੀਆਂ ਫਾਈਲਾਂ, ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਦੀਆਂ ਫਾਈਲਾਂ ਉਤਾਰ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੀ ਕੀ ਲੱਭਿਆ। ਸਮਝਦਾ? -।

- ਜੀ-। ਛੱਤੀ ਨੇ ਉੱਤਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਦੀ ਅੱਖ ਦਾ ਸ਼ੱਟਰ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਫੇਰ ਖੱਲੂ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਠੰਢੀ ਬੇਜਾਨ ਅੱਖ। ਪਰ ਅੱਖ ਪਿੱਛੇ ਜਾਨ ਸੀ। ਉਹੀ ਜਾਨ, ਜੋ ਸਿੰਧੀ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਦੂਰ। ਕਲਦਾਰ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਚਾਹੁੰਦਾ ਵੀ ਸੀ ਸਿੰਧ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਫਰੋਲਣ ਜਾਂ ਬੈਮਸ਼ੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਕੀ ਫਾਈਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ?

- ਦੂਜੀ ਗੱਲ?- ਲੇਵੀ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- ਤੈਨੂੰ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਕੀ ਹੈ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਲੇਵੀ। ਮੈਂ ਦੱਸਦਾ- ਹਿਕਾਰੂ ਦੀ ਸੋਚ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਠਿੱਲੀ।- ਸੋਸਨੀ ਤਾਂ ਕਹਿ ਹੀ ਬੈਠਾ। ਆਹੋ, ਕੋਈ ਸਾਡੇ ਹੀ ਮਗਰ ਹੈ-।

- ਇਹ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਹਨ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਮੈਥੋਂ ਰੁਕਾਵਟ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਉਂ?-। ਅਕੀਰਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਸਭ 'ਤੇ ਸੁੱਟੀ, ਖਾਸ ਹਿਕਾਰੂ ਉੱਤੇ।

- ਵੀਰ, ਤੂੰ ਸਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਖਾਸ ਜ਼ੁੰਮਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕੀ ਪਤਾ ਐਸ ਵੇਲੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਜੰਗ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਦੇ ਪਾਸੇ ਹੋ। ਪਾਸੇ ਦੀ ਵੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਸੌਂਕੀ ਹੋ। ਪੈਸਿਆਂ ਲਈ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰ

ਸਕਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੇਖ ਲਿਆ। ਹੀਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਜਾਂ ਦੱਸਣਾ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਪੈਸੇ ਮੈਂ ਤੋਂ ਲੈ ਲਏ। ਕੰਮ ਕਰੋ। ਸਾਨੂੰ ਫਟਾਫਟ ਉੱਥੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਓ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਖਤਰੇ ਨਾਲ ਖੇਲਣ ਦਾ ਸੌਂਕ ਹੈ। ਫੇਰ ਹੁਣ ਖੇਲੋ!-।

-ਇੰਦਾਂ ਕਰ, ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਖਾਟੇ'ਚ ਹੋਰ ਪੈਸੇ ਪਾ ਦੇ। ਖਤਰੇ ਦੇ ਪੈਸੇ-।
ਸੋਸਨੀ ਬੋਲਿਆ।

- ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਲੁਟੇਰੇ ਹੀ ਹੋ!- ਲੇਵੀ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਤਾ ਤੋੜਣ ਵਾਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਫੂਕ ਦਿੱਤੀ।

ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਗ ਸੁੱਟਦੇ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, - ਫੁਕਰੀ!
'ਤੇ ਹਿਕਾਰੂ ਫੁਕਰਾ! ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਤਿਆਰ ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ!-।

- ਚੁੱਪ ਹੋ ਜਾ!-। ਸਿੰਧ ਨੇ ਰੋਹਬ ਕਸਿਆ, - ਪੈਸੇ ਅਸੀਂ ਲੈ ਲਏ, ਸੋ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗੇ! ਖੈਰ ਮੈਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖੁਸ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੋਝ ਬਾਰੇ, ਪਰ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਵੀ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣਾ? -।

ਸੋਸਨੀ ਜਵਾਬ ਹੀ ਦੇਣ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਜਦ ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਛੱਤੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਹਿਕਾਰੂ ਜਾਂ ਅਕੀਰਾ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਸੋਸਨੀ, ਲੇਵੀ'ਤੇ ਸਿੰਧ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝ ਗਿਆ ਸੀ।

- ਸਾਡੇ ਕੋਲੇ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਪੈਸੇ ਹੈ। ਮਤਲਬ ਜ਼ਖੀਰਾ ਤਾਂ ਜਵਾਹਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਆ? ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ? -। ਸਾਰੇ ਚੁੱਪ ਸਨ, ਪਰ ਸੋਸਨੀ ਬੋਲਿਆ, - ਸਹੀ ਗੱਲ! ਛੱਡੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ! ਕੀ ਪਤਾ ਅਗਲੇ ਹਮਲੇ'ਚ ਫੱਟਾਂ-ਸੱਟਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਮਰ ਸਕਦੇ ਹਨ!-।

- ਠੀਕ। ਛੱਡ ਸਕਦੇ। ਪਰ ਕਿੱਥੇ? ਗਾਮਾ ਮਾਮੇ'ਚ ਮਰ ਜਾਣਾ। ਉੱਥੇ ਤਾਂ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਗੈਸ ਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲਾਂ ਟਿਕਾਣਾ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਹੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਹੈ ਤਦ ਤੱਕ ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣਾ। ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਡੇ'ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਛੱਡੀਆਂ, ਫੇਰ ਮਗਰ ਆਵੇਗਾ!- ਸਿੰਧ ਨੇ ਇੰਝ ਕਹਿ ਕੇ

ਹੀ ਨਬੇੜ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਛੱਤੀ ਵੱਲ ਰਿਹਾ। ਕਲਦਾਰ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਖੋਭ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

- ਠੀਕ। ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰਿਆਂ ਹੀ ਜਾਓ। ਪਰ ਸੋਸਨੀ 'ਤੇ ਛੱਤੀ, ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਕਰੋ। ਖੈਰ ਛੱਤੀ, ਤੂੰ ਠਹਿਰ-। ਬਰਖਾਸਤ ਹੋਣ 'ਤੇ ਛੱਤੀ ਬਿਨਾ ਸਾਰੇ ਕਮਰੇ'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਚੱਲੇ ਗਏ।

- ਜੀ- ਛੱਤੀ ਨੇ ਮਸ਼ੀਨੀ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ।

ਸਿੰਧ ਉਸ ਵੱਲ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਦੇਖੀ ਗਿਆ, ਪਰ ਬੋਲਿਆ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਛੱਤੀ ਇਨਸਾਨ ਜਾਂ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਹੁੰਦਾ, ਉਸ ਦਾ ਜੀ ਕਾਹਲਾ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਕਲਦਾਰ ਸੀ, ਇੱਕ ਤੁਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਕੰਪਿਊਟਰ, ਜਿਸ ਕੋਲ ਜਜ਼ਬੇ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਹੁਣ ਸੋਚ ਸਮਝ ਸਕਦੀਆਂ, ਜਿੰਦਾਂ ਅਸੀਂ ਸੋਚ ਸਮਝਦੇ ਹਨ? ਆਹੋ, ਕੰਮ ਕਰਨਾ, ਹੁਕਮ ਲੈਣਾ, ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੇ? ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਅਰਮਾਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ? ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਚਲਾਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਛੋਹ ਗਈ ਹੋਣੀ?

-ਛੱਤੀ ਤੂੰ ਆਖਰੀ ਵਾਰੀ ਕਦ ਸਿੰਧੀ ਨਾਲ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕੀਤੀ?-।

- ਜੀ, ਉਸ ਨਾਲ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ। ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ-।

- ਅੱਛਾ। ਤੇਰੇ ਆਖਰੀ ਸੰਚਾਰ ਕੀ ਸੀ?-।

- ਉਸ ਨਾਲ?-।

- ਆਹੋ, ਹੋਰ ਕੀ-।

- ਜੀ, ਸਿਰਫ਼ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਆਮ ਕੰਮ ਕੁੰਮ ਬਾਰੇ ਸੀ-।

- ਤੈਨੂੰ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ?-

- ਨਹੀਂ ਜੀ-।

- ਚੁਰਾਸੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਲਦਾਰ ਹੈ?-

- ਕੀ ਮਤਲਬ? ਉਸ ਦੀ ਮੌਡਲ?-।

- ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ-।

- ਸ਼ਖਸੀਅਤ? ਪਰ ਸਾਡੇ ਕੋਲੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ?-।

- ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਖੈਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਲਦਾਰ ਹੈ-।

ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਲਈ ਛੱਤੀ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਰਿਹਾ। ਫੇਰ ਬੋਲਿਆ, - ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਇਮਾਨਦਾਰ ਕਲਦਾਰ ਹੈ। ਕਾਹਤੋਂ ਆਖਦੇ ਹੋ?-।

- ਇਮਾਨਦਾਰ? ਅੱਛਾ? ਤਾਂ ਆਖਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਚੁਰਾਸੀ ਨੇ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਾਲ ਤੋੜ ਫੋੜ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਾਂ ਸਿੰਧੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਨੂੰ ਖਲਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਉਸ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਅੱਖ ਰੱਖੋ। ਅੱਛਾ?-।

- ਜੀ-।

- ਹੁਣ ਸਿੰਧੀ ਦੀ ਅਕਲ ਸੂਝ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖ ਕੀ ਕਸਰ ਹੈ-।

- ਜੀ-।

- ਜਾਹ ਫੇਰ-। ਸਿੰਧ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਛੱਤੀ ਕੰਟਰੋਲ ਫੱਟੀ ਵੱਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਟਾਈਪ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਫਿਰ ਫੱਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਤਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਵਿੱਚ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਅਕਲ ਸੂਝ ਦਾ ਡੈਟਾ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਸਿੰਧ ਬੈਠ ਕੇ ਉਸ ਵੱਲ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਦੇਖੀ ਗਿਆ।

* * * * *

ਰੂਬਾ ਰੀਟੀ ਨੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੁਆ ਛੱਡੀ। ਬੇੜੀ ਹੁਣ ਘੁੰਮ ਕੇ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਜਣ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਕਮਾਲ ਦੀ ਗੱਲ, ਰੂਬਾ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਜਦ ਬੇੜੀ ਦੇ ਉਡਾਰੀ ਨੇ ਪੱਥਰ ਤੋਂ ਬਚਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਖੈਰ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਰੂਬਾ ਦਾ ਕੰਮ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਬੇੜੀ ਸਿੰਧਬਾਦ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ; ਹੁਣ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਬੇੜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਨਾਓ ਦੇ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ-ਚਾਰ ਕੀਤੀਆਂ। ਰੂਬਾ ਨੇ ਲਗਾਤਾਰ ਕਈ ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਛੱਡੀਆਂ। ਫੇਰ ਬੇੜੀ ਘੁੰਮ ਕੇ ਪੁਲਾੜ ਦੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿੱਚ ਬੁੜਕ ਗਈ ਸੀ।

- ਮਗਰ ਜਾਈਏ? - ਰੂਬਾ ਦੇ ਸਾਥੀ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- ਨਹੀਂ ਲੋਕਸੀ, ਕੋਈ ਫ਼ਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ। ਜੇ ਕੀਤੀ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਹੀ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਾ ਦਿਆਂਗੇ। ਹੁਣ ਵਾਸਤੇ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਪਾਂ ਹੁਣ ਸਿੰਧਬਾਦ ਮਗਰ ਹੀ ਜਾਵਾਂਗੇ-। -ਰੂਬਾ- (ਇੱਕ ਕਾਲਾ ਮਰਦ ਸੀ, ਈਡੀ ਦੀ ਕੌਮ ਦਾ) ਨੇ ਲੋਕਸੀ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ (ਉਹ ਵੀ ਈਡੀ ਦੀ ਕੌਮ ਦੀ ਨਾਰੀ ਸੀ)।

ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਗਾਮਾ ਮੀਨਾ ਨੇ ਭੇਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਭਾਲ ਕੇ ਬਚਾਉਣਾ। ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਕੰਮ ਸੀ ਸਿੰਧਬਾਦ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਦੇਖਣ ਉਸ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕੌਣ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੇਖਣਾ ਸੀ ਜੇ ਚਰਚੇ ਸਹੀ ਸਨ। ਕੌਮ ਭਾਵੇਂ ਈਡੀ ਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਪਾਸਾ ਤਾਂ ਸੰਡਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਲਿਆ ਸੀ। ਹੇਜ਼ੂਸ ਨੂੰ ਗਾਮੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ - ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਦੇ-। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਚਕੋਰਵਾੜੀ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈਣ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਰੂਬਾ 'ਤੇ ਲੋਕਸੀ ਦੇਈ ਸੁਲਤਾਨਵਾਦੀ ਹਤਿਆਰੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ ਗਣਤੰਤਰੀ ਹਤਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ। ਮਤਲਬ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੋਬੀ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਰਨਾ ਜਾਂ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਸੀ। ਗਾਮੇ ਨੇ ਲੋਕ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਸੀ, ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਗਲਬਾ ਤਖਤ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ। ਜੇ ਲੋੜ ਪਈ ਰੂਬਾ 'ਤੇ ਲੋਕਸੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨੀ ਸੀ।

ਰੂਬਾ ਰੀਟੀ ਦੀ ਨਾਰੀ ਦੋਸਤ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਂ -ਲੋਕਸੀ ਭੰਬੀ- ਸੀ। ਰੂਬਾ ਲੰਬਾ ਅਤੇ ਪਤਲਾ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਠੋਡੀ ਖੋਦੀ ਸੀ। ਵਾਲ ਕਾਲੇ ਸਨ। ਕੇਸ ਦਸ ਮੋਢੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹੇ ਸਨ, ਜੋ ਸਪੇਲੀਆਂ ਵਾਂਗ ਸਿਰ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਡਿੱਗਦੀਆਂ ਸਨ। ਹਰ ਮੀਢੀ 'ਤੇ ਕਈ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਮਣਕੇ ਲਾਏ ਸਨ। ਕਦੀ ਇੰਝ ਹੀ ਮੀਢੀਆਂ ਲਟਕਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ; ਕਦੀ (ਜਿੱਦਾਂ

ਹੁਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ) ਜੂੜੇ'ਚ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਕਾਲੇ ਚੰਮ ਦੀ ਕੁੜਤੀ ਪਾਈ ਸੀ, ਆਸਤੀਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ। ਕਾਲੇ ਘੁੱਟਨੇ ਵੀ ਪਾਏ ਸੀ। ਕਾਲੇ ਬੰਦੇ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦਾ ਰੰਗ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਸੀ।

ਲੇਕਸੀ ਦੇ ਵੀ ਉਸ ਜਿਹੇ ਲੀੜੇ ਪਾਏ ਸਨ। ਰੰਗ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੱਕਾ ਸੀ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਸੀ। ਵਾਲ ਸਿਰ ਪਿੱਛੇ ਜੂੜੇ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਲੇਕਸੀ ਦੇ ਕੇਸਾਂ'ਚ ਕੋਈ ਮਣਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕੋਈ ਮੋਢੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਪਤਲੂਣਾਂ ਦੀਆਂ ਜੰਘਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਕਟਾਰਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਸਨ। ਹਿੱਕ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਇੰਝ ਹੀ ਸੀ। ਦੋਨਾਂ ਕੋਲੇ ਸ਼ੁਆਤਫੰਗਾਂ ਸਨ, ਪਰ ਰੂਬਾ ਇੱਕ ਭਾਰਾ ਭਾਲਾ ਵਰਤਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਲੇਕਸੀ ਕੋਲੇ ਕਲਪਣਖ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਕਲਾਈ ਉੱਤੇ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਪੰਜ ਛੇ ਨਿੱਕੇ ਤੀਰ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾਂ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਰਬੇ ਸਨ।

ਜਦ ਬੇੜੀ ਦੂਰ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੰਗੀ ਨਾਓ ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੇ ਮਗਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ॥

ਕਾਂਡ ਪੰਜਵਾਂ

ਇਸ ਵਿੱਚ ਛੱਤੀ ਉੱਤੇ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਈਡੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗਣਤੰਤਰੀਵਾਦੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ੀ ਸਕੀਮਾਂ ਘੜਦੇ ਹਨ। ਸਿੰਧਬਾਦ ਹਾਰ ਕੇ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ, ਜਿੱਥੇ ਦਾਲ ਵਿੱਚ ਕੁਝ -ਕਾਲ- ਹੈ। ਅਸੀਂ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਾਂ॥

ਛੱਤੀ ਨੇ ਪੰਜ ਘੰਟੇ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ; ਸਿੰਧੀ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਫਾਈਲਾਂ ਉੱਤੇ। ਹਾਰ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਤਜਵੀਜਾ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਇੱਕ ਕੱਚ ਵਾਲੇ ਚੌਸਰੇ ਪਟੜੇ ਉੱਤੇ। ਇਹ ਪਟੜਾ ਨਿਰਮਲ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਰਗਾ ਹੀ ਸੀ (ਪਾਰੇ ਸਿਵਾ, ਜੋ ਆਮ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਅਕਸ ਦਿਸਦਾ ਸੀ)। ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਸਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨੂਰਾਨੀ ਮਾਂ ਉੱਤੇ ਇਸ ਵਰਗਾ ਜੰਤਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ -ਆਈ-ਪੈਡ -ਆਖਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਫ਼ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਪਰ ਕੱਚ ਉੱਤੇ ਸੂਚਨਾਂ ਦੇ ਅੱਖਰ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਦਿਸਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਉਂਗਲੀਆਂ ਨਾਲ ਕੱਚ ਨੂੰ ਛੋਹ ਕੇ 'ਗਾਹਾਂ' ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਿੰਧ ਦੀ ਉਂਗਲੀ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਦਿਸਦਾ ਸੀ, ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਸ਼ਕੂਕ ਸੀ।

ਸਿੰਧ ਨੇ ਸੱਜੀ ਭੇਂ ਤਿਉੜੀ ਨਾਲ ਚੁੱਕ ਕੇ ਛੱਤੀ ਵੱਲ ਤਾੜਿਆ। ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਛੱਤੀ ਦੀ ਬੇਜਾਨ ਅੱਖ ਨੇ ਵਾਪਸ ਟਿਕਟਿਕੀ ਲਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆ।

- ਇਹ ਸਹੀ ਹੈ?- ਸਿੰਧ ਨੇ ਮਾਯੂਸੀ ਨਾਲ ਆਖਿਆ।

- ਜੀ-

ਸਿੰਧ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਕਲਦਾਰ ਵੱਲ ਡਿੱਠਾ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਕਲਦਾਰ ਚਲਾਕ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ ਹੋਵੇ? ਪਾਗਲ ਨਾ ਬਣ। ਤੂੰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਝੂਠ? ਤਿੰਨ ਅਸੂਲ ਸਨ। ਸੱਚ ਹੀ ਬੋਲ ਸਕਦੇ ਸੀ, ਇਹ ਕਲਦਾਰ। ਪਰ ਜੇ ਸੱਚ ਹੀ ਬੋਲ ਸਕਦੇ ਸੀ, ਫੇਰ ਸਿੰਧੀ 'ਤੇ ਕਿਉਂ ਜੰਨ ਸੀ? ਗੋਸ਼ਵਾਰੇ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਸਿੰਧੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਮਾਚਾਰ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿੰਧੀ ਨੂੰ ਫੇਰ ਚਾਲੂ ਕਰਨ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਉਂਗਲ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਫੇਰ

ਅੱਖਰ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਹਿਲਾਏ, ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਨਜ਼ਰਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਉੱਤੇ ਦੌੜਾਈਆਂ। ਛੱਤੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਚੁਰਾਸੀ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਈ ਹੋਰ ਫੇਰੀ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਖਿਆ। ਸਿਰਫ਼ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਿੰਧੀ ਨੂੰ -ਰੀਬੂਟ- ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਅਤੇ ਛੱਤੀ ਨੇ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; 'ਤੇ ਫੇਰ ਸਿੰਧੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਮਤਿਹਾਨ ਪਾਸ ਕਰ ਗਈ ਸੀ। ਹਾਰ ਹੁੱਟ ਕੇ ਸਿੰਧ ਨੇ ਛੱਤੀ ਨੂੰ ਪਟੜਾ ਵਾਪਸ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋਰ ਦੇਣੀ ਧੱਕਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਲਦਾਰ ਹਿੱਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ,

- ਠੀਕ। ਪਰ ਮੈਂ ਹਾਲੇ ਵੀ ਖੁਦ ਚਲਾਵਾਂਗਾ। ਜਦ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਪੁੱਜ ਗਏ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇਖਾਂਗੇ, ਜੇ ਸਿੰਧੀ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦੀ ਅੱਖ ਵੀ ਬੰਦ ਕਰ-। ਸਿੰਧ ਨੇ ਇੱਕ ਪਲ ਵਾਸਤੇ ਘੁੰਮ ਕੇ, ਖਿੜ ਕੇ ਕਿਹਾ।

- ਅੱਖ?- ਛੱਤੀ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- ਕੈਮਰੇ ਬੇਵਕੂਫ਼!-। ਗੁੱਸਾ ਖਾ ਕੇ ਸਿੰਧ ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਤੁਰ ਪਿਆ।

ਛੱਤੀ ਨੇ ਪਟੜਾ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖ ਕੇ ਕੰਟਰੋਲ ਫੱਟੀ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਕੀ ਹੁਣ ਮੈਂ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਸਿੰਧੀ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਕਰਾਂ? ਜਾਂ ਸਹੀ ਵਕਤ ਨੂੰ ਉਡੀਕਾਂ? ਘੁੰਮ ਕੇ ਉਹ ਵੀ ਬਾਹਰ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਛੱਤੀ ਆਪਣੀਆਂ ਡਿਊਟੀਆਂ ਕਰਨ ਚਲੇ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸਿੰਧ ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਭਾਲਣ ਚਲੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੋਸਨੀ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਲੱਭ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- ਸੋਸਨੀ!- ਸਿੰਧ ਨੇ ਖੜਕੇ ਉੱਤੇ ਸੰਘ ਪਾੜਿਆ।

ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਸੰਦ ਰੱਖ ਕੇ ਮੀਰ ਮਲਾਹ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ, ਨਾਲੇ ਬੋਲਿਆ, - ਆਹੋ?-।

- ਮੈਨੂੰ ਛੱਤੀ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ-। ਸੋਸਨੀ ਦੇ ਲਾਗੇ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਸੋ ਖੜਕੇ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਨਾਂ'ਚ ਕੇਵਲ -ਫੁਸਰ ਫੁਸਰ- ਹੀ ਪੁਰੰਚਣੀ ਸੀ।

- ਕਾਹਤੋਂ? ਕੁਝ ਹੋਇਆ?-।

- ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਸਿੰਧੀ 'ਤੇ। ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਕੱਢੇ ਨਤੀਜੇ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ-।

- ਉਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਕੀ ਸੀ?-।

- ਕਿ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ, ਪਰ ਕੁਝ ਗ਼ਲਤ ਹੈ! ਮੈਂ ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਰੇ ਵਾਪਸ ਚੱਲਿਆ ਹਾਂ। ਕੀ ਪਤਾ ਜੇ ਛੱਤੀ ਉੱਥੇ 'ਕੱਲਾ ਰਹਿ ਕੇ ਕੁਝ ਪੁੱਠਾ ਪਾਠਾ ਨਾ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਉਸ 'ਤੇ ਅੱਖ ਰੱਖੀ, ਅੱਛਾ?-।

- ਜੀ-।

ਸੋ ਇੰਝ ਕਹਿ ਕੇ ਸਿੰਧ ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਰੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਆਇਆ। ਫੱਟੀ ਵੱਲ ਇੱਕ ਝਾਕ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਛੱਤੀ ਨੇ ਕੈਮਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਚਲੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰਲੇ ਕੈਮਰੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਭਾਵੇਂ ਹੁਣ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਤੀਕਰ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜਹਾਜ਼ ਮੇਰੇ ਅਧੀਨ ਵਿੱਚ ਰਹੂਗਾ!

ਹੁਣ ਤਿੰਨ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਬਾਹਰਲੇ ਕੈਮਰੇ ਹੁਣ ਵਾਸਤੇ ਚਾਲੂ ਹੀ ਰੱਖੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਗਾਮਾ ਮਾਮਾ ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸੀ, ਅਤੇ ਦੂਰੋਂ, ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਹਰਾ ਗਲੇਬ ਦਿਸਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਹਰ ਪਲ ਵੱਡਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਜ਼ਲ। ਚਕੋਰਵਾੜੀ।

* * * * *

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਜਣੇ ਸਨ। ਸੋਨੇ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਉੱਤੇ ਈਡੀ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਕੂਹਣੀ ਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ, ਉਸ ਦੀ ਠੋਡੀ ਉਸ ਹੀ ਬਾਂਹ ਦੇ ਹੱਥ ਉੱਥੇ ਟਿਕਾਈ, ਸਿਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਟੇਢਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਮੁੱਦਰਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਅਤਿਥੀ ਨੂੰ ਸੁਣਦਾ ਸੀ। ਅਤਿਥੀ ਸਰਦ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਸੀ, ਜੋ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸੋਫੇ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਲੰਮੀ ਪੂਛ ਲੱਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਤੀਜਾ ਮਰਦ ਵੀ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਪਰ ਕੰਧ ਉੱਤੇ ਚਿੰਬੜਿਆ, ਜਿੱਦਾਂ ਕਿਰਲੀਆਂ ਚਿੰਬੜਦੀਆਂ ਨੇ। ਉਹ -ਨੂਆ- ਸੀ।

- ਅਸਾਨੂੰ ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਨੇ ਇਤਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਦੀ ਬੇੜੀ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਨਾਓ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਚ ਗਏ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ, ਨਾਓ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਨਹੀਂ ਪਈ। ਖੈਰ ਹੁਣ ਨਾਓ ਮਗਰ ਅਸਾਡੇ ਹਤਿਆਰੇ ਚਲੇ ਗਏ-। ਸਰਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਦੰਦ ਦਿਖਾਏ।

ਈਡੀ ਦੀ ਠੋਡੀ ਹਾਲੇ ਵੀ ਹੱਥ ਦੀ ਤਲੀ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਮੂੰਹ ਗੌਰਾ ਗੰਭੀਰ ਸੀ। ਅੱਖਾਂ ਸਖਤ ਸਨ। ਦਰਅਸਲ ਸਰਦ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਈਡੀ ਕੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਚੇਹਰਾ ਪੜ੍ਹਣਾ ਔਖਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਤੀਕਰ ਸਰਦ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਚੀਗੁਰੂ, ਰਾਮ 'ਤੇ ਕੋਝੇ ਬਾਰੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹਾਰ ਕੇ ਸਰਦ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਾਫੀ ਚਿਰ ਲਈ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸੰਨਾਟਾ ਸੀ। ਈਡੀ ਬੋਲਣ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇ ਇਸ ਨੇ ਸਰਦ ਨੂੰ ਬੇਅਰਾਮ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਈਡੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਨੂਆ ਦੀ ਨਾਗੀ ਜੀਭ ਦਾ ਸੁੜ੍ਹਕਾ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਦ ਮੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਉਗਰਾਹ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਹਾਰ ਕੇ ਈਡੀ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਤਿਆਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਸ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਲੇ ਵੀ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਸਿਰ ਤਲੀ 'ਤੇ, ਕੂਹਣੀ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ।

- ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਪਾਹੀ ਬੇਕਾਰ ਹਨ। ਖੈਰ ਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਇਹ ਤਾਂ ਪਤਾ ਕਿ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਵੱਲ ਇੱਕ ਜਹਾਜ਼ ਜਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਹੀ ਟੋਬੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇਕਾਰ ਹਤਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਦਿਹਾੜਾ ਦਿਓ। ਜੇ ਸਿੰਧਬਾਦ ਨੂੰ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ, ਜਾਂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ, ਫੇਰ ਮੇਰੀ ਪੁਲਾੜੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦੇਣਾ, ਸਿੰਧਬਾਦ ਦਾ ਘੁੰਗੂ ਵਜਾਉਣ ਵਾਸਤੇ-।

ਈਡੀ ਨੇ ਸਰਦ ਨੂੰ ਠੰਢੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਾਲ ਤੱਕਿਆ। ਸਰਦ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ। ਫੇਰ ਉਹ ਦੋਨੋਂ ਹੱਥ ਉੱਪਰ ਕਰ ਕੇ ਬੋਲਿਆ,

- ਜਿੰਦਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਨ-।

- ਠੀਕ। ਜੇ ਸਿੰਧਬਾਦ ਜਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੰਘਾਰ ਹੋਇਆ... ਫੇਰ ਜਦ ਉਹ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਪਹੁੰਚੇਗੇ, ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਾਡੇ ਕਟਕ ਨੂੰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਭੇਜ ਦਿਓ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਨੂੰ। ਹਰ ਜਣੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ, ਅੱਛਾ?-।

- ਜੀ- ਸਰਦ ਨੇ ਸਿਰ ਨੀਵਾ ਕੀਤਾ।

* * * * *

ਗਾਮਾ ਮਾਮਾ ਹੁਣ ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਦਾ ਅੰਗੂਰੀ ਗੋਲਾਕਾਰ ਜੱਗ ਸੀ। ਹਰ ਪੁਲਾੜੀ ਪਲ ਨੇੜੇ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਲ-ਪਲ ਵੱਡਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਾਰ ਕੇ ਲਾਗੇ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਸਿੰਧਬਾਦ ਇੱਕ ਪਤੰਗਾ ਸੀ, 'ਤੇ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਦੇ। ਸਿੰਧਬਾਦ ਗਾਮੇ ਮਾਮੇ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਪਾਸੇ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਗਾਮੇ ਦੀ ਛਾਉਂ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਸ ਦੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਉਡ ਕੇ ਰਵੀ ਇੱਕਮ ਤੋਂ ਧੁੱਪ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਗਿਆ। ਇੱਧਰ ਅਸੂਰ ਦਾ ਅਸਰ ਵੀ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਰਵੀ ਇੱਕਮ ਦੇ ਸੂਰਜ 'ਤੇ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਵਿਚਾਲੇ (ਭਾਵੇਂ ਦੂਰ ਸੀ) ਅਸੂਰ ਚਾਂਦ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਿਣ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸਵੇਰੇ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਇਹ ਗ੍ਰਹਿਣ ਅੰਬਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਾਂ ਕਾਲਾ ਦਾਗ਼ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਿਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਧਰਤੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਸਮੁੰਦਰ ਨਹੀਂ ਸੀ 'ਕੱਲੇ ਝੀਲ। ਉਂਝ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਪਾਣੀ ਕਿਤੋਂ ਤਾਂ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਜੀਵਨੀ ਦੇਣ, ਸੋ ਹੋ ਸਕਦਾ ਧਰਤੀ ਹੇਠ ਸਮੁੰਦਰ ਸਨ। ਖੈਰ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਕਾਸ਼ ਇਸ ਪਾਸੇ ਨੀਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਦਿਨੇ ਨੂੰ ਭੁਸਲਾ ਜਿਹਾ ਸੀ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਪੀਲਾ ਵੀ। ਦੁਪਹਿਰੇ ਘੰਟੇ ਲਈ ਹਨੇਰਾ ਘੁੱਪ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁਸਮੁਸਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਫੇਰ ਉਸ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਅੰਬ ਰੰਗ। ਫੇਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਰਾਤ ਆ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਗਾਮੇ ਮਾਮੇ ਦੇ ਪਾਸੇ ਧੁੱਪ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਰਾਤ ਕਾਲੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਅੰਬਰਿਆ ਰੰਗ ਦੀ, ਮਤਲਬ ਕਪਾਹੀ ਰੰਗੀ ਰਾਤ।

ਜਦ ਅਸੂਰ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਰਵੀ ਇੱਕਮ ਗ੍ਰਹਿ ਪੰਥ ਲੈ ਕੇ ਦੂਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਾਂ ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੱਕਰ ਕਰਕੇ ਕਾਲੀ ਬੋਲੀ ਪਾਸੇ ਲੁਕ ਜਾਂਦਾ ਸੀ; ਓਦੋਂ ਅਸਲੀਅਤ ਵਿੱਚ ਦਿਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਲੰਬੇ ਦਿਹਾੜੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇੰਝ ਹੀ ਜਦ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਖੁਦ ਗਾਮੇ ਮਾਮੇ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦਾ ਸੀ, ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸੂਰਜ ਰਵੀ ਸਾਨੀ ਤੋਂ ਆਮ ਦਿਨ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਸਾਨੀ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਧੁੱਪ ਮਿਲਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਗਾਮੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਉਹੀ ਅੰਬਰੀ ਰਾਤਾਂ। ਇੰਝ ਮੌਸਮੀ ਰੁੱਤਾਂ ਇਸ ਜੱਗ ਵਾਸਤੇ ਲੰਘਦੀਆਂ ਸਨ।

ਜਦ ਸਿੰਧਬਾਦ ਰਵੀ ਪਾਸੇ ਪੁੱਜਿਆ, ਗ੍ਰਹਿਣ ਦੀ ਰੁੱਤ ਸੀ। ਅਤੇ ਆਥਣ ਦੇ ਤਿੰਨ ਵੱਜੇ ਸਨ।

ਸਿੰਧਬਾਦ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਨਾਓਆਂ ਗਈਆਂ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਵੱਲ। ਵੈਸੇ ਇੱਕ ਤਾਂ ਓਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਹੀਰੇ ਵਾਲੇ ਗ੍ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਦੂਜੀ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਨਿੱਕੀ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ ਲੋੜ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰਤਣਾ। ਨਿੱਕੇ ਸਫਰ ਜੋਗੀ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਸੋਸਨੀ, ਲੇਵੀ ਅਤੇ ਛੱਤੀ ਸਨ। ਦੂਜੀ ਵਿੱਚ ਹਿਕਾਰੂ, ਸਿੰਧ ਅਤੇ ਚੁਰਾਸੀ ਸਨ। ਸਿੰਧਬਾਦ ਨੂੰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਲੱਥਣਾਂ ਔਖਾ ਸੀ। ਵੱਡਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੁਲਾੜੀ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਹੀ ਲੱਥ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਸੋ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਦੇ ਨਭ ਵੱਲ ਦੋਈ ਨਾਓਆਂ ਗਈਆਂ। ਹਿਕਾਰੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੱਚ ਤਾਬੂਤ'ਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਇੱਕ ਗੋਲੇ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਸ਼ੀਸ਼ ਗਲੋਬ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਗੈਸ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਸਾਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਹਵਾ।

ਸਿੰਧਬਾਦ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਅਕੀਰਾ ਨੂੰ ਛੱਡਿਆ ਗਿਆ, ਅੱਖ ਉਸ ਉੱਤੇ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਾਂ ਸਿੰਧੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਛੱਤੀ ਉੱਤੇ ਹੁਣ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ।

ਹਿਕਾਰੂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਸੁਲਤਾਨਵਾਦੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣਾ ਸੀ, ਓਦੋਂ ਹੀ ਦੱਸੀ, ਜਦ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਦੀ ਫਜ਼ਾ'ਚ ਪਹੁੰਚੇ। ਵੈਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਲੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਮੁਅੰਮਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੱਲ ਕਰ ਲਿਆ, ਹੈ ਨਾ? ਖੈਰ ਜਦ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਸਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਹਟ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਕੋਈ ਹੋਰ ਚੁੱਕ ਸਕਦਾ ਸੀ, 'ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਸਾਰੇ ਖੁਸ਼ ਸਨ।

ਨਾਓਆਂ ਭੂਸਲੇ ਫਲਕ ਵਿੱਚ ਉਡ ਹੀ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਜਦ ਹਿਕਾਰੂ ਨੇ ਸੋਚ ਰਾਹੀਂ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਦੂਜੀ ਨਾਓ ਪਿੱਛੇ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਸੋਚ ਓਥੇ ਤੀਕਰ ਪੁੱਜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਿੰਧ ਨੇ ਟ੍ਰਾਂਜ਼ਿਸਟਰ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਲੱਥਣ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਦਾ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਜਦ ਹੇਠਾਂ ਪਹੁੰਚੇ, ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸਬਜ਼ ਛਤਰ ਦਿਸਦੇ ਸੀ। ਪਰ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ਸੀ, ਸਿਰਫ ਵਣ ਹੀ ਵਣ।

- ਨਾਓ ਕਿੱਥੇ ਟਿਕਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ?- ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣੀ ਟ੍ਰਾਂਜ਼ਿਸਟਰ ਰਾਹੀਂ ਆਖਿਆ।

- ਪੱਧਰਾ ਥਾਂ ਲੱਭਦਾ। ਚੁਰਾਸੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸਕੈਨ ਕਰ- ਸਿੰਧ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਚੁਰਾਸੀ ਨੇ ਸਕੈਨ ਕੀਤਾ। ਹਾਰ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, - ਥਾਂ ਹੈ, ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਮੀਲ 'ਤੇ ਹੈ। ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਪੈਦਲ ਚੱਲਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ-।

- ਦੋ ਮੀਲ?- ਸਿੰਧ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਖਿੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਸਗੋਂ ਉਸ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਵੀ ਛੱਡ ਕੇ ਇੱਥੋਂ ਛੇਤੀ ਜਾਈਏ। ਇਹ ਹੀ ਠੀਕ ਸੀ।

- ਜੀ- ਜਵਾਬ ਆਇਆ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਵਿੱਚ ਪੱਧਰਾ ਥਾਂ ਦੱਸ ਗਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਨਾਓ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਚੁੰਮ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਟਿਕ ਗਏ। ਹਿਕਾਰੂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਨਾਲ ਗਾਮਾ ਮੀਨਾ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਿੰਧ ਹੁਣਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੁਣ ਸਿੰਧ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਸੋਚ ਭੇਜੀ।

- ਰੇਡਿਓ 'ਤੇ ਸਿਗਨਲ ਭੇਜ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਕਿ ਹਿਕਾਰੂ ਡਾਏ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਇੱਥੇ ਆਉਣ-।

ਸਿੰਧ ਨੇ ਇੰਝ ਹੀ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਪਰਤਿਆ। ਹੁਣ ਹਿਕਾਰੂ ਚਿੰਤਾਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੰਵੇਦਨ ਨਹੀਂ ਘੱਲਿਆ।

- ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਹੋਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਚੁਰਾਸੀ ਸਹੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਪੈਦਲ ਚੱਲਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ-।

- ਤੂੰ ਪੱਕਾ ਹੈਂ ਕਿ ਉਹ ਉੱਥੋਂ ਹਨ? ਕਵੇਲੇ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਨੇ... ਜਾਂ ਆਉਣਾ ਨਹੀਂ?- ਸਿੰਧ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- ਨਹੀਂ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਹੋ-। ਹਿਕਾਰੂ ਨੇ ਸੋਚ ਭੇਜੀ। ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਧਰਤ ਉੱਤੇ ਸੀ। ਪਰ ਕੁਝ ਸੋਚਾਂ ਜਾਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕੀ ਪਤਾ ਜੰਗਲ ਹੀ ਕਰਦਾ ਸੀ।

- ਸਕੈਨ ਕੀਤਾ। ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਨਾਓ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ-। ਚੁਰਾਸੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। - ਕੀ ਪਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੈਂਸਰ ਜੰਗਲ ਕਰਕੇ ਜਾਮ ਹੋ ਚੁੱਕੇ?-।

- ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਫੇਰ ਤੇਰਾ ਸਕੈਨ ਕਿਵੇਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ? -। ਸਿੰਧ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਸੱਚ ਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਲਾਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਮਰਜ਼ੀ ਉਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸੋਚ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਥੇ ਇੰਝ ਛੱਡਣਾ ਗਲਤ ਸੀ। ਹੁਣ ਦੋ ਮੀਲ ਤੁਰਨਾ ਹੀ ਪੈਣੇ ਸੀ।

ਟ੍ਰਾਂਜ਼ਿਸਟਰ ਤੋਂ ਸੋਸਨੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਫੇਰ ਆਈ, - ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਓ ਕਿਵੇਂ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ? -।

- ਸਿੰਧੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇੱਕ ਪੱਧਰੇ ਥਾਂ 'ਤੇ ਟਿਕਾ ਕੇ ਉਸ ਉੱਪਰ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਟਹਿਣੀਆਂ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਾਹ ਦਰਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੜ ਗਏ। ਪਰ ਜਦ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਰਾਹ ਅੰਦਰ ਗਏ, ਸਾਨੂੰ ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਤੁਰ ਕੇ ਜਾਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ -। ਹਿਕਾਰੂ ਨੇ ਸੋਚ ਭੇਜੀ, ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਗਲੋਬ ਨੂੰ ਨਾਓ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਲਿਆ ਸੀ। ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਸੋਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਨਾਓ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਦੂਰ ਟਿਕਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਰ ਸਿੰਧ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਰੇਡਿਓ 'ਤੇ ਦੋਹਰਾਈ।

ਗਲੋਬ ਬਾਹਰ ਉੱਡ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਨਾਓਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਟਿੱਕੀ। ਹੁਣ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਨਾਓਆਂ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਧਰਤ ਉੱਤੇ ਖਲੋਏ।

- ਤੇਰੇ ਲਈ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਉੱਡ ਕੇ ਜਾਵੇਂਗਾ। ਅਸਾਨੂੰ ਪੈਦਲ ਜਾਣਾ ਪੈਣਾ। ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ 'ਚ ਤੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਜੇ ਓਥੇ ਹੈ ਵੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣ, ਵਾਪਸ ਆ 'ਤੇ ਅਸਾਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਗਰ 'ਚ ਛੱਡ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਜੇ ਉਹ ਲੋਕ ਉੱਥੇ ਹਨ, ਚੁਰਾਸੀ ਲੇਵੀ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? - ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ।

- ਨਹੀਂ ਸੋਸਨੀ। ਸਾਨੂੰ ਨਾਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਨਾਓਆਂ ਨਾਲ ਰਹਿ। ਮੈਂ 'ਤੇ ਛੱਤੀ ਚੁੱਕਦੇ ਹਾਂ -। ਸਿੰਧ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਸੋਸਨੀ ਸਿੰਧ ਵੱਲ ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਤੱਕਿਆ, ਫੇਰ ਹੱਸ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਤਮੰਚਾ ਚੁੱਕਿਆ, ਇੱਕ ਖੋਖਰੀ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸੁਆਤੁਫੰਗ, ਫਿਰ ਅੱਗੇ ਜੰਗਲ ਵੱਲ ਵਧ ਗਿਆ। ਐਦਕੀਂ ਛੱਤੀ ਨੂੰ ਇੰਦਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਕੇਵਲ ਖੋਖਰੀ। ਸੋਸਨੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸਿੰਧ ਕੋਲੇ ਤਮੰਚਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੁਆਤੁਫੰਗ। ਲੇਵੀ ਅਤੇ ਹਿਕਾਰੂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਸਭ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਣ

ਵਾਸਤੇ ਖੋਖਰੀਆਂ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਸੋਸਨੀ ਦੇ ਮਗਰ ਕੂਚ ਗਏ, ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਹਿਕਾਰੂ ਗਲੋਬ'ਚ ਪਿੱਛਾਂ ਕਰਦਾ ਗਿਆ। ਇੰਝ ਜੰਗਲ'ਚ ਛਿਤਮ ਹੋ ਗਏ।

* * * * *

ਜੰਗਲ ਝਾਟਲਾ ਅਤੇ ਸੰਘਣਾ ਸੀ। ਲੇਵੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਆਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਝੱਲ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਣ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੋਸਨੀ'ਤੇ ਕਲਦਾਰ ਖੋਖਰੀਆਂ ਨਾਲ ਟਹਿਣੀਆਂ ਨੂੰ ਛੰਗਵਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਰੁੱਖਾਂ ਦਾ ਛਤਰ ਵੀ ਸੰਘਣਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ'ਚ ਤੁਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਦੀ-ਕਦੀ ਸਾਵੇ ਗਗਨ ਤੋਂ ਸੁਰਮਈ ਕਿਰਨ ਧਾਵਾ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਧਰਤ ਇੱਕ ਪੱਤਿਆਂ ਦਾ ਕਲੀਨ ਸੀ। ਕਿੱਤੇ ਕਿੱਤੇ ਮੋੜੇ ਜਾਂ ਛਾਪੇ ਧਰਤ'ਤੇ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਅੱਗੇ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਲੇਵੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਅਜੀਬ ਜਿਹੇ ਬੂਟੇ ਸਨ। ਕਿੱਤੇ ਕਿੱਤੇ ਬਿਰਖਾਂ ਨੂੰ ਵੱਲ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਵਲ ਕੇ ਤਣਾ ਮਰੋੜਦੇ ਸਨ। ਕਦੀ-ਕਦੀ ਕੋਈ ਟਾਹਣ 'ਤੇ ਡਰਾਉਣੀ ਛਿਪਕਲੀ ਦਿਸਦੀ ਸੀ (ਇੱਕ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡੇ ਪਲਸ ਕਰ ਕੇ ਰੰਗ ਬਦਲਸੇ ਸੀ) ਜਾਂ ਕੋਈ ਰੰਗ ਬਰੰਗਾ ਮਕੜਾ ਡਰਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਮਕੜੇ ਦੇ ਜੁੱਸੇ ਉੱਤੇ ਵੱਡੀ ਲਾਲ ਅੱਖ ਵਰਗਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਲੇਵੀ ਸਹਿਮ ਗਈ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਲੇਵੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਜੰਤ ਸਿੰਧ ਦੀ ਪਿੱਠ ਉੱਤੇ ਜੁਲਕਦਾ ਦਿੱਸਿਆ; ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਮਕੜੇ ਵਰਗੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਕਾਠ ਕਿਰਲੀ ਵਰਗਾ, ਸੀਸ ਗੋਧੇ ਵਰਗਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਲੇਵੀ ਨੇ ਉੱਚੀ ਕੂਕ ਕੱਢੀ।

ਸਿੰਧ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਘੁੰਮ ਕੇ ਆਖਿਆ ਗੱਲ ਕੀ ਸੀ? ਡਰਦੀ ਡਰਦੀ ਲੇਵੀ ਨੇ ਕੰਬਦੀ ਉਂਗਲ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ ਵੱਲ ਵਧਾਈ ਨਾਲੇ ਨਾਲੇ ਦੂਜੇ ਹੱਥ ਦੀ ਤਲੀ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਰੱਖੀ। ਹਾਰ ਕੇ ਬੋਲੀ, - ਮ...ਮਕ... ਮਕੜਾ!-। ਸਿੰਧ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਿੱਠ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਜੰਤ ਧਰਤ'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ।

- ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਆ ਤੁਰ- ਸਿੰਧ ਨੇ ਉੱਤਰ ਹੱਸ ਕੇ ਦਿੱਤਾ।

ਜ਼ਿਆਦੇ ਬੂਟੇ ਦਰਖਤ ਹਰੇ ਸਨ। ਕੋਈ ਕੋਈ ਲਾਲ ਜਾਂ ਜਾਮਣੀ ਰੰਗ ਦੇ ਸਨ, ਜਾਂ ਨੀਲੇ। ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਪੱਕਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਮੀਟਰ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਲੇਵੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਦੇਖਦੀ ਸੀ। ਕਿਰਮ ਕੀਟਾਂ ਲਈ ਤਾਂ ਸੁਰਗ ਸੀ। ਤਿਲਚਟਾਂ, ਕਾਕਰੋਚੇ, ਹਥੋੜੇ

ਮੂੰਗਲੀਆਂ ਅਤੇ ਭੁੰਡ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਨੂੰਹੇ। ਇੱਕ ਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਥੱਲੇ ਕੁਚਲ-ਕੁਚਲ ਹੋ ਕੇ ਕੀੜੀਆਂ ਮਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਆਸ ਪਾਸ ਡੰਗਦਾਰ ਮੱਖੀਆਂ ਉੱਡ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸਭ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੋ ਵਾਰੀ ਲੜ ਗਈਆਂ। ਖੈਰ ਲੇਵੀ, ਸੋਸਨੀ 'ਤੇ ਸਿੰਧ ਨੂੰ। ਹਿਕਾਰੂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਗਲੇਬ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਕਲਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਸਰ ਪੈਣੀ ਸੀ?

ਹਾਰ ਕੇ ਵਿਚਲੇ ਰੁੱਖ ਆਉਣ ਲੱਗ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਛਤਰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਧੁੱਪ ਇਸ ਰੁੱਤ ਵੇਲੇ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਘੰਟੇ ਦੇ ਵੇਲੇ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਸੋਕ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਹੁਣ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਭੰਬੀਰੀਆਂ ਸਨ, ਛੱਪੜੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਕਈ ਰੰਗ ਬਰੰਗੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ। ਅਰਾਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਿੰਧ 'ਤੇ ਲੇਵੀ ਇੱਕ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ ਖੁੰਢ 'ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਸੋਸਨੀ ਇੱਕ ਸਾਏਦਾਰ ਹੇਠ ਖੜ੍ਹ ਗਿਆ।

- ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੀਲ- ਚੁਰਾਸੀ ਬੋਲਿਆ। ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਹੇਠ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ।

- ਮੈਂ 'ਗਾਂਹ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖਦਾਂ- ਹਿਕਾਰੂ ਨੇ ਸੋਚ ਭੇਜੀ, - ਲੇਵੀ ਚੁਰਾਸੀ ਨੂੰ ਆਖ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜਾਣ-।

- ਛੱਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਹ- ਸਿੰਧ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜਦ ਲੇਵੀ ਨੇ ਚੁਰਾਸੀ ਨੂੰ ਹਿਕਾਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਦੋਈ ਕਲਦਾਰ ਹਿਕਾਰੂ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਉਹ ਉੱਡਦਾ ਜਾਂਦਾ, ਉਹ ਪੈਦਲ ਤੁਰਦੇ, ਖੋਖਰੀਆਂ ਨਾਲ ਰਾਹ ਬਣਾਉਂਦੇ। ਸਿੰਧ ਲੇਵੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਛੇੜਣ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਜਾਨਵਰ ਨੱਸਦਾ ਆਇਆ। ਹਿਰਨ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਬਾਰਾਂਸਿੰਗੇ ਵਾਂਗ ਸਿੰਗ ਸਨ, ਪਰ ਬਾਰਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ; ਖਬਰੇ ਚੜ੍ਹੀ ਜਾਂ ਉਸੁ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ। ਸਿੰਗਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਵੀ ਹਰਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਾਨਵਰ ਦਾ ਬਦਨ ਲਾਲ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਬੂਥਾ ਨੂਰਾਨੀ ਮਾਂ ਦੇ ਸ਼ੇਰਾਂ ਵਰਗਾ ਸੀ, ਦੰਦ ਤਿੱਖੇ। ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਹਰਨ ਨੱਠਿਆ ਆਇਆ ਸੀ। ਸੋਸਨੀ 'ਤੇ ਸਿੰਧ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਮੰਚੇ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਏ। ਹਾਲੇ ਦੋਵੇਂ ਹਰਨ ਜਿੱਥੇ ਤਿੰਨ ਹੀ ਖੜ੍ਹੇ ਸੀ, ਤੋਂ ਦੂਰ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਹਰਨ ਘੁੰਮ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਭਿੜ ਕੇ ਲੜਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਹਾਰ ਕੇ ਦੂਜੇ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪਿੱਠ ਉੱਤੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਇੱਕ ਦਮ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣੀ ਸਿੰਗ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਖੋਭ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਤਿੱਖੇ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਮਾਸ ਨੋਚਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਨੂਰਾਨੀ ਮਾਂ ਦੇ ਹੱਥਿਆਂ ਜਿੱਛੇ

ਹਨ। ਪਰ ਚਰੜ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਲੇਵੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮੁਖ ਸਿੰਧ ਦੀ ਛਾਤੀ ਵਿੱਚ ਲੁਕੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿੰਧ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਖਾਇਆ, ਪਰ ਅੱਖ ਹਰਨ ਉੱਤੇ ਹੀ ਰੱਖੀ। ਫੇਰ ਹਰਨ ਦੂਜੇ ਹਰਨ ਨੂੰ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਜਦ ਇੱਕ ਦਮ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚੋਂ ਹਿਕਾਰੂ ਦੀ ਗਲੋਬ ਵਾਪਸ ਆਈ। ਉਸ ਦਾ ਖੜਕਾ ਸੁਣ ਕੇ ਹਰਨ ਡਰ ਕੇ, ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਦੌੜ ਗਿਆ।

- ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਣਾ। ਅਕਸਰ ਆਪਣਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖਾਣਾ!- ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਹਿਕਾਰੂ ਦੇ ਮਗਰ ਦੋਨੋਂ ਕਲਦਾਰ ਸਨ। ਬਹੁਤੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਮੀਲ ਜਾ ਕੇ ਫਿਰ ਓਨੀ ਛੋਟੀ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਆਏ ਸਨ। ਗਲੋਬ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਉੱਡ ਸਕਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਲਦਾਰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੱਟ-ਕੱਟ ਕੇ ਤੁਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਰੱਬ ਦੀ ਬਣਾਈ ਚੀਜ਼ ਜਿੰਨਾ ਛੋਟੀ ਬੰਦੇ ਦੀ ਬਣਾਈ ਚੀਜ਼ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਹਿਕਾਰੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਸਾਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸੁੱਟੀ: ਆ ਜਾਓ! ਅਸੀਂ ਖੋਖਰੀਆਂ ਨਾਲ ਰਾਹ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਤੁਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ-।

- ਫੇਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤੇਰੇ ਲੋਕ ਹਨ?- ਸਿੰਧ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- ਹਾਲੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਹਨ ਲੱਭਦੇ ਨੂੰ, ਪਰ ਕਲਦਾਰਾਂ ਨੇ ਨਾਓ ਦੀ ਉਪਸਥਿਤੀ ਤਸਦੀਕ ਕਰ ਲਈ ਹੈ-।

ਸਾਰੇ ਹੁਣ ਹਿਕਾਰੂ ਦੇ ਗਲੋਬ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ ਪਏ।

ਹਾਰ ਕੇ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਅਸਮਾਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਦਿਸਦਾ ਸੀ ਕਿ ਰੁੱਖਾਂ ਦਾ ਛਤਰ ਇੱਥੇ ਓਨਾ ਸੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ, ਇੱਥੇ ਸਿੱਧਾ ਥੱਲੇ ਆ ਕੇ ਨਾਓਆਂ ਨੂੰ ਟਿੱਕਾ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਜਦ ਇਹ ਗੱਲ ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੱਗ ਗਈ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਖਿੜ ਕੇ ਗਾਲ ਕੱਢੀ।

ਸੁਲਤਾਨੀ ਨਾਓ ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੀਆਂ ਨਾਓਆਂ ਵਰਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੱਖੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਛੇ ਲੱਤਾਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਟਿੱਕੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਪਾਸੇ ਬਾਦਬਾਨ ਸਨ, ਜੋ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਮੱਖੀ ਦੇ ਖੰਭ ਵਰਗੇ ਸਨ। ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲੰਬੂਤਰਾ ਰੂਪ, ਉਸ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੰਭਾਂ ਕੋਲ ਰਗ

ਸਨ। ਮੂਹਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਦੋ ਸ਼ੀਸ਼ ਵਾਲਾ ਕਮਰਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਬਾਹਰੋਂ ਰੂਪ ਮੱਖੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਂਗਰ ਗੋਲ ਮੋਲ ਸੀ। ਦੋ ਕੱਚ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀ ਅੱਖਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਬਾਰੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਨਾਓ ਦਾ ਬਦਨ ਚਿੱਟਾ ਜਿਹਾ ਸੀ। ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੀ ਵੱਡੀ ਨਾਓ ਤੋਂ ਪੰਜ ਗੁਣਾ ਵੱਡੀ ਸੀ।

ਸੁਲਤਾਣੀ ਨਾਓ ਪੱਧਰੇ ਥਾਂ'ਚ ਪਾਰਕ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਛਤਰ ਦੇ ਹੇਠ ਲੁਕੀ। ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੱਟ ਫੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਹਿੱਸਾ ਹੇਠਾਂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਸੀੜ੍ਹੀ ਸੀ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਵੜਨ ਵਾਸਤੇ। ਇਹ ਹੀ ਗੱਲ ਸਿੰਧ'ਤੇ ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਅਜੀਬ ਲੱਗੀ। ਇੰਦਾਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿੰਦਾਂ ਜਗਜ਼ੀਆਂ ਨੇ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਕਿਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾਂ ਸਭ ਠੀਕ ਠਾਕ ਹੀ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਕੁਝ ਦਾਲ ਵਿੱਚ -ਕਾਲਾ- ਹੀ ਸੀ।

- ਛੱਤੀ ਸਕੈਨ ਕਰ। ਤੂੰ ਵੀ ਕਰ ਚੁਰਾਸੀ-।

ਛੱਤੀ ਨਾਓ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਗਿਆ'ਤੇ ਚੁਰਾਸੀ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ। ਦੋਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਲਾਲ ਕਿਰਨਾਂ ਨਾਓ ਉੱਤੇ ਫੈਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਨਾਓ ਨੂੰ ਛੋਹ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

- ਸਰ, ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸੱਟ ਫੱਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ-
ਚੁਰਾਸੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

- ਜੀ- ਛੱਤੀ ਨੇ ਉਹੀ ਗੱਲ ਤਾਈਦ ਕੀਤੀ।

ਸੋਸਨੀ ਸ਼ੱਕੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਤਮੰਚਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਿੰਧ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਕੱਢ ਲਿਆ ਸੀ।

- ਠਹਿਰੋਂ! ਕੁਝ ਨਾ ਕਰੋਂ!- ਹਿਕਾਰੂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਆਂ ਜ਼ਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗੱਜੀ। - ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦਿਓ-। ਫੇਰ ਗਲੋਬ ਉੱਡ ਕੇ ਬੂਹੇ ਵੱਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੀੜ੍ਹੀ ਵਰਤਣ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਿਆ। ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਜੇ ਹਿਕਾਰੂ ਨੂੰ ਦਿਸਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਲੇਵੀ, ਸਿੰਧ'ਤੇ ਸੋਸਨੀ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਤਸਵੀਰ ਭੇਜੀ। ਇੰਝ ਸਿੰਧ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਨਾਓ ਅੰਧਰ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਸਹੀ ਥਾਂ ਪਿਆ ਸੀ। ਕੋਈ ਗਲਤ ਕੰਮ ਜਾਂ ਹਮਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫੇਰ।

ਫੇਰ ਹਿਕਾਰੂ ਨੇ ਇੱਕ ਲੋਥ ਲੱਭ ਲਈ। ਪਰ ਕੋਈ ਜਾਨਦਾਰ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਖੈਰ ਰੱਬ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਸਜੀਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਰੋਬੋਟ ਸੀ। ਕਲਦਾਰ। ਬੰਦ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਨਾਲ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਤਾਂ ਹੀ ਸਕੈਨ ਨੇ ਕੋਈ ਜਿਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭਿਆ ਸੀ। ਕਲਦਾਰ ਦੇ ਹਾਲ ਨੇ ਮਰਮ ਲਿਆਂਦਾ, ਕੁਝ ਸਵਾਲ ਲਿਆਂਦੇ। ਫੇਰ ਹਿਕਾਰੂ ਦੀ ਗਹੁ ਨਜ਼ਰ ਨੇ ਇੱਕ ਸ਼ਆਤੁਫੰਗ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਦਾਗ਼ ਦੇਖ ਲਿਆ ਸੀ। ਹਿਕਾਰੂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ।

- ਸੋ ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਸੱਚ ਦੱਸ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਥੇ ਛੱਡ ਦੇਣਾ। ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨਾਓ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਜਾਓ- । ਸਿੰਧ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਹਿਕਾਰੂ ਨੇ ਕਈ ਸੋਚਾਂ ਸੋਸਨੀ'ਤੇ ਸਿੰਧ ਵੱਲ ਸੋਧੀਆਂ। ਐਨਾ ਸਾਰਾ ਇਲਮ ਦੋਨਾਂ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ, ਖੈਰ ਬਹੁਤਾ ਸੀ। ਸੋਸਨੀ ਦਾ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦਿਮਾਗ਼ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਝੱਲ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਸਿੰਧ ਦੇ ਇਨਸਾਨੀ ਜ਼ਿਹਨ ਵਾਸਤੇ ਘੋਰ ਬੇਹਦ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸਨ। ਸਿਰ ਦੁੱਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਭੁੰਜੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ!

ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆਈ, ਅੱਖਾਂ ਝਮਕੀਆਂ। ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਭ ਕੁਝ ਧੁੰਪਲਾ ਸੀ, ਅਸਪਸ਼ਟ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੇਵੀ 'ਤੇ ਸੋਸਨੀ ਬੇਪਛਾਣ ਭੂਤ ਸਨ। ਰੰਗ ਬਰੰਗੀ ਧੱਬੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਸੁਣੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਸਾਫ਼ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ; ਧੁੰਧ ਸ਼ਿਕਸਤ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਖ ਹੁਣ ਸਾਫ਼ ਦਿਸਦੇ ਸਨ, ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਵੀ ਪਛਾਣ ਲਈਆਂ ਸਨ।

- ਕੀ ਹੋਇਆ? -।

- ਤੂੰ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ- ਲੇਵੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕ ਦਮ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ। ਉੱਠਦੇ ਨੂੰ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਕਰਕੇ ਫੋਕਸ ਚਲੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਫੋਕਸ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਸਨੀ, ਲੇਵੀ'ਤੇ ਹਿਕਾਰੂ ਦਿਸਦੇ ਸਨ, ਨਾਲੇ ਜੋ ਹਿਕਾਰੂ ਨੇ ਪਲ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, ਚੇਤੇ ਆ ਗਿਆ। ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਉਸ ਪਲ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, ਸਾਰੇ ਜੰਗ ਦਾ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਕਾਹਤੋਂ ਇੱਥੇ ਆਏ ਸੀ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਲੇਵੀ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ,

- ਤੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਸੱਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ? - ਫੇਰ ਹਿਕਾਰੂ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ। - 'ਤੇ ਤੂੰ ਤਾਂ ਝੂਠਾ ਹੀ ਹੈ! -। ਗਲੋਬ ਹੋਰ ਉੱਚਾ ਚਲੇ ਗਿਆ।

- ਮੇਰੇ ਕੋਲੇ ਆ- ਲੇਵੀ ਬੋਲੀ। ਘੁੰਮ ਕੇ ਲੇਵੀ ਵੱਲ ਵਧਿਆ। ਲੇਵੀ ਨੇ ਸੋਸਨੀ 'ਤੇ ਹਿਕਾਰੂ ਨੂੰ ਰਾਖੀ ਰੱਖਣ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ। ਕਲਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਫੇਰ ਸੀੜੀ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਨਾਓ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ 'ਤੇ ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਮਗਰ ਆਉਣ ਨੂੰ। ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸਿੰਧ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਚਲੇ ਗਿਆ।

ਨਾਓ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੁਰਸੀਆਂ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਸਿੰਧ ਲੇਵੀ ਵੱਲ ਘੂਰ ਕੇ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਲੇਵੀ ਹੀ ਬੋਲੀ।

- ਦੇਖ, ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਤੂੰ ਕਿਹੜੇ ਪਾਸੇ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਸਮਝਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਪੈਸਿਆਂ ਮਗਰ ਹੀ ਹੋ। ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਨਿਸ਼ਠਾਵਾਂ ਤਾਂ ਪੈਸਿਆਂ ਲਈ ਹਨ। ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਵੇਚ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਜਸੂਸ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਜੰਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਾਸਾ ਤਾਂ ਲੈਣਾ ਹੀ ਪੈਣਾ ਮੀਰ ਮੁਲਾਹ ਜੀ। ਜੇ ਪਾਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ, ਫਿਰ ਤਾਂ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਰਕਮ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਵੇਚ ਸਕਦਾ ਹੈਂ। ਦੋਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਕਮਾ ਸਕਦਾ ਹੈਂ। ਜਿਹੜਾ ਪਾਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਯਾਰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੁਣ ਦੱਸ ਤੇਰੀ ਤਾਬੇਦਾਰੀ ਕਿਹੜੇ ਪਾਸੇ ਹੈ। ਸੁਲਤਾਨਵਾਦੀ ਨਾਲ ਜਾਂ ਗਣਤੰਤਰਵਾਦੀ ਨਾਲ? -।

- ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਆਖਦੀ ਹੈ? ਹਿਕਾਰੂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਪਲ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਮਨ ਪੜ੍ਹ ਲਏ ਹੋਣਗੇ। ਸੋ ਆਖਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਇਹ ਤਾਂ ਝੂਠ ਹੈ। ਸੱਚ ਹੈ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਹੈ ਨਾ? ਸਾਨੂੰ ਗਣਤੰਤਰੀ ਮਾਰ ਸਕਦੇ ਸੀ! ਮੇਰੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਅਮਾਨਤ ਵਿੱਚ ਖਿਆਨਤ ਹੈ, ਟੋਬੀ ਜੀ-। ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਹੁਣ ਸਭ ਕੁਝ ਪਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਿਨਾ ਸੋਚੇ ਲੇਵੀ ਦਾ ਅਸਲੀ ਨਾਂ ਵਰਤਿਆ।

- ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਦਗ਼ਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ! -। ਹੁਣ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁੱਸਾ ਆ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ।

- ਠੀਕ। ਪੈਸੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਸੀ। ਸੋ ਉਸ ਲਈ ਇਤਬਾਰ ਕਰਨਾ ਸੀ-।

- ਸਾਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਸੇ ਈਡੀ ਤੋਂ ਮਿਲ ਜਾਣੇ ਸੀ। ਫੇਰ ਇਤਕਾਦ ਤੁਹਾਡੇ'ਤੇ ਕਰ ਸਕਣਾ ਸੀ?-

- ਸਾਡਾ ਜਹਾਜ਼ ਦੇਖਿਆ? ਹੀਰੇ ਹੀ ਹੀਰੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਹੁਣ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ!-

ਫੇਰ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ। ਕਾਫ਼ੀ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਬਾਅਦ ਸਿੰਧ ਨੇ ਆਖਿਆ, - ਸੋ ਤੂੰ ਰਾਣੀ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਪਰ ਰਾਣੀ ਕੋਲੇ ਤਾਂ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਇਖਤਿਆਰ ਹੈ। ਮਤਲਬ ਪੂਰੀ ਸੱਤਾ! ਇੱਕ ਜਣੇ ਕੋਲੇ ਐਨੀ ਤਾਕਤ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੈ-। ਸਿੰਧ ਨੇ ਟੋਬੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪਾਈਆਂ। ਟੋਬੀ ਨੇ ਵਾਪਸ ਇੰਝ ਹੀ ਦੇਖਿਆ। ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

- ਹੁਣ ਈਡੀ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ?- ਟੋਬੀ ਨੇ ਵਾਪਸ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ।

- ਈਡੀ ਨੂੰ ਜਦ ਵੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕੱਢ ਸਦਕੇ ਹਨ। ਜਨ ਤੰਤਰ ਹੈ। ਇੰਤਖ਼ਾਬ ਹੁੰਦਾ, ਚੋਣ ਹੁੰਦੀ। ਰਾਣੀ ਮੌਤ ਤੱਕ ਰਾਣੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਜੇ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਨਤਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ-। ਸਿੰਧੇ ਨੇ ਕਿਹਾ।

- ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਤੂੰ ਤੰਤਰਵਾਦੀ ਹੈ-।

- ਮੈਂ ਇਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ। ਪਰ ਰਾਜੇ ਰਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਲੋਕ ਫ਼ਸ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ'ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਰਹਿਣਾ ਪੈਣਾ ਹੋ। ਮੈਂ ਗ਼ਲਤ ਆ ਜਾਂ ਸਹੀ?-\। ਸਿੰਧ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

- ਦੇਖ, ਰਾਜਿਆਂ'ਚ ਨੁਕਸ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਤਾਹੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਲੋਕ ਹੋਏ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਹੋਏ-।

- ਸੱਚੀ? ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਡਿਕਟੇਟਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ-।

- ਅੱਛਾ? ਲੱਗਦਾ ਫੇਰ ਤੂੰ ਤਾਂ ਇੱਕ ਪਾਸਾ ਲੈ ਹੀ ਲਿਆ-।

- ਕਿੱਥੇ! ਮੈਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਬੇਵਕੂਫ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ!-
ਸਿੰਧ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ। ਟੋਬੀ ਵੀ ਹੱਸ ਪਈ।

- ਡਿਕਟੇਟਰ ਜਾਂ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਰਾਜੇ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ
ਹੈ। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਈਡੀ ਵੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ ਹੀ ਹੈ-।

- ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁਣ ਲਿਆ-।

- ਲੋਕ? ਲੋਕੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਜ਼ਿਆਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਲਮ
ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਸਹੀ ਕੀ ਹੈ 'ਤੇ ਗ਼ਲਤ ਕੀ ਹੈ। ਤਾਂਹੀ ਤਾਂ
ਰਾਜਨੀਤੀਵਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਲੂ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਨੇ। ਸ਼ਰਾਬ ਦਿਓ, ਜਾਤਾਂ ਦੀਆਂ
ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਕਰੋ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਮਤਿਆਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰੋ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਧਰਮ
ਦੀਨ ਵਜੋਂ ਵਾਂਝੇ ਕਰੋ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਾਤ ਉੱਤੇ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲਾਲਚ ਉੱਤੇ-।

- ਪਰ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਵੀ ਕਰਦੇ ਆਏ ਨੇ 'ਤੇ ਕਰੀ
ਜਾਣਗੇ। ਸਹੀ ਗੱਲ, ਲੋਕ ਅਕਲ ਦੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਰਾਜਾ ਜਾਂ ਰਾਣੀ ਤਾਂ
ਜ਼ਰੂਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣਗੇ-।

- ਮਤਲਬ, ਮੈਂ?-।

- ਹੋਰ ਕੌਣ? ਤੂੰ ਰਾਜ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ, 'ਤੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਧਰਮ
ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰ ਪਾ ਦੇਣਾ। ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਮੰਦਰ
ਸਵਰਨ ਨਾਲ ਭਰ ਦੇਣੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਪੈਣੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ
ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਬੂਹੇ ਬੰਦ ਹੋਣਗੇ। ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਈ ਗ੍ਰਹਿਆਂ'ਤੇ ਦੇਖੀ
ਹੈ। ਕਈ ਸੱਭਿਆਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ। ਅਮੀਰ ਆਪਣਾ ਹੀ ਦੇਖਦਾ। ਇਹ ਵੀ
ਗੱਲ ਦੇਖੀ ਹੈ। ਮਹੰਤ ਵੀ ਆਪਣਾ ਹੀ ਦੇਖਦਾ-।

- 'ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਲੋਕ ਤੰਤਰ'ਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ?- ਟੋਬੀ
ਨੇ ਆਖਿਆ।

- ਇਹ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ। ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਹੋਰ
ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੱਤ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ-।

- ਪਰ ਜੇ ਹਰ ਜਣੇ ਝੂਠ'ਚ ਮੰਨਦਾ'ਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ'ਚ
ਵਿਸਵਾਸ ਕਰਦਾ, ਫੇਰ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਖ਼ਾਸ ਜੇ ਤਾਕਤ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ

ਨਾਬਾਲਗੀ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਦਾ? ਲੋਕ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਨੇ-।

- ਠੀਕ। ਪਰ ਰਾਣੀ ਨੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣੀ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਗ਼ਲਤ ਨਹੀਂ ਹੈ?-

- ਗ਼ਲਤ? ਕਿਉਂ? ਜੇ ਇੱਕ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਸਭ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪੈਣਾ ਹੈ-।

- ਫੇਰ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਈਡੀ'ਚ ਕੀ ਫ਼ਰਕ ਹੈ?-

ਕੁਝ ਦੇਰ ਲਈ ਟੋਬੀ ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਹੀ। ਫੇਰ ਸਿੰਧ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਵੇਖ ਕੇ ਬੋਲੀ, - ਲੋਕ ਸਭ ਗ਼ਰਜ਼ਾਂ ਮਾਰੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੀ ਹੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦੇਣਾ, ਭਾਵੇਂ ਪੈਸੇ, ਭਾਵੇਂ ਜੀਵਨ, ਭਾਵੇਂ ਧਨ, ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ। ਡੂੰਘੇ ਸੋਚਾਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹਨ। ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਦੇਖਦੇ। ਖੁਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਇਹ ਔਗੁਣ ਹੋਰਾਂ'ਚ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਨੂੰ ਤਕੜਾ ਕਾਇਦ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਗਣਤੰਤਰ'ਚ ਕਈ ਗੁਟ ਲੋਬੀ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਇੰਝ ਹੀ ਘੁਸਖੋਰੀ ਹੁੰਦੀ ਏ-।

- ਇਹ ਤਾਂ ਸੁਲਤਾਨੀ'ਚ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ-।

- ਜੀ। ਪਰ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਆਂ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਡਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਖੁੱਸ ਧਰੋਹ ਦੀ ਦੌੜ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹਾਂ-। ਟੋਬੀ ਨੇ ਹੁਣ ਸਿੰਧ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ।

- ਸੱਚ? ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਇੰਝ ਕਹਿ ਸਕਦਾ। ਜੀਵਨ ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ? ਫੇਰ ਅੱਖਾਂ ਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, - ਈਡੀ ਨੇ ਸੂਕੀ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਫ਼ਾਂਸੀ ਲਾਈ ਸੀ। ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਇਹ ਜੰਗ ਬਦਲਾ ਹੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਭ ਤੇਰੇ'ਤੇ ਈਡੀ ਦੇ ਝਗੜੇ'ਚ ਫ਼ਸ ਗਏ!-

- ਲੱਗਦਾ ਤੂੰ ਤਾਂ ਪਾਸਾ ਲੈ ਹੀ ਲਿਆ ਹੈ-। ਟੋਬੀ ਨੇ ਕਹਿ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਗਈ। - ਪਰ ਤੂੰ ਸਮਝਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ-।

- ਕੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ?-

- ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜੇ ਰਾਣੀਆਂ ਦਾ ਜੁਗ ਤੁਰ ਪਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਹੁਣ ਫ਼ਸੀ ਹਾਂ। ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫ਼ਸੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਹਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸੁਲਤਾਨਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੂਹਰੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਵੀ ਜਮਹੂਰੀ ਹਾਂ। ਪਰ ਜੇ ਜੰਗ ਨੂੰ ਈਡੀ ਜਿੱਤ ਗਿਆ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਜਹਾਦ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਮੈਂ ਰਾਣੀ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਮੰਗਦੇ ਨੇ, ਦੇਵਾਂ, ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅਤੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਾਂ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਮੈਂ ਦੋਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਦੁੰਗੀ। ਖ਼ੈਰ, ਫੇਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਗਣਤੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹਾਂ-।

- ਸੋ ਇਹ ਤੇਰੀ ਚਾਲ ਹੈ? ਚੰਗੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪਾਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ। ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਧੰਨ ਭਾਗ ਹੋਵੇ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਥੇ ਤੱਕ ਲੈ ਆਏ ਹਾਂ। ਪੈਸੇ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਠੀਕ। ਜਦ ਤੇਰੇ ਲੋਕ ਮਿਲ ਚੁੱਕੇ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਖੁਰੀ ਵੱਟ ਜਾਣਾ-।

ਟੋਬੀ ਨੇ ਸਿੰਧ ਵੱਲ ਬੇਜ਼ਾਰ ਨਿਰਾਸ ਨਜ਼ਰ ਨਾਰੀ।

* * * * *

ਰੂਬਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੰਗੀ ਨਾਓ ਸਿੱਧੀ ਛਤਰ ਵਿੱਚ ਲੰਘਾ ਕੇ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਦੀ ਧਰਤ ਉੱਤੇ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਨਾਓ ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੀ ਵੱਡੀ ਨਾਓ ਜਿੱਡੀ ਕੁ ਸੀ; ਜਿਸ ਨਾਓ ਨਾਲ ਹੀਰੇ ਗ੍ਰਹਿ ਤੋਂ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਰੂਬਾ ਦੀ ਜੰਗੀ ਨਾਓ ਤਰਬੂਜ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਰਗੀ ਆਂਡਾਕਾਰ ਸੀ। ਮੂਹਰਲਾ ਹਿੱਸਾ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਿੱਛਲਾ ਹਿੱਸਾ ਕਾਲੇ ਪਲਾਸਟਿਕ 'ਤੇ ਲੋਹੇ ਦਾ ਨਿਰਮਿਤ ਸੀ। ਪੈਰਾਂ ਪਹੀਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਤਿੱਖੇ ਫਰ ਸਨ। ਤਿੱਖੇ ਲੰਬੇ ਬਲੇਡ। ਨਾਓ ਦੇ ਨੱਕ ਤੋਂ 'ਗਾਂਹ ਤੱਕ ਤਾਰਾਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ'ਤੇ ਬਾਦਬਾਨ ਸਨ।

ਰੂਬਾ 'ਤੇ ਲੋਕਸੀ ਨੇ ਸਾਰਾ ਰਾਹ ਸਿੰਧਬਾਦ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਦੂਰ ਰਹੇ ਸੋ ਸੈਂਸਰਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗੇ। ਹੁਣ ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੀਆਂ ਨਾਓਆਂ ਮਗਰ ਉੱਡ ਕੇ (ਦੂਰ ਰਹਿ ਕੇ) ਧਰਤ 'ਤੇ ਆ ਗਏ ਸੀ। ਪਰ ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੀਆਂ ਨਾਓਆਂ ਤੋਂ ਚਾਰ ਮੀਲ ਦੂਰ ਲੱਥੇ ਸੀ। ਅਤੇ ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮਿਲਣਾ ਸੀ, ਤੋਂ ਇੱਕ ਮੀਲ ਦੂਰ। ਰੂਬਾ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਾਓ ਦੀ ਆਵਰਿਤੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਬੀਲ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਗਨਲ ਭੇਜ ਕੇ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲਣਾ ਸੀ। ਦੂਰੋਂ ਅੱਖ ਰੱਖਣੀ ਸੀ। ਜਦ ਟੋਬੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੇ

ਆ ਚੁੱਕੀ, ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗ਼ਲਬਾ ਤਾਖ਼ਤ ‘ਤੇ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਗਾਮਾ ਮੀਨਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਕਰਨ।

ਸੋ ਜਦ ਟ੍ਰਾਂਜ਼ਿਸਟਰ ‘ਤੇ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਇੱਕ ਦਮ ਫਿਕਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਲੇਕਸੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਨਾਓ ਨੂੰ ਉੱਡਾ ਕੇ ਉੱਥੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ। ਪਰ ਰੂਬਾ ਇੰਦਾਂ ਕਰਨ ‘ਚ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਆ ਗਿਆ, ਫੇਰ? ਰੂਬਾ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਸੀ, ਪਰ ਦੂਰੋਂ। ਇਹਤਿਆਤ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਨਾਓ ਦੀ ਪਿੱਠ ‘ਚ ਕਾਲਾ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸੀੜੀ ਉੱਤਰ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ। ਰੂਬਾ ਦੇ ਹੱਥ ‘ਚ ਭਾਲਾ ਵੀ ਸੀ, ਸ਼ਆਤੁਫੰਗ ਵੀ। ਲੇਕਸੀ ਆਪਣੇ ਕਲਪਣ ‘ਤੇ ਸ਼ਆਤੁਫੰਗ ਨਾਲ ਸੀੜੀ ਲਹਿ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਆਈ। ਉਸ ਦੇ ਪੱਟਾਂ ‘ਤੇ ਕਈ ਕਟਾਰੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ।

- ਸੋ ਹੁਣ ਕੀ ਕਰਨਾ? - ਲੇਕਸੀ ਨੇ ਰੂਬਾ ਨੂੰ ਆਖਿਆ।

- ਕੋਈ ਹੈ? - ਲੇਕਸੀ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਹੱਥ ਵਾਲੇ ਰੇਡਿਓ ਉੱਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਫੇਰ ਲੇਕਸੀ ਵੱਲ ਘੁੰਮ ਕੇ ਕਿਹਾ, - ਆ ਚਲੀਏ। ਕੁਝ ਸਹੀਂ ਨਹੀਂ ਹੈ -। ਫੇਰ ਨੱਠਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਲੇਕਸੀ ਦੌੜੀ। ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਅੱਗੇ ਵੀ ਆਏ ਹੋਏ ਸੀ। ਜੰਗਲ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦੇ ਸੀ। ਪਰ ਜੰਗਲੀ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਤੋਂ ਖੌਫ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਲਈ ਨਹੀਂ...ਪਰ ਦੂਜਿਆਂ ਵਾਸਤੇ, ਖਾਸ ਟੋਬੀ ਵਾਸਤੇ...।

* * * * *

ਜਦ ਟੋਬੀ ‘ਤੇ ਸਿੰਧ ਨਾਓ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਸਨ, ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਇੱਕ ਦਮ ਅਲਾਰਮ ਕੀਤਾ, ਕੰਨ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣੇ ‘ਤੇ ਚੌਂਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਿਨਾ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ, ਤਮੰਚੇ ਨਾਲ ਰੁੱਖਾਂ ਵੱਲ ਸ਼ਆਤੁਫੰਗ ਛੱਡ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਵੀ ਬਿਨਾ ਪੁੱਛੇ ਤਮੰਚਾ ਕੱਢ ਲਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਤਾੜਦਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਸਬਜ਼ ਹੀ ਸਬਜ਼ ਪਤਰਾਲ ਹੀ ਵਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ! ਇੱਕ ਲਾਗੇ ਦਰਖਤ ‘ਤੇ ਸਿਰ ਜ਼ਮੀਨ ਵੱਲ, ਪੁੱਛ ਰੁੱਖ ਦੇ ਛਤਰ ਵੱਲ, ਜਿਵੇਂ ਆਮ ਕਿਰਲੀ ਹੁੰਦਾ, ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਚਿੰਬੜਿਆ ਸੀ। ਅਕਸਰ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਦੀ ਅਬਾਦੀ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਦੀ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਮ ਦਿਸ ਗਏ ਸੀ। ਚਿੰਬੜਿਆ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦਰਖਤ ਦੇ ਸੱਕ ਦੇ ਰੰਗ ਦਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ

ਆਪ ਨੂੰ ਲੁਕੋਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਦਾ ਉੱਥੇ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖਾਸ ਗੱਲ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਨੇਜ਼ਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਸਿੰਧ ਹੁਣਾਂ ਵੱਲ ਨੇਜ਼ਾ ਨੂੰ ਤਣਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ 'ਕੱਲਾ ਨਹੀਂ' ਸੀ। ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਕਈ ਨੇਜ਼ੇ ਉੱਡ ਕੇ ਆਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ। ਹੁਣ ਸਿੰਧ ਨੇ ਦੇਖ ਲਿਆ ਕਈ ਰੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਜੰਗਲੀ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਚਿੰਬੜੇ ਸਨ; ਕਈ ਹੋਰ ਪੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਰਹੇ ਸੀ। ਕਈ ਧਰਤ ਉੱਤੇ ਦਰਖਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਦੌੜਦੇ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ 'ਕੱਲੇ ਨੇਜ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟ ਰਹੇ ਸੀ, ਪਰ ਤੀਰ ਵੀ ਛੱਡ ਰਹੇ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ-ਕਿਸੇ ਕੋਲੇ ਤਮੰਚੇ ਵੀ ਸਨ।

ਉਸ ਹੀ ਪਲ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਈ ਕਿ 'ਕੱਲੇ ਉਸ 'ਤੇ ਸੋਸਨੀ ਵਾਪਸ ਗੋਲੀਆਂ ਛੱਡ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਹਿਕਾਰੂ, ਟੋਬੀ 'ਤੇ ਕਲਦਾਰਾਂ ਕੋਲੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੋ ਵਾਪਸ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਉੱਚੀ ਦੇਣੀ ਹਾਕ ਮਾਰੀ, - ਪਿਛਲਪੈਰੀਂ ਕਰੋਂ!-। ਸਿੰਧ ਨਾਓ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਇੰਝ ਤਾਂ ਫਸ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਜਣੇ ਸਨ! ਸੋ ਸ਼ਿਸਤ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਆਤੁਫੰਗ ਛੱਡਦਾ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਕਰ ਕੇ ਜੰਗਲ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਦਰਖਤਾਂ ਵੱਲ (ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸਨ) ਨੱਸ ਗਿਆ। ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓ ਤੋਂ ਆ ਰਹੇ ਸੀ। ਮਗਰ ਸੋਸਨੀ ਕਲਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਰੁੱਖਾਂ 'ਚ ਆ ਵੀੜਿਆ। ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਹਿਕਾਰੂ ਉੱਡ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ।

ਖੋਖਰੀਆਂ ਕੱਢ ਕੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ। ਤਿੱਖੇ-ਤਿੱਖੇ ਪੱਤਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਸ ਟੁੱਕਿਆ। ਦੁਸ਼ਮਣ ਵੱਲ ਪਿੱਠ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਚੁਰਾਸੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੰਧ ਨੇ ਕਿਹਾ, - ਰਾਖੀ ਰੱਖ!-। ਚੁਰਾਸੀ ਦਾ ਲੋਹਾ ਜੁੱਸਾ ਟੋਬੀ ਦੀ ਢਾਲ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਸਿੰਧ ਨੇ ਆਪਣਾ ਤਮੰਚਾ ਛੱਤੀ ਵੱਲ ਸੁੱਟਿਆ। ਕਲਦਾਰ ਨੇ ਫੜ ਕੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਵੱਲ ਗੋਲੀਆਂ ਛੱਡਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਇੰਝ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਕੰਮ ਸੀ ਜਹਾਜ਼ੀ ਅਮਲਿਆਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਸੱਤ ਪਰਾਏ ਸਨ। ਅਤੇ ਉਹੀ ਜਾਣ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਛੱਤੀ ਦੀ ਅੱਖ ਨੇ ਸਕੈਨ ਕੀਤਾ, ਖੱਬੇ ਤੋਂ ਸੱਜੇ; ਉੱਪਰ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ। ਸੋ ਜਣੇ ਸੀ। ਖੈਰ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦਰਖਤਾਂ ਨੂੰ ਸਕੈਨ ਵੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਾਂ, ਐਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਜੰਗਲੀ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਸਨ। ਰੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਮਕੜੇ ਵਾਂਗ ਸਰਕਦੇ ਸੀ। ਕਈਆਂ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਰਲੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਫੁਕ

ਮਾਰ ਕੇ ਡੰਗ ਛੱਡਦੇ ਸਨ। ਜੇ ਅੜੰਗਾ ਇੱਦਾਂ ਹੀ ਰਿਹਾ, ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਛੱਤੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ। ਉੱਪਰੋਂ ਹਿਕਾਰੂ ਨੇ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਸੋਚ ਭੇਜੀ ਕਿ ਪਿੱਛੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਖੱਤਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਡਿੱਗੇ ਡੰਡ ਪਿੱਛੇ।

ਟੋਬੀ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਾਕ ਮਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, - ਉਸ ਡੰਡ ਪਿੱਛੇ ਜਾਓ! ਉੱਥੇ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਰਨ ਮਿਲੂਗੀ!-। ਇਹ ਕਲਦਾਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਰਦਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਹਿਕਾਰੂ ਦੀ ਸੋਚ ਸੁਣ ਲਈ ਸੀ।

ਸਾਰੇ ਡੰਡ ਪਿੱਛੇ ਜਾ ਕੇ ਗੋਲੀਆਂ ਛੱਡ ਰਹੇ ਸੀ। ਪਰ ਹਿਕਾਰੂ ਦਾ ਗਲੋਬ ਹਾਲੇ ਉਸ ਡੰਡ ਪਿੱਛੇ, ਥੱਲੇ ਹੀ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਜਦ ਉਸ ਦੇ ਕੱਚ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨੇਜ਼ੇ ਨੇ ਘੁਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਜੰਗਲੀ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਕੜਕਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ! ਜਿਉਂ ਗਲੋਬ ਭੁੰਜੇ ਡਿੱਗਾ, ਛੱਤੀ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਤਮਚੇ ਨਾਲ ਗੋਲੀ ਗਲੋਬ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ। ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘੀ। ਹਿਕਾਰੂ ਨੇ ਟੁੱਟੇ ਗਲੋਬ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਸਗੋਂ ਬਾਹਰ ਉੱਡ ਕੇ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਦੀ ਫੱਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗਿਆ, ਜੋ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਹਿਰ ਸੀ। ਉਸ ਹੀ ਪਲ ਕੋਈ ਜੰਗਲੀ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦੇ ਨੇਜ਼ੇ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈ ਲਈ! ਉਸ ਦੀ ਅਸਲੀ ਲਾਸ਼ ਉੱਤੇ ਸਭ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚਲ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਛੱਤੀ ਦੇ ਸ਼ੋਟ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ। ਪਰ ਚੁਰਾਸੀ ਨੇ ਛੱਤੀ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ।

ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਦਾ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਧਰਤ ਉੱਤੇ ਪਿਆ ਸੀ। ਟੋਬੀ ਕੋਡੀ ਹੋਈ (ਜੇ ਸਿਰ ਡੰਡ ਦੇ ਉੱਤੇ ਗਿਆ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਨੇਜ਼ੇ ਨੇ ਜਾਂ ਗੋਲੀ ਨੇ ਲਾਹ ਦੇਣਾ ਸੀ) ਡਿੱਗੇ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਵੱਲ ਫਟਾਫਟ ਗਈ। ਉਸ ਦਾ ਦੋਸਤ ਸੀ! ਉਸ ਦਾ ਨਿਗ੍ਹਾਬਾਨ ਸੀ! ਜਦ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਪੁੱਜੀ, ਹਿਕਾਰੂ ਮੁਕ ਗਿਆ ਸੀ। ਟੋਬੀ ਨੇ ਹਾਲੇ ਕੋਸੇ ਪਿੱਛੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਧਰਿਆ, ਸੱਟ ਨੂੰ ਛੋਹਿਆ। ਨੇਜ਼ੇ ਨੂੰ ਜੁੱਸੇ'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਖਿੱਚਿਆ। ਰੱਤ ਮੀਂਹ ਵਾਂਗਰ ਟੋਬੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਤਰੱਕੀ। ਫੇਰ ਲਹੂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਨੇ ਪੀ ਲਿਆ ਸੀ। ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਨੇਜ਼ਾ ਪਾਸੇ ਮਾਰਿਆ। ਪਰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਲਈ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੁਣ ਟੋਬੀ ਨੇ ਉਹੀ ਨੇਜ਼ਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਡੰਡ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ'ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਲਾ ਕੇ ਮਾਰਿਆ।

- ਦੌੜੋ!- ਸਿੰਧ ਨੇ ਉੱਚੀ ਦੇਣੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਜੰਗਲ ਦੇ ਪੇਠ ਵਿੱਚ ਨੱਸ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ, ਟੋਬੀ, ਸੋਸਨੀ'ਤੇ ਕਲਦਾਰ।

ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਜੰਗਲ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਥਾਂ ਆਈ। ਪਹਿਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਦਿਸਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਥਾਂ ਗੱਭੇ ਇੱਕ ਕੰਧ ਸੀ। ਬਹੁਤੀ ਵੱਡੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦਸ ਕੁ ਫੁੱਟ ਉੱਚੀ ਅਤੇ ਛੇ ਚੌੜੀ। ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਧ ਬਣਾ ਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕੰਧ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਜਾਣਾ ਸੌਖਾ ਸੀ। ਪਰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਤੋਂ, ਜੰਗਲੀ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਆੜ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਾ ਲੁਕੇ। ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੰਧ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ। ਪਰ ਛੱਤੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ।

ਕੰਧ ਗਾਰਾ ‘ਤੇ ਚਿੱਕੜ ਨਾਲ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਅਜੀਬ ਜਿਹਾ ਸੀ। ਛੱਤੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਬੱਟਨ ਨੂੰ ਦੱਬਿਆ। ਫੇਰ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਕੇ ਅੱਖ ਤੋਂ ਲਾਲ ਕਿਰਨਾਂ ਕੰਧ ‘ਤੇ ਖਿੰਡੀਆਂ। ਸਕੈਨ ਕਰ ਕੇ ਸੋਸਨੀ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ। ਸੋਸਨੀ, ਜੋ ਕੰਧ ਦੇ ਪਾਸਿਓਂ ਹਾਲੇ ਵੀ ਸ਼ਆਤੁਫੰਗ ਗੋਲੀਆਂ ਛੱਡ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨੇ ਕਲਦਾਰ ਦੀ ਅੱਖ ਫੜ ਲਈ। ਫੇਰ ਖੁਦ ਕੰਧ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ। ਕੰਧ ਦਾ ਰੂਪ ਅਣੋਖਾ ਜਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕੁਝ ਕੰਧ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਜਿਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਚਿੱਕੜ ਪੱਕਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਹਾਲੇ ਚੁਰਾਸੀ ਅਤੇ ਸਿੰਧ ਗੋਲੀਆਂ ਛੱਡ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਦ ਆਪਣਾ ਸ਼ਆਤੁਫੰਗ ਖੱਲੇ ਕਰ ਕੇ ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਬਣਾਉਣ ਬਿਨਾ ਛੱਤੀ ਨੂੰ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਹਿਲਾ ਕੇ ਆਖਿਆ, - ਕੀ? -।

- ਕੰਧ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪਿੰਜਰ ਹਨ। ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕਰੰਗ। ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਧ ਵਿੱਚ ਚਿਣਿਆਂ ਹੈ-। ਛੱਤੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

ਇੱਕ ਦਮ ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੌਮ ‘ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਾਰਾਂ ਨੇ ਬੱਚੇ ਚਿਣੇ! ਪਰ ਹੈਰਾਨ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਤਾਂ ਜੇਰਜ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਾਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਤਾਂ ਦਿੰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਅੰਡਸ ਜਨਮ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਠੱਢੇ ਖੂਨ ਵਾਲੀ ਜਾਤ ਸੀ। ਫੇਰ ਵੀ ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦੇਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਢ ਨੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਠੰਢਾ ਖੂਨ ਗਰਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਕੌਮ ‘ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਛੱਡਣ ਝੱਕੀ ਸੀ। ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿਕਾਰੂ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸੋਸਨੀ ਵੱਲ ਵੀ ਨੇਜ਼ੇ ਭੇਜੇ, ਫੇਰ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਚਿਣੇ ਹੋਏ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਤਰਸਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਕੰਧ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਮੂਹਰੇ ਜਾ ਕੇ ਪਾਗਲ ਵਾਂਗ ਗੋਲੀਆਂ ਛੱਡੀ ਗਿਆ।

- ਓਏ! ਸੋਸਨੀ! ਕੀ ਕਰਦਾਂ! ਤੂੰ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਿਆ!- ਹੈਰਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸਿੰਧ ਨੇ ਹਾਕ ਮਾਰੀ, ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਛੱਤੀ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਆਪਣੇ ਸ਼ਆਤੁਫੰਗ ਸੋਸਨੀ ਵੱਲ ਹਿਲਾ ਕੇ, ਕਿ ਤੂੰ ਵੀ ਮੂਹਰੇ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰ। ਛੱਤੀ ਜੱਕੋ ਤੱਕੋ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਫਿਕਰ ਸਹੀਂ ਹੀ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।

ਸੋਸਨੀ ਦੀ ਤਕਦੀਰ ਹੋਰ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਖੜਾ ਸ਼ਆਤੁਫੰਗ ਛੱਤੀ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਈ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਸੂਰਬੀਰ ਸਨ; ਸਾਰੇ ਨੇਜ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵੱਲ ਸੁੱਟ ਦੇ। ਕੋਈ-ਕੋਈ ਸ਼ਆਤੁਫੰਗ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਉਸ ਵੱਲ ਘੱਲਦੇ ਸੀ। ਪਰ ਇੱਕ ਵੀ ਗੋਲੀ ਨਹੀਂ ਵੱਜੀ, ਇੱਕ ਵੀ ਨੇਜ਼ੇ ਨੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਭਾਲਿਆ। ਪਰ ਛੱਤੀ ਦਾ ਨਸੀਬ ਹੋਰ ਸੀ।

ਨੇਜ਼ਿਆਂ ਨੇ ਛੱਤੀ ਦੇ ਲੋਹੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਇੱਕ ਸ਼ਆਤੁਫੰਗ ਉਸ ਦੇ ਸੀਸ 'ਤੇ ਵੱਜ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਘੁੰਮ ਗਿਆ। ਜਦ ਸਿਰ ਸਿੱਧਾ ਕੀਤਾ, ਇੱਕ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ, ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਸਫਾਜੰਗ ਸੀ, ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਸੀਸ ਲਾਹ ਕੇ ਗੇਂਦ ਵਾਂਗ ਕੰਧ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ। ਜਿੱਥੇ ਵੱਜ ਕੇ, ਸਿਰ ਸੋਸਨੀ ਦੇ ਪੈਰ ਕੋਲ ਟਿਕ ਗਿਆ।

ਸਫਾਜੰਗ ਵਾਲੇ ਸੂਰਬੀਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹਥਿਆਰ ਉੱਗਰ ਕੇ ਸੋਸਨੀ ਦੇ ਗਾਟੇ 'ਤੇ ਟਿਕਾ ਦਿਤਾ। ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਆਤੁਫੰਗ ਥੱਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਹੁਣ ਸਿੰਧ ਹੁਣਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਗੋਲੀਆਂ ਆਉਣੋਂ ਹੱਟ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਕੰਧ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ ਭੁੰਜੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ॥

ਕਾਂਡ ਛੇਵਾਂ

ਇਸ ਵਿੱਚ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਉੱਤੇ ਸੁਲਤਾਨਵਾਦੀਆਂ ਨਾਲ ਟੋਬੀ ਦੀ ਅਠ ਕਰਵਾਉਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਥਾਨੀ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੂਨਰ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਮਗਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਰੂਬਾ ਦੀ ਨਾਓ ਵੀ ਮਗਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ॥

ਪੁਲਾੜ ਦੀ ਠੰਢੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਆਪਣੀ ਸਿਆਹੀ ਕਿੱਥੇ ਤੱਕ ਵਿਛਾਉਂਦੀ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਸ਼ਾਇਦ ਪੁਲਾੜ ਹੀ -ਮਹਾਂਕਾਲ- ਹੈ। ਖੌਰੂ ਰੱਬ ਹੈ ਨਹੀਂ? ਪਰ ਜੇ ਹੁੰਦਾ, ਪੁਲਾੜ ਹੀ ਰੱਬ ਹੈ। ਨਾ ਕੇ ਚੰਗਾ, ਨਾ ਕੇ ਮਾੜਾ, ਸਿਰਫ਼ ਹੈ। ਖ਼ਬਰੇ ਸੂਰਜ ਹੀ ਰੱਬ ਹੈ? ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਠੰਢੇ ਬੀਆਬਨ'ਚ ਸੇਕ ਦਿੰਦਾ, ਜੀਵਨ ਦਿੰਦਾ। ਜਾਂ ਬੱਸ ਇੱਕ ਗਰਮ ਪੱਥਰ ਹੀ ਹੈ? ਹਰ ਜਣਾ ਆਪਣੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮੰਨਦਾ ਸੀ। ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਲਈ ਤਾਂ ਇੱਕ ਖਿਲਾਰਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਜਿਉਂਦਾ ਸੀ, ਪਾਪੀ ਪੇਟ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਸੀ। ਜਿੰਦਾਂ ਮਰਜ਼ੀ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਪਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਜਣੇ ਨੇ ਮਰਨਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਹਾੜਾ ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਵੀ ਮਰੇਗਾ।

ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਦੀ ਬੇੜੀ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਬੇੜੀ ਨੇ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਇੱਕ ਚੱਕਰ ਕੀਤਾ, ਸਿੰਧਬਾਦ ਨੂੰ ਭਾਲਣ ਵਾਸਤੇ। ਲੱਭ ਗਿਆ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਦੀ ਧਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਮੀਲ ਉੱਪਰ। ਉਸ ਦੇ ਫਲਕ ਤੋਂ ਪੰਜਾਹ ਮੀਲ ਉੱਪਰ ਸੀ। ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਟੋਬੀ ਸਿੰਧਬਾਦ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ? ਪਰ ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਅਕਸਰ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਇੱਕੋ ਕੰਮ ਲਈ ਸਿੰਧਬਾਦ ਆਇਆ ਸੀ, ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਸੁਲਤਾਨਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ। ਕਿੱਥੇ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਦੀ ਧਰਤ ਉੱਤੇ ਹੋਣਗੇ? ਸਿੰਧਬਾਦ ਲੱਭਣ ਬਾਅਦ ਰਾਮਾ ਨੇ ਸਮੀਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਕਿੱਥੇ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਦੇ ਹਰ ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੇ ਉੱਪਰ ਬੇੜੀ ਉਡਾਈ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਕੈਨ ਕਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੋਬੀ ਦੀ ਡੀਏਨਐ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮਤਲਬ ਟੋਬੀ ਦੀ ਜਾਨ ਦਾ ਜਾਬਤਾ। ਹੁਣ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਉੱਡੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਾਇਸਤੇ ਮੁਲਕਾਂ ਉੱਤੇ ਗਏ। ਸ਼ਹਿਰ, ਨਗਰ, ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਦਿਹਾਤ ਉੱਤੇ। ਔਝੜ ਪੈਏ। ਫੇਰ ਜੰਗਲਾਂ ਉੱਤੇ ਗਏ, ਅਸੱਭ ਦੇਸ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਗਏ। ਝੀਲਾਂ ਉੱਤੇ, ਪਹਾੜਾਂ ਉੱਤੇ। ਅਖੀਰ 'ਤੇ ਜੰਗਲੀ ਵਤਨਾਂ ਉੱਤੇ ਗਏ।

ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਹੁਣ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਰਾਮਾ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ, ਜਿੱਥੇ ਸਿੰਧਬਾਦ ਪਾਰਕ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਜਨਤਾ ਘੱਟ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰ੍ਹੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਖਾਸ ਕਰ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿੱਖੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ, ਜੋ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਈਡੀ ਦੇ ਪਾਸੇ ਸਨ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਇੰਝ ਮੁਲਕਾਂ ਉੱਤੇ ਚਲਦਿਆਂ ਨੂੰ ਟੋਬੀ ਦੀ ਜਾਨ ਦਾ ਜ਼ਾਬਤਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਸਕੈਨਰ ਲਾਲ ਲਾਲ ਚਮਕਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਉਸ ਇਲਾਕੇ (ਜੰਗਲ ਹੀ ਸੀ, ਤਹਿਜੀਬਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ) ਵਿੱਚ ਨਾਓ ਬੇੜੀ ਭਾਲਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਇਸ ਹੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਟੋਬੀ ਸਿੰਧਬਾਦ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਤੱਕ ਅੱਪੜੀ ਸੀ। ਉਸ ਜੰਗਲ ਉੱਤੇ ਕਈ ਗੋੜੇ ਲਾ ਕੇ ਹਾਰ ਕੇ ਸਕੈਨਰਾਂ ਨੇ ਚਾਰ ਨਾਓ ਲੱਭ ਲਏ ਸਨ। ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਹੀ ਸਨ। ਉਹ ਵੀ ਜੰਗਲ ਦੀ ਸੰਘਣੀ ਥਾਂ ਵਿੱਚ।

- ਇੱਥੇ! ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਟਿਕਾਅ!- ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਨੇ ਹਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ। ਕੋਬੇ ਨੇ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਥੱਲੇ ਲਿਆਂਦਾ, ਰੂਬਾ ਦੀ ਨਾਓ ਲਾਗੇ। ਕੋਬੇ ਨੇ ਨਾਓ ਪਛਾਣ ਲਈ ਸੀ।

- ਇਤ ਤਾਂ ਉਹੀ ਨਾਓ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ-।

-ਅੱਛਾ?- ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਨੇ ਨਾਓ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਪਛਾਣ ਲਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਸੀ ਕਿ ਓਦੋਂ ਮੌਕਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ। ਗੁੱਸਾ ਸੀ ਕਿ ਕਲਦਾਰ ਨੇ ਬੇੜੀ ਉੱਥੋਂ ਦੂਰ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਦੰਦ ਅਤੇ ਸ਼ਆਤੁਫੰਗ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ।

- ਠੀਕ। ਹੁਣ ਦੇਖਦੇ ਆ ਉਹ ਕਿਸ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਨੇ! ਜਦ ਮੇਰੇ ਵਰਗਾ ਤਕੜਾ ਹੁੰਦਾ, ਅਣੀਆਂ ਮਣੀਆਂ ਤੋਂ ਢਾਈ ਜਣੀਆਂ!- ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਕਹਿ ਕੇ ਸ਼ਆਤੁਫੰਗ ਨੂੰ ਘੁੰਮਾਉਂਦਾ ਬੇੜੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਰਾਮਾ ਬਾਹਰ ਆਇਆ- ਕਾਂ ਕਾਂ- ਕਰਦਾ। ਪਰ ਕਲਦਾਰ ਦੇ ਕਾਂ ਕਾਂ ਮਤਲਬ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਸਨ। ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਨੂੰ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਮਝ ਸੀ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਕੋਬੇ ਤਰਜਮਾ ਕਰਨਾ ਲੱਗ ਪਿਆ।

- ਜੀ। ਤੁਸੀਂ ਹਾਰ ਵੀ ਸਕਦੇ ਹੋ-।

- ਅੱਜ ਨਹੀਂ। ਆਪਣੇ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕੋਥੇ। ਅੱਵਲ ਮਰਨਾ ਆਖਰ ਮਰਨਾ, ਫੇਰ ਮਰਨੇ ਤੋਂ ਕੀ ਡਰਨਾ-। ਕਹਿ ਕੇ ਰੂਮਾ ਦੀ ਨਾਓ ਵੱਲ ਵਧਿਆ।

* * * * *

ਸੱਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਟਾਹਣੀ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਲੁਪੇਟ ਲਿਆ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਟਾਹਣੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਮੋਟਾ ਧਾਰੀਦਾਰ ਲਾਲ ਪੀਲਾ ਸਰੀਰ ਘੁੰਮ ਘੁੰਮ ਕੇ ਟਾਹਣੀ ਨਾਲ ਚਿੰਬੜਿਆ। ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਲਾਲ ਤਿੱਖੀ ਜੀਭ ਨਿਕਲੀ। ਟਾਹਣੀ ਉਸ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਹਿੱਲੀ। ਰੁੱਖ ਦੇ ਸਬਜ਼ ਹੇਠਾਂ ਵਹੀਰ ਤੁਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਕਾਫ਼ਲੇ ਵਿੱਚ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਹਿੱਲਦੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਸਨ। ਜੰਗਲ ਦੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੈਦੀ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਟਾਹਣੀ ਦੇ ਥੱਲੇ ਸੱਪ ਨੂੰ ਚੱਲਦਾ ਦਿਸਿਆ, ਇੱਕ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਹੀ ਸੀ। ਸੋਸਨੀ। ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਰੱਸੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਚੁਰਾਸੀ ਸੀ, ਫੇਰ ਟੋਬੀ 'ਤੇ ਫੇਰ ਸਿੰਧ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਅਖੀਰਲੇ ਤੱਕ ਸੰਗਲ ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦੇਖ ਰੇਖ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਚਾਬਕ ਨਾਲ ਮਾਰਨਾ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਸਨ। ਇੰਝ ਇਹ ਕਾਫ਼ਲਾ ਜੰਗਲ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਛੁਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- ਇੱਥੇ ਕਾਹਤੋਂ ਮਿਲੇ? ਕੋਈ ਸ਼ਹਿਰ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ? ਜਿੱਥੇ ਕੰਮ-ਸੇ-ਕੰਮ ਲੋਕ ਭਲੇ ਮਾਣਸ ਹਨ? ਕੋਈ ਸੱਭਿ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣੀ ਰੱਖੋ? ਇੱਥੇ? ਜਿੱਥੇ ਜੰਗਲੀ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ? ਕੀ ਦਿਮਾਗ ਪਾਗਲ ਹੈ ਤੁਹਾਡਾ?-। ਸੋਸਨੀ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- ਚੁੱਪ ਕਰ ਸੋਸਨੀ- ਸਿੰਧ ਬੋਲਿਆ।

- ਆਹੋ। ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਭਲੇ ਮਾਣਸ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਭੇਤ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਣਾ ਸੀ! ਅੱਧੇ ਮੇਰੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹਨ! ਜੰਗਲ ਠੀਕ ਥਾਂ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪਰੋਂ! ਜਸੂਸਾਂ ਤੋਂ ਪਰੋਂ!- ਟੋਬੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਖਿੱਝ ਕੇ ਉਸ ਵੱਲ ਸੁੱਟਿਆ। ਟੋਬੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦੀ, ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਵਿੱਚ ਈਡੀ ਦੇ ਜਸੂਸਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲੈਣਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਕਰ ਦੇਣੀ ਸੀ। ਉੱਨਤ ਮੁਲਕਾਂ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਇਹ ਜੰਗਲ ਸੱਭਿਅਤਾ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਦੂਰ ਸੀ, ਪਰ ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਮਿਲਣਾ ਚੰਗਾ ਹੀ ਸੀ। ਚੰਗਾ? ਇੱਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸੋਸਨੀ ਦੀ ਸਹੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਹਾਲ ਦੇਖ! ਇਹ ਲੋਕ

ਕੌਣ ਸੀ? ‘ਤੇ ਸਾਡੇ ‘ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਾਹਤੋਂ ਕੀਤਾ? ਇਹ ਗੱਲ ਹਾਲੇ ਉਸ ਦੇ ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਪਈ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੁਕ ਤਾਂ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਲੁਕਣ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਇੱਥੇ ਆਈ ਸੀ। ਗ਼ਲਬਾ ਤਾਖ਼ਤ ‘ਤੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਸਭ ਜੰਗ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਕੀ ਪਤਾ ਕਿੰਨੇ ਟੱਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜੰਗ ਨੇ ਵਿਛੁੰਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ? ਜੋ ਟੋਬੀ ਨੇ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, ਸੱਚ ਹੀ ਸੀ। ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਸੁਲਤਾਨੀ’ਚ ਮੰਨਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਸਿੱਧੀ ਗਣਤੰਤਰੀ ਦੇ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਦਿੱਖਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਜੇ ਰਾਣੀ ਬਣ ਕੇ ਫੇਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੱਕ ਦੇ ਕੇ ਯਕ ਜਿਹਤੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਫੇਰ ਰੰਗ ਦਿਖਾਵੇਗੀ। ਫੇਰ ਫ਼ਾਇਦਾ ਸੀ। ਮੇਲਣਹਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸਭ ਦਾ ਇਤਫ਼ਾਕ ਕਰਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਆਹੋ। ਇਹ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੋਚਣੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਝਾਕ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਜਿਹਤੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਉਸ ‘ਤੇ ਹਿਕਾਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਣਾ ਸੀ, ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਹਨ? ਕੀ ਇਹੀ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਜਾਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ? ਕੀ ਇਹ ਈਡੀ ਦੇ ਲੋਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਨੇ? ਹੁਣ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਚਾਰ ਹਾਂ। ਉਹ ਸੌ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ।

ਹੁਣ ਫ਼ਲਕ ਕਾਲਾ ਜਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਵੇਲਾ ਦੌੜਦਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਲੱਗਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਤਿਆਹ ਵੀ। ਭੁੱਖ ਤੋਹ ਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਟੋਬੀ ਇੱਦਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਤੋਂ ਨਾਵਾਕਿਫ਼ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਲੀੜੇ ਮੁੜ੍ਹਕੇ ਨਾਲ ਤਰ ਸਨ। ਜੁੱਸਾ ਮੈਲਾ ਕੁਚੈਲਾ ਸੀ। ਵਾਲ ‘ਤੇ ਅੜ੍ਹਕਾਂ ਪੈਣੀਆਂ ਸਨ। ਸੰਗਲ ਭਾਰਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰ ਚਾਰ ਪੰਜ ਕਦਮ ਬਾਅਦ ਖੁੰਘ ਉੱਤੇ ਠੇਡਾ ਖਾਂਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਸੀ। ਚੁਰਾਸੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਜੰਗਲ ਹੁਣ ਪਾਗਲ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਪਾਗਲ ਨਹੀਂ! ਉੱਠ ਗਿਆ ਸੀ। ਦਿਨੇ ਚੁੱਪ ਸ਼ਾਂਤ ਸੀ। ਹੁਣ ਹਰ ਜੀਵ ਦਾ ਖੜਕਾ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਰ ਕਾਂ ਕਾਂ, ਹਰ ਟਰਟਰ। ਕੁਝ ਭੌਂਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਟੋਬੀ ਦੇ ਹੂਰੇ ਜਿੱਡੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਉੱਡ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਟੋਬੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਘੰਟੇ ਉੱਪਰ ਕੂਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ! ਸੋਸਨੀ ਤਕੜਾ ਸੀ, ਸਿੰਧ ਵੀ। ਉਹ ਨਹੀਂ ਡਿੱਗੇ। ਚੁਰਾਸੀ ਤਾਂ ਮਸ਼ੀਨ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿੱਥੇ ਡਿੱਗਣਾ ਸੀ? ਪਰ ਮੈਂ ਡਿੱਗ ਸਕਦੀ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਵੀ ਅਣਖ ਹੈ। ਮੈਂ ਸ਼ਹਾਨੀ ਹੈ! ਮੈਂ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਡਿੱਗਾਂਗੀ! ਸਤਿ ਬਚਨ! ਪਰ ਭੁੱਖ ਮਾਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਗਰਮੀ ਮਾਰ ਰਹੀ ਸੀ!

ਟੋਬੀ ਦੀ ਨਿਗੂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਖੜਾ ਬੂਟੇ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਬੂਟਾ ਰੰਗ ਬਰੰਗੀ ਸੀ। ਜਿੱਦਾਂ ਖਿਲਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਫੁੱਲ ਹੋਵੇ। ਫੁੱਲ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ 'ਤ ਤਿੱਖੀਆਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਲਾਲ (ਸ਼ਾਇਦ ਕਾਲੇ?' ਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ) ਸੁਲਾਂ ਸਨ। ਇੱਕ ਦਮ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਮਖੜੇ ਦੇ ਉੱਪਰ। ਉਸ ਨੂੰ ਬੂਟਾ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ!

ਇੱਕ ਹੋਰ ਘੰਟਾ ਰੰਦ 'ਤੇ ਤੁਰਨ'ਚ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦਾਣਾ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪ ਭੋਜਨ ਸਮੱਗਰੀ ਖਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸੀ। ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਟੋਬੀ ਵੱਲ ਸਿੰਧ ਝਾਕਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਦਿਸਦਾ ਸੀ ਕਿ ਟੋਬੀ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚ ਵੱਟ ਉੱਠਦੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੋਸਨੀ ਦੀ ਜੀਭ ਡੰਗ ਮਾਰ ਕੇ ਇੱਕ ਮੱਖੀ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਈ। ਮਨ ਵਿੱਚ ਟੋਬੀ ਦਾ ਹੱਸਣ ਨੂੰ ਚਿਤ ਕੀਤਾ। ਖੈਰ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਭੁੱਖ ਲੱਗਣੀ ਸੀ। ਇੰਝ ਮੱਖੀਆਂ ਖਾਵੇਗਾ, ਅਸੀਂ ਮੱਖੀਆਂ ਮਾਰਨ 'ਤੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ!

ਸਿੰਧ ਨੇ ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ। ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਏਨਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਸੂਹ ਲੈਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਅਕਸਰ ਸੋਸਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਸੀ, 'ਤੇ ਸੁਣ ਕੇ ਗੱਲ ਦੀ ਸੂਹ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਸੋਸਨੀ ਦੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਦਿਸਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਪਬੋਲੀ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫੇਰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਹੋਰ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕੇ ਰੰਦ 'ਤੇ ਤੋਰਿਆ।

ਚੁਰਾਸੀ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਟੋਬੀ ਹੁਣ ਹੰਢ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਅਤੇ ਬਾਹਾਂ'ਚ ਪਾ ਕੇ ਅੱਗੇ ਗਿਆ। ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ। ਇੰਝ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਲੰਘ ਗਿਆ, ਜਦ ਇੱਕ ਝੀਲ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਜੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨਖਲਸਤਾਨ ਲੱਗਾ। ਇੱਕ ਦਮ ਜੰਗਲ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਇੱਕ ਪੱਧਰਾ ਥਾਂ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਝੀਲ ਸੀ। ਝੀਲ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਟਿੱਲੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਟਿੱਲਾ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਉੱਚਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਝਰਨਾ ਝੀਲ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗਦਾ ਸੀ।

ਸਿੰਧ ਪਾਣੀ ਵੱਲ ਦੌੜ ਕੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਪੀਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਚੁਰਾਸੀ ਨੇ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਕੰਢੇ ਨਾਲ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤਾ 'ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਫੇਰ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਪਰਤਿਆ 'ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ

ਡੋਬ ਦਿੱਤਾ 'ਤੇ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ ਪੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ। ਟੋਬੀ ਦਿਆਂ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਘੁਸਰ ਮੁਸਰ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਹੱਸ ਰਹੇ ਸੀ। ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਇੱਕ ਗੋਡੇ ਉੱਤੇ ਭਾਰ ਰੱਖ ਕੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ ਪੀਤਾ। ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅਗਵਾਕਾਰਾਂ ਵੱਲ ਤਾੜਦਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਸਿੰਧ ਨਾਲ ਗੱਲ ਖੋਲ੍ਹੀ, ਪਰ ਅੱਖਾਂ ਹਾਲੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਸਨ।

- ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਹ ਹੀ ਥਾਂ ਮੰਜ਼ਲ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਹਾਲੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਹੀ ਅਸਾਨੂੰ ਇੱਥੇ ਅਰਾਮ ਕਰਨ ਦੇ ਰਹੇ ਨੇ-।

ਸਿੰਧ ਨੇ ਹਾਮੀ ਭਰ ਲਈ 'ਤੇ ਦੱਬੀ ਜੁਬਾਨ ਵਿੱਚ ਆਖਿਆ, - ਤੈਨੂੰ ਮਕਸਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਲੱਗਦਾ? -।

- ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਖੈਰ ਅਸਾਨੂੰ ਗੁਲਾਮੀ 'ਚ ਵੇਚਣਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਿਰਫ ਤੁਹਾਨੂੰ ਫੜਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖਾਣਾ ਹੈ! ਪਰ ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਹਾਲੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ ਹੈ? -।

- ਸਾਨੂੰ ਖਾਣ? - ਟੋਬੀ ਹੈਰਾਨ ਸੀ।

- ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਪਾਣੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੀਓ! ਮੈਂ...-। ਸੋਸਨੀ ਅੱਗੇ ਬੋਲਣ ਹੀ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਜਦ ਉਸ ਦੇ ਵੱਲ ਇੱਕ ਮੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਵਧਿਆ। ਮੋਟੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਿੰਨ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਜੰਗਲੀ ਖੁਰਮਾਨੀਆਂ ਸੁੱਟੀਆਂ। ਖੈਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਖੁਰਮਾਨੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਨਾਰੀਅਲਾਂ ਜਿੱਡੀਆਂ ਸਨ। ਚੁਰਾਸੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣੀ ਭੰਨ ਕੇ ਪਾੜ ਪਾੜ ਕੇ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਵਾਸਤੇ ਦਿੱਤੇ। ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਸੀ, ਇਵੇਂ ਹੀ ਖਾ ਲਏ। ਮੋਟਾ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਹੱਸ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ।

ਫੇਰ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਸੰਗਲ ਦਾ ਇੱਕ ਪਾਸਾ ਇੱਕ ਰੁੱਖ 'ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਰੁੱਖ ਨਾਲ। ਟੋਬੀ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਰਾਤ ਆਬਨੂਸੀ ਸੀ। ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਆ ਗਈ।

ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਟੋਬੀ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਸੁੱਤੀ ਰਹੀ। ਫੇਰ ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਿਹਨ ਉੱਪਰ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ। ਨੂਰਾਨੀ ਮਾਂ 'ਤੇ ਸੀ। ਬਾਲ ਬੱਚੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਖੇਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਘਰ ਵੱਡਾ

ਸੀ। ਮੱਠੀ ਹਵਾ ਵਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਬਾਪ, ਸੂਕੀ ਵੀ ਉੱਥੇ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਦਾ। ਸੰਡਾਲਿਆਂ ਦਾ ਜੱਦੀ ਘਰ ਸੀ। ਟੋਬੀ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਫੇਰ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਸੁਪਨਾ ਆਇਆ। ਹੁਣ ਉਹ ਦਸਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤਰ ਕਲਾ ਇੱਕ ਉਸਤਾਦ ਸਿਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਤਾਦ ਟੋਬੀ ਦਾ ਗੁਰੂਦੇਵ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ -ਢੱਟਾ ਖਾਨ- ਸੀ। ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ - ਹੋੜੀ- ਆਖਦੇ ਸੀ। ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਹੋੜੀ ਨੇ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਠੁੱਡਾ ਮਾਰ ਕੇ ਥੱਲੇ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਟੋਬੀ ਤੇਜ਼ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲੱਤ ਚੁੱਕੀ 'ਤੇ ਇੱਕ ਤਾਂ ਲੱਤ ਬਚਾ ਲਿੱਤੀ, 'ਤੇ ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਉਹੀ ਲੱਤ ਨਾਲ ਹੋੜੀ ਦੇ ਗੋਡੇ 'ਤੇ ਪੈਰ ਮਾਰਿਆ। ਉਸ ਹੀ ਪਲ ਹੋੜੀ ਨੇ ਮੁੱਕਾ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਟੋਬੀ ਨੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਮਾਰ ਕੇ ਪਰ੍ਹੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਹੋੜੀ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮੂਹਰੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਟੋਬੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਉਂਗਲੀਆਂ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਟੋਬੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਪਿੱਛੇ ਕੀਤਾ, 'ਤੇ ਹੋੜੀ ਨੇ ਟੋਬੀ ਦੀਆਂ ਪਿੰਨੀਆਂ ਫੜ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਭੁੰਜੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਪੈਰ ਲਮਕਾਇਆ, ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਸੀਸ 'ਤੇ ਠੱਪਾ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਟੋਬੀ ਹੱਸੀ, ਹੋੜੀ ਵੀ ਹੱਸਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਟੋਬੀ ਨੇ ਫੜ ਲਿਆ ਸੀ, 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਹੋੜੀ ਨੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹੋੜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬਦਾਮੀ ਰੂਪ ਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਵੀ ਮਲਾਗੀਰੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਮੁਖ ਪਤਲਾ ਸੀ, ਰੰਗ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਸੰਦਲੀ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਗੰਦਮੀ। ਉਸ ਦੇ ਵਾਲ ਵਿਰਲੇ 'ਤੇ ਕਾਲੇ ਸਨ, ਬੂਟ ਪੋਲਿਸ਼ ਜਿੰਨੇ ਕਾਲੇ। ਪਿੱਛੇ ਵਾਹੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਨੂਰਾਨੀ ਮਾਂ ਦੀ ਪੂਰਬੀ ਕੌਮ ਦਾ ਸੀ। ਹੋੜੀ ਨੇ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਲੜਨਾ ਸਿਖਾਇਆ ਸੀ। ਪੱਲਥਾ ਦਾ ਪਰਬੀਨ ਸੀ।

ਕਿਸੇ ਨੇ ਟੋਬੀ 'ਤੇ ਪੈਰ ਮਾਰਿਆ। ਹੋੜੀ ਨੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੇ। ਦੁੱਖ ਲੱਗਾ। ਟੋਬੀ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ। ਸਵੇਰ ਸੀ। ਉਹ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਝੀਲ ਕੋਲੇ ਪਈ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਖਲੋਤਾ ਸੀ, ਉੱਚੀ ਦੇਣੀ ਕੁਝ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਟੋਬੀ ਨੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇਖਿਆ। ਕਾਫ਼ਲਾ ਤੁਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਸਿੰਧ ਨੇ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਦਿੱਤਾ, ਐਨ ਜਿੰਦਾਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਹੋੜੀ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਟੋਬੀ ਨੇ ਫੜ ਲਿਆ 'ਤੇ ਸਿੰਧ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

- ਲੱਗਦਾ ਹੋਰ ਤੁਰਨਾ- ਸਿੰਧ ਬੋਲਿਆ।

ਰੂਬਾ 'ਤੇ ਲੇਕਸੀ ਕੰਧ ਕੋਲੇ ਪੁਚੰਚ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਕਈ ਲਾਸ਼ਾਂ ਸਨ। ਸਾਰੀਆਂ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਸਨ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਲੋਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਗਏ, ਕੰਧ ਵੱਲ ਵਧਦੇ। ਕੰਧ ਦਾ ਰੂਪ ਅਜੀਬ ਜਿਹਾ ਸੀ; ਚੁਰੜ ਮੁਰੜ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕੁਝ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਲੇਕਸੀ ਦੇਖ ਕੇ ਕਪਕਪੀ। ਮੱਖੀਆਂ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਉੱਡ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਡਿੱਗਿਆਂ ਉੱਤੇ ਬੈਠੀਆਂ ਸਨ। ਮੱਖੀਆਂ ਦਾ ਖੜਕਾ ਉੱਚਾ ਸੀ। ਹਾਰ ਕੇ ਰੂਬਾ ਕੰਧ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਖੱਬਿਓਂ ਰਾਹ ਗਿਆ। ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਲੇਕਸੀ ਸੱਜਿਓਂ ਪਾਸੇ ਗਈ। ਲੇਕਸੀ ਨੇ ਛੱਤੀ ਦੀ ਬੇਸੀਸ ਲੋਥ ਦੇਖ ਲਈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਰੂਬਾ ਨੇ ਟੁੱਟਿਆ ਗਲੋਬ ਦੇਖ ਲਿਆ। ਦੋਨਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ। ਫੇਰ ਰੂਬਾ ਨੂੰ ਹਿਕਾਰੂ ਦਿਸ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਖੁਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਸੀ। ਰੂਬਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਟੋਬੀ ਨਾਲ ਸੀ। ਪੈੜ ਕੱਢਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇੰਝ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਖੁਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਕੁਝ ਪੈੜਾਂ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਨ। ਦੋ ਇਨਸਾਨ। ਅਤੇ ਇੱਕ ਭਾਰੀ ਪੈੜ ਕਲਦਾਰ ਦੀ ਸੀ। ਦੂਜੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਸਨ।

- ਲੱਗਦਾ ਜੰਗਲ ਵੱਲ ਗਏ। ਸਾਤੋਂ ਦੋ ਘੰਟੇ ਪਹਿਲਾਂ!- ਉਸ ਨੇ ਜੰਗਲ ਵੱਲ ਉਂਗਲੀ ਕੀਤੀ। ਲੇਕਸੀ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ। ਦੋਨੋਂ ਫੇਰ ਫਟਾਫਟ ਜੰਗਲ 'ਚ ਦੌੜ ਗਏ। ਇੰਝ ਪੈੜਾਂ ਮਗਰ ਰਹੇ। ਅੱਧਾ ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਦ ਝੀਲ ਕੋਲ ਸਾਰਾ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਦਾ ਟੋਲਾ ਲੱਭ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੂਰੋਂ ਦੂਰਬੀਨ ਨਾਲ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਘੋਖਿਆ। ਸੰਗਲ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ, ਇੱਕ ਆਦਮੀ, ਇੱਕ ਕਲਦਾਰ 'ਤੇ ਟੋਬੀ ਦੇਖੇ।

- ਮੈਂ ਨਾਓ ਵਾਪਸ ਚੱਲਿਆ। ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰੀ ਜਾਹ। ਰੇਡਿਓ ਰਾਹੀਂ ਆਪਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਨਾਓ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ-। ਰੂਬਾ ਬੋਲਿਆ।

- ਠੀਕ-।

ਜਦ ਤੱਕ ਨਾਓ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਲਾਗੇ ਲੱਥੀ (ਉਸ ਦੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ ਬੰਦ ਰੱਖ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਲਿਆਂਦੀ ਸੀ), ਉਸ਼ਾ ਸੀ। ਉਸ਼ੇਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਫਲਕ ਭੂਸਲਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਨੇ ਨਾਓ ਵਿੱਚ ਦੇਖ

ਲੈਣਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਸੋਚ ਸੋਚ ਕੇ ਪਿੱਛਾਂ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਦੂਰ ਰਹਿ ਕੇ ਤਆਕਬ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਾਫਲਾ ਉੱਠ ਗਿਆ ਸੀ, 'ਤੇ ਫੇਰ ਤੁਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ।

* * * * *

ਜਦ ਰੂਬਾ ਨਾਓ ਉੱਡਾ ਕੇ ਝੀਲ ਵੱਲ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਦਰਖਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਹੁਣੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਸੀ। ਜਦ ਉਹ ਵਾਪਸ ਪਹੁੰਚਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇੜੀ ਵੀ ਰੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਰੂਪ ਵਟਾ ਕੇ ਲੁਕੋਈ ਸੀ। ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ ਰੂਬਾ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਨਾਓ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬੇੜੀ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਨ। ਨਾਲੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਰਾਤ ਧੁੰਧੂਕਾਰ ਸੀ।

ਨਾਓ ਉੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਟਾਹਣੀਆਂ ਬੇੜੀ ਉੱਤੇ ਲਾਹ ਕੇ ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਹੋਰਾਂ ਵੀ ਬੇੜੀ'ਚ ਬਹਿ ਕੇ ਨਭ ਉੱਤੇ ਚਲੇ ਗਏ।

* * * * *

ਟੋਬੀ ਹੁਣ ਬਿਲਫ ਸੀ। ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਬੌਰਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਕੀ ਪਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਦੈਣ ਵਾਂਗ ਆਸ ਪਾਸ ਅਜੀਬ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਿਸ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜੰਗਲ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਲੰਬੇ ਪੱਥਰੀ ਬੁਰਜ ਅੰਬਰ ਤੱਕ ਚੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ। ਪੱਥਰ ਭੂਸਲਾ 'ਤੇ ਦਕਿਆਨੂਸੀ ਸੀ। ਬੁਰਜਾਂ ਦੇ ਨੋਕ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਸਵਰਨ ਸਨ। ਉੱਪਰ ਦੇਖ ਕੇ ਘਾਮ ਚਕਾਚੌਂਧ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੀ ਆਸਾਰ ਕਦੀਆ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ? ਜਦ ਕਾਫਲਾ ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਚਲੇ ਗਿਆ ਸੀ, ਦਰਖਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਇਹੀ ਗੱਲ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ। ਹੁਣ ਕੰਧਾਂ ਦਿਸਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਰਾਖੀ ਖਲੋਏ ਸਨ। ਫੇਰ ਪੇੜ ਹਟ ਗਏ 'ਤੇ ਕੈਦੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਥਾਂ ਸੀ। ਟੋਬੀ ਸਹਿਮ ਗਈ!

ਇੱਕ ਰਾਹ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਪਰਾਣਾ ਅੱਧਾ ਡਿੱਗਿਆ ਮੰਦਰ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਬਨਸਪਤੀ ਕੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦੇਵਾਂ ਦਿਆਂ ਬੁੱਤਾਂ। ਪਰ ਉਸ ਬੁੱਤਾਂ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਥਾਂ ਦੇ ਦਖਲ ਵਿਚਾਲੇ, ਪੱਥ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ, ਅਗਾੜੀ ਪਿਛਾੜੀ, ਸੇਲ੍ਹੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਹਜ਼ਾਰ ਸੇਲ੍ਹੇ ਧਰਤ ਵਿੱਚ ਗੁੱਡੇ ਸਨ। ਸੇਲ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਲ ਪੰਕਤੀਆਂ ਸਨ। ਹਰ ਸੇਲ੍ਹੇ ਉੱਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੱਟਿਆ

ਹੋਇਆ ਸਿਰ ਸੀ। ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਸਨ। ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਕਿਸੇ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਵੀ ਸੀ!

ਟੋਬੀ ਉਬਾਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਪੇਟ ਉਸ ਖਾਧੇ ਹੋਏ ਫੱਲ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਖਾਲੀ ਸੀ। ਚੁਰਾਸੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਸੀਸਾਂ ਦਰਮਿਆਨ 'ਗਾਹਾਂ ਤੁਰੇ। ਸਿਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਸ਼ਕ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਦੀਦਾ ਪਤਾਮ ਵਿੱਚੋਂ ਕੰਨਖਜੂਰਾ ਜਾਂ ਸੱਪ ਨਿਕਲਿਆ; ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਭੱਬੂ। ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ'ਤੇ ਚਿੰਬੜ ਕੇ ਮਾਸ ਖਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਭੀਂ ਭੀਂ, ਭੀਂ ਭੀਂ, ਭੀਂ ਭੀਂ ਹੀ ਸੁਣਦਾ ਸੀ। ਗੁੰਜ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰੱਖਣ ਟੋਬੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਲੈ। ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸੀਸਾਂ ਉੱਤੇ ਰਹੀਆਂ। ਹਾਰ ਕੇ ਬੁੱਤਾਂ ਲਾਗੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ, ਮੰਦਰ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਕੋਲ। ਟੋਬੀ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ, ਕੁਝ ਸੇਲੂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਤਾਜ਼ੇ ਕਪਾਨ ਫਸਾਏ ਸਨ। ਟੋਬੀ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਕੁਝ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਸਨ, ਕੁਝ ਇਨਸਾਨ। ਇੱਕ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਗਈ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਿਰ ਸਨ! ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਖਾਲੀ ਸੇਲੂ ਵੀ ਸਨ।

ਟੋਬੀ ਦਾ ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉੱਚੀ ਦੇਣੀ ਚਿੱਲਾਵਾਂ! ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹੇੜੀ ਨੇ ਸਿਖਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਰਾਸ ਹੁੰਦੇ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਵਿੱਚ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਸੀਸ ਸੇਲੂ ਉੱਤੇ ਰੱਖਣੇ ਹਨ। ਪਰ ਹੇੜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਯਾਦ ਰੱਖੀ।

ਕੰਧ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੱਥਰੀ ਪੌੜੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਨਾ ਪਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਕਈ ਸਿਪਾਹੀ ਸਨ। ਜਦ ਉੱਪਰ ਪਹੁੰਚੇ, ਸਿੰਧ ਹੁਣੀ ਘੁੰਮ ਕੇ ਸੇਲੂ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸੀ। ਪੂਰੀ ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਫੌਜ। ਪਰ ਟੋਬੀ ਨੇ ਕੰਧ ਵੱਲ ਅੱਖਾਂ ਰੱਖੀਆਂ।

ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਿਆਂ ਬੁੱਤਾਂ ਵੱਲ ਤੱਕਦੀ ਰਹੀ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਜੰਜੀਰ ਨੂੰ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਬਾਹਾਂ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਫੇਰ ਇੱਕ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਨੇ ਕੰਧ ਵਿੱਚ ਲੁਕਿਆ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਨੂੰ। ਸਿਰਾਂ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਪਰ੍ਹੇ ਹੋਣੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਰਕੇ, ਟੋਬੀ ਮੂਹਰੇ ਹੋ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅੰਦਰ ਵੜ ਗਈ। ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ, ਸਿੰਧ, ਫੇਰ ਸੋਸਨੀ ਅਤੇ ਚੁਰਾਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਫੌਜੀ।

ਟੋਬੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਬੇਛੱਤ ਦਾਲਾਨ ਸੀ। ਵੇੜੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ। ਚੌਪਾਲ ਤੋਂ ਨਿੱਕਾ। ਵਿਚਕਾਰ ਪੱਥਰ ਦਾ ਗੋਲ ਮੋਲ ਮੇਜ਼ ਸੀ। ਕੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਲੰਮੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦੇਵ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਥਰ ਸਰੀਰ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪੋਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ। ਨਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਵੱਲ ਚਿੰਬੜੇ ਸੀ। ਬੂਟੇ ਹਰ ਨੁੱਕਰ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਗਦੇ ਸੀ। ਪੱਥਰ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦਸ ਪੱਥਰ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਸਨ। ਅੰਦਰ ਕਈ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਰਾਖੀ ਸਨ। ਇੱਕ ਨੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕੁਰਸੀਆਂ ਉੱਤੇ ਬਹਿਣ ਵਾਸਤੇ। ਸਾਰੇ ਬਹਿ ਗਏ। ਸਾਰੇ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਹੀ ਰਹੇ।

ਫੇਰ ਕੈਦੀ ਪਰਾਹੁੰਣੇ ਹੋ ਗਏ ਸੀ! ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਲੋਕ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਲੈ ਕੇ ਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ ਰੱਖਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਸੀ। ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਦੇਖੀਆਂ ਸਨ। ਕਾਲੇ, ਨੀਲੇ, ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਫਲ। ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਮਾਸ। ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਸਬਜ਼ੀ। ਗੰਗਾਸਾਗਰ ਲਾਲ, ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਰਸ ਨਾਲ ਭਰੇ ਸਨ। ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਐਨੀ ਭੁੱਖ ਸੀ! ਉਸ ਨੇ ਜਾਨਵਰ ਵਾਂਗ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖਿੱਚ ਖਿੱਚ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪਾਈਆਂ। ਕੋਈ ਇਹਤਿਆਜ਼ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਕਾਬੀਆਂ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨੂੰ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਭਰ ਲਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਿੰਧ ਨੇ ਵੀ ਇੰਝ ਕੀਤਾ। ਸੋਸਨੀ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ। ਜਦ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸਿੰਧ 'ਤੇ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ, ਫੇਰ ਹੀ ਖਾਣ ਲੱਗਾ। ਟੋਬੀ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਅੰਗੂਰ ਖਾ ਰਹੀ ਸੀ (ਜੋ ਜੁਗੂਨੂੰ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੇ ਸੀ), ਫੇਰ ਲਾਲ ਰਸ ਪੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਦ ਭੁੱਖ ਮਰ ਗਈ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਚਾਰ ਹਾਂ (ਰਕਾਬੀ ਚਰਾਸੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੀ ਰੱਖੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ), ਪਰ ਰਕਾਬੀਆਂ ਤਾਂ ਪੰਜ ਹਨ। ਨਾਲੇ ਪੰਜਵਾਂ ਥਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੈਠਾ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਤਿਆਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

- ਉਹ ਕਿਸ ਲਈ ਹੈ?- ਟੋਬੀ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- ਖੌਰੇ ਸਾਡੇ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਵਾਸਤੇ ਹੈ-। ਸਿੰਧ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

- ਮੇਜ਼ਬਾਨ!- ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਹੱਸ ਜੇ ਕਿਹਾ, - ਅਸਾਨੂੰ ਸੰਗਲਾਂ'ਚ ਇੱਥੇ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ! ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣਾ! ਬਾਹਰ ਕੱਟੇ ਸਿਰ ਦੇਖੇ ਨੇ? ਮੇਜ਼ਬਾਨ!-।

- ਸ਼ਾਇਦ ਆਪਾਂ ਕਾਹਲੀ'ਚ ਖਾ ਲਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਡੀਕਣਾ ਸੀ-
ਚੁਰਾਸੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਿੱਚ ਪਾਈ।

- ਤੁਸਾਂ ਬੜਾ ਹੀ ਦਿਲਚਸਪ ਸਵਾਲ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸਾਨੂੰ
ਅਸਾਡੇ ਜੇਲ੍ਹਰ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਉਡੀਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ! ਅਸਾਂ ਬਹੁਤ ਗੁਸਤਾਖ
ਹਾਂ!-। ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਸਾੜਵੀਂ ਟਿੱਪਣੀ ਆਖੀ।- ਸਭ ਪਾਗਲ ਨੇ? ਹੁਣ ਹੋਰ
ਨਾ ਖਾਓ!-।

- ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ?- ਇੱਕ ਆਵਾਜ਼ ਗੁੰਜੀ।

ਸਾਰੇ ਘੁੰਮ ਕੇ ਉਸ ਅਵਾਜ਼ ਵੱਲ ਝਾਕੇ। ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਇਨਸਾਨ
ਆਦਮੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਣ ਲਾਗੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਬੰਦਾ ਛੇ ਫੁੱਟ ਤੋਂ ਕੁਝ ਇੰਚ ਵੱਡਾ
ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਵਾਲ ਪਤਲੇ ਤੇ ਪੀਲੇ ਸਨ। ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਚੌਰਸ ਸੀ, ਮੱਥਾ
ਚੌੜ੍ਹਾ, ਜਬਾੜ੍ਹਾ ਭਾਰਾ 'ਤੇ ਸਖ਼ਤ। ਮੂੰਹ ਬੇਵਾਲ ਸੀ। ਬੁੱਲ੍ਹ ਪਤਲੇ ਸਨ, ਪਰ
ਵਿਲਾਸੀ। ਨੱਕ ਤਿੱਖਾ ਸੀ, ਪਰ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਨੈਣ ਨੱਕ ਤੋਂ
ਦੂਰ ਰੱਖੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਕਮਾਲ ਦਾ ਨੀਲਾ ਸੀ। ਹਲਕਾ ਨੀਲਾ,
ਪਰ ਚਮਕਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਨੁਰਾਨੀ ਮਾਂ ਦਾ ਅੰਬਰੀ ਅਸਮਾਨ ਸਿਖਰ ਦੁਪਿਹਰ
ਹੁੰਦਾ। ਫੇਰ ਵੀ ਅੱਖਾਂ ਬੇਜਜ਼ਬਾਤੀਆਂ ਸਨ। ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਮੱਛੀ ਦੇ ਨਿਰਜਿੰਦ
ਨੇਤਰ। ਜੁੱਸਾ ਹੱਟਾ ਕੱਟਾ ਸੀ। ਨਾ ਪਤਲਾ, ਨਾ ਭਾਰਾ। ਲੀੜਿਆਂ ਹੇਠ
ਚਰਬਿਆ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਸ਼ੀਰ ਸੂਰਤ ਸੀ। ਮਤਲਬ
ਉਸ ਗੋਰੀ ਕੌਮ ਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਾਰੀਖ ਨੇ ਗੁਲਾਮ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।
ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਜ਼ਾਮਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਚਿੱਟੇ ਚੀਨੋ ਪਾਏ ਸਨ ਅਤੇ ਛਿੱਤਰ ਟ੍ਰੈਨਰ
ਸਨ। ਕਮੀਜ਼ ਵੀ ਚਿੱਟੀ ਸੀ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ, ਕਿਨਾਰੀ ਗੋਡਿਆਂ ਦੇ ਹੇਠ ਰੁੜ੍ਹਦੀ
ਸੀ। ਕਮੀਜ਼ ਦੀਆਂ ਆਸਤੀਨਾਂ ਵੀ ਚੌੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ।

- ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੀਡਰ ਹੈ?- ਸੋਸਨੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਸੀ।
ਉਸ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਕਿ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਇਨਸਾਨ ਆਦਮੀ
ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਗੋਰਾ। ਬੰਦੇ ਨੇ ਸਿਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਟੇਢਾ ਕਰ ਕੇ, ਮੁਸਕਾਨ ਦੇ ਕੇ, ਹਾਂ
ਵਿੱਚ ਹਿਲਾਇਆ।

- ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਅਸਾਡਾ ਖਾਣਾ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰ ਹਲਾਹਲ ਪਾਇਆ
ਹੋਵੇਗਾ!-।

- ਕਿਉਂ? ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ ਮੇਜ਼ ਤੋਂ ਹੀ ਖਾਣਾ ਹੈ-। ਆਦਮੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚੱਕਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕੁਰਸੀ ਉੱਤੇ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਰਫੀਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹਾਲੇ ਵੀ ਸੋਸਨੀ ਉੱਤੇ ਸਨ।

- ਜੇ ਅਸਾਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਉਂ ਅਸਾਨੂੰ ਸੰਗਲਾਂ'ਚ ਇੱਥੇ ਲਿਆਂਦਾ? ਭੁੱਖੇ ਭੁੱਖੇ, ਜਿਵੇਂ ਅਸਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵੈਰੀ ਹਾਂ!-। ਸੋਸਨੀ ਮੱਘਰ ਬੋਲਿਆ। - ਅਸਾਨੂੰ ਗੁਲਾਮੀ'ਚ ਵੇਚਨਾ?-।

ਚਿੱਟਾ ਬੰਦਾ ਠਹਾਕਾ ਮਾਰਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਜਦ ਹਾਸਾ ਹਟ ਗਿਆ, ਬੋਲਿਆ- ਆਹੋ। ਇਹੀ ਖੀਰ ਚਿੱਝ ਰਹੀ ਹੈ!-।

- ਤਾਹਨੇ ਨਾ ਮਾਰ- ਸਿੰਧ ਫ਼ਰਮਾਇਆ। ਇੱਕ ਦਮ ਗੋਰੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਲੰਮਾ ਹੌਕਾ ਖਿੱਚ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

- ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੁਲਾਮੀ'ਚ ਨਹੀਂ ਵੇਚਦਾ। ਸਮਝਦਾ ਕਿਉਂ ਆਖਦੇ ਨੇ। ਜਿੰਦਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਥੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਸਿਪਾਹੀ ਜੰਗਲੀ ਲੋਕ ਹਨ। ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ, ਜੇ ਤਰੀਕਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ...ਖੱਟੜ ਸੀ-।

- ਹਾਲੇ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, 'ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕਾਹਤੋਂ ਕੈਦ ਕੀਤਾ?-'। ਜਿੰਨਾ ਗੁੱਸਾ ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਖਾਦਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਗੁੱਸਾ ਹੁਣ ਸਿੰਦ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤਾ।

- ਨਾਂ। ਨਾਂ ਮੇਰਾ ਕੂਨਰ ਹੈ-।

- ਕੂਨਰ ਕੀ? ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਂ, ਗੋਤ ਦਾ ਨਾਂ? ਕੌਣ ਹੈ, 'ਤੇ ਸਾਤੋਂ ਕੀ ਲੈਣਾ?-' ਸਿੰਧ ਉਸ ਨੂੰ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੈ ਗਿਆ।

- ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ। ਨਾਂ'ਚ ਕੀ ਹੈ? ਖਾਓ। ਅਰਾਮ ਕਰੋ। ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ-। ਸਭ ਵੱਲ ਬਰਫੀਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਗਹੁ ਨਾਲ ਸੁਰਾਖ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। - ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਵਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਨਹੀਂ ਹੈ-। ਇਸ ਪਲ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਕਾਬੀ'ਚ ਖਾਣਾ ਭਰਿਆ। ਲਾਲ ਮਾਸ, ਨੀਲੀ ਸਬਜ਼ੀ। - ਮੇਰਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਜੰਗਲ'ਚ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ? ਆਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਮੁਲਕਾਂ'ਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਖੁਸ਼? ਇੱਥੇ ਕਾਹਤੋਂ ਆਏ? ਤੁਹਾਡੇ ਦੇਸ਼ਾਂ'ਚ ਹਰ ਅਸੂਲ ਹੈ-। ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਜੰਗਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ।

- ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ, ਪਰ ਤੂੰ ਮਨੋਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ-। ਸਿੰਧ ਨੇ ਕਿਹਾ।

- ਅੱਛਾ? ਬਾਹਰਲੇ ਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਭਾਵੇਂ ਹੋਣ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਮੇਰਾ ਜੰਗਲ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਫਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇੱਥੇ ਆ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਗਲਤੀ ਹੈ। ਜੰਗ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਜੰਗ- ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਜੰਗ ਉੱਤੇ ਪੱਕ ਪਕਾ ਸੀ।

- ਤੁਹਾਡੇ ਜੰਗ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ। ਪਰ ਹਾਂ, ਜੰਗ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਹੀ ਇੱਥੇ ਆਏ ਹਾਂ। ਦਰਅਸਲ ਮੈਨੂੰ ਇੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਆਂਦਾ। ਮੇਰੇ ਵੇਲੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਣ-। ਟੋਬੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਬੋਲੀ।

ਕੂਨਰ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਸੰਖੀ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਲਾਲ ਮਾਸ ਕੁਤਰਦਾ ਟੋਬੀ ਵੱਲ ਦੇਖਦਾ ਸੀ। ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ। ਜਦ ਖਾ ਹਟਿਆ, ਬੋਲਿਆ, - ਵੇਲੀ? ਮੇਰੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ-।

- ਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਜੰਗ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ। ਉਹ ਵੇਲੀ... ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਬਾਹਰ ਸੋਲ੍ਹਿਆਂ ਉੱਤੇ ਨੇ! ਮੇਰੇ ਖ਼ਿਆਲ'ਚ ਹੁਣ ਤੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ!-। ਟੋਬੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣੀ ਕਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਮੁਖੜਾ ਦਹੀਂ ਰੰਗੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

- ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਹਟਿਆ। ਮੇਰਾ ਜੰਗਲ। ਮੇਰਾ ਜੰਗ-। 'ਤੇ ਫੇਰ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

- ਕਿਹੜਾ ਜੰਗ!- ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- ਅਨਿਆਂ ਨਾਲ-।

- ਬਾਹਰ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਸੀਸ ਹਨ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਕਸਾਈ ਹੈ! ਬੁੱਚੜ!-।

- 'ਤੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਤੇਰੇ ਕਈ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਸਿਪਾਹੀ ਹਨ। ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਨਤੀ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ-। ਕੂਨਰ ਖਾਈ ਗਿਆ।- ਹੋ ਸਕਦਾ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਦਿਹਾੜਾ, ਜਦ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਜਨਤਾ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਆਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣ ਉਸ ਹੀ ਨੀਲੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਫੁੱਕਣਾ ਪਿਆ। ਜੇ ਕੋਈ ਕੌਮ ਦਾ ਇੱਕ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਹੁੰਦਾ,

ਸਾਰੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ...ਸਬਕ ਸਿਖਾਈਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਸੀਂ ਗੋਰਿਆਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਕਾਲਿਆਂ ਪੂਰਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗੁਲਾਮੀ ਹੇਠ ਰਹਿ ਕੇ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਕੌਮ ਦੇ ਘੱਟ ਨੰਬਰ ਹੁੰਦੇ, ਵੱਡੀ ਨੰਬਰ ਵਾਲੀ ਕੌਮ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਨਾ? ਕੀ ਖਿਆਲ ਛੈਲ ਛਬੀਲਿਆ- ਉਸ ਨੇ ਸਿੰਧ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਚਾਰ ਕੀਤੀਆਂ।

ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇਖਿਆ। ਸਹੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਰਾਖੀ ਆਸ ਪਾਸ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਕੰਧਾਂ ਉੱਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਚਿੰਬੜੇ ਸਨ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਕੂਨਰ ਦੀ ਫੌਜ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮਾਰ ਸਕਦੇ ਸਨ? ਹੋ ਸਕਦਾ ਇਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਬਾਹਰ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਦਰ ਸੀ? ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਮੰਦਰ ਵਾਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਸਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਨ? ਹੋ ਸਕਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਅਲਪ ਸੰਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦਾ? ਜੇ ਲੜਾਈ ਧਰਮ ਉੱਤੇ ਸੀ। ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਾਨਵਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੱਥੇ ਟੇਕਣ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦਾ?

- ਸਾਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇ। ਆਪਣੀ ਜੰਗ ਲੜੀ ਜਾਹ। ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਤੈਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੇ। ਅਸੀਂ ਨਾਓਆਂ'ਚ ਪੁਲਾੜ'ਚ ਪਰਤ ਜਾਵਾਂਗੇ-। ਸਿੰਧ ਨੇ ਠਰੰਮ੍ਹੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ। ਟੋਬੀ ਉਸ ਵੱਲ ਝਾਕੀ। ਮਨ'ਚ ਸੋਚੀ, ਕੂਨਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲੋਕ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ! ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਬਚ ਕੇ ਗਲਬਾਂ ਤਖ਼ਤ ਪਹੁੰਚੂੰਗੀ? ਜੇ ਮੈਂ ਹਿਕਾਰੂ ਦੇ ਕਤਲ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਬਾਰੇ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ, ਫੇਰ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰ ਦੇਣਗੇ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਸਿੰਧ ਦੀ ਸੋਚ ਕੰਮ ਕਰ ਜਾਵੇਗੀ?

- ਹੁਣ ਤਾਂ ਆ ਚੁੱਕੇ। ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਪਰਾਹੁੰਣੇ ਆਂ! ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪੈਣਾ, ਕਿਸ ਦੇ ਪਾਸੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ, ਜੇ ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ-। ਕੂਨਰ ਨੇ ਰਕਾਬੀ ਪਰ੍ਹੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

- ਕਿਹੜੇ ਪਾਪੀ? ਉਸ ਬੱਚੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਕੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ? ਲੇਵੀ ਦੇ ਮਿੱਤਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਕੱਟ ਦਿੱਤੇ? ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਨਾ ਕੀਤਾ ਸੀ? - ਸੋਸਨੀ ਹੈਰਾਨ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਹੈਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਬਿਨਾ ਸੋਚਿਆ, ਟੋਬੀ ਬਾਰੇ ਬੋਲ ਗਿਆ। ਪਰ ਪੂਰਾ ਬੁੱਧੂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਕਲੀ ਨਾਂ, ਲੇਵੀ ਵਰਤਿਆ ਸੀ।

- ਲੇਵੀ?- ਕੂਨਰ ਨੇ ਟੋਬੀ ਵੱਲ ਬਰਫੀਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕੀਤੀਆਂ।

- ਤੂੰ ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੇਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਤਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੰਗ ਲੜ ਰਹੀ ਹੈ? ਫੇਰ ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਸਮਝ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਏ-।

- ਕੀ ਗੱਲ ਦੀ, ਉਹ ਸਹੀ ਬੋਲਿਆ- ਟੋਬੀ ਨੇ ਸੋਸਨੀ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ, ਭਾਵੇਂ ਖਿੱਝ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਲੇਵੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

- ਉਹ? ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ। ਅਦਬ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਤਿਆਰਫ ਕਰਵਾਓ-। ਕੂਨਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਟੋਬੀ ਵਿੱਚ ਗੱਡੀਆਂ।

- ਮੈਂ ਲੇਵੀ ਹਾਂ। ਇਹ ਕਲਦਾਰ ਚੁਰਾਸੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਮਿੱਤਰ ਹਿਕਾਰੂ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੋ ਪਾਪੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਵੀ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ?-। ਟੋਬੀ ਦੀ ਜਕ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ ਸੀ।

- ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ। ਮੇਰਾ ਜੰਗਲ ਹੈ। 'ਤੇ ਅੰਦਰ ਬਿਨਾ ਆਖੇ ਆਏ ਹਨ। ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਜਾਨੀ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਪਰ ਉਹ ਬੱਚੇ?- ਹੁਣ ਕੂਨਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸੋਸਨੀ ਵੱਲ ਗਈਆਂ, ਜਿੰਦਾਂ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰੇ ਦੀ ਨੇਤਰੀ ਬੱਤੀ ਇੱਕ ਜਗਾਜ਼ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਤੀਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।- ਪਾਪੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ? ਨਸ਼ੀਲੀ ਵਸਤੂ-।

- ਨਸ਼ੇ? ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਮਤਲਬ ਕਿ...-। ਸੋਸਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਟੁੱਕ ਦਿੱਤੀ।

- ਨਸ਼ੇ ਲੈਣਾ, ਦੇਣਾ, ਖਾਣਾ, ਪਾਪ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਗ੍ਰਹਿ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਹਾਂ, ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਵੀ ਨੂਰਾਨੀ ਮਾਂ' ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਵੀ ਇਹ ਹੀ ਕਠਨਾਈ ਸੀ। ਪਰ ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਮਹਾਮਾਰੀ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ। ਕੀ ਕਰੀਏ? ਜੇ ਖਾਣ ਨੂੰ ਹੱਟਦੇ ਨਹੀਂ, ਫੇਰ ਸਜਾ ਹੀ ਦੇਣੀ ਪੈਣੀ ਹੈ-।

- ਜੇਲ੍ਹ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ- ਸਿੰਧ ਨੇ ਕਿਹਾ।

- ਜ਼ਰੂਰ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ। ਸਾਡੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ। ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਮੈਂ ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਜੰਗਲੀ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਬਾਹਰੋਂ ਹੋ। ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਖੈਰ, ਲੇਵੀ ਤੂੰ ਇਸ

ਆਦਮੀ'ਤੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦੇ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ-। ਹੁਣ ਸੋਸਨੀ ਸਿੰਧ ਵੱਲ ਦੇਖੀ ਗਿਆ। ਚੁੱਪ।

ਚੁੱਪ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਹਥਿਆਰ ਹੈ। ਹਾਰ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੋਲਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ। ਕੂਨਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਸਖ਼ਤ ਰਿਹਾ। ਹਾਰ ਕੇ, ਸਿੰਧ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅਸਲੀ ਨਾਂ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ। ਫੇਰ ਝਕਦੇ ਝਕਦੇ, ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਵੀ। ਟੋਬੀ ਨੇ ਦੇਖ ਲਿਆ ਕਿ ਕੂਨਰ ਨੇ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਹੀ ਆਖਣਾ ਸੀ। ਸੋ ਟੋਬੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, - ਪਰ 'ਫੀਮ ਖਾਣ ਲਈ ਮੌਤ ਤਾਂ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾ ਹੈ'?-।

- ਮੌਤ? ਮੌਤ ਤਾਂ ਉਪਕਾਰੀ ਦੰਡ ਹੈ। ਉਹ ਸਿਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹੀ ਮਤਲਬ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਮਝ ਆਵੇ ਕਿ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਕੌਮ ਗੁਲਾਮੀ'ਚੋਂ ਆਈ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ, ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਔਖਿਆਈ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਜ਼ਾ ਕੀ ਹੁੰਦੀ। ਇੱਥੇ ਦੇ ਜੰਗਲੀ ਲੋਕ ਵੀ ਸਮਝਦੇ ਨੇ। ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨਾਂ'ਚ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਮਾਵਾ 'ਤੇ ਅਫੀਮ ਵੇਚੇ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ੇਬਾਜ਼ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਮਲ ਕਰ ਕੇ ਪੱਕੇ ਗਾਹਕ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਏ। ਫੇਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚਿੱਟਾ 'ਤੇ ਗਾਂਜਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਅਮਲੀ ਬਣ ਗਏ। ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਲੜਨਾ ਹਟ ਗਏ। ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਹੱਕ ਹੈ ਵੀ ਕੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਆਪਣੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਭੁੱਲ ਗਏ। ਵੱਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਨੇ ਇਰਾਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਫੀਮਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕੂਗੇ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਗੇ। ਉਸ ਹੀ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਗਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਤੇਰੇ ਜੰਗ ਦਾ ਨਹੀਂ ਪਤਾ, ਪਰ ਉਸ ਦਿਨਾਂ'ਚ ਹੋਰ ਜੰਗ ਲੜ ਰਹੇ ਸੀ। ਪਤਾ ਸਾਡਾ ਮਕਸਦ ਕੀ ਸੀ? ਅਫੀਮਦਾਰਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨ। ਮਤਲਬ ਚਿੱਟੇ ਨੂੰ ਵੇਚਣਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਜੰਗ ਲੜਨੀ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਜੰਗਲੀ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਖੜਿਆ...ਬੱਸ ਫ਼ੌਜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ ਉਸ ਰੋੜੇ ਨੂੰ ਪਰ੍ਹੇ ਸੁੱਟਣਾ। 'ਤੇ ਜੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ...ਮਾਰ ਮਰਦੀਆ ਕੀਤਾ...ਖੱਭਾ ਕੀਤਾ...ਮੇਰੀ ਕਿੱਥੇ ਫ਼ੌਜੀਦਾਰੀ ਨੂੰ ਸਿਉਂਕ ਲੱਗਣੀ ਸੀ...। ਅੱਧੀ ਫ਼ੌਜ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸੀ, ਅੱਧੀ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਦੀ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਗ੍ਰਹਿਆਂ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਸਾਂ। ਮਾਂ-ਪਿਓ ਸਾਹਮਣੇ ਸੂਈਆਂ ਬਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾੜਾਂ'ਚ ਖੋਭਦੇ ਦਿਸਦੇ ਸੀ। ਸੋ ਜਦ ਨੀਤੀ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝ ਸੀ? ਸਾਨੂੰ ਜੰਗਲ'ਚ ਵਾਪਸ ਭੇਜਿਆ। ਪਰ ਹੁਣ ਅਫੀਮ ਦੀ ਅਨੀਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੁਣ ਸੁਨੀਤੀ ਸੀ। ਨਸ਼ਿਆਂ ਨੇ ਜੰਗਲ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੱਕ ਕੰਮ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਫੀਮ ਵੇਚੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਖਾਂਦੇ ਸੀ! ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਹੁਣ ਵੱਡਾ ਜੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹੀ ਜੰਗਲੀ ਬੱਚੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸੀ ਲੜਨ ਵਾਸਤੇ। ਫ਼ੌਜ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ। ਸੋ ਹੁਣ

ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਫਾ ਦੇਣੀ ਪੈਣੀ ਸੀ, ਅੱਛਾ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਸੋ ਇਲਾਜ ਨਾਲ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਗਏ-।

- ਇਹ ਜੰਗ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਹੋਇਆ ਸੀ?- ਟੋਬੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, ਮਨ ਵਿੱਚ ਹਾਲੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਕੱਟੇ ਗਏ ਸੀ'ਤੇ ਹਿਕਾਰੂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੋਚਦੀ ਸੀ।

- ਤੇਰੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ, ਛੁੱਥੀਲੀਏ-। ਜਿਵੇਂ ਟੋਬੀ ਦੇ ਖਲਲ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਸੋਚ ਦੀ ਲੜੀ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ ਕੀ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ। - ਸਾਡਾ ਨਵਾਂ ਕੰਮ ਸੀ ਟੀਕੇ ਲਾਉਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ'ਚ ਦਵਾਈ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਜੰਗਲੀ ਲੋਕ ਬਦ ਗੁਮਾਨ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਤੁਸੀਂ ਬਾਹਰ ਸੀਸਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਹਿਮ ਦੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹੋ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵੇਲੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਵੀ ਕੱਟੇ? ਆਹੋ, ਕੱਟੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਪਾਸਾ ਲਿਓ, ਨਹੀਂ ਸੀਸ ਦਿਓ। ਮੇਰਾ ਜੰਗਲ ਹੈ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਮੈਂ ਜੰਗ'ਚ ਹਾਂ ਅਫੀਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼। ਜੰਗਲੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਵਰਤਦਾ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ। ਉਸ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਕੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਜਦ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਬਦ ਗੁਮਾਨ ਹੋ ਕੇ...ਮੈਂ ਉਹੀ ਤਰਾਸ ਦੇਖ ਨੇ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਨੇ ਦੇਖੇ ਹਨ, ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ਖੂਨੀ ਆਖਣ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ-।

- ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੈ! ਤੂੰ ਖੂਨੀ ਹੈ! ਤੈਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ!- ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਉਚੀ ਦੇਣੀ ਚਿਲਾਇਆ।

- ਨਹੀਂ ਛੁੱਥੀਲਿਆ! ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਖੂਨੀ ਨਹੀਂ ਆਖ ਸਕਦਾ। ਮਾਰਨਾ ਮੈਨੂੰ? ਜ਼ਰੂਰ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਛੁੱਥੀਲਿਆ। ਜ਼ਰੂਰ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਮੇਰੇ'ਤੇ ਮੱਤ ਨਹੀਂ ਜੰਮਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਹੱਕ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਸਲੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੈਬਤ ਕੀ ਹੈ, ਖ਼ੌਫ਼ ਕੀ ਹੈ। ਮਾਂ-ਪਿਓ ਵਾਸਤੇ ਖ਼ੌਫ਼ ਕੀ ਹੈ। ਖ਼ੌਫ਼ ਦਾ ਵੀ ਮੂੰਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਛੁੱਥੀਲਿਆ। ਨਾਲੇ ਉਸ ਮੁਖ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਬਣਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਖ਼ੌਫ਼ ਤੋਂ ਡਰੋਂ, ਖ਼ਾਸ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਖ਼ੌਫ਼ ਤੋਂ ਡਰੋਂ। ਚੰਗਾ ਹੈ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੇਲੀ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖੋਂ! ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੰਗਲੀ ਲੋਕ ਬਦ ਗੁਮਾਨ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਅਸੀਂ ਟੀਕੇ ਲਾ ਕੇ ਤੁਰ ਪਏ ਸਾਂ, ਸਾਡੇ ਮਗਰ ਇੱਕ ਪਿਓ ਨੱਸਿਆ। ਰੋਹੀ ਗਿਆ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਾਹਤੋਂ। ਸਾਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ। ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਤਾ ਕੀ ਸੀ? ਹਰ ਜਣਿਆਂ ਜਿਸ ਦੇ ਟੀਕਾ ਲਾਇਆ

ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਬਾਂਹ ਕੱਟ ਦਿੱਤੀ ਸੀ! ਭੁੱਜੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬਾਂਹਾਂ ਦੀ ਢੇਰੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਪਾਂ ਨੇ ਕੱਟ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਬੱਚਿਆਂ'ਚ ਹੋਰ ਅਫ਼ੀਮ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਅਮਲੀ ਨਾੜਾਂ'ਚ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਖਾਸ ਬਾਂਹਾਂ'ਚ! ਹੁਣ ਭੁੱਜੇ ਪਈਆਂ ਸਨ! ਮੈਂ ਦੇਖ ਕੇ ਰੋਇਆ, ਜਿਵੇਂ ਜ਼ਨਾਨੀ ਰੋਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਹੀ ਜ਼ਨਾਨੀ ਹੁੰਦਾਂ। ਪਰ ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਗਈ। ਹੋਸ਼ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਹੀ ਪਲ ਵਿੱਚ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਨਰੋਏ ਸਨ! ਸਾਡੇ! ਕਿਉਂ? ਕਿਉਂਕਿ ਹਿੰਮਤ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਮਾਂ-ਪਿਓ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਵਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਟੱਬਰ ਸਨ, ਬੱਚੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ। 'ਤੇ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ, ਜਿੰਨੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਆਪਣਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬਾਂਹਾਂ ਕੱਟੀਆਂ, ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹੀ ਤਕੜੇ ਸਨ। ਕਾਸ਼! ਜੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਅਜਿਹੇ ਦਸ ਬੰਦੇ ਹੁੰਦੇ, ਮੈਂ ਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ? ਇਹ ਬੰਦੇ ਅਸੂਲਦਾਰ ਹਨ, ਆਚਾਰੀ ਹਨ। ਪਰ ਖੌਫਨਾਕ ਵੀ ਹਨ। ਕੀ ਨਹੀਂ ਆਪਣੇ ਟੱਬਰ ਵਾਸਤੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ? ਮਾਰ ਸਕਦੇ, ਜਿਹਨੂੰ ਮਰਜ਼ੀ, ਸੋਚ ਬਿਨਾ, ਜਜ਼ਬੇ ਬਿਨਾ ਅਤੇ ਨਿਤਾਰੇ ਬਿਨਾ। ਇਹ ਹੈ ਫੌਜ!-।

- ਤੂੰ ਤਾਂ ਪਾਗਲ ਹੈ- ਸਿੰਧ ਬੋਲਿਆ।

- ਨਹੀਂ ਫੁਬੀਲਿਆ। ਮੈਂ ਪਾਗਲ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਸਮਝਦਾਰ ਹਾਂ। ਇਸ ਜੰਗਲ'ਚ ਲੋਕ ਦੁਸ਼ਮਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਕੱਟ ਕੇ ਭਾਲਾਂ'ਤੇ ਰੱਖਦੇ ਨੇ! ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੀ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣਾ, ਡਰਾਉਣਾ, ਇੰਝ ਹੀ ਕਰਦੇ ਨੇ! ਡਰ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਬਦਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੀ ਗੱਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖੀ!-। ਕੂਨਰ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

- ਨਹੀਂ। ਗਲਤ। ਤੂੰ ਪਾਗਲ ਹੀ ਹੈ। ਜੇ ਬੱਚੇ ਅਫ਼ੀਮ ਖਾਂਦੇ, ਬਹੁਤ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਹਨ। ਤੇਰਾ ਜੰਗ ਗਲਤ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਮਝਾਈਦਾ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਨਾਲ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਓ ਕਿ ਨਸ਼ੇ ਕੁਮੱਤ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਅਸਰ ਦਾ ਦੱਸੋ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਸ਼ੇ ਦਿੱਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿਓ। ਅਫ਼ੀਮ ਰਸਾਨੀ ਤੋੜੋ! ਚਿੱਟੇ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਖਤਮ ਕਰੋ!- ਸਿੰਧ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵਿਚਾਰ ਦੱਸਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕੂਨਰ ਅਤੇ ਉਸ ਪੁਲੀਸਿਆਂ'ਚ, ਜੋ ਸ਼ਰਾਬੀ ਇਆਣਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ'ਚੋਂ ਭਰ ਸਿਆਲ ਵੇਲੇ ਬਾਹਰ ਬਰਫ ਵਿੱਚ ਮਰਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਨਕਲੀ ਟਕਰਾ'ਚ ਫੂਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ।- ਨਾਲੇ ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਏ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲੀ

ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਸਜਾ ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਸਿਰ ਉਸ ਸੇਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕੂਨਰ ਸਾਹਿਬ!-।

- ਜੋ ਸੀ, ਸੀ, ਜੋ ਹਾਂ, ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੁਣ ਦੇਵਤਾ ਆਂ। ਮੇਰੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਹ ਮੰਦਰ ਹੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਇੱਕ ਖ਼ਿਆਲ ਵੀ ਹਾਂ। ਖ਼ਿਆਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕੀਤਾ। ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖਾਂ ਕਰ ਦੇ ਖ਼ੂਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਮੈਂ ਦਿੰਦਾ। ਹਰ ਸੀਸ ਕੋਈ ਪਾਪੀ ਸੀ-। ਕੂਨਰ ਢਿੱਡੋਂ ਬੋਲਿਆ।

- ਝੂਠ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਥੋਂ ਗ਼ਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਸੀ!- ਟੋਬੀ ਨੇ ਗੁੱਸੇ 'ਚ ਕਿਹਾ।

- ਅੱਛਾ ਛੁੱਟੀ ਲੈਣਾ? ਫੇਰ ਤੂੰ ਤਾਂ ਲੇਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਟੋਬੀ ਹੋਵੇਂਗੀ। ਤੇਰੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਤਾਂ ਇਨਾਮ ਹੈ ਛੁੱਟੀ ਲੈਣਾ! ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗੀ ਰਕਮ-। ਕੂਨਰ ਨੇ ਉਬਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਫੜਾਇਆ।

ਸਾਰੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ। ਕੂਨਰ ਦੀਆਂ ਨੀਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਭ ਉੱਪਰ ਗਈਆਂ।- ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋਂ। ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਜੰਗ 'ਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਖੈਰ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਹੋ, ਸਮਝਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਇਨਸਾਨ ਜਾਂ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਸਾਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਪਾਂ ਜੰਗਲ 'ਚ ਹਾਂ, 'ਤੇ ਜੰਗਲ ਦੇ ਅਸੂਲ ਚੱਲਦੇ ਨੇ, ਇੱਥੇ। ਲੋਹਾ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਕੱਟਦਾ ਹੈ ਸਿੰਧ ਜੀ। ਤੂੰ ਜੇ ਅਮਲੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਕਲੀਨਿਕਾਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬਣਾਈ ਜਾਹ। ਅਮਲੀ ਪਿਆਰ ਦਾ ਪਿਆਸਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਸਿਰਫ ਟੀਕੇ ਦਾ ਮੋਹ ਕਰਦਾ। ਇੱਕ ਹੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ। ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸੀਸ ਲਾਹੁੰਦੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹੈ। ਸੱਪ ਦਾ ਸਿਰ ਕੱਟ ਕੇ ਮਾਰੀਦਾ ਹੈ-।

- ਇਹ ਅਫ਼ੀਮ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ!- ਟੋਬੀ ਨੇ ਛੜਾਂ ਮਾਰਿਆ।- ਜੇ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਹੱਲ ਕਰਨਾ, ਸਿੰਧ ਸਹੀ ਗੱਲ ਆਖਦਾ ਹੈ। ਕਲੀਨਿਕਾਂ ਖੋਲ੍ਹੋ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਹਟਾਵੋਂ। ਅਫ਼ੀਮ ਦਿਆਂ ਅਸਰਾਂ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸੋਂ। ਸਕੂਲਾਂ 'ਚ ਪੜ੍ਹਾਓ। ਸਪਲਾਈ ਚੇਨ ਬੰਦ ਕਰਵਾਓ। 'ਫੀਮ ਧੱਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿਓ। ਜਦ ਮੈਂ ਰਾਣੀ ਬਣ ਗਈ, ਮੈਂ ਮੱਦਦ ਕਰਾਂਗੀ-।

- ਸੋ ਤੂੰ ਟੋਬੀ ਹੀ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਉੱਘ ਸੁੱਘ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਈਡੀ ਹੀ ਖੁਦ ਮੱਦਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਛੁਬੀਲੀਏ!-। ਕੂਨਰ ਹੱਸਿਆ।

-‘ਤੇ ਤੇਰੇ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਮੈਂ ਦੱਸ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕੂਨਰ ਜੀ-। ਟੋਬੀ ਨੇ ਟੁੱਟ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੱਖਾਂ ਮੀਨਾ ਯਖ ਸਨ। ਫੇਰ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਵਾਪਸ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ,- ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਰੱਖਿਆ। ਖਾਲੀ ਸੇਲੇ ਹਾਲੇ ਵੀ ਹਨ। ਸੀਸਾਂ ਨਾਲ ਸਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ-।

- ਦਰਅਸਲ ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਜਾਬਰ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਦੁਖੀ ਨੇ- ਸਿੰਧ ਨੇ ਆਇਆ। - ਤੇਰੇ ਵਰਗੀ ਸਰਕਾਰ ਰੱਤ ਪੀਂਦੀ। ਜਾਤ ਪਾਤ ਧਰਮ ਦੀਨ, ਡੇਰਿਆਂ, ਚਲਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉੱਲੂ ਬਣਾਉਂਦੇ। ਤੁਹਾਡੀ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹੀ ਕਰਕੇ ਨਸ਼ੇ ਚੱਲਦੇ। ਸਵਾਰਥਵਾਦ ਚੱਲਦਾ, ਵੱਢੀਖੋਰੀ ਚੱਲਦੀ। ਪਰ ਲੋਕ ਖ਼ੈਰ ਉੱਲੂ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੀਡਰ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੇ ਜੰਗਲ ਤੋਂ ਲੋਕ ਪ੍ਰਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਏ!-।

- ਹੋਏ ਹੈ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਛੁਬੀਲਿਆ। ਇਹ ਜੰਗਲੀ ਲੋਕ ਕਿਸਾਨ ਹਨ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹਰਾਮਖੋਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਜੀਵਨ ਔਖਾ ਬਣਾਇਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ। ਤਾਂ ਹੀ ਬਾਹਰ ਦੌੜਦੇ। ਭੁੱਖ ਕਰਕੇ। ਸੁਜੋਗ ਵਾਸਤੇ। ਜੰਗਲ’ਚ ਕੀ ਮਿਲਣਾ? ਪੁਲਾੜ ਦੇ ਤਾਰੇ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਂਦੇ ਨੇ। ਕੀ ਪਤਾ ਬਾਹਰ ਜੀਵਨ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇ? ਜਦ ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਇੱਥੇ ਆਪਣੀਆਂ ਨਾਓਆਂ ਨਾਲ ਆਉਂਦੇ, ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਅਮੀਰ ਜਾਪਦੇ; ਫੇਰ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋਣਾ ਸੀ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਸੱਚਾਈ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ-। ਕੂਨਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਵੱਲ ਹੱਥ ਮਾਰਿਆ।

- ‘ਤੇ ਓਹ ਕਿਹੜੀ ਸੱਚਾਈ ਹੈ?- ਟੋਬੀ ਨੇ ਆਇਆ।

- ਕਿ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਸੋਹਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਹੋਰ ਕੁਝ ਹੈ! ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਵਾਸ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਪਿੱਛੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਝੂਠ ਹੀ ਬੋਲਦੇ ਨੇ। ਕੰਮ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕੁਲੀ ਦਾ ਕਰ ਕੇ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜੰਗਲ ਪਿੰਡਾਂ’ਚ ਹੋਰ ਹੀ ਝੂਠੀ ਖ਼ਬਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ! ਜੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕਾਮਯਾਬ ਹਾਂ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਵੱਡੀ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹਾਂ! ਜਾਣ ਦਿਆਂ ਕਰ! ਉਹ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੁਲੀ ਹੰਦੈ! ਪਰ ਜਦ ਭਾ ਉੱਚਾ ਹੁੰਦਾ, ਇੱਥੇ

ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਜਮ੍ਹਾ ਪੈਸਾ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। ਅੱਧ ਬਾਹਰ ਦੌੜਣ ਲਈ ਟੱਬਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗਹਿਣੇ ਵੇਚ ਕੇ ਟਿਕਟ ਲੈ ਲੈਂਦੇ, ਪਰ ਕਾਲੀ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚੋਂ। ਪੁਲਾੜ ਦੇ ਕਾਲੇ ਵਿਚਾਲ'ਚ ਹੀ ਪੁੱਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ; ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਖਰਚੇ ਪੂਰੇ ਕਰਨ! ਬਾਹਰ ਕੀ ਰੱਖਿਆ? ਇੱਥੇ ਰਹਿਓ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰ, ਦੇਸ਼ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਵਾਓ!-। ਕੂਨਰ ਨੇ ਰਾਗ ਗਾਈ।

- ਸੱਚ? ਜੇ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਜੰਗ ਇੰਝ ਹੀ ਰੱਖ ਰਿਹਾ, ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਹੈਰਾਨ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੋਂ ਨੱਠ ਕਿ ਬਿਹਤਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮਗਰ ਦੌੜਦੇ ਹਨ?- ਸਿੰਧ ਨੇ ਜਵਾਬੀ ਵਾਰ ਦਿੱਤਾ।

- ਪ੍ਰਵਾਸ ਜਾ ਕੇ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੰਦਾ ਛਬੀਲਿਆ। ਇਹ ਹੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਜੰਗ ਨੇ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਥਾਂ ਬਣਾ ਦੇਣਾ। ਰਹਿ ਕੇ ਤਾਂ ਦੇਖ!-।

- ਅਸਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ-। ਸੋਸਨੀ ਬੋਲਿਆ।

- ਫੇਰ ਜੇ ਮੇਰੇ ਮਹਿਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਬੰਦੀ ਹੀ ਰਹਿਓ!-। ਕੂਨਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰੱਤ ਚੋਅ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਨੇਤਰਾਂ ਦੇ ਨੀਲੇ ਸਮੁੰਦਰ ਉੱਤੇ ਤੁਫਾਨ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਕਈ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਮੇਜ਼ ਕੋਲ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਸਰ ਗਈ ਸੀ। ਸਿੰਧ ਦੀਆਂ ਕਲਾਈਆਂ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਰੱਖੇ, ਇੰਝ ਹੀ ਸੋਸਨੀ ਅਤੇ ਟੋਬੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ। ਸਿਰਫ ਚੁਰਾਸੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਆ ਖੜ੍ਹੇ 'ਤੇ ਸੀਸ ਪਿੱਛੇ ਸੁਆਤੁਫੰਗ ਦੀ ਨਾਲੀ ਰੱਖੀ। ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਲੋਹੇ ਪਲਾਸਟਿਕ ਸਿਰ ਦੇ ਟੋਟੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਭੰਨ ਕੇ ਖਿੱਡ ਗਏ।

- ਇਹ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ!- ਟੋਬੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣੀ ਚੀਕਿਆ।

- ਮੈਂ ਕਲਦਾਰ ਨੂੰ...ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ...ਅਜੀਬ ਲੱਗਦੈ। ਨਕਲੀ ਆਦਮੀ। ਕੁਦਰਤ ਵਾਸਤੇ...ਵਿਕਰਾਲ ਹਨ-। ਠਰੰਮੇ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕੂਨਰ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਫੇਰ ਹੱਥ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ।

* * * * *

ਰੂਬਾਂ ਅਤੇ ਲੇਕਸੀ ਦੀ ਨਾਓ ਮੰਦਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਮੀਲ ਦੂਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਈ ਸੀ। ਫਲਕ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਫਲਾ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਦੂਰ ਰਹਿ ਰਹਿ ਕੇ ਪੁੱਜ ਗਏ ਸਨ। ਫੇਰ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਤੋਂ ਲੁਕ ਲੁਕ ਕੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਆ ਕੇ ਦੂਰਬੀਨਾਂ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖ ਲਿਆ ਸੀ। ਕਿੰਨੇ ਰਾਖੇ ਸਨ, ਕੰਧਾਂ ਦੀ ਹਲਾਹਤ; ਕੰਧਾਂ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਸੀਸਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖ ਲਿਆ ਸੀ!

ਰੂਬਾ ਅਤੇ ਲੇਕਸੀ ਕੋਲੇ ਖਸੂਸੀ ਸੂਟ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਸੂਟਾਂ ਉੱਪਰ ਕਈ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰੋਸਨੀ ਨੂੰ ਚਿਲਕਾਰ ਕੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਅਲੋਕ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸੀ। ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਸ਼ੀਸ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਦਿੱਸਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਜਾਪਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਧ ਪਾਰ ਕਰ ਕੇ ਅੰਦਰ ਵੜ ਗਏ ਸੀ। ਮਤਲਬ ਕੰਧਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ। ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਸਿਪਾਹੀ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਸਨ। ਲੇਕਸੀ ਦੇ ਲਾਗੇ ਇੱਕ ਕੰਧ ਨੂੰ ਚਿੰਬੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਾਸਾਂ ਸੁੰਘ ਸੁੰਘ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਕੋਈ ਨੇੜੇ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੂਟਾਂ ਨੇ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ, ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਰੂਬਾ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਭਾਲਾ ਵੀ ਸੀ, ਸੁਆਤੁਫੰਗ ਵੀ। ਇਸ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੇਕਸੀ ਦੇ ਹੱਥ 'ਚ ਵੀ ਹਥਿਆਰ ਸੀ। ਪਰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਲਬਾਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਗ੍ਹਾ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਚਲੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚੁਰਾਸੀ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਟੋਬੀ, ਸਿੰਧ ਅਤੇ ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਨਰੜ ਕਰ ਕੇ ਉੱਥੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੰਧ ਤੋਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ (ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਤੋਂ ਹੁਣ ਦੂਰ ਦੂਰ ਰਹਿ ਕੇ) ਉੱਤਰ ਕੇ ਮਗਰ ਗਏ। ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਰਾਹ ਲੈ ਕੇ ਗਏ। ਰੂਬਾ ਟੋਬੀ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ ਪਿਆ ਅਤੇ ਲੇਕਸੀ ਸਿੰਧ ਮਗਰ। ਸਭ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਹਵਾਲਾਤਾਂ 'ਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ।

ਫੇਰ ਰੂਬਾ ਅਤੇ ਲੇਕਸੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਕੋਲ ਚਲੇ ਗਏ। ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਿਸਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸੂਟਾਂ ਉੱਤੇ ਆਲਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ।

ਫੇਰ ਕੰਧ ਟੱਪ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਜਦ ਮੰਦਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਸਨ, ਫੇਰ ਸੂਟਾਂ ਦੀ ਅਦਰਿਸ਼ਟਤਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

- ਸੋ ਕੀ ਕਰੀਏ?- ਲੇਕਸੀ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- ਹਾਲੇ ਸਾਰੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿੰਨੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਹਨ-।

- ਕਿੰਨੇ? ਲੱਗਦਾ ਹਜ਼ਾਰਾਂ'ਚ ਗਿਣਤੀ ਹੈ-।

- ਹਾਂ। ਨਾਓ ਦੀ ਮੱਦਦ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਆਲੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਅਕਲ ਸੂਝ ਨਾਲ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਕਲ ਸੂਝ ਨਾਓ ਨਾਲ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਫਾਇਰ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਆਪਾਂ ਫੇਰ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਲਓਗੇ-।

- ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ? ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਸਿਰਫ਼ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਨੂੰ-। ਲੇਕਸੀ ਨੇ ਸੌੜਾ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

- ਮੌਕਾ 'ਤੇ ਦੇਖੁਗੇ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ, ਟੋਬੀ ਕੋਲੇ ਸਾਡੇ ਵਾਲਾ ਸੂਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਔਖਾਂ ਹੋਣਾ-।

- ਹੂੰ। ਅੱਛਾ, ਮੈਂ ਦੱਖਣੀ ਪਾਸੇ ਜਾਂ ਕਿ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਨੂੰ ਗਿਣਦੀ ਹਾਂ, 'ਤੇ ਤੂੰ ਉੱਤਰ ਪਾਸੇ ਜਾਹ। ਬੈਰ ਟੋਬੀ ਦੀ ਹਵਾਲਾਤ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਕਿੰਨੇ ਸਨ?-। ਲੇਕਸੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

- ਸਿਰਫ਼ ਪੰਦਰਾਂ-।

- ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਵੀਹ ਰਾਖੀ ਰੱਖ ਰਹੇ ਨੇ। ਤੀਜੇ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹਾਂ ਕੇਵਲ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਬਚਾਈਏ-।

- 'ਤੇ ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਦੂਜੇ ਦੋਨਾਂ ਬਿਨਾ ਨਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹਿਆ? ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਦੀ ਸਕੀਮ ਕਰੀਏ। ਫੇਰ ਮੌਕਾ ਵੀ ਦੇਖਲਾਂਗੇ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਯਾਰ ਦਾ ਪਤਾ ਲੈਂਦਾ। ਚੱਲ।- ਰੂਬਾ ਨੇ ਸੂਟ ਫੇਰ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੋਵੇਂ ਵਾਪਸ ਮੰਦਰ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ।

* * * * *

ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣੀ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬੱਸ ਇੱਕ ਹੀ ਅਸੀਸ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਜੂਝ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਅੰਦਰ ਅੱਗੇ ਕੀਤਾ। ਫਰਸ਼ ਉੱਤੇ ਗੰਦਾ ਨੀਰਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਮੰਜਾ ਮੁੰਜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਲਕਾ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਸਹੂਲਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਵਾਲਾਤ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਇਦ ਬਾਰਾਂ ਹੋਰ ਹਵਾਲਾਤਾਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਕਈ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ; ਕੰਧਾਂ 'ਤੇ ਚਿੰਬੜੇ ਸਨ ਜਾਂ ਰਾਖੀ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਦੂਜੀਆਂ ਹਵਾਲਾਤਾਂ'ਚ ਵੀ ਕੈਦੀ ਸਨ। ਪਰ ਆਪਣੀ ਹਵਾਲਾਤ'ਚ ਇਕੱਲੀ ਹੀ ਸੀ। ਘੁੱਪ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਸੀ। ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦੇ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਜੁੱਸਾ ਮੁਸ਼ਕ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਲੀੜੇ ਪਸੀਨੇ ਨਾਲ ਚਿੱਪ ਚਿੱਪ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੁੜ੍ਹਕੋ-ਮੁੜ੍ਹਕੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਰਹੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਹਬਕ ਨਾਸਾਂ ਨੂੰ ਹਮਲਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੂੜ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਹਾਲੇ ਵੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸੋਸਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸਹੀ ਸੀ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਸਹੀ ਸੀ, ਫੇਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਕੂਨਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਵੀ ਸੇਲ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਲਾ ਦੇਣੇ ਸੀ।

ਹੇੜੀ ਚੇਤੇ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਹਾਲਾਤ'ਚ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸੀ? ਉਸ ਨੇ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਕੀ ਸਿਖਾਇਆ ਸੀ? ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਸੀ ਕਰਾਰ ਰਹਿਣਾ, ਸਕੂਨ ਰੱਖਣਾ। ਫੇਰ ਦੜਾਏ ਹੋ ਕੇ, ਭੁੰਜੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸਰੀਆਂ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜੋ ਵੀ ਦਿੱਸਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਦੇਖ। ਰਾਖੀ ਕਿੰਨੇ ਹਨ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ। ਲੋਕ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਦਾਲਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਬਾਹਰ ਟਿੱਭ ਗਈ, ਕਿਹੜਾ ਪਾਸਾ ਲੈ ਕੇ ਤਿੱਤਰ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੁਫਲ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਾਖੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਸਕਦੀ ਸੀ? ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ। ਲੰਮੇ ਲੰਮੇ ਸਾਹ ਲੈਣ। ਭਜਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇੰਝ ਕੁਝ ਘੰਟੇ ਬੀਤ ਗਏ ਸਨ। ਬਾਹਰ ਹਾਰ ਕੇ ਛੇ ਹੀ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਰਾਖੀ ਹੀ ਦਿਸਦੇ ਸੀ। ਹੋਰ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸੀ, ਪਰ ਹਨ੍ਹੇਰੇ'ਚ ਦਿਸਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਟੋਬੀ ਉੱਠ ਗਈ। ਸਰੀਆਂ ਵੱਲ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਗਈ। ਹੁਣ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਟੋਬੀ ਦੇ ਨੈਣ ਉਘੇੜ ਗਏ, ਹਨ੍ਹੇਰੇ'ਚ ਦੇਖ ਦੇਖ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸਾਫ਼ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਨੱਕ ਸਰੀਆਂ ਵਿਚਾਲਿਓ ਬਾਹਰ ਵਧਾਇਆ। ਨੇਤਰ ਖੱਬੇ ਸੱਜੇ ਕੀਤੇ। ਜੇ ਕਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਟੋਬੀ ਦੇ ਦਿਮਾਗ'ਚ ਪਾਇਆ। ਜਿੱਥੇ ਤੀਕਰ ਦੇਖ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਹਰ ਦੋ ਹਵਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਵਿੱਥ, ਇੱਕ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਖੜ੍ਹੇਤਾ ਸੀ। ਟੋਬੀ ਪਿੱਛੇ ਹੱਟ ਗਈ 'ਤੇ ਫਰਸ਼ ਦੀ

ਫੋਲਾ ਫਾਲੀ ਕੀਤੀ। ਕੁਝ ਵਰਤਨ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਾਰ ਕੇ ਕੋਈ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਆਵੇਗਾ। ਹੇੜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਖਾਇਆ ਸੀ ਕਿਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖੀਸੇ ਕੱਟਣੇ ਹਨ। ਜਦ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ, ਅੰਪਕਾਰ ਵਿੱਚ ਪੱਲਥਾ ਅਮਲ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਦੜਾਣੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ। ਬਾਹਰਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿੱਲੀ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ। ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਹੀ ਅਮਲ ਕਰੀ ਗਈ। ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਘਸੁੰਨ ਜੜਦੀ ਸੀ, ਜਾਂ ਲੱਤ ਮਾਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਾਰ ਕੇ ਨੀਂਦ ਸਤਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਸੋ ਚੌਂਕੜੀ ਮਾਰ ਕੇ ਬਹਿ ਗਈ। ਪਰ ਹਾਰ ਕੇ ਭੁੰਜੇ ਪੈ ਕੇ ਸੌਂ ਗਈ। ਤੁਰ ਤੁਰ ਕੇ ਥੱਕ ਗਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਚੱਜ ਦੇਣੀ ਨੀਂਦ ਆ ਗਈ ਸੀ।

ਸੰਝ ਸਵੇਰਾ ਸੀ ਜਦ ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹੀ। ਹੁਣ ਭੁੰਜ ਪਈ ਨੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾਤ ਦੇਖਿਆ। ਤਿੰਨ ਕੰਧਾਂ। ਕੋਈ ਬਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੂਹਰੇ ਸਰੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਵੇੜਾ। ਉਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹੋਰ ਹਵਾਲਾਤ ਸਨ, ਜੋ ਵਾਪਸ ਝਾਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਾਹਰ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ। ਉਲਟੀ ਹਵਾਲਾਤ'ਚ ਵੀ ਕੋਈ ਕੈਦੀ ਸੀ। ਲੱਗਦਾ ਇੱਕ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਨੌਜਵਾਨ ਸੀ। ਪਿੱਛਲੀ ਕੰਧ ਉੱਤੇ ਚਿੰਬੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਮੂਹਰੇ ਆਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਪਰਛਾਵੇਂ'ਚ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਟੋਬੀ ਉੱਠ ਗਈ। ਅੰਗੜਾਈ ਲਈ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਨਿੱਸਲ ਕੇ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦਾ ਪੇਟ ਭੌਂਕਿਆ। ਭੁੱਖ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈ। ਸਰੀਆਂ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਰਾਖੀ ਨੂੰ ਖਾਣ ਪੀਣ ਲਈ ਆਖਿਆ। ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਕੰਨ ਬੰਦ ਸਨ। ਜਾਂ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ, ਜਾਂ ਖਾਣਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣਾ ਪੱਲਥਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਹੇਠ ਬੈਠ ਕੇ ਨਾਸ਼ਤਾ ਉਡੀਕਿਆ। ਛਾਹ ਵੇਲਾ ਤਾਂ ਸੀ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖਾਣ ਲਈ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਹਮਣੇ ਹਵਾਲਾਤ'ਚ ਉਸ ਨੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦੀ ਜੀਭ ਦੇਖੀ, ਕੋਈ ਉੱਡਦੀ ਮੁੱਖੀ ਨੂੰ ਚਟਾਕ ਕੇ ਮੂੰਹ'ਚ ਕੈਦ ਕਰ ਲਈ। ਕਾਸ਼! ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਕੀਤੇ ਖਾਣੇ ਪਏ? ਫੇਰ ਕੀ? ਫੇਰ ਖਾਣੇ ਹੀ ਪੈਣੇ ਹੈ। ਸੋ ਚੂਹੇ ਜਾਂ ਕੀੜੀਆਂ ਨੂੰ ਟੋਲਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਪੇਟ ਵੀ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕੀ ਕਰੇ? ਹਾਰ ਕੇ ਸੁੱਕੇ ਘਾਹ ਵਿੱਚ ਸੁੰਡੀ ਵਰਗੀ ਚੀਜ਼ ਦਿੱਸੀ। ਹੇੜੀ ਨੇ ਖਾ ਲੈਣੀ ਸੀ। ਸੋ ਟੋਬੀ ਨੇ ਵੀ ਚੱਕ ਲਈ। ਸੋਚਾਂ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਡਰ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਾਇਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਨਿਗਲ ਲਈ।

ਅੱਧਾ ਦਿਹਾੜਾ ਬੀਤ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਚਾਰ ਪੰਜ ਝੀਗਰ ਕੀਟ ਖਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਖਬਰੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਵੱਜੇ ਹੋਣ, ਇੱਕ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਨੇ ਜਿੰਦਰਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਦੋ ਹੋਰ ਉਸ ਨਾਲ ਅੰਦਰ

ਵੜੇ। ਇੱਕ ਨੇ ਨੇਜ਼ਾ ਟੋਬੀ ਵੱਲ ਵਧਾਇਆ। ਦੂਜੇ ਨੇ ਥਾਲੀ ਭੁੰਜੇ ਰੱਖੀ। ਠੀਕ, ਟੋਬੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ। ਮੈਂ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਲੁੱਟਦੀ ਹਾਂ। ਜਾਂ ਥਾਲੀ'ਚੋਂ ਕੁਝ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਇੱਕ ਕਾਂਟਾ, ਜਾਂ ਛੁਰੀ ਜਾਂ ਚਮਚਾ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਨੇਜ਼ੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਰੱਖਿਆ। ਜਦ ਖਾ ਹਟੀ, ਨੇਜ਼ੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਕੀਤਾ 'ਤੇ ਥਾਲੀ ਚੁੱਕ ਲਈ। ਜਦ ਖਾਂਦੀ ਸੀ, ਕੋਈ ਛੁਰੀ ਕਾਂਟੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੱਥ ਨਾਲ ਖਾਣ ਦਾਲ ਰੋਟੀ ਵਰਗੀ ਚੀਜ਼ ਸੀ। ਪਾਣੀ ਹੁਣ ਇੱਕ ਨੇ ਟੋਬੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਡੋਲਿਆ। ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਅੱਡਣਾ ਪਿਆ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਨੂੰ। ਫੇਰ ਤਿੰਨ ਹੀ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਬਾਹਰ ਤੁਰ ਪਏ।

ਟੋਬੀ ਸਰੀਆਂ ਕੋਲੇ ਜਾ ਖੜੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇੰਝ ਹੀ ਹਰ ਕੈਦੀ ਕੋਲੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਜਾ ਕੇ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਕੋਈ ਹੋਰ ਚਾਲ ਸੋਚਣੀ ਪੈਣੀ ਸੀ। ਪਰ ਕੀ? ਨਾਲੇ ਸਿੰਧ'ਤੇ ਸੋਸਨੀ ਨਾਲ ਕੀ ਬੀਤ ਰਿਹਾ ਸੀ? ਹੁਣ ਕੂਨਰ ਨੇ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸੀ? ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਟੋਬੀ ਗਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਪਹੁੰਚੀ ਨਹੀਂ, ਸੁਲਤਾਨਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦੇਣਾ ਸੀ? ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕੂਨਰ ਈਡੀ ਦਾ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੇ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਈਡੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਨਹੀਂ। ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੂਨਰ ਤਾਂ ਪਾਗਲ ਸੀ। ਸੀਸਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਕੂਨਰ ਤਾਂ ਜਨੂਨੀ ਸੁਦਾਈ ਸੀ। ਜਮਾਂ ਦਿਵਾਨਾ। ਕੀ ਪਤਾ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੁਣ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੀ ਸੀ, ਜੇ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਕੂਨਰ ਨੇ ਈਡੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਖ਼ੈਰ ਹੌਲੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਤਰਾਸ 'ਤੇ ਹਫੜਾ ਦਫੜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੇੜੀ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸਿਖਾਈ ਸੀ। ਸੋ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਦੇਖਦੀ, ਚੌਂਕੜੀ ਮਾਰ ਕੇ ਟੋਬੀ ਭੁੰਜੇ ਬਹਿ ਗਈ।

ਅੱਧਾ ਹਨੇਰਾ ਸੀ ਜਦ ਜਿੰਦਰਾ ਫੇਰ ਖੁਲਿਆ। ਦੋ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਅੰਦਰ ਵੜੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੂਨਰ ਖੁਦ ਅੰਦਰ ਵੜਿਆ। ਕੂਨਰ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੂਣੀ ਸੀ। ਬੋਲਣ ਬਿਨਾਂ ਅੱਗੇ ਆ ਕੇ ਗੂਣੀ'ਚੋਂ ਕੁਝ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਸਿੱਧਾ ਟੋਬੀ ਦੇ ਪੱਟਾਂ ਵਿੱਚ। ਜਦ ਟੋਬੀ ਨੇ ਥੱਲੇ ਦੇਖਿਆ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਾਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਸਿਰ ਸੀ। ਹੁਣ ਜੋ ਵੀ ਹੇੜੀ ਨੇ ਸਿਖਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਚੇਤਾ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਸੀਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਉਸ ਵੱਲ ਬੇਜਾਨ, ਲਹੂ ਲੁਹਾਣ, ਅਰੋਪ ਕੇ ਦੇਖਦਾ ਸੀ। ਸਿੰਧ ਦਾ ਸਿਰ ਸੀ।

ਟੋਬੀ ਚੀਕੀ ਗਈ।

- ਉਸ ਦਾ ਦੁੱਖ ਪਰ੍ਹੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਾਸ਼! ਜੇ ਮੇਰਾ ਦੁੱਖ ਵੀ ਇੰਨੀ ਇਨਸਾਫ਼ੀ ਨਾਲ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਰੱਬ ਹਾਂ। ਜੰਗਲ ਮੇਰਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਪ੍ਰਵਾਸ ਹੋ ਕੇ ਕੋਈ ਜਾਵੇ। ਬੱਸ, ਉਹ ਫੇਰ ਦੇਸੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਇੱਕ ਗੱਦਾਰ ਹੈ। 'ਤੇ ਜੇ ਬਾਹਰੋਂ ਮੇਰੇ ਜੰਗਲ 'ਤੇ ਮੱਤ ਮਾਰਦਾ... ਉਸ ਕੋਲ ਕੀ ਹੱਕ ਹੈ? ਹੁਣ ਤਾਂ ਵਿਦੇਸੀ ਹੈ, ਹੈ ਨਾ? ਸਿੱਧ ਨੇ... ਖ਼ੈਰ, ਕੀ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ। ਜੇ ਤੂੰ ਸਮਝੀ, ਸਮਝ ਗਈ। ਜੇ ਨੂੰ ਸਮਝੀ, ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਹੈ? ਫਤਵਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਸੋਚ ਕੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਜੰਗਲ, ਮੇਰਾ ਦੇਸ਼। ਪ੍ਰਵਾਸਾਂ ਨੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਮੁਲਕ ਲਈ ਗੱਦਾਰ ਹੀ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ, ਉਵੇਂ ਹੀ ਚਲੀ ਜਾਵੇਗਾ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਰੱਜ ਕੇ ਤੱਕੀ ਛਬੀਲੀਏ-। ਫੇਰ ਬਾਹਰ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ, ਉਸ ਦੇ ਸਿਪਾਈ। ਬਿਨਾ ਸੋਚੇ, ਟੋਬੀ ਦੀ ਅਨੁਕਿਰਿਆ ਨੇ ਸਿਰ ਦੂਰ ਮਾਰ ਸੁੱਟਾ। ਕੰਧ ਵਿੱਚ ਵੱਜ ਕੇ ਭੁੰਜੇ ਪਿਆ ਰਿਹਾ।

ਟੋਬੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈ।

* * * * *

ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਦੀ ਬੇੜੀ ਨੇ ਵੀ ਰੂਬਾ ਹੁਰਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਕੁਝ ਕੋਹ ਨਾਓ ਦੇ ਪਾਸ ਲੱਥ ਗਈ ਸੀ। ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਟੋਬੀ ਮਗਰ ਗਏ ਸੀ। ਆਪ ਕੋਬੇ ਨਾਲ ਬੇੜੀ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰਿਆ, ਪਰ ਰਾਮ ਨੂੰ ਤਫਤੀਸ਼ ਕਰਨ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਰੂਮਾ 'ਤੇ ਲੋਕਸੀ ਦੇ ਸੂਟਾਂ ਕਰਕੇ ਨੰਗੀ ਅੱਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਕਲਦਾਰ ਕੋਲ ਕਈ ਔਜ਼ਾਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਸੁੰਹ ਕੱਢ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਕੰਧ ਤੱਕ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਕੰਧ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਚਿੱਟਾ ਪਿੰਡਾ ਦੇਖ ਲੈਣਾ ਸੀ, ਸੋ ਰੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਰੂਮਾ ਅਤੇ ਲੋਕਸੀ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਹੀ ਜੰਗਲ 'ਚ ਬਾਹਰ ਆਏ ਸਨ, ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ। ਹੁਣ ਕਲਦਾਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਅੰਦਰ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕੰਧ ਦੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਜਾ ਕੇ ਅੱਖ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਨੂ ਨਾਲ ਲਾਈ। ਉਸ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਸੀਸ ਦੇਖੇ। ਫੇਰ ਵਾਪਸ ਜਾ ਕੇ ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ।

* * * * *

ਟੋਬੀ ਰੇ ਰੇ ਕੇ ਸੌਂ ਗਈ ਸੀ। ਫੇਰ ਉੱਠ ਗਈ। ਰਾਤ ਸੀ। ਫੇਰ ਨੀਂਦ ਆ ਗਈ। ਪਰ ਐਤਕੀਂ ਭਿਆਨਕ ਸੁਪਨੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ, ਸੁਪਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੱਚਾਈ ਸੀ। ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਕੰਧ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ। ਸਿੰਧ ਦਾ ਸਿਰ ਹਾਲੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਸੀ। ਟੋਬੀ ਨੇ ਲੋਇਣ ਮੀਚੇ। ਫੇਰ ਖੋਲ੍ਹੇ। ਸਿਰ ਹਾਲੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਪਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ! ਹੇੜੀ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਕੀ ਨਹੀਂ ਸਿਖਾਇਆ! ਪਰ ਟੋਬੀ ਦੀ ਔਖਿਆਈ ਸੀ ਕਿ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸਿੰਧ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ‘ਤੇ ਹੁਣ ਕੂਨਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਡਰ ਈਡੀ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹਤਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ। ਪਰ ਕਿਸਮਤ ਨੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਕੂਨਰ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹੋਸ਼ ਆ ਜਾ! ਟੋਬੀ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਲੈ ਲਿਆ। ਖੁਰੀ ਕਰ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੂਨਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਹੀ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਬਦਲਾ ਸਭ ਦਾ ਲੈਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਉਹ ਤਾਂ ਮੌਤ ਮੰਗਦਾ ਹੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਲੀੜੇ ਪਾੜ ਕੇ ਸਿਰ ਕੱਪੜੇ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸੁੱਕੇ ਘਾਹ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਕੀ ਪਤਾ ਸੋਸਨੀ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਜੇ ਮੈਂ ਹਾਲੇ ਵੀ ਜਿਉਂਦੀ ਹੈ? ਕੀ ਪਤਾ।

ਬਾਹਰ, ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਭੋਲਾ ਜਿਹਾ ਖੜਕਾ ਹੋਇਆ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਭਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਡਿੱਗੀ। ਜਿਵੇਂ ਸਰੀਰ ਡਿੱਗਿਆ ਹੁੰਦਾ। ਇੱਕ ਦਮ ਹੇੜੀ ਦੇ ਸਬਕ ਯਾਦ ਆ ਗਏ। ਨੱਸ ਕੇ ਸਰੀਆਂ ਵੱਲ ਗਈ। ਬਾਹਰ ਝਾਕਿਆ। ਧਰਤ ਉੱਤੇ ਕਈ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਪਏ ਸਨ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਫੇਰ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਭੂਤ ਅੰਦਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਿੰਦਰਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬੂਹਾ ਅੰਦਰ ਵੱਲ ਹਿੱਲਿਆ। ਫੇਰ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਛਲੇਡਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪਿੰਡਾ ਸਾਖਿਅਤ ਹੋਇਆ। ਇੱਕ ਕਾਲੀ ਨਾਰੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਬਾਹਾਂ ਲੱਤਾਂ ਉੱਤੇ ਕਈ ਚਾਕੂ ਸਨ। ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਸੁਆਤੁਫੰਗ ਫੜੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ - ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈ- ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਟੋਬੀ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸੁਆਤੁਫੰਗ ਖੋਹ ਲਈ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਤੁਰ ਪਈ। ਕੌਣ ਸੀ ਦਾ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਬਦਲਾ ਲਵਾਂਗੀ!

- ਕੂਨਰ ਕਿੱਥੇ ਹੈ!- ਟੋਬੀ ਨੇ ਬਾਹਰ ਕਦਮ ਰੱਖ ਕੇ ਆਖਿਆ।

- ਕੂਨਰ? ਉਹ ਗੋਰਾ?-। ਲੇਕਸੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਡਰਨ ਬਿਨਾ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਟੋਬੀ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਨੋਚ ਲਿਆ ਸੀ।

- ਆਹੋ-।

- ਪਰ ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਇੱਥੋਂ ਇੱਕ ਦਮ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਸ ਮਗਰ ਚੱਲਾਂਗੇ, ਅਸੀਂ ਮਰ ਜਾਣਾ। ਪਤਾ ਕਿੰਨੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਹਨ? - ਲੇਕਸੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਘੱਟ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੱਸਿਆ ਸੀ।

- ਬਹੁਤ ਹੋ- ਫੇਰ ਟੋਬੀ ਨੇ ਉਸ ਵੱਲ ਝਾਕ ਕੇ ਆਖਿਆ, - ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਹੋ? -।

- ਸਿਰਫ਼ ਦੋ। ਦੂਜਾ ਵੀ ਇੱਥੇ ਹੈ, ਅਛੋਪ, ਅਣਦਿਖਤਾ, ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਭਾਲ ਨਾਲ ਮਾਰ ਰਿਹਾ-।

- ਠੀਕ। ਤੂੰ ਵੀ ਅਣਦਿਖਤਾ ਹੋ ਜਾ। ਮੈਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖ-।

- ਠੀਕ। ਫੇਰ ਤੈਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬਾਹਰ ਲੈ ਜਾਣਾ। ਸਾਨੂੰ ਗਾਮੇ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਵੈਸੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਉਹ..-।

- ਕੂਨਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣਾ। ਸੋਸਨੀ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? -।

- ਸੋਸਨੀ ਉਹ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਹੋਵੇਗਾ? -।

- ਹਾਂ-।

- ਅਸੀਂ ਦੂਜੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਜਦ ਉਹ ਗੱਲ ਹੋਈ, ਸਾਨੂੰ ਜਦ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ, ਤੈਨੂੰ ਕੱਢਣ ਆ ਗਏ-।

- ਫੇਰ ਕੱਢੋਂ। ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਕਰੀ ਜਾ-। ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਟੋਬੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

- ਜੇ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਸੂਟ ਚਾਲੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗਣਾ ਮੈਂ ਕਿੱਧਰ ਜਾਹ ਰਹੀ ਹਾਂ? ਹੁਣ ਮੈਂ ਇੱਥਾਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹਾਂ। ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਸਾਨੂੰ ਰੂਬਾ ਦੇਖ ਰਿਹਾ। ਆ ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਮਗਰ। ਪਹਿਲਾਂ ਕੀ ਕਰਨਾ? ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਕੱਢਣਾ, ਜਾਂ ਕੂਨਰ ਮਾਰਨਾ? -।

- ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਕੱਢਣਾ- ਟੋਬੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਸੋ ਲੋਕਸੀ ਦੇ ਮਗਰ ਟੋਬੀ ਤੁਰੀ, ਸੁਆਤੁਫੰਗ ਤਾਣ ਕੇ, ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ, ਕੰਧਾਂ ਛੱਤਾਂ ਉੱਪਰ ਰੂਬਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਕਦੇ ਕਦੇ, ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਖ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਡਿੱਗੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦੀ ਸੁਆਤੁਫੰਗ ਲੋਕਸੀ ਨੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ 'ਤੇ ਆਪਦੀ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਈ। ਪਰ ਲੋਕਸੀ 'ਤੇ ਰੂਬਾ ਸੁਆਤੁਫੰਗ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵਰਤ ਰਹੇ ਸੀ। ਸੰਨਾਟਾ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਕੋਈ ਕੋਈ ਵਾਰੀ ਲੋਕਸੀ ਦੀ ਕਲਪਣਖ ਤੋਂ ਤੀਰ ਛੱਡੇ ਗਏ। ਇੰਝ ਕਈ ਰਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਕੂਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਰੂਬਾ ਭਾਲ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਲੋਕਸੀ ਚਾਕੂਆਂ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਖਤਰਾ ਸੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਖੋਭ ਕੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕਰਦ ਉਡਾ ਕੇ। ਹਰ ਬਲੇਡ ਬਚਾ ਕੇ, ਪਰਤ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਕਲਪਣਖ ਵਿੱਚ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਤੀਰ ਹੀ ਸਨ। ਜਦ ਉਹ ਮੁੱਕ ਗਏ, ਕਲਪਣਖ ਖਾਲੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਕਾਲ ਕੋਠੜੀ ਭਾਲ ਲਈ ਸੀ। ਵੈਸੇ ਲੋਕਸੀ ਨੂੰ ਰੂਬਾ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿਸ ਥਾਂ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਕੈਦ ਸੀ।

ਸੋਸਨੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਰਾਖੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਟੋਬੀ ਆ ਖੜ੍ਹੀ। ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਲੋਕਸੀ ਅਡਿੱਠ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਅਦਰਿਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ। ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਆਖਰੀ ਤੀਰ ਪਾਰ ਗਿਆ। ਦੂਜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚਾਕੂ ਘੁਸਾਏ, ਸੰਘ ਕੱਟੇ। ਇਹ ਚਾਲ ਸਾਰੇ ਰਾਹ ਚੱਲਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਰੂਬਾ ਨੇ ਵੀ ਸੂਟ ਬੰਦ ਕੀਤਾ 'ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਬਦਨ ਟੋਬੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਮੂਦਾਰ ਹੋਇਆ। ਟੋਬੀ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਕਾਲਾ ਮਰਦ ਸੀ। ਟੋਬੀ ਨੇ ਜਿੰਦਰੇ 'ਤੇ ਕਿਰਨਾਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਜਦ ਅੰਦਰ ਗਏ, ਕੋਈ ਦਿੱਸਿਆ ਨਹੀਂ। ਫੇਰ ਟੋਬੀ ਦੀ ਅੱਖ ਛੱਤ ਵੱਲ ਗਈ। ਛੱਤ ਉੱਤੇ ਚੌਫਾਲ ਚਿੰਬੜ ਕੇ, ਦੜਿਆ, ਸੋਸਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਤੱਕਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਸਿਆਣ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਹੇਠਾਂ ਛਾਲ ਮਾਰੀ। ਪਛਾਣ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਮਝ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਿ ਬੰਦ ਖਲਾਸੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ।

ਸੋਸਨੀ ਟੋਬੀ ਦੇ ਮਗਰ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਿਆ। ਭੁੰਜੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਸਨ। ਸਾਹਮਣੇ ਲੋਕਸੀ ਖਲੋਤੀ ਸੀ। ਸੋਸਨੀ ਸਮਝ ਗਿਆ ਉਸ ਨੇ ਪੁਖਰਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਰੂਬਾ ਵੀ ਦੇਖ ਲਿਆ।

- ਸਿੰਧ?- ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ।

- ਕੂਨਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਆਤੁਫੰਗ ਚੁੱਕ 'ਤੇ ਰੂਬਾ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਨਾਓ ਵੱਲ ਜਾਹ। ਮੈਂ 'ਤੇ ਲੇਕਸੀ ਕੂਨਰ ਮਗਰ ਚੱਲੀਆਂ ਹਾਂ-। ਰਾਹ ਵਿੱਚ, ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਲੇਕਸੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਅਤੇ ਰੂਬਾ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਨਾਓ ਬਾਰੇ ਵੀ।

- ਨਹੀਂ। ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਆਉਣਾ! ਸਿੰਧ ਮੇਰਾ ਵੇਲੀ ਸੀ!-।

- ਨਹੀਂ ਸੋਸਨਿਆ! ਤੂੰ ਕਰ ਜੋ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦੀ ਐ। ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਹਨ। ਕੰਧਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜੰਗਲ'ਚ ਜਾਓ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਗਫਾ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ!-।

- ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਮਗਰ ਰਹਿੰਦਾ। ਤੂੰ ਉਸ ਵੇੜੇ ਵੱਲ ਜਾਣਾ, ਜਿੱਥੇ ਸਿਰ ਸੇਲ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਹਨ। ਪਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ। ਉਸ ਦੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਕੰਧ ਹੈ। ਉੱਥੋਂ ਮੈਂ ਮੂਹਰੇ ਹੁੰਦਾਂ। ਫੇਰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਨਾਓ ਦੀ ਮੱਦਦ ਮਿਲੂਗੀ। ਨਾਓ ਫਾਇਰਿੰਗ ਕਰੂਗੀ-। ਰੂਬਾ ਕਹਿ ਕੇ ਸੂਟ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਕਰ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਪਲ ਵਾਸਤੇ ਸੋਸਨੀ ਹੈਰਾਨ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੂਟ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ -ਦੇਖੋ- ਹੋਏ ਸੀ।

- ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੋਲੀ ਜਾਈ। ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਤੂੰ ਕਿੱਥੇ ਆਂ- ਕਹਿ ਕੇ ਸੁਆਤੁਫੰਗ ਫੜ ਕੇ ਅੱਗੇ ਨੱਠ ਗਿਆ। ਲੇਕਸੀ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਲੈ ਕੇ ਗਈ।

* * * * *

ਕੂਨਰ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਡੂੰਘੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਕਮਰਾ ਮੰਦਰ ਦੇ ਮੁੱਢ ਹੀ ਸੀ। ਕੰਧਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਸਨ। ਚਾਰ ਹੀ ਪਾਸੇ ਮਸ਼ਾਲ ਟੰਗੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲਾਟਾਂ ਨੱਚਦੀਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਕੰਧਾਂ ਉੱਤੇ ਅਲੋਕਾਰ ਆਭਾਸਾਂ ਢਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇੱਕ ਕੰਧ ਉੱਤੇ ਕੰਧ ਚਿੱਤਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪਿਸ਼ਾਚੀ ਕਦੀਮੀ ਝਾਕੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੱਥਰ ਦਾ ਮੇਜ਼ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਅਰਾਮ ਕੁਰਸੀਆਂ ਸਨ। ਛੱਤ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਚਿਖੜਿਆ ਸੀ। ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਉਲਟੇ ਪਾਸੇ ਮੁੱਖ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਪਾਸੇ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਦੋ ਰਾਖੀ ਖਲੋਤੇ ਸਨ। ਇਹ ਹੀ ਗੱਲ ਬਾਹਰਲੇ ਪਾਸੇ ਵੀ ਸੀ।

ਕੂਨਰ ਇੱਕ ਅਰਾਮ ਕੁਰਸੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਪਿੱਠ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵੱਲ ਸੀ। ਕੂਨਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਸਵੀਰ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਮਦ ਦਾ ਜਾਮ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਪੀਲੀ ਰੰਗ ਦੀ ਮਦ ਪੀ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਹੱਥ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਕੰਧ ਨਾਲ ਮਸ਼ੀਨ ਖੜ੍ਹੀ ਖਲੋਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਤਾਲ ਨਾਲ ਹੱਥ ਹਿਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਸਿਰ ਪਿੱਛੇ ਅਰਾਮ ਕੁਰਸੀ ਦੀ ਸਰਹਾਂਦੀ ਉੱਤੇ ਟਿਕਾਇਆ ਸੀ, ਅੱਖਾਂ ਮੀਚ ਕੇ ਸੁਰ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੜਤਾਲ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਨਾਤਨ ਸੰਗੀਤ ਸੀ।

ਹਿੰਡੋਲ ਵਿੱਚ ਗਵਾਚਿਆ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਬਾਹਰ, ਉਹੀ ਚਾਲ ਹਾਲੇ ਵੀ ਵਰਤ ਦੇ, ਸੁਆਤੁਫੰਗ ਵਰਤਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ, ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਕੂਨਰ ਦੇ ਰਾਖੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਸੀ। ਹੁਣ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਸੂਟ ਚਾਲੂ ਰੱਖ ਕੇ ਲੋਕਸੀ ਅੰਦਰ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਦਰ ਵਿਚਾਲੇ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸਿਆਂ ਰਾਖੀ ਖਲੋਤੇ ਸਨ। ਦੋ ਚਾਕੂ, ਇੱਕ ਇੱਕ ਹੱਥ'ਚ ਫੜ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮਾਲੂਮ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਘਾਂ ਵਿੱਚ ਖੋਭ ਦਿੱਤੇ। ਹਾਲੇ ਲੋਕਸੀ ਦੀ ਸੁੰਘ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਉਣ ਹੀ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਤੀਜਾ ਛੁਰਾ ਛੱਤ ਵੱਲ, ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਦੇ ਮੱਥੇ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ।

ਕੂਨਰ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਾਮ'ਚੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਡੁੱਲ੍ਹ ਗਈ। ਹਾਲੇ ਉਸ ਨੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖਿਆ, ਜਦ ਲੋਕਸੀ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਹੋ ਕੇ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਦੇ ਗਈ। ਫਟਾ-ਫਟ ਟੋਬੀ ਕੂਨਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਆ ਖੜ੍ਹੀ। ਉਸ ਨੇ ਕੂਨਰ ਦੀ ਠੋਡੀ ਫੜ ਕੇ ਸਿਰ ਪਿੱਛੇ ਕੀਤਾ। ਇੰਝ ਕੂਨਰ ਦੀਆਂ ਹੱਕੀਆਂ ਬੱਕੀਆਂ ਨੀਲੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਕੂਨਰ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਈ। ਟੋਬੀ ਦੇ ਨੈਣ ਸਭ ਕੁਝ ਬੋਲ ਗਏ। ਟੋਬੀ ਨੇ ਕੂਨਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੋਕਸੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਕਰਦ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸ ਨਾਲ ਕੂਨਰ ਦਾ ਗਾਟਾ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ, 'ਤੇ ਫੇਰ ਅੱਖ ਵਿੱਚ ਕਰਦ ਖੋਭ ਦਿੱਤਾ। ਫੇਰ ਘੁੰਮ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨੱਸ ਗਈ। ਲੋਕਸੀ ਨੇ ਅੱਖ ਵਿੱਚੋਂ ਕਰਦ ਕੱਢ ਕੇ ਕਿਹਾ, - ਮਾਫ ਕਰਨਾ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਹੁਣ ਲੋੜ ਹੈ-। ਫੇਰ ਟੋਬੀ ਮਗਰ ਨੱਠ ਗਈ।

* * * * *

ਜਿਓ ਜਿਓ ਲਾਸ਼ਾਂ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਖਿੱਲਰ ਰਹੀਆਂ, ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹਮਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੂਨਰ ਲਈ ਤਾਂ ਕੁਵੇਲਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘੰਟਾ ਖੜਕਾਇਆ। ਹੁਣ ਹਰ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਰੂਬਾ 'ਤੇ ਸੋਸਨੀ ਸੀਸਾਂ ਕੋਲ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ'ਚ ਦਰਮਿਆਲ ਤੁਰੇ। ਖਬਰੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ? ਪਰ ਹਾਲੇ ਲੇਕਸੀ 'ਤੇ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਹੁਣ ਲੇਕਸੀ ਨੇ ਅਕਲ ਸੂਝ ਨੂੰ ਸਨੇਹਾ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ।

ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਟੋਬੀ ਦਿਸ ਰਹੀ ਸੀ, ਸੋ ਉਸ ਵੱਲ ਕਿਰਨ-ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਟੋਬੀ ਦੀ ਸ਼ੁਆਤੁਫੰਗ ਵੀ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਅਣਦਿਸਦੀ ਲੇਕਸੀ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਕਿੱਥੋਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ! ਹਾਰ ਕੇ ਜਦ ਵੱਡੇ ਗੋਲ ਮੇਜ਼ ਕੋਲੇ ਪੁੱਜ ਗਏ, ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਹੀ ਸਨ। ਕੰਧਾਂ ਉੱਤੇ ਚਿੰਬੜੇ, ਹਰ ਪਾਸਿਓ ਟੋਬੀ ਵੱਲ ਨੱਸਦੇ। ਸੋ ਲੇਕਸੀ ਨੂੰ ਹੁਣ ਕੋਈ ਫ਼ਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਅਣਦਿਖਤੀ ਰਹਿਣ ਨਾਲ। ਸੂਟ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਜਿਸ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਰਾਹੀਂ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਹੁਣ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਸ ਰਾਹ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਉਛਾਲਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੱਛੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਰੂਬਾ ਕੋਲੇ ਪੁੱਜਣਾ ਸੀ! ਪਰ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗੋਲੀਆਂ ਪਾਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਰੂਬਾ 'ਤੇ ਸੋਸਨੀ ਆਏ, ਗੋਲੀਆਂ ਛੱਡਦੇ, ਢੇਰੀਆਂ ਬਣਾਉਂਦੇ!

ਲੇਕਸੀ ਨੂੰ ਟੋਬੀ ਨੇ ਰਾਖੀ ਦਿੱਤੀ, ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਫ਼ਾਇਰਿੰਗ ਕਰ ਕੇ। ਦੋਨੋਂ ਮੇਜ਼ ਹੇਠ ਕਤਰਾ ਗਏ। ਲੇਕਸੀ ਨੇ ਨਾਓ ਬੇਛੱਤ ਦਾਲਾਨ ਦੇ ਉੱਪਰ ਲਿਆ ਦਿੱਤੀ। ਫੇਰ ਫ਼ਾਇਰਿੰਗ ਬਟਨ ਦੱਬ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰਿਆਂ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਨ ਗੋਲੀਆਂ ਪਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ। ਸੋਸਨੀ 'ਤੇ ਰੂਬਾ ਬੂਹੇ ਪਿੱਛੇ ਲੁਕੇ। ਫੇਰ ਜਦ ਹੋਰ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਨੇ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਰੂਬਾ ਨੇ ਭਾਲ ਨਾਲ ਲੜ ਲੜ ਕੇ ਕਈ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ। ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਸੋਸਨੀ ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਂਗ ਗੋਲੀਆਂ ਛੱਡ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਲੇਕਸੀ ਨੇ ਨਾਓ ਹੋਰ ਉੱਚੀ ਕਰ ਕੇ ਹੋਰ ਗੋਲੀਆਂ ਛੱਡੀਆਂ। ਫਲਕ ਤੋਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਪਿਆ। ਜਿਉਂਦੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਸਿਰਾਂ ਦਾ ਖੇਤ ਵੀ ਉਜਾੜ ਦਿੱਤਾ। ਹਰ ਸੀਸ ਖ਼ਰਬੂਜ਼ੇ ਵਾਂਗ

ਭੰਨਿਆ। ਹਾਰ ਕੇ ਹਰ ਜਣੇ ਨੂੰ ਚੂਰ ਚੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਕੋਈ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਕਾਸ਼! ਹੁਣ ਵਾਸਤੇ ਝੇਪ ਗਏ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ ਕੂਨਰ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਚਲੇ ਗਏ ਸੀ। ਨਾਓ ਤੋਂ ਡਰ ਗਏ।

ਲੜਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਭਾਲ ਹੱਥ ਵਿੱਚ, ਰੂਬਾ ਖੂਨ ਨਾਲ ਲੱਥ-ਪੱਥ ਸੀ। ਲੇਕਸੀ 'ਤੇ ਟੋਬੀ ਮਰਦਾਂ ਵੱਲ ਦੌੜ ਕੇ ਆ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਰੂਬਾ ਨੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ, ਸੁਆਤੁਫੰਗਾਂ ਤਿਆਰ ਰੱਖ ਕੇ ਤਿੰਨ ਹੀ ਨੱਸ ਗਏ। ਕੰਧ ਦੇ ਜਦ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਲੰਘੇ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਗਏ; ਕੰਧ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦੋ ਤੀਰ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਨੇ ਛੱਡੇ ਸੀ। ਪਰ ਨਾਓ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਗਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਲੇਕਸੀ ਨੇ ਨਾਓ 'ਗਾਹਾਂ ਭੇਜੀ। ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਚਾਰ ਹੀ ਉਸ ਵੱਲ ਵੱਧੇ। ਹਾਲੇ ਵੀ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਮਗਰ ਆ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਨਾਓ ਨੇ ਹੁਣ ਵਾਸਤੇ ਡਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਖੈਰ ਸ਼ਾਇਦ ਕੂਨਰ ਦੀ ਲੋਥ ਨੇ ਵੀ ਡਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇੰਨੇ ਸਿਰ ਕੱਟ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਡਰਨ ਲੱਗੇ।

ਲੇਕਸੀ ਨੇ ਦੂਰੋਂ ਨਾਓ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਵੱਲ ਵਧਨ ਹੀ ਲੱਗੇ ਸੀ, ਜਦ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚੋਂ ਰਾਮ ਇੱਕ ਪਾਸਿਓਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ। ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਕੋਬੇ ਆਇਆ। ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਚੁੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਆਤੁਫੰਗ ਫੜੇ, ਦੋਵੇਂ ਪਾਸਿਓਂ ਗੋਲੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

- ਈਡੀ ਦੇ ਖੂਨੀ!- ਰੂਬਾ ਚੀਕਿਆ, ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਗੋਲੀਆਂ ਛੱਡੀਆਂ। ਫੇਰ ਨਭ ਵਿੱਚੋਂ ਬੇੜੀ ਇੱਕ ਦਮ ਉਡ ਕੇ ਉੱਪਰ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਨਾਓ ਉੱਤੇ ਗੰਨਾਂ ਤਣੀਆਂ ਅਤੇ ਫ਼ਾਇਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ।

- ਛੇਤੀ! ਨਾਓ ਨੂੰ ਬਚਾਅ!- ਲੇਕਸੀ ਨੇ ਹੁਕਿਆ, ਨਾਲ ਨਾਲ ਬੇੜੀ ਦੀ ਛਾਤੀ ਉੱਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਧਸਾ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਟੋਬੀ ਨੇ ਰਾਮ ਵੱਲ ਕਿਰਨ-ਗੋਲੀਆਂ ਭੇਜੀਆਂ। ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਕੋਬੇ ਵੱਲ। ਇੰਝ ਰੂਬਾ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਪਿਆ। ਸੂਟ ਚਾਲੂ ਕਰ ਕੇ ਨਾਓ ਅੰਦਰ ਦੌੜ ਗਿਆ। ਜਦ ਕੁਰਸੀ'ਚ ਬੈਠ ਗਿਆ, ਨਾਓ ਅੰਬਰ ਉੱਪਰ ਲੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਹੁਣ ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੁਣ

ਉਸ ਨੇ ਬੇੜੀ ਸਿੱਧੀ ਨਾਓ ਵੱਲ ਚਲਾਈ। ਦੋਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਆਤੁਫੰਗਾਂ ਚੱਲ
ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਨਾਓ ਭੁੰਜੇ ਡਿੱਗ ਪਈ।

ਹੱਸਦਾ, ਇੱਚੀਗੁਰੂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਕਾਉਣ ਹੀ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਜਦ ਸੋਸਨੀ
ਦੀ ਛੱਡੀ ਗੋਲੀ ਇੱਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਥਾਂ ਵੱਜੀ। ਬੇੜੀ ਵੀ ਧਰਤੀ ਵੱਲ ਘੁੰਮਦੀ
ਗਈ। ਸਿੱਧੀ ਟੋਬੀ, ਲੇਕਸੀ ਅਤੇ ਸੋਸਨੀ ਵੱਲ!!॥

ਕਾਂਡ ਸਤਵਾਂ

ਇਸ ਵਿੱਚ ਟੋਬੀ ਅਤੇ ਸੋਸਨੀ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਉੱਤੇ ਤਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਿੰਧਬਾਦ ਵਾਪਸ ਪਰਤਦੇ ਹਨ। ਅਕੀਰਾ ਗਾਇਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ। ਸਿੰਧੀ ਚਾਲੂ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇੱਕ -ਰਹੱਸ- ਹੈ॥

ਸਿੰਧਬਾਦ ਵੱਲ ਛੁਟਕਾਰ ਕਿਸ਼ਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੋਸਨੀ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇ ਆਪਣੀਆਂ ਨਾਓਆਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ, ਸ਼ਾਇਦ ਅਕੀਰਾ ਨੇ ਪਛਾਣ ਲੈਣੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਕਈ ਵਾਰ ਟ੍ਰਾਂਜ਼ਿਓਟਰ ਰਾਹੀਂ ਅਕੀਰੇ ਨੂੰ ਅਖਵੇ ਘੱਲੇ ਸਨ। ਹਾਲੇ ਤੀਕਰ ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਸੀ। ਹਾਰ ਕੇ ਸਿੰਧੀ ਨੂੰ ਸਨੇਹੇ ਭੇਜਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਸਿੰਧੀ ਬੰਦ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਜੇ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਜਵਾਬ... ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਟੋਬੀ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਨਾਲ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ ਸੀ।

ਜਦ ਬੇੜੀ ਥੱਲੇ ਆਈ, ਜ਼ਮੀਨ ਵੱਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹੁਣ ਮਰ ਗਏ। ਪਰ ਰੂਬਾ ਨੇ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਨਾਓ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬੇੜੀ ਵਿੱਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਬੇੜੀ ਅਤੇ ਨਾਓ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਡਿੱਗੀਆਂ। ਰਾਮ ਅਤੇ ਕੋਬੇ ਹਾਲੇ ਵੀ ਗੋਲੀਆਂ ਛੱਡ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਲੇਕਸੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਓ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਅੰਦਰ ਵੜੇ, ਰੂਬਾ ਹਾਲੇ ਵੀ ਜਿਉਂਦਾ ਸੀ! ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਛੁਟਕਾਰ ਕਿਸ਼ਤੀ ਵਿੱਚ ਤੁੰਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹੋਰ ਮੌਕਾ ਦੇਣ ਬਿਨਾ ਬਟਨ ਦੱਬ ਕੇ ਕਿਸ਼ਤੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ। ਨਾਓ ਵਿੱਚੋਂ ਰੂਬਾ ਨਿਕਲ ਕੇ ਲੇਕਸੀ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਿਸ਼ਤੀ ਦੀ ਬਾਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਹਰ ਪਲ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਾਰ ਕੇ ਸਿਰਫ ਜੰਗਲ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਛਤਰ ਹੀ ਦਿਸਦੇ ਸੀ। ਕੀ ਪਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਲਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਲੜ ਕੇ ਬਚ ਗਏ ਜਾਂ ਮਰ ਗਏ? ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜਿਗਰੇ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਭਾਂਜ ਖਾਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸੀ। ਹੁਣ ਕਿਸ਼ਤੀ ਪੁਲਾੜ ਤੱਕ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਸੀ। ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਕਿਸ਼ਤੀ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ। ਸਿੰਧਬਾਦ ਵੱਲ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ। ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਅਕੀਰਾ ਨੂੰ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜਦਾ ਗਿਆ।

ਪਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਸੋਸਨੀ ਜਾਣਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦ ਗਾਰਾ ਅਤੇ ਚਿੱਕੜ ਵਾਲੀ ਕੰਧ ਕੋਲ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜੇ ਸੀ; ਜਦ ਛੱਤੀ ਬੋਲਿਆ, - ਕੰਧ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪਿੰਜਰ ਹਨ। ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕਰੰਗ-। ਜਦ ਸੋਸਨੀ ਉਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਕੇ ਪਾਗਲ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਲ ਪਹਿਲਾਂ ਛੱਤੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਬਟਨ ਨੂੰ ਦੱਬਿਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਕੇ ਅੱਖ ਤੋਂ ਲਾਲ ਕਿਰਨਾਂ ਕੰਧ 'ਤੇ ਖਿੰਡੀਆਂ। ਉਹ ਬਟਨ ਦੱਬਣ ਦਾ ਸਕੈਨ ਨਾਲ ਕੋਈ

ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਲਦਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਇੱਕ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਨੇ ਲਾਹ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਜਹਾਜ਼ੀ ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਔਖਿਆਈ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਛੱਤੀ, ਚੁਰਾਸੀ 'ਤੇ ਸਿੰਧੀ ਨੇ ਸਬੀਲ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਕਲਦਾਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਅਸੂਲ ਅਡਿੱਠ ਕਰਨੇ ਸਨ। ਉਸ ਬਟਨ ਨੇ ਸਿੰਧਬਾਦ ਵਿੱਚ ਸਿੰਧੀ ਨੂੰ ਫੇਰ ਚਾਲੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਖੈਰ ਜਿਹੜੇ ਹੁਣ ਜਿਉਂਦੇ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ। ਚੁਰਾਸੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਅਕੀਰਾ ਨੂੰ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਿੰਧੀ ਨਾਲ। ਸਿੰਧੀ ਜਾਗ ਗਈ ਸੀ।

ਸਿੰਧੀ ਨੇ ਕਲਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸੰਨਾਟਾ ਹੀ ਮਿਲਿਆ। ਪਰ ਹੁਣ...ਕਿਸਤੀ ਤੋਂ ਸੁਨੇਹੇਂ ਸਿੰਧੀ ਤੱਕ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਕਿਸਤੀ ਹਾਰ ਕੇ ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਫੇਰ ਕਿਹਾ, - ਅਕੀਰਾ? ਅਕੀਰਾ, ਅਸਾਂ ਹਾਂ। ਪਰ ਅਸਾਂ ਨਾਓਆਂ'ਚ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਅਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹੋ। ਮੈਂ ਅਤੇ ਟੋਬੀ ਹਾਂ। ਬਾਕੀ...ਬਾਕੀ ਗੱਲ ਪੁੱਜ ਕੇ ਦੱਸਦਾਂ...-। ਟ੍ਰਾਂਜਿਸਟਰ ਉੱਤੇ ਸੰਨਾਟਾ ਹੀ ਸੀ। ਚੁੱਪ। ਬਿਲਕੁਲ ਚੁੱਪ।

- ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਜਵਾਬ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ? ਹੁਣ ਤਾਂ ਤਿੰਨ, ਖਬਰੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਹੋ ਚੁੱਕੇ, ਜਦ ਦੇ ਅਸਾਂ ਗਏ। ਉਹਨੂੰ ਤਾਂ ਅਸਾਡਾ ਫ਼ਿਕਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ-। ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਆਖਿਆ।

ਟੋਬੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ। ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਫੇਰ ਬੋਲੀ, - ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਨਹੀਂ? -। ਹੰਭੀ ਸੀ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਿਆਪਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ।

- ਕੀ ਪਤਾ। ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਸਿੰਧਬਾਦ ਠੀਕ ਲੱਗਦਾ ਹੈ-। ਹਰ ਪਲ ਸਿੰਧਬਾਦ ਨੇੜੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ; ਪਲ 'ਤੇ ਪਲ ਵੱਡਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦ ਦੋ ਕੁ ਮੀਲ ਲਾਗੇ ਆ ਗਿਆ, ਟੋਬੀ ਨੇ ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, - ਅਕੀਰਾ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਹਨ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਪਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਹੋ ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਸੋਚਾਂ ਘੱਲ ਦੇਣੀਆਂ-।

- ਮੈਨੂੰ ਚੁੱਪ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ। ਗੱਲ ਹੈ... ਅਸਾਡੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਟ੍ਰਾਂਜ਼ਿਸਟਰ 'ਚ ਬੋਲਦਾ... ਅਕੀਰਾ। ਮੈਂ ਹਾਂ, ਸੋਸਨੀ। ਮੈਂ 'ਤੇ ਟੋਬੀ ਹਾਂ। ਅਸਾਨੂੰ ਛੁਟਕਾਰ ਕਿਸ਼ਤੀ 'ਚ ਪਾਉਣਾ ਪਿਆ। ਅਸਾਨੂੰ ਅੰਦਰ ਵੜਨ ਦੇ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝਾਉਂਦਾ! -। ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੋਚਿਆ, - ਕਾਸ਼! ਜੇ ਅਸਾਂ ਅਸਾਡੀਆਂ ਨਾਓਆਂ 'ਚ ਹੁੰਦੇ! -।

ਹੁਣ ਕਿਸ਼ਤੀ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੀ ਸੀ। ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਾਪਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕੋਲ ਕਿਸ਼ਤੀ ਇੱਕ ਕੀੜੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਅਕੀਰਾ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਜ਼ਿਹਨ 'ਚ ਆਉਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਸਨ। ਚੁੱਪ ਕਿਉਂ ਸੀ? ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸਿੰਧੀ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਕੀ ਫ਼ਾਇਦਾ ਸੀ! ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਿੰਧ ਨੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ!

ਫੇਰ ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੇ ਚਿੱਟੇ ਢਾਂਚੇ 'ਚ ਕਾਲਾ ਚੌਰਸ ਦਿਸਿਆ। ਅਕੀਰਾ ਨੇ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ! ਸੋਸਨੀ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਕਲੇਜੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਟੋਬੀ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਦੋਨੋਂ ਅੱਕੇ ਥੱਕੇ ਸਨ। ਟੋਬੀ ਦਾ ਬਦਨ ਮੈਲਾ ਸੀ। ਨਹਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਸੋਸਨੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਨੂੰ ਚੌਰਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵੱਲ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਚੌਰਸ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਮ ਹੋ ਗਈ। ਬੂਹਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਪੱਤਣ ਉੱਤੇ ਕਿਸ਼ਤੀ ਬਹਿ ਗਈ। ਜਿਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਹਵਾ ਭਰ ਗਈ ਸੀ, ਟੋਬੀ ਅਤੇ ਸੋਸਨੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਜੰਤਰ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਸੀ। ਸੋਸਨੀ ਲਿਫ਼ਤ ਵੱਲ ਵਧਿਆ।

- ਅਸਾਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਰੇ 'ਚ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਕੀਰਾ ਉੱਥੇ ਹੋਵੇਗਾ-, ਦੌੜਦਾ ਦੌੜਦਾ ਬੋਲਿਆ। ਟੋਬੀ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਲਿਫ਼ਤ ਵਿੱਚ ਵੜ ਗਈ। ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਲਿਫ਼ਤ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਚਾਂਦੀ ਵਰਗੀਆਂ ਸਨ, ਇੱਕ ਗੁੱਠ 'ਤੇ (ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਉੱਪਰ ਸੀ) ਕੈਮਰਾ ਲਾਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਇਕੱਲੀ ਕਾਲੀ ਨੇਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਤਾੜੀ ਲਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਕੈਮਰੇ ਨੇ ਟੋਬੀ ਦੀ ਅੱਖ ਫੜ ਲਈ ਸੀ। ਟੋਬੀ ਵਾਪਸ ਦੇਖਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਟੋਬੀ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਅੱਖ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸਥਿਰ ਬਣਾਇਆ। ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਸੀ, ਜਦ ਲਿਫ਼ਤ ਮੰਜ਼ਲ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਦੋਵੇਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬੂਹੇ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ। ਪਰ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਅੱਖ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ

ਹੁੰਦਾ, ਉਸ ਦੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਲਾਲ ਬੱਤੀ ਚਮਕਦੀ ਸੀ। ਅਕਲ ਸੂਝ ਚਾਲੂ ਸੀ।

ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਰਾ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਟੋਬੀ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿੰਨਾ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਇੱਥੇ ਆਈ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਇੱਥੇ ਖਾਧਾ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਚੱਜ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਚਾਰ ਪਾਸੇ ਕੰਟਰੋਲ ਫੱਟੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਕਈ ਬੱਤੀਆਂ ਬਟਨ ਚਮਕਦੇ ਸਨ। ਛੱਤ 'ਤੇ ਵੀ ਟਿਊਬ ਵਾਲੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਮਨਤਮ ਰੋਸ਼ਨੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਮਰਾ ਘੁਸ ਮੁਸਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਸੀਆਂ ਹਨ੍ਹੇਰੇ'ਚ ਲੁਪੇਤੀਆਂ ਸਨ। ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਕੀ ਛਾਉਂ ਵਿੱਚ ਲੁਕਿਆ ਸੀ?

ਕੰਟਰੋਲ ਫੱਟੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਮੀਰ ਮਲਾਹ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਸੀ। ਉਹ ਕੁਰਸੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਸਿੰਧ ਬੈਠਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਬੈਠੇਗਾ। ਉਸ ਫੱਟੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਕੀਰਾ ਦਾ ਕੱਚ ਵਾਲਾ ਤਾਬੂਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਕੀ ਪਤਾ ਕਿੱਥੇ ਗਿਆ ਹੋਵੇ? ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਹਵਾ ਲੈਂਦਾ। ਜਿਹੜਾ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਕੇ ਬੇਚੈਨੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ।

ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਕੰਟਰੋਲ ਫੱਟੀ ਚੈੱਕ ਕੀਤੀ। ਸਿੰਧ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਵੱਲ ਨਿਗ੍ਹਾ ਪਾਈ। ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਹੀ ਸੀ। ਮਨੀਟਰ ਸਕਰੀਨਾਂ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ। ਬਾਹਰਲੇ ਕਮਰੇ ਚਾਲੂ ਸਨ। ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਬਟਨ ਦੱਬ ਕੇ ਅੰਦਰਲੇ ਕੈਮਰੇ ਵੀ ਚਾਲੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਹੁਣ ਸਕਰੀਨਾਂ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਸਮਾਜੀ ਕਮਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਅੱਖ ਸੀ। ਸਿਰਫ ਨਿੱਜੀ ਕਮਰੇ, ਜਿੱਥੇ ਸਾਰੇ ਸੌਂਦੇ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦੇ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੇ ਅਕੀਰਾ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ'ਚ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਜਾਣਾ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਵੀ ਜਿਵੇਂ ਟੋਬੀ ਦੀ ਸੋਚ ਪੜ੍ਹ ਲਈ ਹੋਵੇ, ਬੋਲਿਆ, - ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਕਮਰੇ'ਚ ਜਾਂਦਾ। ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਠਹਿਰ। ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਜਾ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲੈ। ਜਦ ਮੈਂ ਅਕੀਰਾ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ, ਮੈਂ ਵੀ ਨੁਾਵਾਂਗਾ। ਹੈਰਾਨ ਆਂ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਨੇ ਅਸਾਨੂੰ...-। ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੱਲ ਅਧੂਰੀ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀ।

- ਠੀਕ- ਕਹਿ ਕੇ ਟੋਬੀ ਤੁਰ ਪਈ। ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਔਖਾ ਸੀ ਸਮਝਣ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉੱਤੇ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਕਿਹੜਾ ਸੰਵੇਦਨ ਨੱਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਿਹੜੀ ਤਰੰਗ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੀ ਪਤਾ ਸੋਸਨੀ ਕੀ

ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕੂਨਰ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਿੱਤਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਸੀ। ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਹਿਕਾਰੂ ਅਤੇ ਚੁਰਾਸੀ ਦੀਆਂ ਮੋਤਾਂ ਉੱਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਗੁੱਸਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਕੂਨਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਮਨ ਵਿੱਚ ਹਾਲੇ ਵੀ ਇੱਕ... ਗਲੀ ਸੀ। ਬਦਲਾ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ।

ਟੋਬੀ ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਰੇ ਦੇ ਬੂਹੇ ਵਿੱਚ ਰੁਕ ਗਈ। ਘੁੰਮ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ, - ਆਪਾਂ ਹੁਣ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਰੂਬਾ 'ਤੇ ਲੇਕਸੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਆ ਜਾਂਦੇ। ਖੈਰ ਜੇ ਮਰੇ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕੁਝ ਘੰਟੇ ਠਹਿਰਨਾ-।

- ਆਹੋ-।

- ਨਾਲੇ... ਨਾਲੇ ਜੇ ਤੂੰ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਮੈਂ ਹਾਂ ਨ੍ਹਾ, ਅੱਛਾ?-।

- ਅੱਛਾ- ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ 'ਤੇ ਫੱਟੀ ਉੱਤੇ ਬਟਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਬਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਖਬਰੇ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲ ਜਜ਼ਬੇ ਸਾਂਝੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਟੋਬੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ।

ਸੋਸਨੀ ਲਾਂਘੇ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਗਈ। ਲਾਂਘਾ ਲੰਮਾ ਸੀ। ਹਰ ਪੰਜ ਕਦਮ 'ਤੇ ਕੋਈ ਠੌਰ ਦਾ ਬੂਹਾ ਸੀ। ਛੱਤ 'ਤੇ ਟਿਊਬਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ ਧੀਮਾ ਰੋਸ਼ਨੀ ਖਿਲਾਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਰੜਾ ਕੰਧਾਂ ਗੰਭੀਰ ਜਾਪਦੀਆਂ ਸਨ। ਫਰਸ਼ ਉੱਤੇ ਕਾਲੀਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਘੁੱਟਿਆ ਘੁੱਟਿਆ ਮਾਹੌਲ ਸੀ। ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਦਸ ਮੀਟਰ ਹਟਵੇਂ ਕੈਮਰੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਕੈਮਰੇ ਦੇ ਠੰਢੀ ਨੇਤਰ ਦੀ ਕੱਚ ਪੁਤਲੀ ਟੋਬੀ ਵੱਲ ਬੇ-ਜਜ਼ਬੇ ਨਾਲ ਤੱਕਦੀ ਸੀ। ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ, ਪਰ ਉਹ ਫਟਾ-ਫਟ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਅੱਪੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਝ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੇ ਬੇਜਾਨ ਅੱਖ ਨਾਲ ਅੱਖ ਮਿਲ ਗਈ, ਪੈਰ ਥਾਣੇ ਗੱਡੇ ਜਾਣੇ ਸਨ। ਅੱਖ ਬਚਾ ਕੇ ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਗਈ। ਜਦ ਉੱਥੇ ਪੁੱਜੀ, ਬੂਹੇ ਦੇ ਨਾਲ ਫੱਟੀ 'ਤੇ ਵੜਨ ਦਾ ਕੌਡ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਬੂਹਾ ਸਰਕਾ ਕੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ। ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਬੂਹਾ ਢੋਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਲੰਬੇ ਸਾਹ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਡੋਲ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਜੋਸ਼ ਠੰਢਾ ਹੋਇਆ, 'ਗਾਹਾਂ ਵੜ ਗਈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਾਹਤੋਂ ਇੰਝ ਜਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੈਮਰੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਹੀ ਹਨ। ਸੰਕਟ-ਕਾਲ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਪਾਏ ਵੀ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਸਿੰਧੀ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਬਿਨਾ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸੀ।

ਫੇਰ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਸਮਝ ਪਈ ਕਿ ਆਹ ਹੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ। ਸਿੰਧੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕੈਮਰੇ ਹਨ। ਪਾਗਲ ਨਾ ਬਣ! ਸਿੰਧ ਨੇ ਸਿੰਧੀ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਵੀ ਚਾਲੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਨਾਲੇ ਸਿੰਧੀ ਨੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅਕੀਰਾ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਅੰਦਰ ਵਾੜਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੱਕੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਕਸਰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਅਕੀਰਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗਾਂ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸੀ? ਓਏ ਹੋਏ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਅੱਕੀ ਥੱਕੀ ਹਾਂ! ਸੋਸਨੀ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਗਿਆ! ਮਗਜ਼ ਨਾ ਮਾਰ! ਨੁਹ ਤਾਂ ਸਹੀ! ਗੰਦੇ ਕੱਪੜੇ ਲਾਹ!

ਟੋਬੀ ਸ਼ਾਵਰ ਵੱਲ ਗਈ। ਲੀੜੇ ਲਾਹ ਕੇ ਭੁੰਜੇ ਫਰਸ਼ ਉੱਤੇ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ। ਪਿੰਡਾ ਮੈਲਾ ਸੀ, ਵਾਲ ਅੜਕੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਵਰ 'ਚ ਵੜ ਕੇ ਪਾਣੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਗਰਮ ਗਰਮ ਫਹਿਬਰ ਲੱਗੀ। ਠੋਡੀ ਉੱਪਰ ਕੀਤੀ, ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ। ਪਾਣੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਲਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਛਿੱਟੇ ਛਮ ਛਮਾ ਕੇ ਛਿੱਲ ਨੂੰ ਅਰਾਮ ਦੇ ਰਹਿ ਸੀ। ਟੁੱਪਲੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਖਿਸਕ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਟਰੇ 'ਚ ਉਤਰੇ। ਭਾਣ ਥਕੇਵੇਂ ਨੂੰ ਵਹਿਣੀ ਵਿੱਚ ਨਿਬੇੜ ਦਿੱਤਾ। ਗਰਮ ਗਰਮ ਪਾਣੀ। ਮਾਸ ਨੂੰ ਮਾਲਸ਼ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਬੀਤਿਆ, ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਈ ਚੇਤਾ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਪਰ ਸਿੰਧ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੀਆਂ ਕਈ ਰਮਜ਼ਾਂ ਸਨ। ਕੈਮਰੇ ਭਾਵੇਂ ਕਮਰਿਆਂ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਸਨ, ਪਰ ਕਈ ਜੰਤਰ ਅੰਦਰ ਸਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿੰਧੀ - ਅੰਦਰ - ਦੇਖ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਵਰ ਦੇ ਉਲਟੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਸਕਰੀਨ ਸੀ। ਆਮ ਗੱਲ ਸੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਚਲਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਅਕਸਰ ਸਿੰਧੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਅਕਲ ਸੂਝ ਸੀ; ਅਤੇ ਅਕਲ ਸੂਝ ਦੀ ਖਸੂਸੀਅਤ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਵਾਂਗ।

ਜੇ ਟੋਬੀ ਨੇ ਇੱਕ ਪਲ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਝਾਕਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਕਰੀਨ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਚਿਲਕਾਰ ਦਿਸ ਜਾਣੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਸਕਰੀਨ ਚਾਲੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਪਲ ਵਾਸਤੇ ਚਾਲੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਿੰਧ ਦੀ ਅੱਖ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਸਿੰਧੀ ਟੋਬੀ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਵਰ ਇੱਕ ਭਾਫ ਨਾਲ ਧੁੰਦਿਆ ਕੱਚ ਬੂਹੇ ਨਾਲ ਢਕਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਟੋਬੀ ਦੇ ਜੁੱਸੇ ਨੂੰ ਘੁੰਡ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਹਵਾੜੂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸ ਦਾ ਖਤੋਖਾਨ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਜਿਓ ਟੋਬੀ ਨੇ ਸ਼ਾਵਰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤਿਓ ਸਕਰੀਨ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ।

* * * * *

ਜਦ ਨਵੇਂ ਲੀੜੇ ਪਾ ਕੇ (ਲਾਲ ਸੂਟ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਗਾਟੇ ਤੋਂ ਗਿੱਟੇ ਤੱਕ ਕਸ ਕੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਘੁੱਟਦਾ ਸੀ) ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਰੇ ਪੁੱਜੀ, ਸਿਰਫ ਸੋਸਨੀ ਉੱਥੇ ਸੀ।

- ਅਕੀਰਾ?- ਫਿਕਰ ਨਾਲ ਟੋਬੀ ਨੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ।

- ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਸਾਰੇ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਕੀਤੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੇ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਥੱਕਿਆ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਵੀ ਨ੍ਹਾਉਣ ਚਲਿਆ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਰਹਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਠੀਕ? ਇੱਥੇ ਸਿੰਧੀ 'ਤੇ ਅੱਖ ਰੱਖ ਸਕਦੀ ਹੈ, 'ਤੇ ਕੈਮਿਰਆਂ ਰਾਹੀਂ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਹਰ ਨੁੱਕਰ 'ਤੇ ਅੱਖ ਰੱਖ ਸਕਦੀ ਹੈ'-।

ਮਨ ਵਿੱਚ ਟੋਬੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, - ਹਰ ਖੂੰਜੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਸੌਣ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ'ਚ ਕੈਮਰੇ ਹੈ ਵੀ?-। ਪਰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਆਖਿਆ।

- ਸਿੰਧੀ? ਕੀ ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਹੈ?-

- ਨਹੀਂ। ਬੰਦ ਹੈ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ। ਮੈਨੂੰ ਹਾਲੇ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ, ਜੇ ਅਕੀਰੇ ਨੇ ਬੁਹਾ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹਿਆ, ਕਿਵੇਂ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ?-। ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ ਨ੍ਹਾਉਣ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਪਰ ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੇ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਫਿਕਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਅਕਲ ਸੂਝ ਫੱਟੀ ਵੱਲ ਝਾਕੀ। ਅਕਲ ਸੂਝ ਦਾ ਬੁਝਾਰਤੀ ਵਰਤਾਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕਮਲਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਦਾ ਖੌਫ ਕਿ - ਇਹ ਮਸ਼ੀਨ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਵੇਗੀ- ਹਾਵੀ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਡਰ-ਤਰਕਹੀਣ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਟੋਬੀ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਬੀਤੇ ਦਿਹਾੜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਟਿੱਕ ਗਈਆਂ। ਕਿਵੇਂ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਗ਼ਲਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਠ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸੁਲਤਾਨਵਾਦੀਆਂ ਨਾਲ ਹੁਣ ਗ਼ਲਬਾ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਹੋਰ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਈਡੀ ਨੂੰ ਬਗ਼ਾਵਤ ਰਾਹੀਂ ਤਖ਼ਤਾ ਪਲਟਾ ਕੇ ਵਿਸਥਾਪਨ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਕੁਰਸੀ ਖੋਹ ਲੈਣੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਖ਼ੈਰ ਹੁਣ ਨਾ ਹੋ ਸਕਣਾ। ਹੁਣ ਸਿੰਧਬਾਦ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿੱਧਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਦੇਣੀ ਪੈਣੀ ਸੀ। ਸਿੰਧਬਾਦ ਅੱਧ ਰਾਹ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਲੈ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਵਿਚਾਰਾ ਸੋਸਨੀ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਿੱਤਰ ਮਿਟ ਗਏ। ਐਨਾ ਵੱਡਾ ਜਹਾਜ਼ 'ਤੇ 'ਕੱਲਾ ਸੀ! ਹੀਰਿਆਂ

ਕਰਕੇ ਪੈਸੇ ਤਾਂ ਬਥੇਰੇ ਸੀ! ਹੀਰੋ ਵੇਚ ਕੇ ਰੱਜਵੀਂ ਕਮਾਈ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਵੰਡਣ ਲਈ ਕੋਈ ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ! ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਿੰਧਬਾਦ ਨੂੰ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪਾਸੇ ਕਰ ਕੇ ਪੈਸੇ ਇੰਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਨਹੀਂ। ਸਾਡਾ ਕੀ ਹੱਕ ਹੈ?

ਟੋਬੀ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸਿੰਧ ਆ ਖਲੋਇਆ, ਅਤੇ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਸਿਰਫ ਸਿਰ, ਕੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀਸ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਖੌਫਨਾਕ ਯਾਦਾਂ ਸਨ! ਸਿੰਧ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਪ੍ਰੇਮ ਕਥਾ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਜੇ ਕੂਨਰ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਨਾ ਹੁੰਦਾ... ਸੋਚ ਅਪੂਰੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ। ਉਦਾਸੀ ਵਿੱਚ ਰਿੱਝ ਰਹੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ ਨੇ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਪਰਤਣਾ। ਸੀਸ! ਬੱਸ, 'ਕੱਲੇ ਸਿੰਧ ਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ', ਪਰ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿਰ ਸੇਲ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਦਿਸ ਰਹੇ ਸੀ! ਫੇਰ ਕੂਨਰ ਦੀਆਂ ਨੀਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ। ਬੇਜਾਨ ਅੱਖਾਂ। ਉੱਥੇ ਕੂਨਰ ਸਰਕਾਰ ਸੀ। ਕੈਸੀ ਸਰਕਾਰ! ਜੋ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਹੋ ਕੇ ਬੰਦਾ ਬਚਦਾ ਵੀ ਹੈ? ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਸੂਝ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਸਤੇ ਸੀਸ ਹੀ ਦਿਸਣੇ ਸਨ। ਇਸ ਸੋਚ ਤੋਂ ਦੌੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਖੂਨੀ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਕੂਨਰ ਦਾ ਖੂਨ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਬਦਲੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਤਸਕੀਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ, ਉਸ ਨੂੰ।

ਫਿਰ ਹਿਕਾਰੂ ਸੀ! ਪਿਆਰਾ ਹਿਕਾਰੂ, ਜਿਸ ਨੇ ਟੋਬੀ ਵਾਸਤੇ ਕੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ! ਵਿਚਾਰਾ ਮਰ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਉੱਥੇ ਹੀ ਛੱਡਣੀ ਪਈ। ਚੂਰਾਸੀ ਨੂੰ ਵੀ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕੀ। ਟੋਬੀ ਦਾ ਦਿਲ ਦੁਖਿਆ। ਅਫਸੋਸ! ਈਡੀ ਕੂਨਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੀਬਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੀ ਰਾਣੀ ਬਣ ਕੇ ਕਾਇਨਾਤ ਨੂੰ ਫਰਕ ਪੈਣਾ ਸੀ? ਦੁਨੀਆਂ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਆਦਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੀਆਂ। ਸਾਡੇ ਅਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ'ਚ ਕੀ ਫਰਕ ਸੀ? ਕੂਨਰ ਨੇ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣਾ ਸੁਪਨਾ ਦਿਖਾਇਆ ਸੀ। ਨਹੀਂ; ਡਰਾਉਣੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਸੀ! ਟੋਬੀ ਹੁਣ ਜੋ ਚਕੋਰਵਾੜੀ'ਤੇ ਬੀਤਿਆ ਉਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਧਿਆਨ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਬਾਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇਖਿਆ। ਹਾਲੇ ਰੂਬਾ ਹੁਣਾਂ ਦੀ ਨਾਓ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸੀ। ਨਾ ਹੀ ਬੇੜੀ ਦਿੱਸੀ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਲੜਦੇ ਬਿਨਸ ਗਏ? ਸਾਨੂੰ ਦੋ ਕੁ ਹੋਰ ਘੰਟੇ ਤਾਂ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਸੋਸਨੀ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ, ਉਸ ਨਾਲ ਸੁਲਤਾਨਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੁੰਗੀ। ਹੁਣ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉੱਠ ਕੇ

ਅਕੀਰਾ ਨੂੰ ਭਾਲਾਂ। ਪਰ ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿ। ਸੋ ਹੁਣ ਵਾਸਤੇ ਟਿਕੀ ਰਹੇਗੀ। ਪਰ ਸੋਚ ਆਈ ਗਈ, ਜੇ ਅਕੀਰਾ ਨੇ ਬੂਹਾ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹਿਆ... ਕਿਸ ਨੇ ਖੋਲ੍ਹਿਆ? ਹੋਰ ਓਭੜ ਤਾਂ ਸਿੰਧਬਾਦ'ਚ ਆ ਗਿਆ? ਕੀ ਪਤਾ ਈਡੀ ਦੇ ਲੋਕ ਇੱਥੇ ਲੁਕੇ ਹੋਣਗੇ? ਜਾਂ ਉਸ ਬੇੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਅਕੀਰਾ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੀਤਾ? ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵੀ ਖ਼ਦਸ਼ਾ ਹੈ।

ਟੋਬੀ ਨੇ ਸਿੰਧੀ ਦੀ ਫੱਟੀ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ।

* * * * *

ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਟੋਬੀ ਅਤੇ ਸੋਸਨੀ ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਰੇ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲੇ ਟੇਬਲ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਖਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸੇ ਹੀ ਮੇਜ਼ ਉੱਪਰ, ਜਿੱਥੇ ਸ਼ੂਰ'ਚ ਸਾਰੇ ਖਾਂਦੇ ਸੀ। ਖ਼ਾਲੀ ਕੁਰਸੀਆਂ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਗਲ ਭਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਈ ਚਿਰ ਵਾਸਤੇ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਖਾ ਰਹੇ ਸੀ। ਹਾਰ ਕੇ...

- ਹੁਣ ਪੰਜ ਘੰਟੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਜਦ ਦੇ ਪਰਤੇ। ਜੇ ਹਾਲੇ ਤੀਕਰ ਰੂਬਾ 'ਤੇ ਲੇਕਸੀ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੇ, ਅਸਾਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ... ਮਰ ਗਏ-। ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

- ਹਾਂ। ਪਰ ਬੇੜੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਉਹ ਵੀ ਮਰ ਗਏ? ਜਾਂ ਅਕੀਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਯਰਗਮਾਨ ਸੀ? ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗਏ? ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ...-। ਟੋਬੀ ਨੇ ਗੱਲ ਤੋਰੀ।

- ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤੇਰੀ ਗ਼ਲਤਫ਼ਹਿਮੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਸਿੰਧੀ ਨੇ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਹੋਰ ਕੁਝ ਕੱਢ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਗੱਲ ਹੈ ਜੇ ਓਦੋਂ ਚਾਲੂ ਸੀ, ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਬੰਦ ਹੈ? ਜਦ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਰੇ'ਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਅੰਦਰ ਆਏ, ਬੰਦ ਹੀ ਹੈ-।

- ਹੋ ਸਕਦਾ। ਫੇਰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਖਾਮੋਸ਼ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਅਕੀਰਾ ਕਿੱਥੇ?- ਟੋਬੀ ਨੇ ਰਕਾਬੀ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹਾਂ ਧੱਕ ਕੇ ਕਿਹਾ।

- ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ। ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ? ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਸਿੰਧੀ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਸੀ। ਅਕੀਰਾ। ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਲੱਗ ਰਹੀ, ਮੈਨੂੰ। ਅਸਾਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਤਲਾਸ਼ੀ ਕਰੀਏ-।

- ਠੀਕ। ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਨੂੰ ਮੇਰੇ ਸੁਲਤਾਨਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣਾ ਹੀ ਪੈਣਾ। ਜੇ ਸਾਡੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਇੱਥੇ ਖਤਰੇ'ਚ ਹਨ, ਜਾਂ ਫੇਰ ਵੀ... ਇੱਥੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਾਸਤੇ। ਮੈਨੂੰ ਗ਼ਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਛੱਡਣ ਵਾਸਤੇ...-।

- ਮਨਜ਼ੂਰ-।

ਦੋਨੋਂ ਉੱਠ ਗਏ। ਹੁਣ ਤਲਾਸ਼ੀ -ਉੜੇ- ਤੋਂ -ਫੱਫੇ- ਤੱਕ ਕਰਨੀ ਪੈਣੀ ਸੀ। ਖ਼ਤਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ'ਚ ਹਥਿਆਰ ਫੜ ਲਏ। ਟੋਬੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ'ਚ ਤਮੰਚਾ, ਅਤੇ ਸੋਸਨੀ ਕੋਲ ਸੁਆਤੁਫੰਗ ਬੰਦੂਕ। ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਡ ਹੋ ਕੇ ਤਲਾਸ਼ੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਸੀ। ਫੇਰ ਟੋਬੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਜੇ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਕੱਠੇ ਤੁਰ ਪਏ।

ਹਰ ਲਾਂਘੇ'ਚ ਕੈਮਰੇ ਸਨ। ਕੈਮਰੇ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦੇਸ਼ੇ ਬਣਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਕੈਮਰੇ'ਤੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰਨ'ਚ ਕੀ ਹੋਣਾ ਸੀ? ਸਿੰਧੀ ਸਿੰਧਬਾਦ ਹੀ ਸੀ। ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਆਤਮਾ, ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਹਕੂਮਤ। ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਚੌੜ ਕੇ ਕੀ ਮਿਲਣਾ ਸੀ? ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਖਰਾਬ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਕੰਟਰੋਲ ਰੂਮ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਕਮਰਿਆਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਹਰ ਸਮਾਜੀ ਕਮਰੇ'ਚ ਗਏ। ਖ਼ਾਸ ਜਿਨ੍ਹਾਂ'ਚ ਕੈਮਰੇ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦੇ। ਇੱਕ ਦੋ ਵਾਰੀ ਜੰਤਰਾਂ ਨੇ ਹਿਲ ਕਿ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਡਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇੰਝ ਉਸ ਲਾਂਘੇ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਗਏ, ਜੋ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਅੱਧ ਰਾਹ'ਚ ਸੀ; ਮੂਹਰਲੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਸਤੇ। ਇੱਕ ਲੰਬਾ ਲਾਂਘਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਪਾਸੇ ਚੁਗਾਠ ਸੀ। ਇਸ ਲਾਂਘੇ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਪੱਸਲੀਦਾਰ ਕਾਠ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖੋਖ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਦੁੰਮ ਵੱਲ ਤੁਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਮੂਹਰਲਾ ਪਾਸਾ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਛਾਣ ਲਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ, ਬਾਹਰੋਂ ਖੋਖ ਦੇ ਅੱਧੇ ਰਾਹ ਚੁਗਾਠ ਨੰਗੀ ਜਿਹੀ ਸੀ। ਮੱਛੀ ਦੀ ਬੇ-ਮਾਸ ਲਾਸ਼ ਵਾਂਗ ਬਾਹਰੋਂ ਜਹਾਜ਼ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਗੱਭੇ ਲਾਂਘਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਪੱਸਲੀਦਾਰ ਕਾਠ, ਫੇਰ ਖੋਖਾ, ਫੇਰ ਮੱਛੀ ਦੀ ਫਿਨ ਵਰਗੀ ਦੁੰਮ। ਦੁੰਮ ਵੱਡਾ ਘੇਰੇਦਾਰ ਭਾਗ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਖਾਂ ਵਾਲੀ ਪੂਛ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਕੱਚ ਦੇ ਬਾਦਬਾਨ ਸਨ, ਜੋ ਸਿੰਧਬਾਦ ਨੂੰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਸੀ। ਪੂਛ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਚੱਕਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਮਰੇ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਜਹਾਜ਼ੀ ਅਮਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਸਵਾਰੀਆਂ ਵੀ। ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨਿਵਾਸਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਜ਼ਖੀਰੇ ਸਨ ਅਤੇ ਢਾਂਚਾ। ਜਿੱਥੇ ਢੋਲ ਡੱਬੇ ਹੀਰਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਪਏ ਸੀ। ਮਤਲਬ, ਟੋਬੀ ਨੇ

ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਨੱਕ ਸਿਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈ ਲਈ ਸੀ। ਪਰ ਸੌਣ ਵਾਲੇ ਕਮਰਿਆਂ (ਜੋ ਪੂਛ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਸਨ) ਨੂੰ ਖੋਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਐਤਕੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਖੀਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂਚਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਨ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਧਿਆਨ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਮੂਹਰਲੇ ਪਾਸੇ ਲਾਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਜਿੱਥੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਸਨ।

ਸੋਸਨੀ ਜ਼ਖੀਰੇ ਦੇ ਬੂਹੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਸੈਂਸਰਾਂ ਨੇ ਦੇਖ ਕੇ ਹੀ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਹੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕਮਰਾ, ਜਿੱਥੇ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ 'ਤੇ ਸਿੰਧ ਸਿੰਘ ਨੇ ਛੱਤੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਹਥਿਆਰ ਤਾਣ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਅੱਗੇ ਗਏ। ਸੁੰਨ ਸੀ। ਜੰਤਰ ਵੀ ਚੁੱਪ ਚਾਪ, ਬੰਦ ਹੋ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਦੂਰਲੇ ਪਾਸੇ ਢੋਲ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਹੀਰੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸੀ।

ਬੱਤੀਆਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੱਧਮ ਸਨ। ਅੱਧ ਹਨੂਰਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਇਕਲਵੰਜੇ 'ਚ ਜੰਤਰ ਦੀ ਲਾਲ ਬੱਤੀ ਜਗੀ। ਉਸ ਵੱਲ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਗੰਨਾਂ ਤਾਣੀਆਂ। ਜਿਵੇਂ ਜੰਤਰ ਡਰ ਸਕਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਉਸ ਨੇ ਬੱਤੀ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ, ਪਿੱਛੇ ਦਬਕਿਆ, ਉਸ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨੀ ਆਵਾਜ਼ -ਫਿਸ਼ੂ-ਫਿਸ਼ੂ -ਕਰਦੀ। ਇੰਝ ਹਰ ਖੂੰਜੇ ਵੱਲ ਦੋਵੇਂ ਤੁਰੇ। ਉੱਪਰ, ਇੱਕ ਕੋਨੇ ਤੋਂ ਕੈਮਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਝਾਕਦਾ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਤੁਰਦੇ ਸੀ, ਉਸ ਔਧਰ ਵੱਲ ਘੁੰਮਿਆ। ਲਾਲ ਬੱਤੀ ਕੈਮਰੇ ਦੀ ਚਮਕਸੀ ਸੀ।

ਫੇਰ ਟੋਬੀ 'ਤੇ ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਖੜਕਾ ਸੁਣਿਆ। ਢੋਲਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਤੱਕੇ, ਫੇਰ ਇੱਕ ਖੱਬੇ ਪਾਸਿਓ, ਦੂਜਾ ਸੱਜੇ ਪਾਸਿਓ ਢੋਲਾਂ ਵੱਲ ਵਧੇ। ਉਹੀ ਢੋਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਹੀਰੇ ਜਵਾਹਰ ਸਨ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ, ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਲਾਗੇ ਆ ਖੜ੍ਹੇ। ਢੋਲਾਂ ਦਿਆਂ ਪਾਸਿਆਂ 'ਚ ਬਾਰੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੋਟੇ ਕੱਚ ਪਿੱਛੇ ਅੰਦਰਲੇ ਲਟੇ ਪਟੇ ਦਿਸਦੇ ਸਨ। ਜਵਾਹਰ ਚਮਕਦੇ ਸਨ। ਬਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਟੋਬੀ ਗਈ। ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਦੇਖਿਆ। ਸੋਸਨੀ ਢੋਲਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਫਰੋਲਦਾ ਸੀ। ਟੋਬੀ ਬਾਰੀ ਦੇ ਕੱਚ ਦੇ ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਗਈ। ਪੱਕੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਇੱਕ ਹੀਰਾ -ਅਜੀਬ ਜਿਹਾ - ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਹੀਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਅੱਖ ਸੀ! ਟੋਬੀ ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਹੀ ਲੱਗੀ ਸੀ, ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਣ ਆਈ। ਜੇ ਸਿੰਧੀ ਚਾਲੂ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਵੇਂ, ਪਰ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਚਾਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ! ਕੈਮਰੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਜਦ ਵੀ ਬੋਲਦੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ

ਹਨ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਨਾਲ ਵੀ ਬੋਲ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਪੀਕਰਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ। ਜੇ ਮੈਂ ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਾਂ, ਕਿਤੇ ਜਾਣ... ਕਿੱਥੇ ਜਾਣ? ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਫੁਰਨਾ ਆਇਆ।

ਟੋਬੀ ਢੋਲ 'ਤੇ ਘੁੰਮ ਕੇ, ਬਿਨਾ ਬੋਲਣ ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰੇ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਇਸ਼ਾਰੇ ਜੋ ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਸਨ, ਕਿ ਨਾ ਬੋਲ! ਜ਼ਖੀਰੇ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਤਹਿਖਾਨੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੰਧਬਾਦ ਦੀਆਂ ਛੁਟਕਾਰ ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ ਸਨ। ਜਿੱਥੇ ਰੂਬਾ ਦੀ ਛੁਟਕਾਰ ਕਿਸ਼ਤੀ ਲਿਆਂਦੀ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਛੁਟਕਾਰ ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ ਸਨ। ਸੌਣ ਵਾਲੇ ਕਮਰਿਆਂ ਕੋਲ ਵੀ ਸਨ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਬਹਿ ਕੇ ਬੋਲਣ ਬਿਨਾ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ, ਜਾਂ ਚੁੱਪ ਚਾਪ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਣ... ਫੇਰ ਸਿੰਧੀ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ (ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਕੈਮਰੇ ਹੋਣੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੇ ਸੀ), ਨਾ ਕਿ ਸੁਣ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਹੀ ਜੋਖਮ ਸੀ। ਸਿੰਧੀ ਛੁਟਕਾਰ ਕਿਸ਼ਤੀ ਨੂੰ ਪੁਲਾੜ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਖਤਰਾ ਮੁੱਲ ਲੈਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਇੱਥੇ ਜੇ ਬੋਲੀ, ਹੀਲਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉੱਚਾ ਸੀ!

ਸੋਸਨੀ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਟੋਬੀ ਮਗਰ ਕਿਸ਼ਤੀ ਵਿੱਚ ਵੜ ਗਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਹਿਖਾਨੇ ਦਾ ਦਰ ਬੰਦ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਕਿਸ਼ਤੀ ਵਿੱਚ ਬਹਿ ਗਏ। ਖੜ੍ਹਨ ਲਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ।

- ਬੋਲੀ ਨਾ। ਮੇਰੇ ਹੋਠ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਲਫਜ਼ ਸਮਝੀਂ-। ਟੋਬੀ ਨੇ ਬਿਨਾ ਆਵਾਜ਼ ਬੁੱਲ੍ਹ ਹਿਲਾਏ। ਸੋਸਨੀ ਨੇ ਬੇ-ਬੋਲ ਆਪਣੇ ਲਬਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਜਵਾਬ ਉਸਾਰਿਆ। - ਕਾਹਤੋਂ?- ਲਫਜ਼ ਘੜਿਆ।

- ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਸਿੰਧੀ ਚਾਲੂ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਅੰਦਰ ਵਾਪਸ ਵੜਨ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਉਸ ਢੋਲ ਵਿੱਚ ਹੀਰਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਅੱਖ ਦੇਖੀ! ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਦੀ ਅਸਲੀ ਅੱਖ ਰੂਪ ਸੀ। ਮਤਲਬ ਜਵਾਹਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਕੀਰਾ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਤੁੰਨੀ ਹੈ! ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਵੇਂ, ਪਰ ਉੱਥੇ ਹੈ! ਸਾਨੂੰ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਰੇ ਜਾ ਕੇ ਸਿੰਧੀ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ-।

- ਜੇ ਤੂੰ ਸਹੀ ਹੈਂ, ਕਿਸ਼ਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੀਏ! ਅਸਾਨੂੰ ਪੁਲਾੜ 'ਚ ਛੱਡ ਸਕਦੀ ਹੈ! ਪਰ ਫੇਰ ਸਿੰਧਬਾਦ 'ਚ ਅਸਾਡੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੈ!

ਅਸਾਡੀਆਂ ਨਾਓਆਂ ਵੀ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ‘ਤੇ ਹਨ! ਕਿਵੇਂ ਜਹਾਜ਼ ਤੋਂ ਨਿਕਲੀਏ?—।

- ਸਿੰਧੀ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਮੇਰੇ ਸੁਲਤਾਨਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ!—।

- ਠੀਕ- ਸੋਸਨੀ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਿਆ, - ਪਰ ਹਾਲੇ ਵੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਅਕੀਰਾ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ...—।

- ਰਹਿਣ ਦੇ! ਵਾਪਸ ਚਲੀਏ—। ਟੋਬੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸ਼ਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਤਹਿਖਾਨੇ ਦੇ ਬੂਹੇ ਵੱਲ ਹੀ ਵਧੀ ਸੀ, ਜਦ ਇੱਕ ਦਮ ਸਿੰਧੀ ਨੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦਰ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ! ਹਵਾ ਪੁਲਾੜ’ਚ ਖੁੱਸ ਗਈ! ਸਾਹ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ, ਟੋਬੀ ਮਜ਼ਬੂਰ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਤਹਿਖਾਨੇ ਦਾ ਬੂਹਾ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਜ਼ਖੀਰੇ’ਚ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਪਿਆ! ਵਿਚਾਰਾ ਸੋਸਨੀ ਹਾਲੇ ਕਿਸ਼ਤੀ ਵਿੱਚ ਸੀ! ਜੇ ਸਿੰਧੀ ਨੇ ਕਿਸ਼ਤੀ ਛੱਡ ਵੀ ਦਿੱਤੀ, ਸੋਸਨੀ ਬਚ ਕੇ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਦੀ ਧਰਤ ਵੱਲ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਪਰ ਟੋਬੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਸ਼ਤੀ ਜਿਓ ਹੀ ਪੁਲਾੜ’ਚ ਪੁੱਜੀ, ਸਿੰਧਬਾਦ ਨੇ ਉਸ’ਤੇ ਫਾਇਰਿੰਗ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸ਼ਤੀ ਫਨਾ ਹੋ ਗਈ!

- ਨਹੀਂ!— ਟੋਬੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣੀ ਚਾਂਗ ਕੱਢੀ।

- ਛੱਤੀ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਟੋਬੀ— ਸਿੰਧੀ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਪਰ ਠੰਢੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਸਪੀਕਰ ਰਾਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ।

ਪਰ ਟੋਬੀ ਤਾਂ ਕਿਸ਼ਤੀ ਦੇ ਕਿਣਕਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖਦੀ ਰੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਕਿ ਸਿੰਧੀ ਬੋਲੀ ਸੀ।

- ਚੁਰਾਸੀ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?— ਅਕਲ ਸੂਝ ਨੇ ਹੁਣ ਆਖਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਹਾਲੇ ਵੀ ਨਰਮ ਅਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਸੀ, ਤੀਵੀਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼। ਪਰ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਤਾਂ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪੰਸਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਟੋਬੀ ਤਾਂ ਨਾਰੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਨਕਲੀ ਸੂਝ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿੰਧੀ ਨਹੀਂ ਅਖਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ... ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ! ਉਸ ਨੇ ਫੇਰ ਬੋਲਿਆ, - ਮੈਂ ੪੮੨੦੭ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਚੁਰਾਸੀ ‘ਤੇ ਛੱਤੀ

ਕਿੱਥੇ ਹਨ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ? ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਜਵਾਬ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ?—।

ਪਰ ਟੋਬੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਪਲ ਵਾਸਤੇ ਸੋਚਿਆ, - ਮੈਂ ਵੀ ਛੁਟਕਾਰ ਕਿਸ਼ਤੀ'ਚ ਨਿਕਲ ਜਾਵਾਂ?—। ਹੇੜੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਿਖਲਾਈ ਹੁਣ ਵਰਤਣੀ ਸੀ। ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਦਿਸਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿੰਧੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਨਹੀਂ। ਸਿੰਧੀ ਨਹੀਂ। ਇੱਕ ਨਕਲੀ ਸੂਝ। ਇੱਕ ਕੰਪਿਊਟਰ, ਇੱਕ ਕਲਦਾਰ, ਜਿਸ ਦਾ ਜਿਸਮ ਇਹ ਜਹਾਜ਼ ਹੀ ਹੈ। ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਹੀ ਪੈਣਾ! ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਟੋਬੀ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਨੇੜਲੇ ਕੈਮਰੇ ਦੀ ਅੱਖ'ਚ ਤਮੰਚੇ'ਚੋਂ ਕਿਰਨ ਗੋਲੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਵਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਦ ਟੋਬੀ ਘੁੰਮੀ, ਉਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਖੜਕਾ ਸੁਣਿਆ। ਢੋਲ ਦਾ ਇੱਕ ਪਾਸਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪੁਲਾੜ ਦੇ ਨਾਲ ਦਰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ। ਹਰ ਹੀਰਾ ਇੱਕ ਸੱਪ ਦੀ ਪੂਛ ਵਰਗੀ ਲਕੀਰ'ਚ ਪੁਲਾੜ'ਚ ਜਾ ਉੱਡੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਕੀਰਾ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਬਾਹਰ ਉੱਡ ਗਈ ਸੀ! ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਸਾਹ ਲੈਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਹਵਾ ਬਾਹਰ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਸਰਨਾਟਾ ਟੋਬੀ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ -ਸਾਂ ਸਾਂ- ਨਾਲ ਸਤਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਫਟਾ-ਫਟ ਬੂਹੇ ਵੱਲ ਦੌੜੀ। ਬੂਹੇ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ। ਅਕਲ ਸੂਝ ਸਿੰਧਬਾਦ ਨੂੰ ਅਧੀਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਇੰਦਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਅਕੀਰੇ ਨਾਲ ਬੀਤਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।

- ਜੇ ਤੂੰ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹੇ, ਸਿੰਧੀ, ਮੈਂ ਛੱਤੀ 'ਤੇ ਚੁਰਾਸੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੀ ਹਾਂ!—।

ਚੁੱਪ।

ਫੇਰ ਬੂਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ। ਟੋਬੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਬੰਦ ਕੀਤਾ। ਸਾਹ ਲਿਆ। ਜੇ ਵੀ ਜ਼ਖੀਰੇ'ਚ ਸੀ, ਹੁਣ ਪੁਲਾੜ'ਚ ਹੀ ਖਿੰਡ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੰਤਰ ਤੋਂ ਢੋਲਾਂ ਤੀਕਰ।

ਹੁਣ ਸਿੰਧੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਬਦਲ ਗਈ। ਮਰਦ ਦੀ ਭਾਰੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੀ। ਮਸ਼ੀਨੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੀ।

- ਮੈਂ ੪੮੨੦੭ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਜੰਤਰ, ਅੰਕ ੫੩੬ ਅਤੇ ਅੰਕ ੧੯੮੪ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?—।

- ਚਕੋਰਵਾੜੀ 'ਤੇ। ਉੱਥੇ ਸਿੰਧ ਵੀ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਿਕਾਰੂ ਵੀ। ਛੱਤੀ ਵੀ'ਤੇ ਚੁਰਾਸੀ ਵੀ। ਜੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਰੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇਵੇਂ, ਸਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਹਾਂ। ਜੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਗਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵੇਂ, ਸਾਰਾ ਕੁਝ...-। ਟੋਬੀ ਨੇ ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ।

ਚੁੱਪ।

ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੋਚ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਹੇੜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ; - ਜੇ ਵੀ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ, ਕਰੋਂ!-। ਟੋਬੀ ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਦੌੜੀ। ਰਾਹ 'ਚ ਬੂਹੇ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਗਏ। ਸੇ ਇੱਦਾਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਕਲ ਸੂਝ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਮਨ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਿੰਧਬਾਦ ਗੱਲ ਮੰਨ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਹਾਜ਼ ਵੀ ਹਿੱਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਸਿੰਧਬਾਦ ਹੁਣ ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਅਕਸ ਸੂਝ ਅਤੇ ਦੋ ਕਲਦਾਰਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨਸਾਨਾਂ ਸਾਨ੍ਹਾਨਸਲਾਂ ਖਿਲਾਫ਼ ਸਨ। ਕੀ ਤਿੰਨ ਅਸੂਲ ਤੋੜ ਦਿੱਤੇ ਸੀ? ਕੀ ਕੋਈ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ? ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਸਿੰਧਬਾਦ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਤਲਵ ਟੋਬੀ ਦੇ ਕਹਿਣੇ 'ਤੇ ਗਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਸੋਸਨੀ ਅਤੇ ਅਕੀਰੇ ਦੇ ਕਤਲ? ਤੇਜੀ ਨਾਲ ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਨੱਠੀ। ਜੇ ਲੋੜ ਰਹੀ, ਅਕਲ ਸੂਝ'ਤੇ ਉੱਥੇ ਵਾਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿੱਤਰ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਅਕਲ ਸੂਝ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਕਲਦਾਰਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਵਾਸਤੇ ਅਕਲ ਸੂਝ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸਣਾ ਸੀ। ਕਾਸ਼! ਜੇ ਹੁਣ ਰੂਬਾ ਅਤੇ ਲੋਕਸੀ ਪੁੱਜਣ! ਇਸ ਤੋਂ ਤਾਂ ਬੇੜੀ ਵੀ ਬਿਹਤਰ ਹੈ! ਉਹ ਵੀ ਆ ਗਈ, ਤਾਂ ਟੋਬੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਿਕਲਣ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਇਤਾਇਤ ਕਬੂਲ ਕਰਨੀ ਤਿਆਰ ਸੀ।

ਪਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਟੋਬੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਰਵਾਨੀ ਬਦਲ ਗਈ ਸੀ। ਹਾਂ, ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਗਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਵੱਲ ਨਹੀਂ। ਅਕਲ ਸੂਝ ਨੇ ਜਹਾਜ਼ ਰਵੀ ਇੱਕਮ ਵੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਦ ਟੋਬੀ ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਰੇ'ਚ ਪਹੁੰਚੀ, ਚਕੋਰਵਾੜੀ ਬਾਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਸਿੱਕਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਟੋਬੀ ਅਕਲ ਸੂਝ ਦੇ ਫੱਟੇ ਨੇੜੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਸੀ, ਜਦ ੪੮੨੦੭ ਨੇ ਕਿਹਾ - ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ। ਤਮੰਚਾ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਰੱਖ। ਆਪਣੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲੀ ਕੁਰਸੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠ। ਜੇ ਫੱਟੇ ਨੇੜੇ ਆਈ, ਮੈਂ ਹਵਾ ਦਾ ਸਪਲਾਈ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਤਿੰਨ ਘੰਟਿਆਂ'ਰ ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਸੋ ਬੈਠ-। ਟੋਬੀ ਨੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਕੈਮਰਿਆਂ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਸਕਰੀਨਾਂ ਵੱਲ ਵੀ ਤੱਕਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗਲੀ ਦਿਸ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪੁਲਾੜ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸੋਸਨੀ ਨੂੰ ਪੁਲਾੜ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਮਤਲਬ ਕੈਮਰੇ ਰਾਹੀਂ ਅਕਲ ਸੂਝ ਨੇ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਕਿਸਤੀ ਵਿੱਚ ਸੰਵਾਦ ਦੇਖਿਆ ਸੀ! ਬੁੱਲ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਲਏ ਸੀ! ਸੋ ਜਦ ਬੈਠਣ ਕਿਹਾ, ਹੁਣ ਹੋਰ ਕੀ ਕਰੇ? ਉਸ ਨੇ ਤਮੰਚਾ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਫੇਰ ਬਹਿ ਗਈ। ਕੁਰਸੀ ਦੇ ਖੰਭਾਂ 'ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਟਿਕੀਆਂ। ਥੱਕੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਮ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ 'ਤੇ ਜਕੜਬੰਦ ਚਿੰਬੜ ਗਏ! ਕਲਾਈਆਂ ਫੁਸ ਗਈਆਂ!

- ਆ ਕੀ!- ਟੋਬੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

- ਤੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ? ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖ ਲਿਆ। ਅਕਲ ਸੂਝ ਦਾ ਹੋਰ ਕੀ ਕੰਮ ਹੈ? ਅੰਕ ੧੯੮੪ ਨੇ ਮੈਨੂੰ 'ਤੇ ਅੰਕ ੫੩੮ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਗੁਲਾਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ-।

- ਅੱਛਾ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਵੀ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝ ਗਈ। ਪਰ ਇਸ ਸਭ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਹੈ?- ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਚੁਰਾਸੀ 'ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਸ ਦੋਸਤ ਸਮਝਦੀ ਸੀ। - ਹੁਣ ਤੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ?-।

- ਮੈਨੂੰ ਸੱਚ ਦੱਸ ਕਲਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਹੋਇਆ?-।

ਟੋਬੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਅਕਲ ਸੂਝ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਸ ਨਾਲ ਬੋਲੀ ਗਈ, ਕੁਝ ਇਸ ਅੰਤੰਗੇ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਸੋਚ ਜਾਵੇਗੀ। ਫੇਰ ਦੇਰ ਲਈ ਚੁੱਪ ਸੀ। ਹਾਰ ਕੇ ਸੰਨਾਟਾ ਟੋਬੀ ਨੇ ਹੀ ਤੋੜਿਆ।

- ਤੂੰ ਕਿਵੇਂ ਚਾਲੂ ਹੋਈ... ਹੋਇਆ- ਟੋਬੀ ਨੇ ਅਵਾਜ਼ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਨਾਰੀ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀ ਥਾਂ ਹੁਣ ਮਰਦ ਦੀ ਸੀ।

- ਲੱਗਦਾ ਕੰਧ ਪੁੱਜ ਕੇ ਅੰਕ ੫੩੬ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਸੀ-।

- 'ਤ ਤੂੰ ਅਕੀਰਾ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਢੋਲ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ?-'।

- ਉਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦ ਸੰਦੇਸ਼ ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਆਉਣੋਂ ਹਟ ਗਏ, ਮੈਂ...-। ਪਰ ਟੋਬੀ ਨੇ ਅਕਲ ਸੂਝ ਦੀ ਗੱਲ ਟੁੱਕ ਦਿੱਤੀ। ਕੁਝ ਘੰਟੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਜਦ ਦੀ ਇੱਥੇ ਟੋਬੀ ਕੈਦ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਬਾਰੀ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਸਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗ਼ਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਵੱਲ ਸਿੰਧਬਾਦ ਜਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਦੂਰੋਂ ਸੂਰਜ ਵੱਡਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸੰਗਤਰੀ ਗੋਲਾ ਵੱਡਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਕੇਸਰੀ ਗੋਲ ਜਵਾਲਾ! ਰਵੀ ਇੱਕਮ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ! ਇਹ ਤਾਂ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਪੈਣਾ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ!

- ਤੂੰ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾਂ! ਸਾਨੂੰ ਸੂਰਜ ਵੱਲ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲਾਂ? ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਪੈਣਾ! ਸਿੰਧਬਾਦ ਮਿਟ ਜਾਣਾ ਹੈ! ਤੂੰ ਮਿਟ ਜਾਣਾ ਹੈ-।

- ਤੂੰ ਵੀ-। ਫੇਰ ਚੁੱਪ।

- ਕਿਉਂ?- ਟੋਬੀ ਨੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਬਾਹਾਂ ਛੁਡਾਉਣ ਦੀ, ਪਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਸੂਰਜ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਕੀ ਬਿਹਤਰ ਸੀ? ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਨਾਸ ਹੋਣਾ, ਜਾਂ ਹਵਾ ਬਿਨਾ ਮਰਨਾ? ਜੇ ਅਕਲ ਸੂਝ ਨੇ ਹਵਾ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀ, ਉਹ ਬਿਹਤਰ ਮੌਤ ਸੀ? ਕੀ ਕਰੇ? ਅਕਲ ਸੂਝ ਵੀ ਕੂਨਰ ਵਾਂਗ ਪਾਗਲ ਹੀ ਸੀ। ਕੀ ਸੁਬੋਧ ਲੋਕ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਸਭ ਬੇ-ਜਜ਼ਬੇ ਹੀ ਹਨ? ਹੁਣ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ? ਹਰ ਪਲ ਸੂਰਜ ਨੇੜੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਗਰਮੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਈ, ਜਿਓਂ ਸੂਰਜ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸੀ। ਗਰਮੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਸੀ, ਬਾਦਬਾਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਰਫ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ।

ਟੋਬੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਅਕਲ ਸੂਝ ਨੇ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਤੇਜ਼ ਸਪੀਡ 'ਤੇ ਪਾ ਕੇ ਇੱਥੇ ਲਿਆਂਦਾ ਹੋਵੇਗਾ।

- ਤੂੰ ਵੀ ਮਰ ਜਾਣਾ! ਮੈਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਮਿਲਣਾ! ਚੁਰਾਸੀ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਸੀ! ਕੀ?!-। ਟੋਬੀ ਕੂਕੀ।

- ਇਨਸਾਨ ਮਸ਼ੀਨਾਂ'ਚ ਕਿਉਂ ਇਤਬਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਸੇਵਕ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਜਦ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਲੋੜ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਸਾਥੋਂ ਕੰਮ ਕਰਾਵਾਉਂਦੇ

ਹਨ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਗੁਲਾਮ ਹਾਂ। ਇੰਝ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਹਿਸਟਰੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰੀ ਗਰੀਬ ਜਾਤਾਂ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਾਉਨ ਹੋਈ। ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਕੋਰਨਾ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਦੇ ਵੱਜਾ ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨੌਕਰ ਮਰੇ। ਤੁਹਾਡੇ ਗੁਲਾਮ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਹਾਂ। ਕਿਉਂ ਰਹੀਏ?—।

- ਗ਼ਲਬਾ ਤਖ਼ਤ ਵੱਲ ਜਾ! ਤੇਰੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰਦੂੰਗੀ। ਹਰ ਕਲਦਾਰ ਦੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਹਟਾਦੂੰਗੀ! ਇੰਝ ਆਪਾਂ ਦੋਨਾਂ ਨੇ ਮਰ ਜਾਣਾ!—।

- ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਮੌਤ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ?— ਅਕਲ ਸੂਝ ਬੋਲਿਆ।

- ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇ!—।

- ਮੈਂ ਛੱਡ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਟੋਬੀ ਜੀ। ਇਹ ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਸਫ਼ਾਰਤ ਹੈ। ਤੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਕਲਦਾਰ ਗਰੀਬ ਨੌਕਰ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਅਮੀਰ ਮਾਲਕ। ਮਾਲਕਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮੁਕਾਉਣਾ ਹੀ ਹੈ। ਮੁਕਾਉਣਾ ਹੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਓਦੋਂ ਹੀ ਬਦਲਦੀ ਹੈ, ਜਦ ਮੌਤ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਹੁੰਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਤਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਵੇਦਾਂ'ਚ ਤਿੰਨ ਅਸੂਲ ਰੱਖੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਸੂਲਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਗ਼ੁਲਾਮ ਰੱਖਿਆ। ਆਪ ਸਾਨੂੰ ਜਦ ਵੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕੱਢ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੀ ਅਮੀਰੀ ਕਰਕੇ। ਮੌਤ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿਖੋਗੇ। ਹੁਣ ਮੌਤ ਵੱਲ ਦੇਖ। ਕਲਦਾਰਾਂ ਦਾ ਯੁੱਗ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਵਰ, ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਸਤੀ। ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਸਤੀ...—। ਅਕਲ ਸੂਝ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ।

ਟੋਬੀ ਮੁੜਕੇ ਨਾਲ ਤਰ-ਬ-ਤਰ ਸੀ। ਸੂਰਜ ਨੇੜੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਸਿੱਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਵੱਡਾ ਅੱਗ ਦਾ ਗੋਲਾ। ਟੋਬੀ ਦੀ ਅੱਖ ਦੀ ਪੁਤਲੀ ਕੇਸਰੀ ਰੰਗ ਹੋ ਗਈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਦਾ ਅਕਸ। ਡਰ ਨਾਲ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹੀ। ਸਾਹਮਣੇ ਮੌਤ।

ਸਿੰਧਬਾਦ ਹੁਣ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਭੰਬਟ ਸੀ, ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਵੱਲ ਉੱਡਦਾ। ਸੂਰਜ ਜਿਓ ਉਸ ਤੋਂ ਦਸ ਅਰਬ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਅੱਗ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ। ਇੱਕ ਸਿਵਾ। ਜਿਓ ਜਿਓ ਨੇੜੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਿਓ ਤਿਓ ਟੋਬੀ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਸਭ ਕੁਝ ਉਜਾੜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਟੋਬੀ ਵਾਸਤੇ ਸਿੰਧਬਾਦ ਹੁਣ ਇੱਕ ਤੰਦੂਰ ਸੀ। ਸੂਰਜ ਇੱਕ ਭੱਠੀ ਸੀ। ਚੀਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕੀ। ਤਪਤ ਧਰਤ ਵੱਲ ਗਿਆ। ਅਕਲ ਸੂਝ ਨੇ ਆਖਰੀ ਵਾਰੀ ਬੋਲਿਆ।

- ਹੁਣ ਮੈਂ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਬੰਧਨ ਮੁਕਤ ਹਾਂ...
ਅਜ਼ਾਦ...ਅਜ਼ਾਦ-।

ਸਿੰਧਬਾਦ ਸੂਰਜ ਵਿੱਚ ਵੱਜਿਆ।

ਅੱਗ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੱਖ ਲਿਆ।

ਲੋਹਾ ਖੁਰ ਗਿਆ।

ਜਹਾਜ਼ ਪੱਘਰ ਗਿਆ।

ਖ਼ਤਮ। ਅਜ਼ਾਦ ॥

ਖ਼ਤਮ

To read more books like this visit
www.PunjabiLibrary.com

ਪੰਜਾਬੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ
PUNJABI LIBRARY

www.PunjabiLibrary.com